ISSN 2306-6106

AUDITIMI PUBLIK

KLSH

KËRKIMORE

SHKENCORE

INFORMATIVE

REVISTË 4 - MUJORE Nr.16

2017

ALSAI

EUROSAI

INTOSAI

Seria: botime KLSH - 06/2017/73

Tiranë, 2017

KONTROLLI I LARTË I SHTETIT

Experentia mutua omnibus prodest

AUDITIMI PUBLIK

REVISTË KATËRMUJORE
kërkimore-shkencore-informative
shqip - anglisht

Nr. 16/2017, Tiranë
ISSN 2308-6106
Viti i VI-të i botimit 2017
Janar - Prill 2017
Seria: botime KLSH - 06/2017/73

Titulli:

AUDITIMI PUBLIK NR. 16

Redaktore : Irena Islami

Art Design: Elisa Metaj

Seria : botime KLSH - 06/2017/73

Shtypur në Shtypshkronjën ”CLASSIC PRINT”

Tiranë 2017

ALBANIAN SUPREME AUDIT INSTITUTION

Experentia mutua omnibus prodest

PUBLIC AUDIT

EVERY FOUR MONTHS MAGAZINE

of research, science and information

in Albanian and in English

No. 16/2017, Tirana

ISSN 2308-6106

January - April 2017

Series:Publications ALSAI - 06/2017/73

BORDI SHKENCOR

Dr. Bujar Leskaj, Kryetar i KLSH	Kryetar
Prof. Dr. Omer Stringa Profesor, Fakulteti i Ekonomisë (UT)	Anëtar
Prof. Dr. Dhori Kule, Dekan, Fakulteti i Ekonomisë (UT)	Anëtar
Prof. Dr. Jorgji Bollano, Kryetar i Këshillit Kombëtar të Kontabilistëve	Anëtar
Prof.Dr. Skënder Osmani, Fakulteti i Gjeologjisë dhe Minierave	Anëtar
Prof. Dr. Ardian Nuni, Fakulteti i Drejtësisë	Anëtar
Prof. Dr. Sotiraq Dhamo, Përgjegjës i Departamentit të Kontabilitetit FE (UT)	Anëtar
Prof. Dr. Aurela Anastasi, Akademik, Fakulteti i Drejtësisë (UT)	Anëtar
Prof. Dr. Argita Berisha, Profesor, Fakulteti i Drejtësisë (UT)	Anëtar
Prof. Dr. Lindita Lati, Drejtore e Përgjithshme, KLSH	Anëtar
Prof. Dr. Heinz-Dieter Wenzel, Profesor, Universiteti i Bambergut, Gjermani	Anëtar
Dr. Igor Soltes, ish-President i Gjykatës së Auditimit të Sllovenisë	Anëtar
Dr. Sang M. Lee, Universiteti i Nebraskës, SHBA	Anëtar
Prof. Dr. Tonin Kola, Profesor, Fakulteti i Ekonomisë (UT)	Anëtar
Prof. As. Dr. Sazan Guri, Instituti " G& G Group"	Anëtar
Prof.As. Dr. Manjola Naço, Drejtore e Përgjithshme, KLSH	Anëtar
Prof.As.Dr. CPA Hysen Çela, Kryetar i IEKA**,** Managing Partner,nH EuroConsult	Anëtar
Prof. As.Dr. Flutura Kola, Profesor, Fakulteti i Drejtësisë (UT)	Anëtar

SEKRETARIATI

Irena Islami	Sekretare Kolegjiumi

I NDERUAR LEXUES !

Kolana e botimeve të KLSH-së po pasurohet dita ditës me botime të reja dhe Revista Kërkimore Shkencore është një nga botimet më dinjitoze të saj.

Në këtë numër të 16-të të Revistës kanë kontribuar me shkrimet e tyre personalitete të njohura të auditimit të jashtëm publik nga Gjykata Evropiane e Audituesve, pedagogë të Fakultetit të Ekonomisë, të Gjeologji-Minierave, drejtues dhe auditues të KLSH-së, etj.

Janë të ftuar të publikojnë punimet dhe opinionet e tyre kontabilistë, financierë, ekonomistë të përgjithshëm, specialistë të enteve publike dhe private, akademikë, ekspertë të shoqërisë civile, profesionistë të pavarur si dhe çdo i interesuar që gjen me vend trajtimin e një çështjeje të caktuar me interes në auditimin dhe vlerësimin e administrimit publik të vendit, bazuar në moton e INTOSAI *"Experentia mutua omnibus prodest (Eksperienca e Përbashkët ju shërben të gjithëve)"*.

Bordi Shkencor i Revistës ju fton të shprehni vërejtjet dhe sugjerimet tuaja në funksion të përmirësimit, të rritjes së cilësisë dhe efikasitetit të saj me qëllim që kjo Revistë Shkencore, të jetë një mundësi më shumë për zhvillimin e debatit në fushën e auditimit dhe më gjerë.

Adresa e redaksisë

Kontrolli i Lartë i Shtetit
Bulevardi " Dëshmorët e Kombit", nr. 3,
Tiranë Tel./ Fax. 04/ 228485, Tel. 04/ 251267
Web-site: www.klsh.org.al, E-mail: revista@klsh.org.al, klsh@klsh.org.al

PËRMBAJTJA

TITULLI	AUTORI	FAQE
Institucionet Supreme të Auditimit si garantues të qëndrueshmërisë fiskale	Prof. Ass.Dr. Recai Akyel Ish President Gjykata Turke e Llogarive	**11**
Mirëkuptimi dhe bashkëpunimi, kusht i domosdoshëm për optimizimin e strategjive, strukturave, projekteve dhe marrëdhënieve midis tyre	Dr.Bujar Leskaj Kryetar i KLSH Prof.Dr.Skënder Osmani Prof. Asoc. Dr. Nevton Kodhelaj Fakulteti Gjeologjisë dhe Minierave Universiteti Politeknik i Tiranës	**17**
Aspekte teoriko-praktike në menaxhimin e risqeve dhe shanseve	Prof.Dr. Gafur Muka Prof.Dr.Thoma Korini Fakulteti Gjeologjisë dhe Minierave Universiteti Politeknik i Tiranës	**29**
Vlerësimi i eficiencës së biznesit: Kosto e kapitalit për bizneset e mëdha në Shqipëri	Dr. Llesh Lleshaj Prof. Asoc. Dr. Edlira Luçi Doc. Dr. Alban Korbi Fakulteti i Ekonomisë Universiteti i Tiranës	**41**
Vlerësimi i pavarësisë së Kontrollit të Lartë të Shtetit nga kolegët e institucioneve homologe (Peer- Review)	INTOSAI dhe Gjykata Austriake e Auditimit	**61**
Forcimi i infrastrukturës etike në Institucionet Supreme të Auditimit, tendencë e kohës.	Luljeta Nano Irena Islami KLSH	**89**

A mundet Platoni dhe Aristoteli të na ndihmojnë të auditojmë në botën dixhitale? Auditimi sot: parimet klasike + mjetet dixhitale	Jesus Nieto, Auditues, Drejtoria e Kontrollit të Cilësisë, ECA *(marrë nga revista e ECA-s, numri 5, maj 2017)*	**97**
INTOSAI miraton Kodin e Ri Etik	*Marrë nga revista INTOSAI Journal, pranverë 2017*	**107**
SAI-et dhe adaptimi i tyre me ndryshimet klimaterike	Michelle R.Wong, GAO & Willemien Roenhorst Gjykata Holandeze e Auditimit (*marrë nga revista INTOSAI Journal, pranverë 2017)*	**111**
Përgatitja e Institucioneve Supreme të Auditimit për objektivat e zhvillimit të qëndrueshëm	Blucer W. Rajaguguk, I Gusti Bagus Tridarwata Yatnaputra dhe Adrianus Paulus Bordi i Auditimit i Republikës së Indonezisë *(marrë nga revista INTOSAI Journal, pranverë 2017)*	**117**
Info nga vendi	Aktivitete të KLSH –së (janar- prill 2017)	**125**
Byroja Shtetërore e Auditimit të Kuvajtit	Profil	**163**
Kontrolli i Përgjithshëm i Shtetit i Republikës së Ekuadorit	Profil	**167**

CONTENT

TITLE	AUTHOR	PAGE
Supreme Audit Institutions as a Safeguard for Fiscal Sustainability	Ass.Prof.Dr. Recai Akyel Former President of Turkish Court of Accounts	**175**
Understanding and cooperation, essential criteria for optimizing strategies, structures, projects and relationships among them	Dr.Bujar Leskaj, State Supreme Audit Institution Prof.Dr.Skënder Osmani Ass. Prof. Dr. Nevton Kodhelaj Faculty of Geology and Mining Polytechnic University of Tirana	**181**
Theoretical-practical aspects in risk management and opportunities	Prof.Dr. Gafur Muka Prof.Dr.Thoma Korini Faculty of Geology and Mining Polytechnic University of Tirana	**193**
Business Efficiency Assessment: Capital cost for large enterprises in Albania	Dr. Llesh Lleshaj Ass.Prof. Dr. Edlira Luçi Doc. Dr. Alban Korbi Faculty of Economy, University of Tirana	**205**
Final Report Peer Review on the Independence of the State Supreme Audit of Albania	INTOSAI and Austrian Court of Audit	**225**
Strengthening the Ethical Infrastructure in Supreme Audit Institutions, the trend of the time	Luljeta Nano Irena Islami ALSAI	**255**

Can Plato and Aristotle help us audit in the digital world? Audit today: classical principles + digita tools	Jesus Nieto, Auditor in the Directorate of the Audit Quality Control Committee *Published in no.5 of ECA Journal*	**263**
INTOSAI launches new Code of ethics	INTOSAI Journal, spring 2017	**273**
Supreme Audit Institutions and climate change adaptation	Michelle R.Wong, GAO & Willemien Roenhorst Netherlands Court of Audit *INTOSAI Journal, spring 2017*	**277**
Preparing Supreme Audit Institutions for sustainable development goals	Blucer W. Rajaguguk, I Gusti Bagus Tridarwata Yatnaputra dhe Adrianus Paulus The Audit Board of the Republic of Indonesia *INTOSAI Journal, spring 2017*	**283**
Events and activities of ALSAI during January- April 2017	INFO	**291**
State Audit Bureau of Kuwait	Profile	**325**
General State Control of the Republic of Ecuador	Profile	**329**

INSTITUCIONET SUPREME TË AUDITIMIT SI GARANTUES TË QËNDRUESHMËRISË FISKALE

Marrë nga libri, "Çështje të Auditimit publik", me autor Prof.Ass.Dr.Recai Akyel, Ish-President i Gjykatës Turke të Llogarive

Një qeverisje e mirë përfshin një sërë elementësh, ku përmendim garantimin e përdorimit me efektivitet të burimeve publike, informimin e publikut mbi rezultatet bazuar në objektivat e qeverisë dhe dhënien e sigurisë se institucionet publike operojnë në përputhje me parimet e llogaridhënies dhe transparencës.

Nga: Prof.Ass.Dr.Recai Akyel, Ish-President i Gjykatës Turke të Llogarive

Hyrja

Bazat e teorisë së ekonomisë ndërlidhen me pyetjen "si mund të plotësohen kërkesat e palimitura, kundrejt burimeve të limituara?" Kjo pyetje vlen për sektorin publik dhe gjithashtu qeveritë. Sektori publik përballet me sfidën e vazhdueshme për përmbushjen e kerkesave në rritje, me burime të kufizuara. Ky kufizim bën që të shikohet me prioritet përdorimi efektiv i burimeve publike, në mënyrë që të ruhet qëndrueshmëria e shërbimeve publike. Në këtë pikë, Institucionet Supreme të Auditimit kanë një rol kryesor si institucione garantues të përdorimit me ekonomicitet, efektivitet dhe eficiencë të burimeve publike. Qytetarët kanë pritshmëri të larta dhe kanë nevojë për garanci nga Institucionet Supreme të Auditimit mbi funksionimin efektiv të institucioneve publike dhe vetë qeverisë.

Nisur nga këto problematika, lind nevoja për forcimin e Institucioneve Supreme të Auditimit që ata të funksionojnë në mënyrë të përshtatshme dhe efektive. Problemet ekonomike me të cilat shume qeveri po perballen vitet e fundit, janë duke nxitur edhe më tej rritjen e rëndësisë së Institucioneve Supreme të Auditimit për garantimin e një qeverisjeje të mire. Një qeverisje e mirë përfshin një sërë elementësh, ku përmendim garantimin e përdorimit me efektivitet të burimeve publike, informimin e publikut mbi rezultatet bazuar në objektivat e qeverisë dhe dhënien e sigurisë se institucionet publike operojnë në përputhje me parimet e llogaridhënies dhe transparencës. Gjithashtu, qëndruesh-mëria fiskale është një element i një qeverisjeje të mirë dhe duhet të trajtohet së bashku me menaxhimin financiar dhe sistemin e kontrollit.

Ndryshimi i rolit të Institucionieve Supreme të Auditimit në sektorin publik

Në trajtimin e rolit të Institucioneve Supreme të Auditimit në sektorin publik, përmenden dy koncepte të pandashëm nga njëri tjetri: llogaridhënia dhe transparenca. Standartet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme te Auditimit (ISSAIs) i përmendin gjithashtu këto dy koncepte, duke shtuar se ato janë elementet kryesorë të një qeverisjeje të mirë. Transparenca lidhet me dhënien e informacionit të mjaftueshëm mbi aktivitetet publike për t'i dhënë mundësi qytetarëve dhe publikut të gjerë t'i shqyrtojnë ato. Në anën tjetër, llogaridhënia është garantimi i monitorimit të vazhdueshëm të institucioneve publike dhe përformancës së tyre. Standartet Ndërkombëtare të Auditimit përcaktojnë se promovimi i llogaridhënies dhe transparencës së aktiviteteve publike është një përgjegjësi e Institucionit Suprem të Auditimit.

Në një botë dhe ekonomi të globalizuar, përveç kërkesave së llogaridhënies dhe transparencës, shtetet e zhvilluara janë duke u përballur me çështjen e qëndrueshmërisë fiskale. Në vijim të kufizimeve të përmendura më sipër si kufizimi i burimeve dhe rritja e kërkesave, ekziston gjithashtu një kufizim për garantimin e shërbimeve publike të së njëjtës cilësi. Krizat financiare që ndikojnë qeveritë e bëjne edhe me të vështirë arritjen e objektivit për ruajtjen e të njëjtit nivel të shërbimeve publike në të njëtin nivel cilësie me limite të arsyeshme borxhi. Qeveritë përballen me problematikat e rritjes së kostove të shërbimeve publike dhe në disa raste nuk mund të arrijnë objektivat në përputhje me limitet buxhetore. Ky problem risjell në vëmendje çështjen e qëndrueshmërisë fiskale.

Në terma të përgjithshëm, qëndrueshmëria fiskale lidhet me garantimin e burimeve të nevojshme për një program specifik, sektor apo ekonomie në një hark kohor të përcaktuar. Qëndrueshmëria fiskale është aftësia e një qeverie për të menaxhuar shpenzimet aktuale në terma afatgjatë pa dëmtuar detyrimet apo shpenzimet e parashikuara. Ashtu siç kuptohet edhe nga këto përkufizime, qëndrueshmëria fiskale është një çështje që u përket të gjitha shteteve moderne, por pyetja më e rëndësishme është së si lidhet qëndrueshmëria fiskale me Institucionet Supreme te Auditimit.

Ndërlidhja e qëndrueshmërisë fiskale me Institucionet Supreme të Auditimit është një çështje e njohur dhe shumë e debatuar, veçanërisht në komunitetin e audituesve për shkak të rëndësisë së saj. Kjo çështje është trajtuar në një sërë konferencash deri tani. "Qëndrueshmëria Fiskale, Prezantimi i Llogarive dhe Llogaridhënia" ishte përzgjedhur si tematika kryesore në Konferencën EUROSAI-OLACEFS në 2007. Gjithashtu, një sërë deklaratash mbi këtë çështje

specike u mbajtën në Simpoziumin Ndërkombëtar, organizuar si pjesë e festimeve për Përvjetorin e 150-të të Gjykatës Turke të Llogarive (TCA) në Ankara, 2012. Ashtu siç u përmend në konferencën EUROSAI-OLACEFC në 2007, rëndësia në rritje dhe kapaciteti teknik në lidhje me praktikat e qëndrueshmerisë fiskale, këshillojnë forcimin e rolit të Institucioneve Supreme te auditimit në shtete të ndryshme. Në përmbyllje të kësaj konference, pjesëmarrësit ranë dakort se Institucionet Supreme të Auditimit duhet të ndërmarin iniciativa për garantimin e qëndrueshmërisë fiskale, meqënëse është një çështje e një rëndësie te madhe dhe nevojitet të trajtohet nga një institucion i pavarur dhe i respektuar.

Institucionet Supreme të Auditimit si garantues të qëndrueshmërisë fiskale

Duke njohur rëndësinë e rolit të Institucioneve Supreme si garantues të qëndrueshmërisë fiskale, lind pyetja se si ata duhet ta kryejnë këtë rol. Kjo është një çështje që është diskutuar për një sërë vitesh, veçanërisht pas krizave që prekën shtetet Europiane në 2007. Në ditet e sotme, shtetet Europiane janë duke u përballur me një krizë borxhi sovran, i cili e bën çështjen e qëndrueshmërisë fiskale edhe me të rëndësishme.

Meqënëse roli i Institucioneve Supreme të Auditimit për garantimin e qëndrueshmërisë fiskale është një tematikë relativisht e re, ekzistojnë ende disa paqartësi për metodat që Institucionet Supeme të Auditimit duhet të aplikojnë. Mund të themi se Institucionet Supreme të Auditimit funksionojnë si garantues të qëndrueshmërisë fiskale në tre rrugë të ndërlidhura me njëra tjetrën. Si fillim, Institucionet Supreme të Auditimit mund të monitorojnë aplikimin e dispozitave buxhetore bazuar në qasjen mbi rezultatet e arritura. Për të kuptuar këtë rol të Institucioneve Supreme të Auditmit, është me rëndësi sjellja në vëmendje e një prej masave reformuese më të rëndësishmë të ndërmara për garantimin e qëndrueshmërisë fiskale: zhvendosja e sistemit të kontabilitetit në sektorin publik nga ai me bazë monetare, në atë me bazë rrjedhëse. Ky ndryshim i lejoi qeverive të garantonin disiplinën fiskale, llogaridhënien dhe transparencën në përdorimin e burimeve publike. Reforma në sistemin e kontabilitetit solli dhe ndryshime në sistemet buxhetore, të cilat çuan në adoptimin e buxhetimit bazuar në performancë, i cili do të bazohej në përcaktimin e objektivave dhe qëllimeve si dhe përdorimin e burimeve publike lidhur me to. Këto reforma në sistemin e menaxhimit financiar publik u bazuan në përdorimin efektiv të burimeve publike duke sjellë përgjegjshmëri të tjera shtesë për Institucionet Supreme të Auditimit për garantimin e një qeverisjeje të mirë në menaxhimin financiar publik. Në përputhje me këto reforma, Institucionet Supreme të Auditimit pritet të japin mendim mbi implementimin e programeve publike dhe rezultateve apo përfundimeve të këtyre programeve për garantimin e llogaridhënies dhe transparencës, duke vepruar në mënyrë indirekte si garantues të ruajtjes së

qëndrueshmërinë fiskale. Këto lloje auditimi synojnë të promovojnë implementimin e suksesshëm të politikave publike dhe shtimin e vlerës së tyre. Gjithashtu, bazuar në mandatet respektive, Institucionet Supreme të Auditimit mund të paralajmërojnë për devijimet nga objektivat e përcaktuar dhe të japin rekomandime për veprimet e duhura. Kjo mund të ndihmonte qeveritë të shikonin parregullsitë dhe t'i korrigjonin ato në kohën e duhur, dhe në këtë mënyrë mund të kontribuonin në garantimin e stabilitetit buxhetor.

Së dyti, Institucionet Supreme të Auditimit mund të shërbejnë si garantues në ruajtjen e qëndrueshmërisë fiskale nëpërmjet auditimit të borxhit publik. Ekziston një lidhje e drejtpërdrejtë nëpërmjet qëndrueshmërisë fiskale dhe borxhit publik. Përkufizimi i qëndrueshmërisë fiskale veçanërisht përcakton se qëndrueshmëria për qeveritë lidhet me ofrimin e të njëtit nivel të shërbimeve në hark kohor afatgjatë duke mbrojtur nivelin e aftësisë për të paguar. Pra, si institucione të auditimit të jashtëm publik, Institucionet Supreme të Auditimit mund të komentojnë mbi volumin e borxhit publik dhe qëndrueshmërisë së tij sipas mandateve të tyre. Kjo do të ishte e një rëndësie të madhe bazuar në reputacionin e pavarur dhe të besueshëm të Institucioneve Supreme të Auditimit. Siç është përmendur edhe në Simpoziumin Ndërkombëtar në Ankara, Maj 2012, pozicioni i pavarur i Institucioneve Supreme të Auditimit dhe marrëdhënies së tyre me Parlamentin, i jep SAI-ve statusin e duhur për t'u angazhuar me borxhin publik. ISSAI 5430 përcakton: "Institucionet Supreme të Auditimit, bazuar në limitet e fuqisë dhe përgjegjësive të tyre mund të nxisin qeveritë të ndërmarrin praktika për vlerësimin, raportimin financiar, buxhetimin dhe mbikqyrjen e ekspozimit fiskal të shtetit. Institucionet Supreme të Auditimit gjithashtu mund të dëshirojnë të informohen dhe të suportojnë adoptimin e praktikave më të mira për trajtimin e riskut".

Gjithashtu, në të njëjin standart përmendet se "duke marë parasysh çështjet komplekse dhe konceptuale lidhur me eskpozimet fiskale, Institucioneve Supreme të Auditimit mund t'u duhet të zhvillojnë aftësitë e nevojshme së brendshmi si dhe përmes qeverive të tyre". Mbikqyrja e borxheve, garancive dhe sigurimeve, dhe rishikimi i implikimeve buxhetore afatgjate mund të përmenden si shembuj të mbikqyrjes së ekspozimeve fiskale. Metoda që implementon çdo Institucion Suprem Auditimi varion në bazë të mandatit të tyre dhe kushteve lidhur me to. Megjithashtë, ajo çka është e rëndësishme, është auditimi i borxhit publik dhe dhënia e rekomandimeve për qeveritë mbi këtë çështje në mënyrë që të ruhet qëndrueshmëria fiskale.

Mënyra e tretë që Institucionet Supreme të Auditimit mund të kontribuojnë në

qëndrueshmërinë fiskale do të ishte puna e tyre për ruajtjen e një qeverisjeje të mirë. Institucionet Supreme të Auditimit janë institucionet kyçe për garantimin e një qeverisjeje të mirë nëpërmjet gjetjeve të tyre nga auditimi dhe rekomandimeve. Një qeverisje e mirë kërkon monitorim dhe auditim në mënyrë që të garantojë implementimin e politikave të vendosura në mënyrë të arsyeshme dhe përmbushjen e qëllimeve strategjike. Një mjet për të kontribuar në një qeverisje të mirë mund të jetë dhënia e mendimit mbi kontrollin e brendshëm. Disa Institucione Supreme Auditimi kanë autoritetin të japin mendim mbi efektivitin e funksionimit të sistemit të kontrollit të brendshëm në institucionet publike. Ky fuksion do të ndihmonte institucionet publike dhe sektorin publik për t'u njohur me të metat e kontrollit të brendshëm në mënyrë që të bëhen përmirësimet respektive. Në këtë mënyrë, do të ishtë e mundur arritja e një qeverisjeje të mirë në sektorin publik nëpërmjet kontributeve të Institucioneve Supreme të Auditimit me gjetjet e tyre dhe rekomandimet. Ky kontribut, do të shërbente sigurisht në mënyre indirekte si një mjet për ruajtjen e qëndrueshmërisë fiskale.

Konkluzione

Ashtu sic u përmend më parë, qëndrueshmëria fiskale është një sfidë ndërkombëtare e zakonshme në ditët e sotme. Për ta kapërcyer këtë sfidë, qeveritë kanë adaptuar reforma në sektorin publik, të cilat janë ende në proces. Në të njëjtën linjë, Institucionet Supreme të Auditimit duhet gjithashtu të mbështesin këto reforma dhe të përshtatin metodologjitë e tyrë me to.

Institucionet Supreme të Auditimit janë përgjegjëse për auditimin e përdorimit efektiv, ekonomik dhe eficient të burimeve publike dhe ky funksion është një mënyrë mbikqyrjeje për garantimin e qëndrueshmërisë fiskale. Çdo Institucion Suprem Auditimi duhet të përcaktojë rolin e tij në promovimin e qëndrueshmërisë fiskale në vendet e tyre. Nuk ekziston një metodë e përcaktuar për kryerjen e ketij roli, por bazuar në implementimet aktuale, është e mundur të themi se ai mund të kryhet në tre mënyra të ndryshme: duke audituar dhe duke dhënë mendim mbi rezultat dhe përfundimet e objektivave të politikave buxhetore, duke audituar borxhin publik dhe duke dhënë rekomandimet përkatëse, dhe duke audituar dhe dhënë mendim mbi efektivitetin e sistemeve të kontrollit të brendshem. Këto janë metodat nga të cilat Institucionet Supreme të Auditimit mund të zgjedhin të përdorin bazuar në mandatin e tyre respektiv, por sigurisht nuk janë precize apo të përfunduara. Meqënëse kjo është një çështje relativisht e re për Institucionet Supreme të Auditimit, është e sigurtë që ata do të zhvillojnë metodat e tyre për të menaxhuar qëndrueshmërinë fiskale në kohën e duhur.

Për ta përmbyllur, roli i Institucioneve Supeme të Auditimit për ruajtjen e qëndrueshmërisë fiskale është i një rëndësie të madhe për qeveritë.

Megjithatë, shtrirja dhe metoda për kryerjen e këtij roli ende nuk është përcaktuar. Për këtë arsye, është mjaft e rëndësishmë ndarja e eksperiencave ndërmjet Institucioneve Supreme të Auditimit për të gjetur nje mënyre të përbashkët dhe të aplikueshme për të trajtuar këtë çështje. Institucionet Supreme të Auditimit duhet të shkëmbejnë informacion dhe të vazhdojnë të ndajnë eksperienca, metodologji dhe rezultate, në mënyrë që ata të shërbejne efektivisht si garantues për ruajtjen e qëndrueshmërisë fiskale.

Përktheu: Joana Troqe, Audituese

Departamenti i Auditimit të Buxhetit të Shtetit

Nga: Prof.Ass.Dr.Recai Akyel, Ish-President i Gjykatës Turke të Llogarive

MIRËKUPTIMI DHE BASHKËPUNIMI KUSHT I DOMOSDOSHËM PËR OPTIMIZIMIN E STRATEGJIVE, STRUKTURAVE, PROJEKTEVE DHE MARRËDHËNIEVE MIDIS TYRE

Natyrisht kur mirëkuptimi dhe bashkëpunimi synon vendimarrjen ose zgjidhjen e një problemi të rëndësishëm shoqëror, ekonomik, politik, mjedisor, optimizimi, risku, menaxhimi etj., krijimi dhe zbatimi i modeleve matematike për arritjen e rezultatit të kërkuar qëndron në thelb të studimit dhe vlerësimit të vendimarrjes përkatëse.

Nga: Dr.Bujar Leskaj, Prof.Dr.Skënder Osmani, Prof.Asoc.Dr.Nevton Kodhelaj

Abstrakt

Mirëkuptimi është një problem që ngërthehet në familje, shkollë, punë, komunitet, institucione publike apo private e shumë më gjerë, sa herë dy ose më shumë palë janë të interesuara të ndajnë ose jo gjykime për një vendim të rëndësishëm apo optimizimin e zgjidhjes së një problemi të rëndësishëm. Në një kuptim akoma më rigoroz mirëkuptimi (apo solidariteti për të bashkëpunuar) në aspektin teorik mund të trajtohet në disa aspekte ndër të cilat optimizimi (i parë në plan shumë të përgjithshëm), teoria e lojërave matematike etj., kanë një rol të rëndësishëm. Në kushtet kur vendi ynë vazhdon të mbetet tejet i politizuar dhe me nivel të lartë të varfërisë, shtjellimi i kësaj kategorie mirëkuptimi individual, instrumental, periodik etj., zë një vend të veçantë qoftë si potencial zhvillimi, ashtu edhe në prapambetje. Që nga krijimi i shtetit e deri më tani ka pasur mjaft premisa zhvillimi "pozicioni gjeopolitik e gjeostrategjik, burimet natyrore dhe ambientaliste, klima, bujqësia, turizmi etj.", megjithatë të gjithë këta faktorë nuk kanë arritur të pasqyrojnë "performancën e tyre" dhe kjo ka ndodhur sepse nuk kemi pasur asnjëherë strategji të mirëfillta mirëkuptimi dhe bashkëpunimi. Mirëkuptimi dhe bashkëpunimi për krijimin dhe realizimin optimal të tyre nuk ka qenë në nivelin e kërkesave dhe kritereve të zhvillimit të vendit. Natyrisht kur mirëkuptimi dhe bashkëpunimi synon vendimarrjen ose zgjidhjen e një problemi të rëndësishëm shoqëror, ekonomik, politik, mjedisor,

optimizimi, risku, menaxhimi etj., krijimi dhe zbatimi i modeleve matematike për arritjen e rezultatit të kërkuar qëndron në thelb të studimit dhe vlerësimit të vendimarrjes përkatëse. Disa konsiderata mbi këto çështje përbëjnë thelbin e këtij punimi.

Fjalë kyçe: *Lojë, kooperative (bashkëpunim), mirëkuptim, bashkëpunim, kontradiktë, strategji, strukturë, reformë, sistem, projekt, optimizim*

1. Sensibilizim mbi Optimizimin, Mirëkuptimin dhe Bashkëpunimin

Përse atëherë duhet nxitur opinioni të diskutojë mbi këtë temë? Përvoja në menaxhim na mëson që nuk mjaftojnë shembujt dhe objektet konkrete për të argumentuar vlerat e tyre menaxheriale, por duhet një punë më e gjerë, jo individuale, madje as në rang Departamenti apo Fakulteti, por institucionale e gjithëpërfshirëse. Kësisoj po të ishim mirëkuptuar institucionalisht edhe aq më tepër, nëse do të mbështeteshin fuqimisht çështje të tilla, punët do shkonin ndryshe. Themi kështu sepse me çdo kurs menaxhimi shtrohen disa probleme: sa klasa duhet të ketë shkolla, sa nxënës duhet të ketë klasa, sa degë (d.m.th. Departamente) duhet të ketë Universiteti, sa Universitete duhet të ketë vendi. Po ashtu, në një komunitet lokal apo rajonal, shtrohen pyetje lidhur me ndarjen territoriale, sa qarqe duhet të ketë vendi, sa ministri duhet të ketë shteti, sa njësi prodhuese, sa njësi shërbimesh, cili do te ishte numri maksimal i banorëve që nuk prek kufirin e varfërisë në një zonë urbane apo rurale e kështu me rradhë, etj.

Problemet e mësipërme u kthyen në strategji shtetërore mbas afro 13 vitesh në reformat arsimore, ndarjen administrative, etj. Pyetja që bëhet është: kështu do të vazhdohet edhe me Menaxhimin dhe Reformat?

Nëqoftëse ky është një slogan dhe jo një temë që hap me dhjetra disertacione në shumë fakultete e pse jo edhe institucione si Departamenti, Instituti apo Qendra e Menaxhimit, diskutimi dhe sipërmarrjet duhen vlerësuar mirë, qoftë edhe negativisht. Kjo temë duhet vlerësuar për investimin që mund të bëhet, si nga më efektivet në rang vendi, natyrisht pas një diskutimi dhe argumentimi shkencor për reformat, projektet, kontratat, prokurimet, aktivitetet e kompanive e veprave më të rëndësishme, etj. Po me të njëjtin sy duhen parë edhe marrëdhëniet bashkëpunuese të shkollës dhe institucioneve shtetërore përkatëse të linjave, etj. Sot ka ardhur koha që çdo politikan (menaxher, vendimarrës, lidership, etj.) përpara se të ulet në karrigen e tij të pyetet cili është problemi dhe zgjidhja që pritet, si do të realizohet produkti i projektit, cili është kontributi i tij, me çfarë, kur, ku, etj., do të arrihet ky produkt dhe cilat janë vlerat e tij. Shkurt, Ai (vendimarrësi) duhet t'i përgjigjet pyetjeve që bëjnë "Baballarët e Menaxhimit". I përmendim këto sepse që nga fillimet e Demokracisë e deri më sot politika ka vepruar jashtë qarqeve

shkencore, madje duke i izoluar ato. Ky qëndrim ka qenë një humbje e madhe kombëtare, madje më e madhe se vetë rrjedhja e trurit të kombit. Por deri kur kështu? Në formimin menaxherial të një analisti, strategu, politikani, vendimarrësi (publik, jo publik), projektuesi, zbatuesi, monitoruesi, vlerësuesi është i domosdoshëm formimi i mirë në fushën e shkencës, të disiplinave njerëzore, të teknologjisë bashkëkohore të informacionit, të programimit, optimizmimit, etj. (mjaft të thuhet se në teorinë e menaxhimit gjejmë mishërim aplikativ mbi 25 disiplina matematike). Menaxhimi është zbatimi i kërkimit operacional në Praktikën Inxhinierike, Burimeve Ekonomike, Financiare, Mjedisore, etj. Ky argument bëhet aq më i mprehtë, sa më të rëndësishme të jenë burimet dhe proceset e zbatimit të tyre, shkurt sa më të mëdha të jenë vlerat e përgjithshme të burimeve që menaxhohen.

Nga sa më sipër del një pyetje: mund të jetë një objektiv për t'u realizuar bashkësia e detyrave që ngërthehen në çështjen Menaxhimi dhe Reformat për Njësinë Bazë/Departamentin? Natyrisht që kërkohet një studim i detajuar, i gatshëm për zbatim, nga një grup i posaçëm që duhet të konkretizojë nënobjektivat apo nënsistemet përkatëse në kuadrin e reformës arsimore.

Në qoftë se një punë e tillë do të niste mund të trajtoheshin ose shqyrtoheshin edhe këto aspekte:

- Burimet njerëzore (pedagogë, studentë), burimet teknologjike, burimet financiare, burimet mësi-more (tekstet, pajisjet laboratorike, procesorët, infrastruktura (bashkëlidhja e burimeve njerëzore e komunikimi i tyre), strukturat (bashkëlidhja e Departamentit) me nënstrukturat e tjera);
- Mirëkuptimet dhe mosmarrëveshjet: ç'fitojmë dhe ç'humbasim për çdo objekt burimor dhe strukturor. Cilët janë risqet dhe faktorët që i prodhojnë ato? Ç'duhet të bëjmë për përmirësimin e tyre?
- Teknologjia dhe lëndët rigoroze (dhe të tjera sipas rastit) themele të sistemit dhe nënsistemit të tij;
- Çfarë kemi, e çfarë prodhojmë dhe si do t'i optimizojmë proceset që realizojnë optimumin e përgatitjes të studentëve për formimin (eficiencën, efektivitetin, etj.) dhe sigurinë në jetë të përgatitjes së tyre.

Çështjet që mund të shqyrtoheshin në fillim mund të ishin:

- Strategjia e Departamentit (objekti-vat);
- Alternativat e strategjisë dhe kriteret përkatëse;
- Projekti i zbatimit, Rezultati, Risku;
- Marrëdhëniet institucionale të Departamentit dhe eventualisht ndryshimi i tyre duke patur parsysh burimet egzistuese dhe infrastrukturën e tij etj.

Kur bëhet fjalë për marrëdhënie mirëkuptimi dhe bashkëpunimi ato duhet

të konsiderohen institucionale dhe jo individuale, subjektive e të rastit, shkurt institucionalisht të domosdoshme për t'u realizuar. Në këtë kontekst jo vetëm Universitetet, por edhe të tjera institucione kanë shumë për të thënë kur vjen puna e këtyre marrëdhënieve me sistemin shtetëror dhe nënsistemet e tij, qofshin këto pozitive apo negative, bashkëpunimi apo "*lënë me një anë*" etj. Përmendim kalimthi që mirëkuptimi dhe bashkëpunimi është një lëmë i gjerë në fushën e optimizimit dhe më gjerë në atë të menaxhimit sepse ato ngërthejnë edhe mjaft çështje që dalin edhe jashtë institucionit tonë, por që lidhen me veprimtarinë e tij, si p.sh. mirëkuptimi institucional, mirëkuptimi dhe risku, mirëkuptimi dhe efektiviteti, mirëkuptimi dhe varfëria, bashkëpunimi, efektiviteti dhe shteti, bashkëpunimi dhe lideri, ligji i riskut për burimet natyrore dhe njerëzore, mirëkuptimi dhe komunikimi, proje-ktet dhe optimizimi, sindikata, sistemi dhe shteti, reformat specifike dhe të përgjithshme, Shkolla dhe teknologjia e informacionit, Reformat dhe strukturat, Reformat dhe burimet, Reformat dhe Teknologjia, Dija, Vendimarrja dhe Zhvillimi etj. Natyrisht që kërkohet një studim i gjerë për trajtimin e tyre, e të tjerave si këto, megjithatë, po prekim vetëm njerën prej tyre.

2. Mirëkuptimi dhe bashkëpunimi normë institucionale në optimizimin dhe vendimarrjen e strategjive dhe projekteve (të rëndësishëm)

Dihet roli dhe vendi i mirëkuptimit dhe bashkëpunimit në zhvillimin e shoqërisë njerëzore, si një nga potencialet për rritjen e performancës të zhvillimit dhe zvogëlimin e riskut, pra në optimizimin apo përcaktimin e zgjidhjeve eficiente në strategjitë dhe projektet përkatëse. Të paktën tre çmime Nobel janë dhënë në këto dekadat e fundit (duke filluar nga Nashi e deri tek Lloyd 2012) që janë dhënë në Ekonomi për lojrat matematike e zbatimet e tyre. Nga autorë të ndryshëm teoria e lojrave matematike quhet ndryshe edhe teoria e bashkëveprimit, në të cilën një vend qendror zënë lojrat kooperativiste me bazë grupi, që kanë një rëndësi të madhe në vendimarrje, jo vetëm në ekonomi (burime financiare), por edhe në sociologji, politikë, marrdhënie ndërkombëtare, etj.

Ashtu siç mund të kuptohet në lojërat kooperativiste, lojtari që luan është grupi, departamenti, universiteti, komuniteti, grupi ekonomik, politik, etj. dhe kur një grup nuk luan siç duhet vendimarrja është një risk që peshon mjaft, veçanërisht në sektorët strategjikë, energji, burime, infra-strukturë, politikë, etj. Në këtë vështrim lojërat matematike janë pjesë themelore e teorisë së optimizimit.

Në mënyrë të përmbledhur mirë-kuptimi dhe bashkëpunimi është faktor i fuqishëm potencial në optimizim dhe vendimarrje që konsiderohet nga shumë specialistë si shpirti i menaxhimit, shkurt i jetësimit të strategjive dhe projekteve. Duke hedhur një sy, jo aq racional, këtij problemi që nga fillimet e Demokracisë e deri më sot, të paktën në rang Departamenti, ka mjaft probleme që janë shprehje e një mirëkuptimi dhe bashkëpunimi që kanë

prekur, cënuar, ndoshta shpërdoruar efektivitetin e veprimtarisë së tij, madje edhe më gjerë, të paktën në domenin e optimizimit dhe të riskut. Le të shohim disa prej tyre:

- Sa strategji dhe projekte janë optimizuar në mënyrë të mirëfilltë gjatë këtyre 25 viteve, ndoshta edhe më tej, pas projektit të v.b. Gorisht, i cili u hartua në 13 variante?
- Bëhet projekti i Rrugës së Kombit, apo ai i Rrugës Tiranë-Elbasan, në të cilët të paktën optimizimi i tuneleve me metodën e elementeve të fundëm është pikë nevralgjike e projekteve dhe në këtë vështrim asgjë për profesionistët e fushës;
- Ka ndodhur që në vitet e fundit të kemi mjaft përmbytje, veçanërisht në zonën e Shkodrës, Lezhës etj., e për këto jo vetëm që nuk ka një mirëkuptim për bashkëpunim, por edhe kur ofrohet zyrtarisht ndihma e profesionistëve të fushës, nuk merret asnjë përgjigje, madje kjo ka ndodhur edhe në raste të tjera, shkurt ajo është bërë rrugë;
- Përfundojmë me Projektin TAP, pasi siç dihet në mjaft raste, për disa arsye për tubacione të fuqishëm gazi, bëhet edhe studimi i ruajtjes së gazit (injektimi i tij) në shtresa nëntokësore, çka nuk duket të jetë bërë në këtë rast.

Për këto probleme e shumë të tjera si këto, lind pyetja: a ka qenë mirëkuptimi dhe bashkëpunimi i Departamentit me Ministrinë etj., në nivelin e kërkesave të kohës? Natyrisht që jo sepse ka ngërthyer risqe, madje edhe të padukshëm, që në ndonjë rast edhe nxjerrin kokën e bëjnë "bam" siç është rasti i dëmtimeve në zonën e Zharrëzës, kur ka disertacione për deformacionet e sforcimet në burimet naftëmbajtëse si edhe për burimet minerare. Këtu ka një problem moral dhe institucional, pasi edhe ofron disa herë ndihmë "nuk begenisesh", vështirë se ta bën goja të flasësh edhe një herë për problemin që bën "bam", sepse menjëherë përgjigja do të ishte: "U lodhëm duke folur në vesh të shurdhër". Themi institucional sepse mirëkuptimi dhe bashkëpunimi jo gjithmonë është individual (Dua-s'dua, kam dëshirë-s'kam dëshirë) veçanë-risht për probleme pune e në mënyrë kategorike për ato strategjike dhe projektuese ku lëvizin "fitime" ose "dëme" të mëdha. E në këtë mënyrë mirëkuptimi dhe bashkëpunimi në rrethana të caktuara duhet institucionalizuar me ligj. Sot projektimi, optimizimi, risku, modelimi janë fronte të rëndësishme zhvillimi, ku ende jemi shumë mbrapa e kjo prapambetje fillon nga shkolla, vazhdon deri në vendimarrjet me intuitë apo vetëm me përvojën e pamjaftueshme, për më tepër që ajo nuk argumentohet fort dhe me baza teorike.

Në qoftë se pranohet ideja që vendimarrja (politika) shtetërore apo publike (jo publike) nis nga shkolla, por njëkohësisht nëse nuk ka mirëkuptim apo bashkëpunim për konsulta, ekspertiza të ligjshme dhe, pse jo, shkolla të jetë pjesë e vendimarrjes, dëmet do të jenë të pallogaritshme. Natyrisht që për këto duhet mbajtur përgjegjësi deri më një. Kjo

është një çështje thelbësore, prandaj veprimet e nevojshme për juridiksionin përkatës janë e duhet të jenë në rend të ditës, përndryshe risqet e heshtura dhe aktive do të vazhdojnë pa ju futur "ferra në këmbë" asnjërit për suksesin e duhur të projekteve, prokurimeve, reformave etj.

Menaxhimi po të kapi, të kap mirë në kohë, kur nuk të kap të izolon, madje të injoron fare, por me risk shumë të madh. Ai flet shumë sot në fushën e mirëkuptimit, bashkëpunimit për optimizimin në vendin tonë, si një kusht pa një pa dy për çdo veprimtari, veçanërisht në fushën e strategjive dhe projekteve.

3. Qendra e Menaxhimit

Në çdo veprimtari njeriu udhëhiqet nga disa qëllime, për të cilat "ndërton" alternativat për arritjen e qëllimeve dhe më pas zgjedh, mbi bazën e kritereve të caktuara, alternativën më të mirë. Në vijim të kësaj të fundit ai përpiqet ti vejë në jetë, d.m.th. të marrë rezultatin më të mirë të mundshëm dhe sa më të sigurtë. Siç vërehet, dy janë veprimtaritë themelore për realizimin e qëllimit (qëllimeve):

- Hartimi (ndërtimi) i alternativave ose varianteve, d.m.th. strategjia;
- Përzgjedhja e alternativës më të mirë, d.m.th. projekti dhe;
- Zbatimi i projektit në praktikë që përfundon me realizimin e outputit (rezultatit).

Nga kjo pikëpamje uniteti i strategjisë dhe i projektit quhet menaxhim, pak më ndryshe menaxhimi është veprimtaria (mendore, fizike) për realizimin e qëllimit, d.m.th. përftimin e rezultatit të tij. Në këtë kontekst strategjia dhe projekti janë kushte të domosdoshëm për realizimin e çdo qëllimi: shoqëri, politik, ekonomik, industrial, bujqësor, mjedisor, etj. Meqenëse çdo qëllim i realizuar supozohet "ndryshim pozitiv" atëherë ai është faktor zhvillimi, apo e thënë pak më ndryshe vendimarrja për strategjinë ose edhe projektin përkatës është kusht i domosdoshëm zhvillimi - nuk ka zhvillim "*të mirëfilltë*" pa projekt.

Që këtej lind nevoja e projektizimit (e zhvillimit mbi bazë projektesh) të shoqërisë. Theksojmë që këtu është fjalë "e mirëfilltë" ka kuptimin "më të mirë ose eficiente", ose në një kuptim më rigoroz "afërsisht optimale e sigurtë". Nga sa më sipër del që kur në një periudhë kohe nuk është arritur pritja e planifikuar e zhvillimit, ai duhet kërkuar në një nga komponentët kryesorë të tij, d.m.th. tek strategjia ose tek projekti, ose së bashku tek të dy komponentët e tij.

Në qoftë se për konkretizim, analizojmë zhvillimin e vendit që nga koha e Zogut e deri më sot dhe na rezulton që ky zhvillim i arritur nuk ka qenë në pritjen e parashikuar, atëherë mos zhvillimi i duhur (Risku) ka patur dy faktorë mjedisorë të mundshëm - strategjinë dhe projektin. Meqënëse ose çdonjëri prej këtyre janë objekte të krijuara nga njeriu, del që ky i fundit është njëherësh subjekt dhe objekt

i riskut, d.m.th. vendimarrja e tij nuk ka qenë në nivelin e dijeve të kërkuara.

Që këtej mund të ngrihet një pyetje e çuditshme: kemi shumë veprimtari shoqërore, individuale, kolektive, komunitare, etj., që nuk kanë patur projekt të mirëfilltë, e megjithatë ato kanë dhënë "zhvillim". Kësisoj pse duhet që projektin ta konsiderojmë kusht të nevojshëm zhvillimi?

- ***Së pari***, çdo njeri, në rrethana të caktuara, realizon qëllimin e tij pa patur një projekt "të shkruar" në letër, megjithatë në mendjen e tij e ka të "skalitur" projektin që do të zbatojë, me të gjitha projektet që bëjnë "Baballarët e Menaxhimit". Çfarë është kjo veprimtari, Pse bëhet, Si bëhet, Kur bëhet, Ku bëhet, Me çfarë bëhet, Sa kushton, Sa efektive është, Sa e sigurtë është, etj. Kësisoj kur veprimtaria është e thjeshtë dhe përgjigjet e këtyre pyetjeve nuk kërkojnë ndonjë racionalitet apo argumentim të domosdoshëm, njeriu me këto e krijon veprimtarinë "përmendësh" pa qenë nevoja për partiturën e kompozimit të tij, pra për projekt të një veprimtarie;
- ***Së dyti***, kur bëjmë fjalë për projekt, nënkuptojmë me marrëveshje një aktivitet që realizohet nga shumë individë për rrjedhim nuk është e thjeshtë, ka komplekse dhe si e tillë ajo, domosdoshmërisht, duhet hedhur në letër e që shkencërisht përmban përgjigjet e të gjitha pyetjeve që i bëjnë Baballarët e Menaxhimit, e ndër këto sa i mirë është produkti (outputi) i projektit apo sa eficient, apo sa efektiv, apo sa optimal dhe sa i sigurtë është produkti në fjalë.

Tani kur produkti në fjalë nuk realizohet do të thotë që projekti nuk ka qenë "në rregull" për një ose disa shkaqe që kanë të bëjnë me:

- Shtrimin e problemit;
- Të dhënat e problemit;
- Metodën e zgjidhjes, etj.

Ose "projekti" është mbështetur më shumë në përvojë, intuitë, perceptim pa argumentim të shëndosh teorik. Kuptohet që në rastin e fundit Risku është i pritshëm dhe pothuajse i sigurtë. Që këtej kuptohet që projekti (sistemi) është kusht i domosdoshëm i zhvillimit të shoqërisë, është format themelor dhe i patjetërsueshëm.

4. Departamenti i Menaxhimit Praktika e deritanishme në fushën e menaxhimit ka treguar që:

- Në planin universitar, në përgjithësi nuk kemi të përgatitur menaxherë me formim solid, për rrjedhim ekonomia është drejtuar kryesisht nga specialistë me përvojë praktike;
- Opsioni universitar në Fakultetin Gjeologji-Miniera, viti 2000-2008 nuk ka qenë përgjithësisht i suksesshëm dhe ka patur disa anë negative: përgatitje e dobët fillestare e studentëve, kualifikim i kuadrit, infrastruktura, kurikulat, projektet, diplomat, burimet financiare etj;

– Tregu ka kërkesa të larta për specialistë, menaxherë në shumë struktura të qeverisjes, qendrore, lokale, publike, veçanërisht në projekte, e-projekte, strategjinë kombëtare, projektizimin, e sistematizimin kombëtarë, reformat e ndryshme dhe veçanërisht për reformën e përgjithshme GO TO GROWTH ku vihet re një prapambetje e madhe relative e vendit tonë, veçanërisht në zhvillimin afatmesëm e afatgjatë, sepse ritmet drejt projektizimit e sistematizimit, integrimit dhe globalizimit të ekonomisë sipas shumë gjasave do të vijnë duke e përshpejtuar me kalimin e kohës, veçanërisht nga zhvillimi spektakolar i teknologjisë së informacionit, të inteligjencës etj;

– Është rritur shumë numri i institucioneve universitare për përgatitjen e mena-xherëve jashtë shtetit, madje për disa prej tyre ka mjaft kërkesa nga studentët. Përmendim kalimthi që kualifikimi i menaxherëve jashtë shtetit është i kushtueshëm, madje edhe për periudha të shkurtra (2 javë 3000 USD në Boston, 10 ditë – 3000 paund në UK etj).

Nga sa më sipër del e domosdoshme që të merren masat e duhura për përgatitjen universitare të mena-xherëve në Fakultetin e Gjeologjisë ose në përgjithësi në Universitetin Politeknik me kurrikula të ndara ose jo të ndara me pjesëmarrjen e një ose disa fakulteteve nga Universiteti Politeknik dhe jashtë tij.

5. Instituti i Menaxhimit Duke patur parasysh:

– Vendin dhe rolin e menaxhimit dhe të studimeve përkatëse në zhvillimin kombëtar (strategji, sisteme, proje-kte, reforma, arsim, teknologji, burime, energji, mbrojtje mjedisi në shumë sektorë strategjikë);

– Nevojën për një zbatim sa më efektiv të tij duke përdorur teknologjitë bashkëkohore si teknologji informa-cioni, komunikimi, rrjete infor-matike, intelegjencë artificiale etj.

– Standardet, normat dhe strategjitë e komunitetit ndërkombëtar veçanë-risht në fushën e reformave dhe të tekonologjisë dixhitale deri në vitin 2030;

– Rolin e metodave të ndryshme që gjejnë zbatim të qenësishem e efektiv në mënyrë të veçantë ato matematike, informatike, të struktu-rave bazave të megabazave të informacionit, teorinë e sistemeve, kategorive, teorinë e vendimmarrjes, riskut;

– Standardet që kërkon koha dhe veçanerisht ato të BE, ku vendi ynë aspiron për një anëtarësim sa më të shpejtë.

Del nevoja e krijimit të Institutit të Menaxhimit.

Kjo është një domosdoshmëri kombëtare duke patur parasysh që vendi ynë ka një prapambetje relativisht të madhe, madje dhe rolin e projektizimit, të menaxhimit, modelimit, optimizimit, riskut për

zhvillimin e vendi duke patur parasysh shumë faktorë si:

- Strategjia kombëtare, projektizimi, e-projektet, pasuria dhe asetet kombëtare, kontratat e rëndësishme;
- Reformat, në mënyrë të veçantë GO TO GROWTH, bazat e mega bazat e të dhënave, strategjitë e energjisë, ICT, mbrojtjes së mjedisit etj.;
- Strategjitë e rotacioneve politike, ato të marëdhënieve me të tjerët;
- Reformat e ndryshimet graduale në qeverisje e politikë, vendimarrje;
- Prapambetje e madhe në teknologjinë e informacionit (përvoja në programim).

Në fund investimi në menaxhim është nga më të rëndësishmit jo vetëm në fushën e arsimit por edhe me gjerë në diagnostikimin, vlerësimin efektiv të burimeve, teknologjive, në projekte, qeverisje, mjedis, politikë etj.

6. Projektizimi

Lind pyetja? Ç'mund të thuhet për zhvillimin e vendit tonë mbi bazë projektesh? Natyrisht që për këtë duhet një studim i mirëfilltë e në mënyrë të veçantë për sektorë strategjikë si Arsimi, Ekonomia, Energjia, Industria, Bujqësia, Turizmi, Infrastruktura, Komunikimi, etj. Pa u futur në detaje, projekti nuk është normë standarte e aq më pak e institucionalizuar e zhvillimit tonë shoqëror, p.sh. konkretisht cilët janë projektet e zhvillimit të Fakultetit, po të Departamenteve të tij, etj. Sa i përgjigjen ato kërkesave (pyetjeve) të Baballarëve të Menaxhimit, po rezultatet e monitorimit të tyre çfarë tregojnë, sa të sigurtë janë rezultatet e parashikuara në to? Të marrim në konsideratë e të analizojmë vetëm riskun në procesin mësimor e dijet për të. Pa u futur në detaje kemi pothuajse pak ose aspak disiplina mësimore për riskun, shkurt kemi një proces mësimor pothuajse deterministik. Kësisoj në qoftë se shteti fillon me funksionin, e ky me shkollën, kuptohet se si mund të jetë gjendja e projekteve të institucioneve shtetërore për riskun e parashikimin e tij. Pa u zgjatur kemi shumë punë për të bërë për projektizimin e aktivitetit tonë universitar, në mësim, studim, kërkim, e mbi të gjitha në reformën arsimore që na pret, veçanërisht për grumbullimin e informacionit dhe përpunimin e tij, studimet për strategjitë, projektet, strukturën, objektet, teknologjitë e burimet e informacionit, financiare, etj. e mbi të gjitha për burimet njerëzore, përgatitjen e kualifikimin e tyre, etj. Nga sa më sipër del nevoja e projektizimit në Universitetin Politeknik në shumë nënsisteme të tij.

7. Studime strategjike

Thuajse çdo departament në Politeknik mbulon në përgjithësi një sektor të rëndësishëm zhvillimi të vendit tonë energji, industri, miniera, mekanik, ndërtim, elektronikë, teknologji informacioni etj. Këto sektorë zhvillohen mbi bazën e strategjive e projekteve përkatëse. Në kushtet kur në kuptimin e mirëfilltë duhet një strategji shkencore përkatëse, Departamentet janë institucionet nga ku mund e duhet të nisë

puna për to, ato duhet të jenë furnizuesit kryesorë për hartimin e strategjive të zhvillimit në sektorët përkatës. Në rrethanat konkrete kur mungon pothuajse tërësisht një bashkëpunimi dhe bashkëveprimi i Departamenteve me Dikasteret përkatëse e aq më pak kur ai nuk është i institucionalizuar, risqet që burojnë nga mos egzistenca e strukturave bashkëpunuese janë të një rendi "dëmi" të konsiderueshëm, kur në vendin tonë nuk egzistojnë institutet përkatëse studimore shkencore. Është e kuptueshme që detyrat studimore e shkencore nuk mund t'i mbulojë dikasteri përkatës.

8. Strukturimi

Shumë nga reformat e kryera në vendin tonë nuk janë kryer mbi bazën e studimeve të plota paraprake, apo në një numër alternativash e variantesh etj. Shpesh herë ato kanë qenë veprimtari me karakter organizativ, empirik, me bazë përvoje, analogjie, intuite dhe jo të mbështetura mbi studime fizibiliteti, skema e paraprojekte, me të dhënat e informacionet e duhura etj. Po kështu ato i janë referuar më shumë përmbajtjes së objekteve të tyre se sa bashkëlidhjes (strukturimet) së tyre. Në këtë kontekst strukturimi i vendit mbi bazë institucionesh nuk është një problem i mbyllur dhe i ezauruar, përkundrazi ai është i hapur dhe ka nevojë për studime të thelluara veçanërisht për struktura më të përgjithshme, kompakte që çojnë në optimizimin e burimeve në përgjithësi dhe atyre njerëzore në veçanti, në dikastere, qarqe, bashki, etj. Në këtë këndvështrim studimi i strukturave egzistuese dhe i marrëdhënieve të tyre institucionale për modernizimin dhe efektivitetin e tyre mendojmë se është një problem, jo vetëm i reformave specifike, por edhe asaj të zhvillimit të vendit në përgjithësi që sot në mjaft vende të tjera kanë filluar e që njihen me emrin GO TO GROWTH.

9. Metrologjia, Burimet e Informacionit, Teknologjia

Në hartimin, zbatimin dhe realizimin e projekteve tona një vend rol të dorës së parë kanë burimet e të dhënave e të informacionit në përgjithësi. Siç dihet cilësia e projekteve tona të studimeve dhe pse jo edhe të doktoraturës në mjaft raste lënë për të dëshiruar nga mungesa e të dhënave të plota e jo të sakta. Natyrisht kjo është një sëmundje jo vetëm për universitetet, por edhe për shumë institucione që i kanë rrenjët në mungesën e teknologjive e metodave të përparuara të matjeve (metrologjisë). Na ka rënë rasti të vizitojmë Universitete jashtë vendit dhe jo pak herë kemi vënë re të shkruara me gërma të mëdha *"E dhëna është Informacion", "Informacioni është Dije", "Dija është Fuqi"* dhe, në fund, shtojmë për studentët që *"Fuqia është Para".* Në këtë vështim, investimi për sigurimin e të dhënave (metrologjia), metodikave të përpunimit të tyre si dhe teknologjive përkatëse të informacionit është një nga detyrat më të rëndësishme për të kapur kohën e humbur në zhvillimin e shpejtë të Universiteteve. Çështjet e mësipërme dhe shumë të tjera si këto mund e duhet të jenë objekte studimi në

të ardhmen, në kuadrin e krijimit të institucioneve të reja të menaxhimit e në mënyrë të veçantë të Qendrës së Menaxhimit. Pavarësisht nga vendi dhe roli i tyre, zhvillimi i vendit mbi bazë projektesh shkencore, në çdo fushë e sektor, është domosdoshmëri e për këtë qëllim duhen marrë të gjitha masat e duhen bërë të gjitha investimet e nevojshme e aq më shumë, në prag të antarësimit të vendit në B.E., ku të gjitha bashkëpunimet bëhen mbi bazë të Projekteve (Sistemeve). Ndoshta ka ardhur koha që të mos lejohet vendimarrja për veprimtaritë që nuk paraqiten në trajtë projektesh të burimeve të ndryshme njerëzore apo natyrore, veçanërisht në sektorët strategjikë e në nivele të larta hierarkie dhe, brenda një kohe relativisht të shkurtër, vendimarrja të bëhet vetëm për veprimtari që paraqiten me projekte.

10. Përfundime

- Loja e bashkëpunimit, kriter i rëndësishëm zhvillimi;
- Mirëkuptimi dhe bashkëpunimi, baza e optimizimit të strategjive;
- Loja e kontradiktës rrit riskun e proceseve dhe ngadalëson ritmet e zhvillimit;
- Mund të eksperimentohet optimizmi i prokurimit të projekteve sipas propozimeve nga tre njësi administrative ose bashki.

Literatura

1) M. Ehrgott, 2005, *Multicriteria Optimisation*, Springer, Second Edition;

2) L.S. Shapley, 1953, A value for n-person game, Princeton University;

3) R. Serrano, 2007, Cooperative game: Core and Shapley Value, Springer;

4) V. Conitzer, 2012, Computing game – theoretical solutions and aplication to security;

5) J.F. Nash, 1953, Two persons cooperative game, Econometric 21;

6) V. Neumann, and V. Morgenestern, Theory and games and economic behaviour, Princeton University;

7) R.J. Aumman, 1987, Game Theory, Norton, New York, Harvard University, USA;

8) R.B. Mayerson, 1991, Game Theory, an analysis on conflicts;

9) S. Osmani, B. Leskaj, 2016, Performanca, sistemi, risku dhe vendimarrja fazi në grup me shumë kritere. Analiza e riskut, Konferenca e IV Shkencore, Revista Auditimi Publik, Nr.10;

10) S. Osmani, B. Leskaj, 2015, Vendimarrja dhe teknologjia inteligjente, Revista Auditimi Publik, Nr. 10;

11) B. Leskaj, 2013, Mirëqeverisja, paradigma e re në Administratën Publike, Revista Auditimi Publik, Nr. 5;

12) S. Osmani, Optimizimi, Programimi linear me zgjerime;

13) S. Osmani, 2017 (Përgatitur për botim), Optimizimi me shumë kritere;

14) S. Osmani, 2004, Metodat matematikkore në menaxhim.

Nga: Dr.Bujar Leskaj, Prof.Dr.Skënder Osmani, Prof.Asoc.Dr.Nevton Kodhelaj

ASPEKTE TEORIKO-PRAKTIKE NË MENAXHIMIN E RISQEVE DHE SHANSEVE

Në të gjitha fushat e aktivitetit njerëzor ekziston problemi i realizimit të objektivave të përcaktuara në linja projektesh me fillesë mbledhjen, përkatësisht krijimin e informacionit, administrimin, përpunimin, analizën e modelimin e tij për të ekspozuar më së fundi vlerat e përdorimit.

Nga: Prof. Dr. Gafur Muka & Prof.Dr.Thoma Korini, Fakulteti Gjeologjisë dhe Minierave, Universiteti Politeknik i Tiranës

Abstrakt

Në të gjitha fushat e aktivitetit njerëzor ekziston problemi i realizimit të objektivave të përcaktuara në linja projektesh me fillesë mbledhjen, përkatësisht krijimin e informacionit, administrimin, përpunimin, analizën e modelimin e tij për të ekspozuar më së fundi vlerat e përdorimit. Për një shqyrtim të standardizuar të vlerave të këtyre projekteve rekomandohet analiza e pikave të forta, pikave të dobëta, shanseve dhe risqeve (SWOT). Pra analiza SWOT konsideron në mënyrë të veçantë edhe shanset (opportunities) dhe risqet (threats). Ky konsiderim lidhet jo vetëm me njohjen dhe vlerësimin e tyre por edhe me menaxhimin, d.m.th. me atë sistem që përfshin të gjitha proceset projektuese e organizative për të identifikuar paraprakisht risqet në mënyrë që të ndërmerren sa më shpejt masa për zvogëlimin apo mënjanimin e tyre si dhe njohjen paraprake e realizimin në kohë të shanseve. Në literaturë ka plot raste kur risqet dhe shanset shihen si elementë të njëjtë por me kahje të ndryshme. Kjo ka çuar në atë që edhe rezultatet në menaxhimin e tyre të mos kishin vlerën e pritshmërisë së tyre. Në këtë material trajtohen disa aspekte teoriko-praktike lidhur me natyrën dhe karakteristikat e ndryshme të shanseve dhe risqeve si dhe marrjen parasysh të tyre në sistemet e menaxhimit.

1. Formulime konceptuale

Menaxhimi i risqeve dhe shanseve lidhet në rradhë të parë me një konceptim sa më të drejtë të tyre. Për ta arritur këtë duhet, që edhe risqet por edhe shanset të

shqyrtohen në kontekstin e fushës së referimit [1]. Parë kështu, dallohen formulimet për to në fushën e matematikës, teorisë së vendimmarrjes, psikologjisë, shkencave inxhinierike dhe atyre ambientale, shëndetësisë, ekonomisë etj. Sidoqoftë në të gjitha këto formulime krahas specifikave ekziston dhe ajo që është e njëjtë. Si e tillë konsiderohet mundësia e shfaqjes së riskut kur kemi ndodhje të bashkë-vendosur të rrezikimit (realizimi në kohë dhe hapësirë i rrezikut), ekspozimit (praninë e objektivave që dëmtohen) dhe vulnerabilitetit (masën e ndjeshmërisë së objektivave të ekspozuar ndaj dëmtimit). Pikërisht probabiliteti i ndodhjes së kësaj ngjarjeje quhet risk [4]. Përsa i përket shansit, po t'i referohemi kuptimit statistikë të tij, ai shihet si probabiliteti i ndodhjes së një ngjarje të favorshme [3]. Në këtë trajtesë ne interesohemi për lidhjen që ekziston midis riskut dhe shanseve për të realizuar menaxhimin e tyre në interes të zvogëlimit apo mënjanimit të dëmtimit (mosrealizimit) të objektivave në kushtet e shkallës së ndryshme të rrezikimit të tyre. Për të kuptuar dallimet midis tyre ekziston një numër i madh kriteresh. Në tabelën e mëposhtme [6] paraqiten disa kritere dallimi dhe cilësitë respektive të risqeve dhe shanseve.

Nisur nga kriteri i fundit, pra ndërveprimi ose ndërvarësia midis risqeve dhe shanseve përftohet vetëdija, që risqet gjithmonë fshehin shanse, ndërkohë që edhe shanset vetë përmbajnë risqe, kështu që realizimi i shanseve nuk mund të jetë i suksesshëm pa vlerësimin e riskut.

Për të realizuar një proces sa më të suksesshëm në menaxhimin e shanseve dhe risqeve rekomandohet ndërmarrja e katër hapave të mëposhtëm [5, 7]:

- Identifikimi
- Vlerësimi
- Administrimi (masat e trajtimit)
- Monitorimi dhe raportimi (fig. 1)

Tabela 1. Kritere dallimi dhe cilësitë respektive të risqeve dhe shanseve [6]

Kriteri dallimit	Cilësitë e risqeve	Cilësitë e shanseve
Probabiliteti i shfaqjes	Risqet kanë cilësinë e padëshirueshme të përsëritjes. Prandaj ka kuptim që për to të shqyrtohet probabiliteti i shfaqjes.	Shanset shpesh kanë cilësinë të jenë të njëhershëm dhe të vështirë për t'u njohur, më së shumti ekspozojnë një "vlerë në kohë" me tendencë rënieje dhe mund të realizohen vetëm në një periudhë kohe të dhënë. Prandaj thuhet që shansi humbet. Kush

		vjen vonë atë e dënon koha.
Vetëdija/perceptimi	Risqet mund të shfaqen pavarësisht nëse ne jemi apo jo të vetëdijshëm për to.	Shanset mund të shfrytëzohen vetëm kur ne jemi të vetëdijshëm për to.
Mundësia e ndërhyrjes	Referuar ekspozimit ndaj risqeve nuk ka zgjedhje. Në shumë raste risku vetëm mund të reduktohet. Një pjesë e riskut mbetet dhe, mundësia e tij për t'u përsëritur, nuk mund të pengohet.	Njeriu është i lirë për të marrë vendimin nëse ai do të përpiqet për të shfrytëzuar shansin. Menaxhimi i shanseve ka natyrë strategjike. Synohet në atë që të përcaktohet mënyra e veprimit dhe të merret vendimi sipas situatës. Këtu shtrohet pyetja: "çfarë duhet të arrihet në të ardhmen". Mundësia/ aftësia për të realizuar një shans, në princip nuk jepet. Prandaj realizimi i shanseve mbart risk.
Trajtimi	Trajtimi i risqeve: • Një risk mund të mënjanohet plotësisht • Mund të reduktohet probabiliteti i shfaqjes së një risku • Mund të reduktohet masa e pritshme e dëmit të një risku • Risqet mund të pranohen	Trajtimi i shanseve: • Një shans mund të realizohet plotësisht • Probabiliteti i realizimit të një shansi mund të rritet • Një shans mund të realizohet pjesërisht • Shanset mund të injorohen.
Ndërveprimi: Shanse/risqe	Risqet fshehin shanse	Shanset përmbajnë risqe. Pa vlerësim të risqeve nuk mund të realizohen shanset

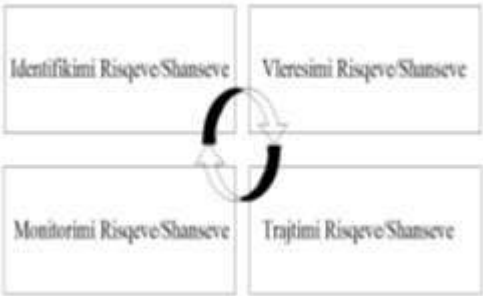

Fig. 1. Skemë procedurale menaxhimi për risqet dhe shanset [7]

1.1 Identifikimi i risqeve dhe shanseve

Identifikimi i risqeve përfshin gjetjen dhe grumbullimin e të gjitha risqeve që kanë ndikim në aktivitetin e një sipërmarrjeje. Ai përbën fazën e parë dhe më të rëndësishme proceduriale të menaxhimit dhe realizohet me anë të metodave për identifikimin e risqeve. Qëllimi i identifikimit është të kapë dhe të evidentojë në mënyrë të plotë dhe të vazhdueshme të gjitha burimet e risqeve të sipërmarrjes si dhe sektorëve të punës së saj. Vetë metodat synojnë që identifikimi të jetë një proces sistematik, me procedim të strukturuar, me kapje si të risqeve të brendshëm ashtu edhe atyre të jashtëm, me objektiv krijimin e një profili risku që merr në konsideratë specifikat sektoriale si dhe sigurimin e monitorimit të vazhdueshëm të tyre [2].

Disa nga metodat të identifikimit të riskut janë:

1. me anë të inspektimeve në objektet e rrezikuar;
2. me anë të anketimit të ekspertëve dhe bashkëpunëtorëve (i hapur, i mbyllur, intervistim);
3. nëpërmjet shqyrtimit të dokumentacionit ekzistues (Financa, Auditimi);
4. nëpërmjet ekspozimit dhe shqyrtimit të arsyetimeve (Brainstroming);
5. nëpërmjet protokollimit të arsyetimeve (Brainwriting);
6. duke u mbështetur tek konsiderimi i faktorëve të shpërfillur apo dytësorë (Synectics);
7. nëpërmjet shqyrtimit të të gjitha hallkave të prodhimit (Value Chain);
8. nëpërmjet shqyrtimit të zgjedhjeve specifike të hallkave me ndikim më të madh në proces, kontrolli dhe verifikimi i saktësisë së tyre;
9. nëpërmjet shqyrtimit të informacioneve të sistemeve të paralajmërimit;
10. Nëpërmjet gjykimit të listave të çekuara (Checklist).

Në të gjitha këto metoda identifikohen edhe shanset, të cilët natyrisht kanë vartësi shkakore prej risqeve.

2.1 Vlerësimi i shanseve dhe risqeve

Për të vlerësuar shanset dhe risqet merren në konsideratë shpeshtësia e shfaqjes dhe vlera e dëmit (për riskun) dhe shpeshtësia e ndodhjes së përfitimit dhe potenciali i ndikimit (për shansin). Këta faktorë varen nga fusha e aktivitetit

si dhe përvoja e ekspertëve të vlerësimit. Në këtë kuptim vlerësimi i shanseve dhe risqeve shihet si një detyrë e çdo sipërmarrjeje. Në diagramet e vlerësimit (fig 2, 3) tregohen respektivisht lidhja e shpeshtësisë së shfaqjes së riskut me vlerën e dëmit (fig 2) dhe lidhja e shpeshtësisë së ndodhjes së përfitimit me potencialin e saj për shansin. Siç shihet në figurën 2, risku klasifikohet në 5 klasa (shumë i lartë, i lartë, mesatar, i dobët dhe shumë i dobët me indeksimin përkatës 1, 2, 3, 4, 5), ndërkohë që mundësia e shfaqjes dhe vlera e dëmit janë grupuar me nga 4 vlerësime. Në figurën 3, shihet që shansi indeksohet me yje, dallimi midis të cilëve realizohet nëpërmjet ngjyrës, përkatësisht-shumë i mirë (3 yje me një ngjyrë), i mirë (2 yje me të njëjtën ngjyrë dhe një me ngjyrë tjetër), mesatar (një yll me ngjyrën e parë dhe 2 me ngjyrën e dytë) dhe pa shans (të tre yjet me ngjyrën e dytë).

Fig. 2. Lidhja e shpeshtësisë së shfaqjes së riskut me vlerën e dëmit. Ndikimi i riskut është vlerësuar me 5 klasa [6].

Vlera e dëmit				
Shumë e lartë (>150 000 Euro)	1	2	3	3
E lartë (50 000-150 000)	2	2	3	4
E vogël (10 000-50 000)	3	3	4	4
E papërfillshme (<10 000)	4	4	5	5
	Sh. Shpesh (< 1 vit)	Shpesh (2 - 5 vjet)	Rrallë (5 - 10 vjet)	Sh. Rrallë (> 10 vjet)
Shpeshtësia e shfaqjes së dëmit - ndodh mesatarisht 1 herë në –x- vjet				

Fig .3. Lidhja midis shpeshtësisë së përfitimit nga shanset dhe potencialit të përfitimit. Dobia e shansit jepet me tre yje.[6]

Potenciali (vlera e përfitimit)				
Shumë i lartë (>150 000 Euro)	★★★	★★★	★★★	
I lartë (50 000-150 000)	★★☆	★★★	★★★	
I vogël (10 000-50 000)	★☆☆	★☆☆	★☆☆	
Nuk ekziston				
	Sh. Shpesh (< 1 vit)	Shpesh (2 - 5 vjet)	Rrallë (5 - 10 vjet)	Sh. Rrallë (> 10 vjet)
Shpeshtësia e ndodhjes së përfitimit (përdorimit) të shansit - ndodh mesatarisht 1 herë në –x- vjet				

Për klasifikimin e shanseve dhe risqeve rekomandohen disa metoda [7], të cilat marrin në konsideratë:

- Referimin e situatës së treguesve financiarë aktivë ndaj tre pozicioneve, rastit më të pëlqyeshëm (Most Like Case, MLC), rastit më të keq (Worse Case, WC) dhe rastit më të mirë (Best Case. BC) (fig. 4,a);
- Referimin e situatës së treguesve financiarë aktivë ndaj atyre të planifikuar (fig 4,b).
- Vlerësimin me anën e një skeme bazuar në fitimin dhe humbjet (fig. 4,c);
- Integrimin e tyre në skemën e rezultateve financiare si EBIT (të ardhurat para përfshirjes së interesit bankar dhe ngarkesës fiskale-Earnings Before Interest, Tax) ose fitimin neto (fitimi bruto minus shpenzimet operative minus shpenzimet bankare minus taksat) si dhe në tregues të tillë si vlera e shtuar ekonomike
- (Economic Value Added) dhe vlera e shtuar në kesh (Cash Value Added) (fig. 4,d).

Të gjitha këto metoda i konsiderojnë shanset dhe risqet si elementë që kushtëzojnë njeri tjetrin në aktivitetin e çdo sipërmarrjeje (fig. 5), ndërkohë që probabiliteti i shfaqjes së tyre lidhet me ndikimin mbi tregues të tillë si EBIT, fitimi neto, EVA, CVA (fig 6).

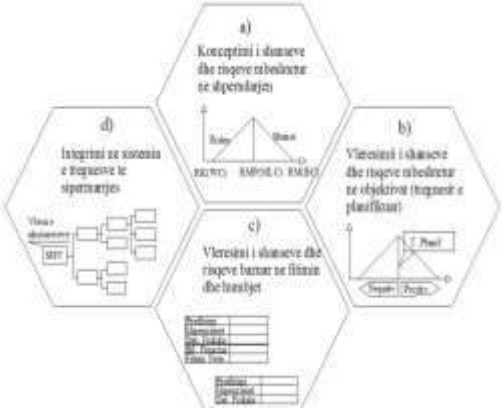

Fig. 4. Paraqitje skematike e metodave të vlerësimit të shanseve dhe risqeve [7]

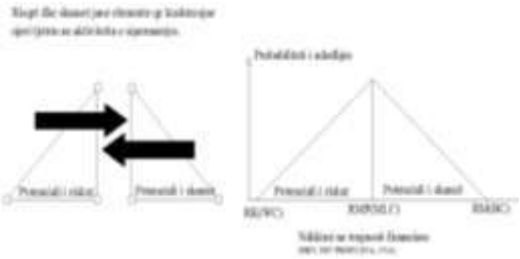

Fig. 5,6. Konceptimi i shanseve dhe risqeve mbështetur në shpërndarjen dhe probabiliteti i shfaqjes si raste ndikimi mbi treguesit financiarë. [7]

3.1 Administrimi i shanseve dhe risqeve

Në linjën e procedimit për menaxhimin e shanseve dhe risqeve, administrimi përfshin tërësinë e masave që synojnë [8]:

- Shmangien e riskut;
- Zvogëlimin (reduktimin) e riskut;
- Transferimin e riskut;
- Pranimin e riskut;

- Zbulimin (njohjen) dhe përdorimin e shanseve.

Shmangja e riskut zbatohet në ato raste kur nga identifikimi dhe vlerësimi i tij konstatohet që vlera e dëmit është aq e madhe sa është më mirë të ndërpritet aktiviteti që mbart riskun. Nga analiza e shanseve ka dalë gjithashtu që nuk ekziston asnjë shans, potenciali i të cilit ta tejkalojë vlerën e dëmit. Si shembull për këtë mund të përmendet shfrytëzimi i pasurive nëntokësore poshtë objekteve me vlerë që e kapërcejnë vlerën që do të sillte shfrytëzimi i mineralit. Në këtë rast minerali do lihej si kolonë mbrojtëse për objektin, përkatësisht objektet.

Zvogëlimi (reduktimi) i riskut përfshin të gjitha masat për reduktimin e tij deri në atë masë sa, krahasuar me potencialin e shanseve, vlera e dëmit bëhet më e vogël. P.sh. gjatë shfrytëzimit nëntokësor të mineraleve madhësia e dëmit në kushtet e shfaqjes së riskut mbetet më e vogël se sa vlera e riparimit të objekteve. Në këtë rast si shans duhet konsideruar mundësia e riparimit të objekteve duke mundësuar mos ndërprerjen e funksionimit të tyre.

Transferimi i riskut. Ky është kryesisht rasti i siguracioneve. Në këto kushte risku merret përsipër nga shoqëritë e sigurimeve. Edhe kontratat koncensionare mund të konsiderohen si raste të transferimit të riskut tek të tretët pasi, në kushtet e pamundësisë së përdorimit të resurseve, dëmtohet zhvillimi ekonomik e social i vendit. Vetë kontratat duhet të vlerësohen si shanse për zvogëlimin e dëmeve që vijnë nga mungesa e përdorimit të vlerave të resurseve.

Pranimi i riskut përdoret si masë administrimi në të gjitha rastet kur dëmet që vijnë nga ndodhja e tij janë të papërfillshme ose në vlera të tilla që nuk pengojnë funksionimin e aktivitetit (aktiviteteve). Kështu p.sh. në qoftë se gjatë shfrytëzimit të mineraleve vlera e dëmeve është brenda deformimeve të lejuara, apo dëmtohen vetëm pak objekte, riparimi i të cilëve nuk përbën problem, atëherë jemi në kushtet e pranimit të riskut.

Të gjitha masat e përmendura lidhen me një stad aktual të identifikimit dhe vlerësimit të risqeve dhe shanseve. Por këto fenomene janë dinamike. Ato zhvillohen si në kohë ashtu edhe në hapësirë duke induktuar masa të ndryshme dëmtimi dhe potenciale të ndryshëm përfitimi. Pranuar kështu, lind nevoja e monitorimit të tyre në mënyrë që të ruhet koherenca në përdorimin e sistemit (sistemeve) të menaxhimit. Prandaj këto sisteme përmbajnë edhe monitorimin si një fazë, nga njëra anë përmbyllëse e një procedure dhe, nga ana tjetër prodhuese e një cikli të ri procedural për menaxhimin.

1.4 Monitorimi i shanseve dhe risqeve

Ky proces përfshin tërësinë e masave për vëzhgimin dhe raportimin e ndryshimeve në zhvillimin e risqeve dhe shanseve. Në përgjithësi nevoja për monitorimin lidhet me disa faktorë nga të cilët përmendim [7]:

- Pamundësinë e identifikimit dhe vlerësimit shterues të risqeve dhe shanseve. Kjo edhe për faktin se metodat e trajtuara përmbajnë gjithsesi një dozë të caktuar subjektivizmi;
- Risqet nuk lidhen vetëm me faktorë të brendshëm. Ata lindin edhe për shkak të veprimit të faktorëve të jashtëm, ndikimi i të cilëve duhet konsideruar në mënyrë të vazhdueshme. P.sh. në qoftë se blerësit ofrojnë çmime më të ulëta për shitjet atëherë krijohet një situatë që mund të çojë deri në bllokimin e shitjeve. Identifikimi në kohë i këtij risku kërkon monitorim të pandërprerë të konjukturës së tregjeve dhe gjetjen e një shansi të ri për ç'bllokimin e situatës;
- Ndryshimi i detyruar i situatës së aktivitetit për shkak të ndryshimit të kuadrit ligjor ose futjes së teknologjive të reja. Në këto kushte duhen konsideruar ndryshime në sistemin e menaxhimit të risqeve dhe shanseve pasi ndikimi i tyre lidhet jo vetëm me rezultate të tjera nga ato të situatës së mëparshme por edhe me domosdoshmërinë për rishikim të disa treguesve si p.sh. planit të investimeve, masës së shpenzimeve etj;
- Monitorimi i risqeve dhe shanseve ka edhe funksion kontrolli për sistemin e përdorur të menaxhimit.

2. Përdorimi praktik i një sistemi menaxhimi me hartografim të shanseve dhe risqeve

Siç është trajtuar më sipër, procesi i menaxhimit kalon nëpër të katër fazat respektive. Ai është specifik sepse lidhet me veçoritë e fushave të aktivitetit të sipërmarrjes. Në përpjekjen për ta dokumentuar në mënyrë sa më funksionale këtë proces dhe për të lehtësuar përshtatjen sipas fushave të aktivitetit është futur koncepti i hartografimit të shanseve dhe risqeve [4, 6]. Ky koncept lidhet me mundësinë e vizualizimit si të masës së dëmit nga ndodhja e riskut ashtu edhe të potencialit të përfitimit nga realizimi i shansit. Për ta konkretizuar këtë procedurë po marrim shembullin e mëposhtëm.

Zgjedhim si fusha interesimi dy aktivitete të një sipërmarrjeje: **investimet** dhe ***shitjet***.

Në procesin e identifikimit të riskut është konkluduar që për fushën e parë risku lind nga *mosrealizimi i investimeve për blerjen e pajisjeve që sjellin përmirësime në teknologjinë e prodhimit* ndërsa për fushën e dytë nga *mosrealizimi i të ardhurave të planifikuara nga shitjet.* Si shanse për rastin e parë shihet *gjetja e tregjeve më të favorshme për blerjen*, për rastin e dytë *gjetja e tregjeve më të favorshme për shitjen*. Në fazën e vlerësimit secili nga risqet identifikohet me 5 tregues (1 deri 5) ndërkohë që probabiliteti i shfaqjes dhe vlera e dëmit klasifikohen në 4 klasa respektivisht:

- Për probabilitetin e shfaqjes në kohë të riskut (1 herë në - x vjet): shumë shpesh, shpesh, rrallë, shumë rrallë;
- Për vlerën e dëmit: shumë e lartë, e lartë, e vogël, shumë e vogël.

Këtyre klasifikimeve, bazuar në përvojën e ekspertëve, u vihen pranë vlerat përkatëse. Me këto të dhëna ndërtohet grafiku si në fig. 2.

Përsa u përket shanseve ata po i identifikojmë me yje, numrin e të cilëve po e pranojmë 3 ndërkohë që mundësia e realizimit në kohë dhe potenciali i përfitimit klasifikohen po ashtu në 4 klasa respektivisht:

- Për mundësinë e realizimi në kohë të shansit (1 herë në –x vjet): shumë shpesh, shpesh, rrallë, shumë rrallë;
- Për potencialin e përfitimit: shumë i lartë, i lartë, i vogël, nuk ekziston.

Edhe në këtë rast këtyre klasifikimeve, mbështetur në përvojën e ekspertëve, u vihen pranë vlerat përkatëse. Me këto të dhëna ndërtohet grafiku si në fig. 3.

Bazuar në rezultatet e identifikimit, vlerësimit, masave që duhen ndërmarrë si dhe indeksimit ndërtohet e ashtuquajtura harta e shanseve dhe risqeve (fig. 7).

Kjo hartë, në kreun e saj, përmban emërtimin e fushës dhe paraqitjen e natyrës së aktiviteteve brenda saj. Pjesë e kreut janë edhe indeksimi i risqeve/ shanseve si dhe të dhëna për monitorimin. Më poshtë harta ekspozon, veçmas për risqet dhe shanset, të dhënat e përftuara në fazat përkatëse të menaxhimit. Ajo mbyllet me një vlerësim tërësor ku definohen indeksi për riskun dhe vlera për shansin që, për rastin e shqyrtuar, rezultojnë respektivisht: dëmi i lartë (2) dhe potencial i lartë (2 yje favorizues dhe një jo favorizues), (fig. 7).

Pas ndërtimit të hartës për të mundësuar monitorimin e zhvillimit në kohë si të risqeve ashtu edhe të shanseve ndërtohet matrica për monitorimin (fig. 8) e cila jep lidhjen midis probabilitetit të shfaqjes së risqeve dhe vlerës së dëmit, me artikulim të potencialit të shanseve. Monitorimi bazohet në një indeks të caktuar (p.sh. në rastin konkret bilanci ekonomik i firmës). Ndryshimet përkatëse, në kushtet e tejkalimit të vlerave të lejuara, raportohen tek njësia që merret me menaxhimin e shanseve dhe risqeve, e cila, rekomandon masat përkatëse qoftë për zvogëlimin e vlerës së dëmit qoftë për rritjen e potencialit të shanseve.

<table>
<tr><td rowspan="2">Emërtimi i fushës</td><td rowspan="2">Financa</td><td>Indeksimi i riskut/shanseve
2 ★ ★ ★</td><td>Monitorimi i riskut dhe shanseve</td></tr>
<tr><td colspan="2" rowspan="2">Indikatori: Treguesit e bilancit, të dhënat e buxhetit
Personi: xxxxx
Pozicioni: xxxx
Raportuar tek:xxxx</td></tr>
<tr><td>Përshkrimi i aktiviteteve (investimet, shitjet)</td><td colspan="2">Investimet janë shpenzime ndërsa shitjet janë të ardhura që planifikohen në buxhet.</td></tr>
</table>

	Risqet			Shanset			
	Përshkrimi	**Formulimi zgjidhjes:**	**Statusi**	**Përshkrimi**	**Masat e marra**	**Statusi**	
Rriku 1	Nuk realizohen fondet në investime për blerjen e paisjeve që sjellin përmirësime në teknologjinë e prodhimit	Kërkimi i tregjeve të reja për blerjen e tyre	☐ Planifik. ☒ Realiz.	Gjetja e tregjeve më të favorshme për blerjen.	Studimi i konjukturës së tregjeve dhe sigurimi i ofertave	☐ Planifik. ☒ Realiz	Shansi 1
	Prob.shfaqjes ☐ Sh. i lartë ☐ I lartë ☒ I vogël ☐ Sh. vogël	**Dëmi** ☐ Sh. i lartë ☒ I lartë ☐ I vogël ☐ Sh. vogël		**Mundësia përfitimit** ☐ Sh. i lartë ☒ I lartë ☐ I vogël ☐ Sh. vogël	**Potenciali (vlera përfitimit)** ☒ Sh. i lartë ☐ I lartë ☐ I vogël ☐ Sh. vogël		

	Risqet			Shanset			
	Përshkrimi	**Formulimi zgjidhjes:**	**Statusi**	**Përshkrimi**	**Masat e marra**	**Statusi**	
Rriku 2	Nuk realizohen të ardhurat e parashikuara nga shitjet. Rrezikohet reduktimi i prodhimit dhe shkurtimi i fuqisë puntore	Forcimi i reklamës dhe kërkimi i tregjeve të reja	☐ Planifik. ☒ Realiz.	Gjetja e tregjeve më të favorshme për shitjen.	Studimi i konjukturës së tregjeve dhe sigurimi i kontratave	☐ Planifik. ☒ Realiz	Shansi 2
	Prob.shfaqjes ☐ Sh. i lartë ☒ I lartë	**Dëmi** ☐ Sh. i lartë ☒ I lartë		**Mundësia Përfitimit** ☐ Sh. i	**Potenciali (vlera përfitimit)** ☐ Sh. i lartë		

	☐ I vogël ☐ Sh. vogël	☐ I vogël ☐ Sh. vogël	lartë ☒ I lartë ☐ I vogël ☐ Sh. vogël	☒ I lartë ☐ I vogël ☐ Sh. vogël	

Vlerësimi tërësor i riskut: Për shak të ndikimit zgjidhet probabiliteti më i lartë i ndodhjes së riskut	**Treguesi i riskut:** 2	**Vlerësimi tërësor i shansit:** Realizimi i shanseve ka potencial të lartë ndikimi në aktivitetin e firmës	**Vlera e shansit** ★ ★ ★

Fig. 7. Harta për menaxhimin e shanseve dhe risqeve

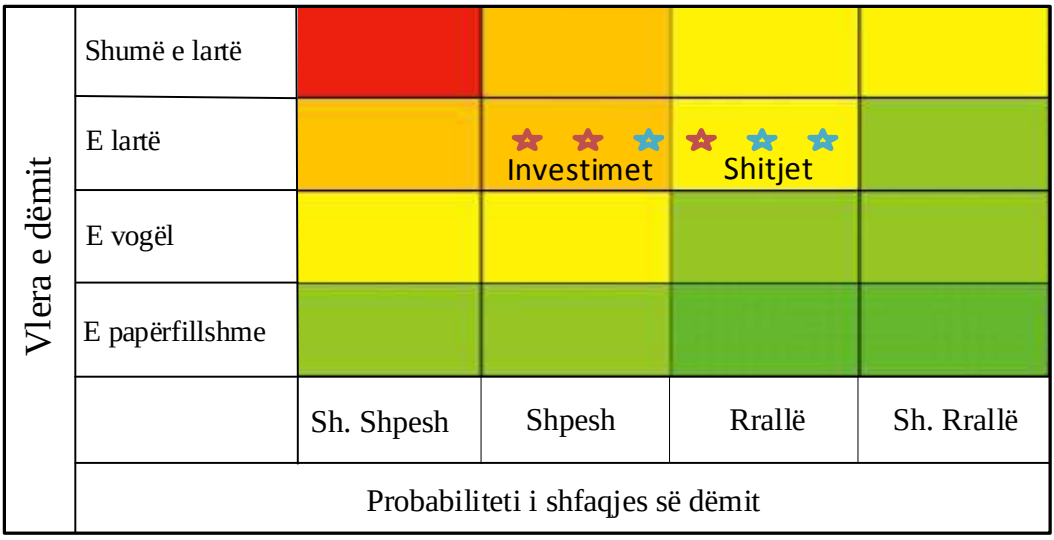

Fig. 8. Matrica e hartës

3. Përfundime

- Përdorimi i sistemeve të menaxhimit të risqeve dhe shanseve në aktivitetin e sipërmarrjeve duhet të marrë në konsideratë veçoritë specifike të aktivitetit.
- Risqet dhe shanset duhet të shqyrtohen si mundësi që e përmbajnë njëra tjetrën. Çdo risk fsheh shanse dhe çdo shans përmban risqe.
- Risqet dhe shanset duhet të dallohen njëri nga tjetri, në mënyrë që trajtimi i tyre në sistemet e menaxhimit të jetë sa më efektiv për aktivitetin e sipërmarrjes. Përballë vlerës së dëmit që shkakton ndodhja e riskut duhet të

qëndrojë potenciali i përfitimit që vjen nga realizimi i shansit.

- Në çdo sistem menaxhimi duhet të konsiderohet që procedimi në 4 faza (identifikim, vlerësim, administrim (trajtimi dhe monitorim) është realizim vetëm i një cikli ku faza e monitorimit e përmbyll atë ndërkohë që rezultatet e saj shërbejnë për ciklin tjetër.
- Përdorimi i hartave të menaxhimit të risqeve/shanseve krijon mundësinë e disponimit të një dokumentacioni, simbiologjia e të cilit qartëson grafikisht faktorët ndikues dhe masën e ndikimit si dhe ndihmon vendimmarrjen, për të shmangur në kohë efektet negative, që vijnë nga ndodhja e riskut dhe konkretizuar potencialet përfituese që vijnë nga realizimi i shanseve.
- Si pjesë përbërëse e sistemit SWOT shanset dhe risqet rekomandohet të përfshihen në të gjitha aktivitetet projektuese e zbatuese, për të rritur sigurinë në parandalimin e ndodhjes së dëmeve si dhe për të përdorur potencialet përfituese të shanseve në zvogëlimin apo mënjanimin e tyre.

4. Literatura

[1] https://de.wikipedia.org/wiki/Risiko.

https://de.wikipedia.org/wiki/Risikomanagement

https://de.wikipedia.org/wiki/Chancenmanagement

[4] Muka G., "Assessment and Mapping of Georisk in Mining Areas Above Abandoned

Chrome Mines in Albania, IJSR - INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC

RESEARCH (IJSR), Volume 5 Issue 3, March 2016, 110 – 112.

[5] Secricon GmbH, Risk & Security Consulting: "Chancenmanagement versus

Risikomanagement" Zuerich 2011

[6] Wiedemann, A., et al.: "Risiken als Chansen verstehen", Wissenschafts-management 5 •

September/Oktober • Ausgabe 2013

[7] Exner-Merkelt, Karin., et al.: "Risiko- und Chancenbewertung als erfolgskritisches

Element", CFOaktuell, August 2007

[8] Dipl.-Ing. Roland König: "Management betrieblicher Risiken bei produzierenden

Unternehmen", Doktorarbeit, S. 31-36, Koeln, 2008

***Nga:** Prof. Dr. Gafur Muka & Prof.Dr.Thoma Korini, Fakulteti Gjeologjisë dhe Minierave, Universiteti Politeknik i Tiranës*

VLERËSIMI I EFICIENCËS SË BIZNESIT: KOSTO E KAPITALIT PËR BIZNESET E MËDHA NË SHQIPËRI

"Sipërmarrjet e biznesit me kapital të huaj zotërojnë avantazhe strukturore në kapitalin e investuar, potencialisht me eficiencë më të madhe sesa sipërmarrjet e biznesit me kapital shqiptar, në sajë të mirëdiversifikimit të kostos mesatare të kapitalit".

Nga: Dr. Llesh Lleshaj, Prof. Asoc. Dr. Edlira Luçi, Doc. Dr. Alban Korbi, Departamenti i Financës, Fakulteti i Ekonomisë, Universiteti i Tiranës

Abstrakt

Vlerësimi i eficiencës së biznesit në aspektin financiar matet me anë të kostos së kapitalit dhe aftësisë së biznesit për të diversifikuar koston e kapitalit. Në kushte kufizimi të të dhënave seri kohore dhe transparencës financiare të raporteve financiare, ky punim analizon një kampion prej 123 kompani me nivel shitjesh më të lartë, për vitin 2014, në tregun shqiptar (përjashtuar sistemi financiar). 48 nga këto kompani janë me kapital të huaj dhe 75 janë me kapital shqiptar. Kompanitë janë të shtrira në të gjithë sektorët bazë të ekonomisë. Kampioni i punimit përbën 14.8% të popullatës dhe hipoteza madhore e punimit është: "*sipërmarrjet e biznesit me kapital të huaj zotërojnë avantazhe strukturore në kapitalin e investuar, potencialisht me eficiencë më të madhe sesa sipërmarrjet e biznesit me kapital shqiptar, në sajë të mirëdiversifikimit të kostos mesatare të kapitalit".* Analiza statistikore e të dhënave është bërë me anë të formës së modeleve të regresionit të shumëfishtë për të vlerësuar strukturën optimale të kapitalit, më pas është vlerësuar kosto e kapitalit reale dhe potenciali diversifikues. Variabli i varur është: struktura e financimit me borxh (raporti borxh total/Asetet totale). Ndërsa variablat e pavarur janë: asete të trupëzuara të qendrueshme (asete fikse/Asetet totale), shkalla e përfitimit (EBIT/Asetet totale, ku EBIT është fitimi para interesave dhe tatimit), risku i fitimit (shkalla e levës financiare), rritja e kompanisë [(asete totale – kapitalin aksioner + vlerën e tregut të aksioneve)/ asetet totale]dhe

madhësia e kompanisë (logaritmi i aseteve totale). Bizneset me kapital shqiptar dhe kapital të huaj kanë qëndrueshmëri statistikore të strukturës së tyre të kapitalit. Kjo strukturë nuk është optimale për bizneset me kapital shqiptar sepse kosto e kapitalit të investuar potencialisht është 12.44%, ndërsa për bizneset me kapital të huaj është 10.08%. Kjo tregon që bizneset me kapital të huaj janë më eficientë në diversifikimin e kostos së kapitalit krahasuar me kompanitë me kapital shqiptar. Kjo tregon potencialin konkurrues që kanë investitorët e huaj sidomos për ato kompani ose filiale të kompanive të huaja. Në këto kushte, investitorët e huaj janë më të aftë që të konkurrojnë në lidhje me çmimin dhe cilësinë, në çmimet premium, në zbatimin e projekteve me interval më të gjerë rentabiliteti, etj.

Fjalë kyçe: *biznes me kapital të huaj dhe shqiptar, potenciali i kosto së kapitalit.*

Kodet e klasifikimit JEL: *C58, G12 dhe G32.*

1. Hyrje

Një nga aspektet ekonomike më të rëndësishme që karakterizon çdo investim është vlerësimi i eficiencës së tyre. Teorikë ekonomike sugjerojnë forma alternative të vlerësimit të biznesit, por në këndvështrimin financiar ata konvegjojnë në një pikë të përbashkët. Vlerësimi i efiçensës së biznesit nuk është një pikë kritike e aktivitetit, por është ekuilibri i gjetur mes kostove shtesë me të ardhurat shtesë. Kjo pikë ekuilibri ndikohet ndjeshëm nga struktura e kapitalit të biznesit. Të gjithë bizneset gjatë fazës së tyre të ciklit të jetës, kanë sjellje të ndryshme rreth financimit dhe investimit, për pasojë edhe struktura e tyre e kapitalit ndryshon. Nëse strukturën e kapitalit të investuar në biznes e mesatarizojmë me kostot e secilit burim financimi, kemi njehsuar kështu koston mesatare të kapitalit (WACC). Kjo kosto tregon sa i kshton investimi një biznesi të parë në kompleks me të gjitha burimet e financimit. Tashmë efiçenca e një biznesi është e ndikuar në mënyrë të drejtpërdrejtë më WACC e tij. Përcaktimi i WACC së një kompanie është dukuri financiare që integron peshat e çdo burimi financimi me kostot e tyre, dhe bën vlerësime nga ato kontraktuale në ato dinamaike (kthimi i aksioneve në bursë), të lidhur me riskun. Vlerësimi i përfitueshmërisë së aksioneve të listuara në bursë bëhet sipas modelit të vlerësimit të çmimit të mjetit kapital (CAPM), njihet edhe me termin vlerësimi në kushte eficiente tregu. Ky model për herë të parë u hartua nga Traynor (1961) dhe Sharpe (1964). Modeli CAPM është një model i përdorur gjerësisht edhe në ditët tona, ai lidh normën e kërkuar të kthimit të një mjeti, me riskun e tij të matur nga koefiçenti “beta”. Koefiçenti “beta” mat riskun sitematik (d.m.th riskun e pareduktueshëm nga kompozimi i titujve financiar në një portofol titujsh).

Qëllimi i këtij punimi është që të analizohet struktura optimale të kapitalit

të biznesit privat në Shqipëri (përjashtuar ndërmjetësit financiar) dhe të vlerësohet kosto e kapitalit, duke treguar edhe nivelin e maksimizimit të pasurisë së investitorëve që ofron tregu shqiptar. Gjithashtudo të synohet që të krahasojmë nivelin e diversifikimit të kostos së kapitalit (minimizimin e saj) dhe lidhjen me pronësinë (shqiptare apo e huaj). Metoda e cila i përafrohet më mirë realitetit shqiptar është bazuar në raportet financiare të kompanisë. Ndonëse dobia e përcaktimit të kostos mesatare të kapitalit është baza e çdo vendimi investimi, në tregun shqipar WACC është ende një aspekt teorik financiar. Prandaj përmes këtij punimi synohet për herë të parë të bëhet një matje e WACC, për tju ardhur në ndihmë: menaxherëve financiar të bizneseve, hartuesve të planeve të bizneseve, analistëve të kredive dhe riskut në banka, dhe çdo grupi tjetër të interesit.

Megjithatë mbetet për tu analizuar në vijm nga një studim më i thelluar në këtë fushë, kosto e kapitalit të investitorëve vendas dhe të huaj,në Shqipëri, duke e analizuar në nivel sektori jo të ekonomisë në tërësi, kjo për arsye se sektorët ekonomik nga prodhim në shërbim, etj, kanë diferenca të rëndësishme në kosto dhe përfitime. Ndoshta studimi do të ishte më i plotë nëse do të analizohej në aspektin e serive kohore. Këto kufizime janë rrjedhojë e drejtpërdrejtë e të dhënave dhe transparencës së tyre, që karakterizon ekonominë shqiptare.

2. Rishikim literature

Në kontekstin e krizave financiare të kohëve moderne, një nga studiuesit e krizave financiare, (Fosberg (2012) ka analizuar se si kriza financiare e vitit 2008 solli reduktimin e emetimit të letrave me vlere nga kompanitë dhe reduktimin e kredive (dhe forma të tjera të huave) nga institucionet financiare. Por si rezultat edhe i uljes së vlerës së tregut të aksioneve të kompanive në bursa, raportet e strukturës së kapitalit ndryshuan ndjeshëm tek kompanitë, duke rritur peshën e borxhit, e njëkohësisht edhe të riskut financiar të kompanive. Në këto rrethana shumë kompani përjetuan ndryshime të strukturës së kapitalit, duke u larguar nga struktura optimale e teorive financiare.

Struktura e kapitali është ajo që i jep avantazh ose e ndëshkon një kompani, sepse struktura kapitali është përcaktuesi i kostos të kapitalit, në kushtë të alternativave të njohura dhe të thjeshta të financimit, siç realiteti shqiptar. Të gjendët niveli optimal i strukturës së kapitalit do të thotë të arrihet qëllimi i maksimizimit të pasurisë së kompanisë në lidhje me riskun, fitimin dhe vlerën. Në këtë kontekst struktura e kapitalit pëson ndryshime gjatë jetës së kompanisë dhe si e tillë ajo nuk mund të jetë një raport i fiksuar, siç pretendohet nga teoritë klasike. Që pas viteve 50-të kjo teoria e një strukture të fiksuar është hedhur poshtë nga Modigliani-Miller në 1958, që bazohet në parimin se struktura optimale kapitali sjell maksimizimin e pasurisë së aksionerëve të kompanisë, atëherë gjetja e nivelit optimal analizohet njëkohësisht

me fitimin dhe riskun.Megjithatë pranohet se në një ekonomi, apo degë ekonomie, kompanitë lider janë ato që kanë arritur të optimizojnë strukturën e tyre dhe njëkohësisht të minimizojmë koston mesatare të kapitalit. Nëse marrim në analizë një ekonomi, kompanitë me performancë më të lartë dhe me nivel më të madh të seteve, dhe që kanë shumë kohë që performojnë si më të mirat në treg, themi se kanë arritur të optimizojnë strukturën e tyre financiare. Kuptohet që kompanitë e tjera në atë treg do të synojnë të ndjekin këta lidera.

Se cila është lidhja midis strukturës së kapitalit dhe vlerës së kompanisë, përgjigja e parë u dha nga Modigliani and Miller (1958). Më vonë filluan të bëheshin studime të strukturës së kapitalit të kompanive nga Leland dhe Pyle (1977), Rajan dhe Zingales (1995), etj. Struktura optimale e kapitalit nënkupton gjetjen e raportit të borxhit dhe kapitalit të vet me qëllim maksimizimin e vlerës së kompanisë me risk minimal (Myers, 1984). Duke zhvilluar modelin e Modigliani-Miller dhe duke korrigjuar asimetrinë e informacionit, Heinkel (1982) ishte i mendimit që nivelet optimale dhe ekuilibër të strukturës së kapitalit janë të lidhura me pritshmëritë e investitorëve.Për të analizuar faktorët përcaktues së strukturës së kapitalit të kompanive, me anë të treguesve financiar, një studim i tillë i plotë u realizua nga Rajan dhe Zingales (1995), ku identifikohen këto faktorë në gjetjen e një strukture optimale: (1) Asete fikse/Asetet totale; (2) Shkalla e përfitimit (EBIT/Asetet totale); (3) Risku i fitimit (koefiçenti i variacionit të EBIT); (4) Rritja e kompanisë [(Asete Totale– Kapitalin aksioner + Vlerën e tregut të aksioneve)/ Asetet totale] dhe (5) Madhësia e kompanisë (logaritmi i shtitjeve ose aseteve). Treguesi EBIT është fitimi para interesave dhe tatimit.

Një tregues financiar që përafrohet me normën e skontimit të aksioneve të një kompanie është treguesi financiar ROE (ROE = fitim neto/kapital i vet mestar), (Velez-Pareja, 2000).Vlera e WACC nga raportet e pasqyrave financiare (interesi i kredive afatgjata, ROE, etj.), dhe me WACC nga kapitalizimi bursier (modeli i tregut CAPM), ka një korrelacion me lidhje pozitive 0.5 – 0.6 (Ketchum dhe Kim, 2013).

Gjithashtu është vrojtuar që ekziston një lidhje e qëndrueshme dhe e rëndësishme statistikore të treguesit ROE me normën e skontimit të aksioneve për kompanitë e listuara në bursë (Hevert, 2014). Ky përafrim do të na ndihmojë për të llogaritur vlerën e kostos të kapitalit të bizneseve në tregun shqiptar, në kushte të mungesës së bursës së letrave me vlerë.

3. Metodologjia dhe të dhënat

Për të analizuar këtë lidhje të treguesve financiar me strukturën optimale të kapitalit, do ti referohemi studimeve të disa autorëve: Titman dhe Wessels (1988); Harris dhe Raviv (1990); Rajan dhe Zingales (1995); Ross dhe Westerfield dhe Jaffe (2002); Gitman dhe Zutter (2010); Fama & French (2012); Strebulaev, I., & Whited, T. (2012); etj. Sipas këtyre studimeve do të identifikojmë, për

realitetin e bizneseve të mëdha në Shqipëri, këto variabla:

Variabël i varur: *Struktura e financimit me borxh = Borxh total/Asetet totale*. Zëri i borxhit total përfshin çdo lloj detyrimi të kompanisë (afatshkurtër dhe afatgjatë).

Variablat e pavarur:

Asete të trupëzuara të qëndrueshme = Asete fikse/Asetet totale. Zëri asete të trupëzuara janë: toka, ndërtesa, makineri dhe pajisje dhe çdo zë tjetër aktiv material në kompani. Ky tregues ruan vlerën e kompanisë, pasi asetet jo-fikse të tillë si emri i mirë e humbasin lehtësisht vlerën, pra asetet fikse janë më të qëndrueshëm (veçanërisht për rastet kur kompania është në vështirësi financiare). Asetet fikse janë pjesë e investimit afatgjatë. Ky variabël pritet të ketë lidhje pozitive me variablin e varur.

Shkalla e përfitimit = EBIT/Asetet totale, (EBIT është fitimi para interesave dhe tatimit).Ky tregues mat nivelin e përfitimit para interesave dhe tatimit për kompaninë i standardizuar në raport me asetet e kompanisë. Kjo e bën shumë të rëndësishëm analizën e këtij treguesi në strukturën e kapitalit.Ky variabël pritet të ketë lidhje negative me variablin e varur.

Risku i fitimit = koefiçenti i variacionit të EBIT. (d.m.th raporti devijim standard i variablit EBIT ndaj mesataren e vlerave të variablit EBIT).EBIT duhet të matet si një mesatare të tregut, për një seri kohore të dhënash financiare. Ky tregues mat riskun e aktivitetit operativ të biznesit, meqenëse studimi ynë është me vlerësime pikësore, atëherë variabli risk financiar do të zëvendësohet me shkallën e levës financiare (Gitman dhe Zutter, 2010). Shkallë e levës financiare "DFL" njehsohet me anë të raportit financiar: DFL = EBIT/[EBIT – Interesa – (dividendë të preferuar)/(1 – tatimin mbi fitimin)]. Ky variabël pritet të ketë lidhje pozitive me variablin e varur.

Rritja e kompanisë = [(Asete Totale – Kapitalin aksioner + Vlerën e tregut të aksioneve)/ Asetet totale]. Në kushte të mungesës së bursës së letrave me vlerë (rasti i Shqipërisë), vlera e tregut të aksioneve është e pamundur që të vlerësohet në çdo moment dhe merret Kapitalin aksioner = Vlerën e tregut të aksioneve.Ky tregues mund të vlerësohet vetëm kur kemi shit-blerje të kompanisë. Në kushte të tjera normale të biznesit ekspertët kontabël e vlerësojnë sa vlera e kapitalit aksioner nga bilancet e tyre. Ky variabël e humbet rëndësinë e përfshirjes në model.

Madhësia e kompanisë = Ln(shitje neto) ose Ln(aseteve totale).Ky tregues shërben për të analizuar edhe lidhjen e madhësisë me riskun e biznesit. Sa më e madhe të jetë madhësia e biznesit aq më i vogël risku i biznesit. Kompanitë e vogla nuk kanë mundësi të financohen me obligacion dhe forma të tjera financimi alternative, kështu që e kanë më të kushtëzuar ndryshimin e strukturës së kapitalit. Ky variabël pritet të ketë lidhje pozitive me variablin e varur.

Nisur nga të dhëna dhe raporte financiare të kompanive në Shqipëri do të ndërtojmë modele regresioni me shumë variabla të

trajtës lineare dhe logaritmike për të vlerësuar strukturën e kapitalit të investuar: $y = b_0 + b_1*x_1 + b_2*x_2 + ... + b_n*x_n + \varepsilon$

Simbolika e përdorur në këto lloje modelesh shpjegohet më poshtë: y = *variabli i varur* (në këtë studim kemi vetëm një variabël të varur i cili është struktura e kapitalit të investuar ose raporti i borxhit).

x_i= *variabli i pavarur* për $i = 1, 2, ..., n$ dhe secili prej tyre është një bashkësi pikësore vrojtimi, (në këtë studim variablat e pavarur janë raporte financiare të kompanive).

b_i= parametrat e modelit, ose koefiçentët e variablave të pavarur në model, për $i = 1, 2, ..., n$ (në këtë studim regresiv, ndryshimi i variablit të varur Δy shpjegohet në lidhje me këto koefiçentë b_i kur $\Delta x_i = + 1$ *njësi*, në kushtet "*ceteris paribus*").

ε = quhet mbetja e regresionit, ose termi i gabimit, është i vetmi variabël që nuk parashikohet ose të shpjegohet nga modeli dhe ai duhet të jetë stokastik. Ky term gabimi njihet si gabimi statistikor i modelit (është një bashkësi faktorësh të tjerë ndikues të pa përfshirë në model).Për të bërë vlerësimin e parametrave b_i, do të përdoret metoda e zakonshme e katrorëve më të vegjël (Dougherty, 2007). Por që ky vlerësim të shërbejë për të nxjerrë përfundime me besueshmëri të lartë statistikore, do të bazohemi në të gjitha supozimet bazë të Teoremës Gauss-Markov (Gujarati, 2004). Sipas kësaj teoreme që një model regresioni të jetë më i miri statistikisht dhe i dobishëm për analiza ekonomike duhet të përmbushë disa kushte:

Kushti i parë: modeli duhet të jetë linear ose logaritmik që të zbatohet metoda e katrorëve më të vegjël. Linearitetet duhet të jetë sipas parametrave b_i.

Kushti i dytë: modeli duhet t'a ketë të përcaktuar në mënyrë të vetme parametrin b_0 (i quajtur ordinata në origjinë), d.m.th pritja matematikore e mbetjeve është $E(\varepsilon) = 0$.

Kushti i tretë: modeli duhet ta ketë variancën e mbetjeve ε konstante, d.m.th nuk duhet të ketë heteroskedasticitet sepse parametrat b_i janë të pazhvendosur.

Kushti i katërt: modeli nuk duhet të ketë autokorrelacionit të mbetjeve, d.m.th kovarianca $Cov(\varepsilon_i;\varepsilon_j) = 0$ për çdo $i \neq j$.

Kushti i pestë: modeli nuk duhet të ketë multikolinearitet, d.m.th korrelacion të rëndësishëm statistikor midis variablave të pavarur x_i ndërmjet tyre ose variablave dhe mbetjeve ε së modelit, për çdo $i = 1, 2, ..., n$.

Pasi të vlerësojmë strukturën optimale të kapitalit sipas modelit të regresionit me shumë variabla, do të njehsohet edhe vetë kostoja mesatare e kapitalit (WACC). Kjo kosto do të llogaritet mbi kampionin e kompanive të marrë në studim, veç për kompanitë me kapital shqiptar dhe veç për kompanitë me kapital të huaj në Shqipëri. Duke ditur që struktura optimale e kapitalit të investuar në një kompani ndahet në dy bashkësi: (1) financim me borxh dhe (2) financim me kapital të vet,

do të bënte të mundur vlerësimin e WACC. Formula e WACC në këtë rast është (Gitman dhe Zutter, 2010):

$$\mathrm{WACC} = \mathrm{W_E} \cdot \mathrm{K_E} + \mathrm{W_D} \cdot (1 - \mathrm{t}) \cdot \mathrm{K_D}$$

Ku: W_E është shënuar nga pesha që zë financimi me kapital të vet të kompanisë në raport me totalin e pasiveve.

W_D është shënuar nga pesha që zë financimi me borxh i kompanisë në raport me totalin e pasiveve.

K_E është norma e skontimit të kapitalit të kompanisë, në studimin tonë është marrë raporti financiar *fitim neto/kapital i vet i kompanisë* (ROE).

K_D është kosto e financimit me borxh për kompaninë e cila përafrohet me normën e Obligacioneve të Thesarit, në Shqipëri lidhet me normën e Bonove të Thesarit (Banka e Shqipërisë, 2015) dhe i shtohet primi i riskut të kredive, ose me mesataren e tregut të secilit burim financimi me borxh. Normë bono thesari me maturitet 12 muaj + primi i riskut të kredive = 3.415% + 5.55% = 8.965%.

t është norma e tatim-fitimit të bizneseve në Shqipëri e cila aktualisht është 15%.

Në këtë punim janë përdorur të dhëna *pikësore sasiore*, të cilat përfaqësohen vetëm nga të dhëna financiare të bizneseve të analizuara në punim. Baza e këtyre të dhënave janë pasqyrat financiare të raporteve vjetore të kompanive me kapital 100% në pronësi vendase dhe kompani me kapital mbi 50% kapital në pronësi të huaj. Janë përdorur të dhënat e vitit 2014 si vrojtime pikësore për disa tregues financiar. Në punim janë shfrytëzuar të dhënat e të gjitha pasqyrave financiaretë 123 bizneseve të mëdha në Shqipëri dhe që në 2014 janë pjesë e 200 bizneseve "VIP"[1], d.m.th kanë patur nivelin më të lartë të shitjeve vjetore në shkallë kombëtare. Nga këto 200 kompani 60 janë me kapital të huaj dhe 140 me kapital vendas (ose me përqindje shumë të vogël të huaj), bazuar në vlerësime të ekspertëve të ekonomisë dhe specifikisht ekspertë kontabël, u pranuan si zgjedhje e analizave në vijim 48 kompani të huaja dhe 75 kompani me kapital shqiptar. Kompanitë e përfshira në studim janë të shpërndara në të gjithë sektorët bazë të ekonomisë. Përzgjedhja e kompanive ishte subjekt i besueshmërisë dhe transparencave të rezultateve financiare të deklaruara (d.m.th u përzgjodhën kompanitë me shkallë më të ulët të vlerësuar të informalitetit).Këto pasqyra financiare janë të audituara dhe të hartuara sipas Standardeve Kombëtare të Kontabilitetit[2]. Kampioni përbën 123/830 = 14.8% e popullatës. Hipoteza madhore e punimit është:

"*sipërmarrjet e biznesit me kapital të huaj zotërojnë avantazhe strukturore në kapitalin e investuar, potencialisht me efiçencë më të madhe sesa sipërmarrjet e biznesit me kapital shqiptar, në sajë të morëdiversifikimit të kostos mesatre të kapitalit*

---

[1] Sipas Drejtorisë së Përgjithshme të Tatimeve, numërohen rreth 830 biznese të mëdha të kategorizuara VIP, d.m.th xhiroja e tyre vjetore është mbi 250 milion Lekë.

[2]Ligjit nr. 9228, datë 29.04.2006, "Për Kontabilitetin dhe Pasqyrat Financiare".

$(WACC_{(potenciale),IHD} < WACC_{(potenciale),IB})$"

Në strukturën e kapitalit integrohen të gjitha vendimet me natyrë financuese afatgjatë. Në këtë kontekst struktura e kapitalit është e ndikuar nga shumë variabla dhe sidomos në një vend si Shqipëria, arsyet që e vështirësojnë ose e kufizojnë këtë llogaritje janë:

Së pari, të dhënat e kompanive në Shqipëri janë në kuadrin e pasqyrave financiare dhe përfitueshmëria e kompanive ka qenë dhe vazhdon të jetë pre e evazionit fiskal apo informalitetit ekonomik duke rritur marzhin e gabimit në llogaritjen e vlerave. Ndonëse kompanitë më të mëdha e kamë më të reduktuar shkallën e informalitetit.

Së dyti, të dhënat e kompanive në Shqipëri janë vetëm ato të pasqyrave financiare, d.m.th të dhëna statike me periodicitet një vit (mungon një matje dinamike). Në Shqipëri nuk ka ende një bursë të letrave me vlerë që të jetë të kuotuara kompanitë.

Së treti, pas viteve 90-të Shqipëria hyri në rrugën e zhvillimit të ekonomisë së lirë dhe tregtisë së lirë me jashtë (para viteve 90-të ishte pjesë e regjimit Komunist). Kjo tregon që bizneset në Shqipëri janë të reja dhe vazhdojnë të përjetojnë fazën e hyrjes në treg apo mungesën e specializuar të departamentizimit dhe menaxhimit, që të mendohet edhe për diversifikim të strukturës së kapitalit.

Së katërti, si rezultat i një tregu të lirë të ri, alternativat e financimit të bizneseve në Shqipëri janë të kufizuara përfshirë këtu edhe kulturën e financimit të bizneseve që besojnë vetëm në sektorin bankar. Nga ana tjetër edhe infrastruktura ligjore ka qenë shpesh herë pengesë në zhvillimin e instrumenteve të reja të financimit të bizneseve.

Së pesti, shumë kompani me reputacion të mirë me marrëdhëniet me bankat, ose të suksesshme në treg (por edhe nga pikëpamja e treguesve financiar) marrin borxh në emër të tyre dhe e përdorin për të financuar një kompani tjetër të lidhur me të parën[3], e cila ka probleme financiare. Në këtë mënyrë nuk mund të matet efekti dhe ndikimi strukturor i kapitalit real i kompanisë huamarrëse.

Së gjashit, një kufizim metode që shoqëron punimin është projeksioni i kostos potenciale të huave dhe normës marxhinale të tatim-fitimit, bazuar në vlerën e 2015.

Së fundi, analiza e vendimeve të menaxherëve të projekteve në kompanitë e tregut tonë, në shumë raste janë të projektuara dhe të analizuar mbi gjykime të ngjashmërive dhe intuitës, dhe jo sipas një plani biznesi që ka në konsideratë përputhjen me strukturën e kapitalit.

4. Analiza empirike e punimit

Nisur nga karakteristikat e kostos mesatare të kapitalit për realitetin shqiptar, kufizimet që shoqërojnë vlerësimin e saj, etj, analiza në vijim synon të masë koston e kapitalit të investuar nga

[3] *Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve – Legjislacioni Tatimor 2015, Udhëzim nr. 6, datë 30.01.2015.*

bizneset me pronësi të huaj dhe me pronësi shqiptare në vend.

4.1 Analiza e bizneseve me kapital të huaj

Bizneset me kapital të huaj kanë këtë paraqitje strukturore përshkruese si në tabelën 1:

	Raporti i borxhit total RBT	Raporti i borxhit me kosto RBK	Raporti i borxhit afatgjatë RBGJ	Përpjesa e asetve të qëndrueshme AQT	Leva financiare LEV	Shkalla e përfitimit SHP	Madhësia, log(asete) MA	Kthimi nga kapitali ROE
Mesatarja	0.53	0.25	0.19	0.54	0.75	0.16	9.36	0.23
Mediana	0.56	0.21	0.12	0.54	0.23	0.13	9.27	0.19
Maksimumi	0.88	0.69	0.69	0.94	4.81	0.62	10.68	0.70
Minimumi	0.13	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	7.98	0.00
Dev. Stand.	0.26	0.22	0.20	0.21	1.02	0.15	0.63	0.18
Jarque-Bera	4.30	4.14	7.30	0.29	52.83	20.04	0.27	5.19
Nr. vrojtimeve	48	48	48	48	48	48	48	48

Burimi: Punuar nëEviews 8 nga autorët.

Nga 48 kompani me kapital të huaj në vendin tonëdhe që renditen në grupin e 200 kompanive me nivel më të lartë të shitjeve neto, e kanë raportin e borxhit mesatarisht 53%. Kjo do të thotë që 53% e nivelit të investimit të tyre (afatgjatë dhe afatshkurtër) është me borxh. Ndonëse raporti i borxhit është një tregues i strukturës së kapitalit të një kompanie, për specifikat që merr ekonomia shqiptare, kemi bërë ndarjen e tij në raport borxhi me kosto (çdo lloj borxhi që ka biznesi dhe që paguan interes) dhe raport borxhi afatgjatë (çdo burim financimi të huazuar me afat të gjatë shlyerje). Nga tabela 1 më lart, shikojmë që raporti i borxhit me kosto dhe ai afatgjatë kanë një diferencë më të vogël sesa krahasuar me raportin e borxhit total. Kjo tregon që bizneset janë financuar me burime të tjera si: llogari të pagueshme, parapagime, etj. Ky ndryshim është tregues i një fokusi financimi të investimeve të huaja jo me perspektive shumë afatgjatë. Duke u bazuar në vlerën e testit Jarque-Bera, shumica e treguesve (sidomos ato të përfshitë në modelet e strukturës) janë me shpërndarje normale, kjo dukuri e lehtëson përdorimin e vlerësimeve me metodën e zakonshme të katrorëve më të vegël.

Tabela 2. Vlerësimi statistikor i parametrave të strukturës së kapitalit, kapital i huaj.

Dependent Variable: RBT
Method: Least Squares
Sample (adjusted): 2 48
Included observations: 47 after adjustments
Convergence achieved after 14 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.699004	0.457563	3.713157	0.0006
AQT	-0.388482	0.131600	-2.951979	0.0052
LEV	0.183088	0.029980	6.106959	0.0000
MA	-0.104844	0.049335	-2.125143	0.0396
SHP	-0.670270	0.172681	-3.881546	0.0004
AR(1)	0.229093	0.155047	1.477572	0.0147

R-squared	0.643320	Mean dependent var	0.525535
Adjusted R-squared	0.599822	S.D. dependent var	0.260645
S.E. of regression	0.164883	Akaike info criterion	-0.648420
Sum squared resid	1.114640	Schwarz criterion	-0.412231
Log likelihood	21.23787	Hannan-Quinn criter.	-0.559541
F-statistic	14.78977	Durbin-Watson stat	1.809340
Prob(F-statistic)	0.000000		

Inverted AR Roots	.23

Burimi: Llogaritja nëEviews 8 nga autorët.

Bazuar në testin nga tabela 2 më lart dhe pasi janë bërë të gjitha testet e rregullimit të mbetjes së modelit, si: autokorrelacioni, heteroskedasticiteti, multikolinearitetі dhe normaliteti i mbetjeve (Aneksi Nr. 1), modeli i vlerësimit të strukturës optimale të kapitalit të bizneseve të huaja,është:

$$RBT = 1.67 - 0.39*AQT + 0.18*LEV - 0.10*MA - 0.67*SHP + 0.23*\varepsilon_{i-1} + \varepsilon_i$$

Modeli ka një nivel koefiçenti përcaktueshmërie jo shumë të lartë por të pranueshëm për studimet e tregut, me vlerë 64% ose 60% të korrigjuar. Ndërkohë sipas testit Fisher modeli është statistikisht i rëndësishëm me nivel gabimi

α < 1% dhe parametrat e modelit janë statistikisht të rëndësishëm sipas test të shpërndarjes studenti me nivel gabimi α < 5%. Modeli i bizneseve me kapital të huaj e ka raporin e borxhit të lidhur pozitivisht me:

- Levën financiare (niveli i borxhit dhe risku i financimit me borxh, qëështë leva financiare, duhet të ketë lidhje pozitive midis tyre).

dhe lidhje negative me:

- Përqindjen e aseteve fikse ndaj totalit të aseteve (sepse pjesa më e madhe e borxhit është me natyre afatshkurtër),
- Madhësinë e biznesit si total asete (kjo tregon që borxhi ka zënë një peshë të konsiderueshme në biznes),
- Shkallën e përfitimit (përdorimi i borxhit aktual nga bizneset, nuk ka ndikim pozitiv në shtimin e përfitimit operativ).

Ajo çfarë është karakteristikë e modelit është tendenca e përgjithshme e qëndrueshmërisë së parametrave të tij edhe në afatgjatë. Ky përfundim mbështetet tek testet e stabilitetit të parametrave të modelit "Cusum" dhe "Cusum of Squares":

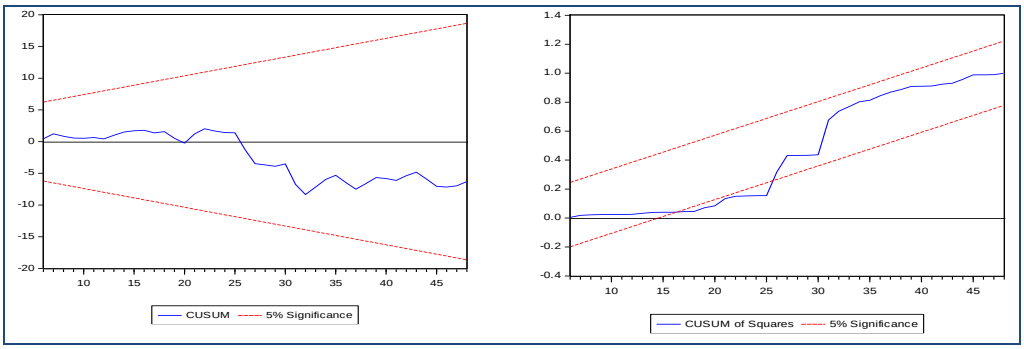

Burimi: Llogaritje në Eviews 8 nga autorët.

Fig. 1. Ilustrimi i stabilitetit të parametrave modelit i bizneseve të huaja.

Në këto kushte parametrat e modelit janë një vlerësim i mirë i strukturës optimale të kapitalit, për bizneset me pronësi të huaj, në vendin tonë.

1.1 Analiza e bizneseve me kapital shqiptar

Në vijim të logjikës nga çështja më lart, do të bëjmë edhe një analizë të kostos së kapitalit edhe për bizneset me kapital me pronësi shqiptare. Fillimisht po pasqyrojmë një përmbledhje të statistikave përshkruese të treguesve financiar si në tabëln 3:

Tabela 3. Treguesit financiar kryesor të strukturës sëkapitalit, bizneset me kapital shqiptar.

	Raporti i borxhit total RBT	Raporti i borxhit me kosto RBK	Raporti i borxhit afatgjatë RBGJ	Përpjesa e asetve të qëndrueshme AQT	Leva financiare LEV	Shkalla e përfitimit SHP	Madhësia, log(asete) MA	Kthimi nga kapitali ROE
Mesatarja	0.61	0.31	0.16	0.29	0.66	0.09	9.39	0.17
Mediana	0.64	0.29	0.09	0.24	0.20	0.07	9.40	0.13
Maksimumi	0.92	0.79	0.76	0.79	4.28	0.32	10.74	0.57
Minimumi	0.10	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	8.16	0.02
Dev. Stand.	0.20	0.22	0.18	0.21	0.94	0.06	0.49	0.12
Jarque-Bera	4.16	3.69	23.70	4.83	62.89	40.65	0.83	21.99
Nr. vrojtimeve	75	75	75	75	75	75	75	75

Burimi: Punuar nëEviews 8 nga autorët.

Nga 75 kompani me kapital të huaj në vendin tonë dhe që renditen në grupin e 200 kompanive me nivel më të lartë të shitjeve neto, e kanë raportin e borxhit mesatarisht 61%. Nga tabela 3 më lart, shikojmë që raporti i borxhit me kosto dhe ai afatgjatë kanë një diferencë më të vogël sesa krahasuar me raportin e borxhit total, por më të theksuar sesa rasti i bizneseve me kapital të huaj. Ky ndryshim është tregues i një fokusi financimi të investimeve nga ato me pronësi shqiptare në pronësi të huaj, ku dallohet vizioni afatshkurtër i financimit. Në tabelën 4, më poshtë tregohet modeli i vlerësimit të strukturës së kapitalit.

Tabela 4. Vlerësimi statistikor i parametrave të strukturës së kapitalit, kapital shqiptar.

Dependent Variable: RBT
Method: Least Squares
Sample (adjusted): 2 75
Included observations: 74 after adjustments
Convergence achieved after 7 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.089790	0.348012	3.131474	0.0026
AQT	-0.375824	0.086080	-4.366003	0.0000
LEV	0.097039	0.018282	5.307916	0.0000
MA	-0.037320	0.037027	-1.007910	0.3171
SHP	-1.034434	0.261556	-3.954921	0.0002
AR(1)	0.438418	0.109262	4.012529	0.0002

R-squared	0.655573	Mean dependent var	0.606982
Adjusted R-squared	0.630248	S.D. dependent var	0.203668
S.E. of regression	0.123845	Akaike info criterion	-1.261970
Sum squared resid	1.042952	Schwarz criterion	-1.075154
Log likelihood	52.69290	Hannan-Quinn criter.	-1.187447
F-statistic	25.88590	Durbin-Watson stat	1.921124
Prob(F-statistic)	0.000000		
Inverted AR Roots	.44		

Burimi: Llogaritja nëEviews 8 nga autorët.

Bazuar në testin nga tabela 4 më lart dhe pasi janë bërë të gjitha testet e rregullimit të mbetjes së modelit, si: autokorrelacioni, heteroskedasticiteti, multikolineariteti dhe normaliteti i mbetjeve (Aneksi Nr. 2), modeli i vlerësimit të strukturës optimale të kapitalit të bizneseve me pronësi shqiptare, është:

$$RBT = 1.09 - 0.38*AQT + 0.10*LEV - 0.04*MA - 1.03*SHP + 0.44*\varepsilon_{i-1} + \varepsilon_i$$

Modeli ka një nivel koefiçenti përcaktueshmërie të pranueshëm në kushte të realitetit, me vlerë 66% ose 63% të korrigjuar. Ndërkohë sipas testit Fisher modeli është statistikisht i rëndësishëm me nivel gabimi $\alpha < 1\%$ dhe parametrat e modelit janë statistikisht të rëndësishëm sipas test të shpërndarjes studenti me nivel gabimi $\alpha < 5\%$, me përjashtim të variablit MA që nuk është statistikisht i rëndësishëm. Modeli i bizneseve me kapital shqiptare ka raportin e borxhit të lidhur pozitivisht me levën financiare dhe lidhje negative me:përqindjen e aseteve fikse ndaj totalit të aseteve; dhe shkallën e përfitimit. Arsyet e këtyre lidhjeve janë siç u shprehëm më lart (modeli i bizneseve me kapital të huaj).

Në ndryshim me modelin e bizneseve me kapital të huaj, modeli i strukturës optimale të kapitalit për bizneset shqiptare është me parametra plotësisht të qëndrueshëm. Ky përfundim mbështetet tek testet e stabilitetit të parametrave të modelit "Cusum" dhe "Cusum of Squares":

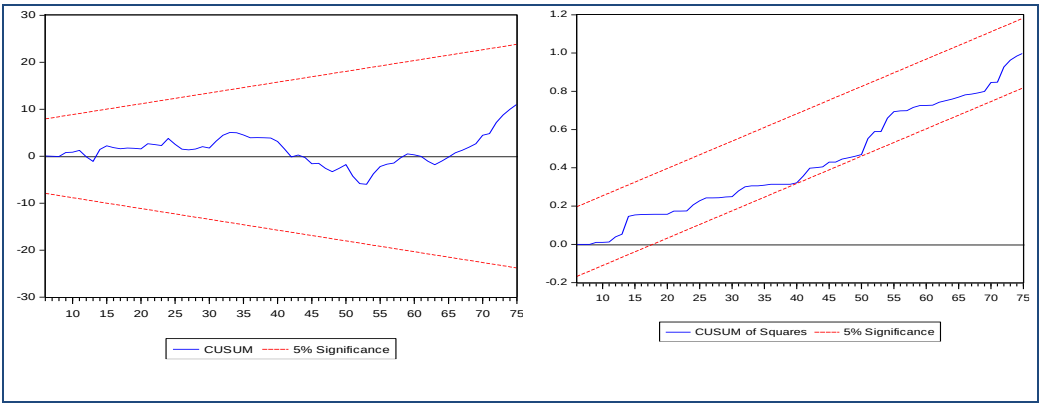

Burimi: Llogaritje në Eviews 8 nga autorët.

Fig. 2. Ilustrimi i stabilitetit të parametrave modelit i bizneseve shqiptare.

Ky model vlerësimi i strukturës optimale karakterizon qëndrueshmërinë strukturore të borxhit dhe kapitalit për bizneset me pronësi shqiptare.

Duke marrë si gjendje reale nivelin mesatar të raportit të borxhit total nga zgjedhja e bizneseve dhe nivel potencial rezultatin mesatar të raportit të borxhit të përftuar nga modeli (duke e zbatuar për secilin biznes), kemi:

Tabela 5. Struktura reale dhe potenciale e kapitalit të investuar nga bizneset.

Pronësia e biznesit	*Rezultati real (mesatar)*		*Rezultati potencial (mesatar)*	
	Borxh	*Kapital i vet*	*Borxh*	*Kapital i vet*
E huaj	53%	47%	55%	45%
Shqiptare	61%	39%	58%	42%

Burimi: Llogaritje të autorit.

Diferenca midis nivelit potencial dhe real për bizneset e marrë në analizë pritet të jetë shumë e vogël, sepse kampioni ynë përfaqëson kompanitë më të mira (lidër) në treg, dhe potencialet e tregut tonë më mirë sesa këto kompani nuk shfrytëzohen nga biznes tjetër. Nga ana tjetër vetë modeli i vlerësimit të gjendjes potenciale është derivuar nga këto kompani (prandaj metoda e vlerësimit të potencialit "brenda zgjedhjes" është e kritikueshme shpesh herë). Por modelet e gjetura të regresionit janë të vlefshme që të analizojë kompani të tjera të tregut të cilat nuk kanë pjesë e zgjedhjes dhe në këtë rast merr kuptim më të plotë analiza reale dhe potenciale. Megjithatë për të matur vlerën e kostos së kapitalit midis llojeve të pronësisë, analiza tani është e thjeshtë, pasi struktura e kapitalit është e njohur.Nëse shikojmë vlerën e stokut të IHD-ve gjatë 2014 në

Shqipëri është shumë e përqendruar, e shpërndarë në shtetet:

Tabela 6. Vlera e stokut të IHD-ve në Shqipëri, 2014.

Shteti	*stoku i IHD-ve (milion Euro)*	*Përpjesa*
Greqi	1169	26%
Kanada	755	17%
Itali	526	12%
Holandë	505	11%
Turqi	394	9%
Austri	357	8%
Gjermani	128	3%
Qipro	117	3%
SHBA	88	2%
Zvicër	82	2%
Francë	68	2%
Të tjera	249	6%

Burimi: Banka e Shqipërisë, 2015.

Kjo përqindje e stokut të IHD-ve sipas shteteve do të përdoret për efekt të ponderimit të normave të interesit të borxhit dhe normës së tatim-fitimit.Meqenëse bizneset janë lidër në treg, atëherë mesatarisht tregu si real, si potencial, është i përafruar në vlerat e kthimit të kapitalit, ROE. Sipas publikimeve vjetore të Bankës Botërore, kosto e financimit me hua (në afatmesëm) për bizneset është 8.7%, ndërsa norma mesatare e huasë për disa nga shteteve: Greqi,Kanada,Itali,Holandë,Turqi, Austri, Gjermani, Qipro,SHBA, Zvicër dhe Francë(jo të gjithë shtetet e kanë të publikuar nga Banka Botërore këtë tregues), është 3.5% (kjo normë është potenciale për investitorët e huaj).Në llogaritjen e kostos mesatare të kapitalit një rol të rëndësishëm luan norma marxhinale e tatimit mbi fitimin. Sipas publikimeve vjetore të Bankës Botërore për Shqipërisë kjo normë është 9.5% në 2014 dhe 14.1% në 2015 (pra realiteti është 9.5%, por potenciali duhet të jetë perspektiva pra 14.1%). Ndërsa norma mesatare e ponderuar marxhinale e tatimit mbi fitimin sipas shteteve të listuar në tabelën 6 më lart, është 15.5% në 2014 dhe 15.7% në 2015 (vlera potenciale, me supozimin që kështu do të qëndrojë në afatmesëm në vazhdim).

Tabela 7. Kosto e kapitalit reale dhe potenciale për bizneset shqiptare ose të huaj.

Pronësia e biznesit	*Rezultati real (mesatar)*			*Rezultati potencial (mesatar)*		
	Kosto e borxhit K_B	*Kthimi i kapitalit ROE*	*Kosto mesatare e ponderuar*	*Kosto e borxhit K_B*	*Kthimi i kapitalit ROE*	*Kosto mesatare e ponderuar*
E huaj	8.7%[4]	19.3%	12.97%	3%	19.3%	10.08%
Shqiptare	9.7%	19.3%	12.88%	8.7%	19.3%	12.44%

Burimi: Llogaritje të autorit.

[4] *Supozohet se investitorët e huaj dinë të kombinojnë burimet e financimit në sajë të eksperiencës nga vendet e tyre të origjinës.*

Tabela 7 është plotësuar duke ndjekur supozimet dhe llogaritje si më vijim:

- Kthimi i kapitalit (ROE) = 23%*(48/123) + 17%*(75/123) = 19.3%, mesatarja e kthimit të gjitha kompanive sëbashku (sepse të 123 kompanitë e zgjedhura në studim, renditja e tyre sipas ROE nuk favorizon vetëm investimet e huaja). Kjo ROE do të jetë edhe potenciale sepse përfaqëson kompanitë më të suksesshme të tregut.
- Duke zbatuar formulën e saj, WACC (reale) për investitorët me kapital të huaj është 8.7%*(1-0.155)*0.53 + 19.3%*0.47 = 12.97%.
- Kosto e borxhit potenciale për investitorët me kapital të huaj, është marrë norma mesatare e financimit në vendet e origjinës së tyre me vlerë rreth 3% (nëse të gjitha burimet e financimit të investitorëve të huaj do të ishin nga vendet e origjinës).
- Duke zbatuar formulën e saj, WACC (potenciale) për investitorët me kapital të huaj është 3%*(1-0.157)*0.55 + 19.3%*0.45 = 10.8%.
- Kosto e borxhit në Shqipëriështë marrë norma e kreditimit 12-mujor në Shqipëri me vlerë 9.7% (Banka e Shqipërisë, Raporti Statistikor 6-mujor, 2015). E vetmja formë financimi në Shqipëri e përdorur gjerësisht nga bizneset është kredia për bizneset. Si normë vlerësimi është marrë norma e 3-mujorit të parë 2015, si vlerë më afër mbylljes së bilancit 2014.
- Duke zbatuar formulën e saj, WACC (reale) për investitorët me kapital shqiptar është 9.7%*(1-0.095)*0.61 + 19.3%*0.39 = 12.88%.
- Norma potenciale e kostos së financimit në Shqipëri është: normë bono thesari me maturitet 12 muaj (viti 2014) + primi i riskut të kredive = 8.7%.
- Duke zbatuar formulën e saj, WACC (potenciale) për investitorët me kapital shqiptar është 8.7%*(1-0.141)*0.58 + 19.3%*0.42 = 12.44%.

Tabela 7 më lart, vërteton hipotezën e punimit, ku bizneset e të njëjtit sektor me përfitueshmëri,kanë potencial më të madh konkurrues ata që janë me kapital të huaj, që të diversifikojnë koston e kapitalit krahasuar më kompanitë me kapital shqiptar. Kjo tregon potencialin konkurrues që kanë investitorëte huaj sidomos për ato kompani ose filiale të kompanive të huaja. Në këto kushtë, investitorët e huaj janë më të aftë që të konkurrojnë në lidhje me çmimin dhe cilësinë, në çmimet premium, në zbatimin e projekteve me interval më të gjerë rentabiliteti, etj.

5. Përfundime

Matja e kostos mesatare të kapitalit për bizneset e mëdha në Shqipëri, që u realizua përmes këtij punimi u kushtëzua nga shumë kufizime që janë rrjedhojë e tregut shqiptar, të tilla si: tregu i pamaturuar, mungesa e transparencës së të dhënave financiare (informaliteti ekonomik), mungesa e bursës së letrave me vlerë, kufizimet në alternativat e

financimit, risku politiko-ligjor, etj. Ndonëse kapmpionimi është bërë për 123 kompani lidër në treg (në aspektin e shitjeve vjetore) dhe përbën 123/830 = 14.8% e popullatës, ku 48 kompani janë me kapital të huaja dhe 75 kompani me kapital shqiptar. Sërish kufizimet e tregut në Shqipëri e rrisin shkallën e gabimit të rezultateve, por matjet në këtë punim shprehin nivelet më të sakta për metodën e ndjekur.Gjatë analizë së punimit arritëm në përfundimin që:

Së pari, bazuar në rezultatet e pasqyrave financiare të kompanive: bizneset me pronësi kapital të huaj kanë një raport borxhi (53%),d.m.th më të ulët sesa biznese me kapital shqiptar (61%), por me vlera jo shumë të shmangura nga niveli potencial. Ndërsa raporti i borxhit afatgjatë është shumë më i vogël sesa raporti i borxhit total (kjo sidomos për bizneset shqiptare), duke treguar për një prirje financimi me natyrë jo afatgjatë dhe të qëndrueshëm.

Së dyti, në ndryshim nga bizneset me kapital të huaj, bizneset me kapital shqiptar karakterizohen me një qëndrueshmëri statistikore të strukturës së tyre të kapitalit, por kjo strukturë nuk është optimale, sepse kosto e kapitalit të investuar nga bizneset shqiptare potencialisht është 12.44%, d.m.th kushton më shumë sesa për bizneset me kapital të huaj që është 10.08%. Bizneset me kapital të huaj kanë një avantazh shumë të rëndësishëm në efiçencë, që është diversifikimi i kostos së kapitalit, duke bërë që investitorët e huaj (filiale të kompanive të huaja mëmë) të jenë më të afta për të konkurruar në standarde prodhimi ose shërbimi dhe me politikën e çmimeve, si dhe duke qenë të aftë që të zbatojnë projekte me rentabilitet të ulët por fitimprurës për ta (ndërsa bizneset me kapital shqiptardo të dilnin me humbje nga këto projekte).

Duke vlerësimuar strukturën optimale të kapitalit dhe qëndrueshmërinë statistikore të parametrave të saj, si dhe me përcaktimin e vlerës së kostos mesatare të kapitalit si për bizneset me kapital të huaj ashtu edhe për bizneset me kapital shqiptar, ky punim ju vjen në ndihmë:

Së pari, menaxherëve financiar të bizneseve, për të ndërmarrë vendime efiçente investimi të analizuar nga kosto e kapitalit dhe lehtësisht të krahasueshëm me konkurrentët, apo përmbushjen e strategjive zhvillimore të biznesit dhe politikat përkatëse të financimit.

Së dyti, hartuesve të planeve të bizneseve, konsulencën financiare të kenë një metodë analize bazuar në koston e kapitalit e cila është baza e vendimeve financiare të teknikave të buxhetimit të kapitalit të investuar nga klientët e tyre.

Së treti, analistëve të kredive dhe riskut në banka,që të mos fokusohen vetëm në target-in e dhënies së kredive, por të jenë të kujdesshëm në analizat e financimit dhe kthimit të projekteve nga huamarrësit.

Gjithashtu ky studim i vjen në ndihmë edhe grupeve të tjera të interesit si: plotikave të qeverisjeve qëndrore dhe lokale, për të vlerësuar efiçencën e tregut

nga investimet e bizneseve, për të hartuar politika më konkrete dhe të matshme në efektivitetin e tyre.

Ky studim mbetet i hapur për analiza më të thelluara të kostos së kapitalit të investitorëve vendas dhe të huaj, në Shqipëri, duke e analizuar në nivel sektori dhe për madhësi të ndryshme të bizneseve, si dhe të shtrirë në kohë.

Referenca

Banka e Shqipërisë (2015). Raporti Statistikor.

Dougherty C. (2007); "Introduction to Econometrics". (3th ed.), Oxford Press.

Fama, E., & French. K. (2012). Capital Structure Choices. *Critical Finance Review*. Vol. 1, pp. 59 – 101.

Fosberg, R. (2012). Capital structure and the financial crisis. Journal of Finance and Accountancy. http://www.aabri.com/manuscripts/121213.pdf

Gitman, L., & Zutter, C. (2010). Principles of Managerial Finance. 13th Edition. Prentice Hall

Gujarati, D. (2004). Basic Econometrics. Fourth Edition. The McGraw−Hill.

Harris, M., & Raviv, A. (1990). Capital Structure and the Informational Role of Debt. The Journal Finance. Vol. 45, No. 2, pp. 321 – 349.

Heinkel, R. (1982). A Theory of Capital Structure Relevance under Imperfect Information. The Journal of Finance, Vol. 37, No. 5, pp. 1141 – 1150.

Hevert, R. (2014). In the matter of the application of public service company of New Mexico for revision of its retail electric rates pursuant to advice notice. No. 14-00332-UT. http://www.pnmresources.com/~/media/Files/P/PNM-Resources/rates-and-filings/11-dec-2014/32-direct-testimony-and-exhibits-of-robert-hevert.pdf

Ketchum, W., & Kim, J., (2013); "Determinig the Required Return on Equity (ROE) Value for Regulated Eletric Utilities: Challenges and Opportunities for Designing Regulatory Decision Support Tools". http://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/6862/KetchumKim_MP.pdf?sequence=1

Leland, H., & Pyle, D. (1977). Informational Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediation. *The Journal of Finance*, Vol. 32, No. 2, pp. 371 – 387.

Modigliani, F., & Miller, M. (1958). Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction. *The American Economic Review*, Vol. 53, No. 3, pp. 433-443.

Modigliani, F., & Miller, M. (1958). The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *The American Economic Review*, Vol. 48, No. 3, pp. 261-297.

Myers, S. (1984). Capital structure puzzle. *The Journal of Finance*, Vol. 39, No. 3, pp. 574 - 592.

Rajan, R., & Zingales, L. (1995). What Do We Know about Capital Structure? Some Evidence from International Data. *The Journal of Finance*, Vol. 50, No. 5, pp. 1421-1460.

Ross, S., & Westerfield, R., & Jaffe, J. (2002). Corporate Finance. Sixth Edition. McGraw–Hill

Sharpe, W. F. (1964). Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium Under Conditions of Risk. *The Journal of Finance*, Vol. 19, No. 3, pp. 425 – 442.

Strebulaev, I., & Whited, T. (2012); "Dynamic Models and Structural Estimation in Corporate Finance". http://jrdonaldson.com/reading_group/Strebulaev-Whited.pdf

Titman, S., & Wessels, R. (1988). The Determinants of Capital Structure Choice. *The Journal Finance*. Vol. 43, No.1, pp. 1 – 19.

Treynor, J. L. (1962). "Toward a Theory of Market Value of Risky Assets". Unpublished manuscript. A Final version was published in 1999, in Asset Pricing and Portfolio Performance. Risk Books, pp. 15 – 22.

Vélez-Pareja, I., &Tham., J. (2000). A Note on the Weighted Average Cost of Capital WACC. Working Paper No. 10. http://pruss.narod.ru/WACC.pdf

ANEKSI NR. 1. Struktura e kapitalit, bizneset me kapital të huaj

Emërtimi i testit	*Rezultati i testit*
Multikolineriteti, testi: VIF (Variance Inflation Factors)	Sipas testit VIF të gjithë faktorët janë me vlerë më të vogël sesa 10 (me përjashtim të variablit MA). Variabli MA nuk do të përjashtohet nga modeli sepse ai është statistikisht i rëndësishëm nga t-test, sipas modelit fillestar
Autokorrelacion, testi: LM (Breusch-Godfrey)	Duke bërë kontrollin e autokorrelacionit me dy vonesa kohore (që sugjeron vetë testi), rezulton që modeli ynë ka autokorrelacion të mbetjeve. Por ky autokorrelacion rregullohet duke identifikuar lidhjen e mbetjeve ε_i me ε_{i-1}, pra me AR(1).
Heteroskedasticitet, testi: Breusch-Pagan-Godfrey	Sipas testit mbetjet e modelit nuk kanë heteroskedasticitet, d.m.th janë me shpërndarje homogjene konstante dhe të njëjtë me variablat e modelit.
Shpërndarja normale e mbetjeve ε, testi: Jarque-Bera	Sipas testit pranohet H_0. Modeli ka shpërndarje normale të mbetjeve.

Burimi: Testet janë rezultatet e marra nga testimet në Eviews 8, nga llogaritjet e autorëve.

ANEKSI NR. 2. Struktura e kapitalit, bizneset me kapital shqiptar

Emërtimi i testit	*Rezultati i testit*
Multikolineriteti, testi: VIF (Variance Inflation Factors)	Sipas testit VIF të gjithë faktorët janë me vlerë më të vogël sesa 10 (me përjashtim të variablit MA). Variabli MA do të mbahet në model për të respektuar modelin e vlerësimit të strukturës së kapitalit (shiko kreun II të punimit).
Autokorrelacion, testi: LM (Breusch-Godfrey)	Duke bërë kontrollin e autokorrelacionit me dy vonesa kohore (që sugjeron vetë testi), rezulton që modeli ynë ka autokorrelacion të mbetjeve. Por ky autokorrelacion rregullohet duke identifikuar lidhjen e mbetjeve ε_i me ε_{i-1}, pra me AR(1).
Heteroskedasticitet, testi: Breusch-Pagan-Godfrey	Sipas testit mbetjet e modelit nuk kanë heteroskedasticitet, d.m.th janë me shpërndarje homogjene konstante dhe të njëjtë me variablat e modelit.
Shpërndarja normale e mbetjeve ε, testi: Jarque-Bera	Sipas testit pranohet H_0. Modeli ka shpërndarje normale të mbetjeve.

Burimi: Testet janë rezultatet e marra nga testimet në Eviews 8, nga llogaritjet e autorëve.

Nga: Dr. Llesh Lleshaj, Prof. Asoc. Dr. Edlira Luçi, Doc. Dr. Alban Korbi, Departamenti i Financës, Fakulteti i Ekonomisë, Universiteti i Tiranës

RAPORTI PËRFUNDIMTAR
VLERËSIM I PAVARËSISË SË KONTROLLIT TË LARTË TË SHTETIT NGA KOLEGËT E INSTITUCIONEVE HOMOLOGE
(Peer – Review)

Objektivi i vlerësimit nga institucionet homologe ishte t'i jepnin Kontrollit të Lartë të Shtetit një vlerësim të përputhshmërisë me Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (ISSAI) në lidhje me pavarësinë e SAI-ve (ISSAI 10: Deklarata e Meksikës mbi pavarësinë e SAI-ve; ISSAI 11: Udhëzime dhe praktika të mira në lidhje me pavarësinë e SAI-ve) si dhe të jepnin rekomandime për të përmirësuar pavarësinë e SAI-ve.

Hyrje dhe historiku

Sic theksohet në Deklaratën e Limës (1977) dhe Deklaratën e Meksikës (2007), si dhe në Rezolutën e Asamblesë së Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara A/66/209 (2011) dhe rezolutën A/69/228 (2015) të miratuar kohët e fundit, pavarësia e Institucioneve Supreme të Auditimit (SAI-ve) është vendimtare për të garantuar mundësinë e kryerjes së punës në mënyrë të lirë dhe të paanshme dhe për të kontribuar në këtë mënyrë në mirë qeverisje, transparencë dhe llogaridhënie.

Për këtë qëllim, partnerët: Sekretariati i Përgjithshëm i Organizatës Ndërkombë-tare të Institucioneve Supreme të Auditimit (INTOSAI), Kontrolli i Lartë i Shtetit Shqiptar (KLSH), Gjykata Austriake e Auditimit (GjAA) si dhe Gjykata e Llogarive e Moldavisë (GjLIM) ranë dakord të kryejnë një vlerësim të pavarësisë. Marrëveshja për vlerësimin nga institucionet homologe bazohet në parimet e vullnetarizmit, partneritetit dhe besimit reciprok.

Objektivat e Vlerësimit nga institucionet homologe

Objektivi i vlerësimit nga institucionet homologe ishte t'i jepnin Kontrollit të Lartë të Shtetit një vlerësim të përputhshmërisë me Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (ISSAI) në lidhje me pavarësinë e SAI-ve (ISSAI 10: Deklarata e Meksikës mbi pavarësinë e SAI-ve; ISSAI 11: Udhëzime dhe praktika të mira në lidhje me pavarësinë e SAI-ve) si dhe të jepnin rekomandime për të përmirësuar pavarë-sinë e SAI-ve. Kështu, u shqyrtuan edhe elementë qendrorë të ISSAI 12: Vlera dhe Dobitë e Institucioneve Supreme të Auditimit – Të bësh ndryshimin në jetën e qytetarëve. Rëndësia e këtyre çështjeve është vërtetuar nga Kombet e Bashkuara (Rezoluta A/69/228 e miratuar në vitin 2015) në promovimin dhe kujdesin për efiçencën, llogaridhënien dhe

transpare-ncën e administratës publike duke forcuar SAI-t.

Vlerësimi u përqendrua në tetë parimet e pavarësisë, sipas Deklaratës së Meksikës:

- ekzistenca e një kuadri efektiv ligjor
- pavarësia e drejtuesve dhe anëtarëve të SAI-ve
- mandat i gjerë legjislativ dhe liri e plotë veprimi në kryerjen e funksioneve të SAI-ve
- akses i pakufizuar në informacion
- e drejta dhe detyrimi për të raportuar mbi rezultatet e auditimit
- liria për të vendosur mbi përmbajtjen dhe kohën e raporteve të auditimit
- ekzistenca e një mekanizmi për ndjekjen e zbatimit të rekomandimeve
- autonomi financiare/menaxheriale/ administrative dhe burime të përshtatshme

Vizita në KLSH e grupit të vlerësimit u krye në shkurt të vitit 2016. Grupi i vlerësimit u përqendrua në situatën aktuale dhe në zhvillimet gjatë viteve 2013 - 2015. Fak- tet u mblodhën nëpërmjet një pyetësori, përgjatë diskutimeve me përfaqësues të KLSH-së dhe nga studimi i dokumenteve dhe të dhënave të vëna në dispozicion nga KLSH. Për shkak se në anglisht ishin të disponueshme vetëm burimet më të rëndësishme të informacionit me shkrim, siç është legjislacioni, intervistat dhe diskuti- met me punonjësit e KLSH-së përbënë burimin kryesor të informacionit për grupin e vlerësimit. Gjetjet u plotësuan edhe nga diskutimet me palët e jashtme të intere-sit (shihni Shtojcën I).

Raporti është strukturuar si më poshtë:

(.1) citon parimin përkatës të Deklaratës së Meksikës;

(.2) konturon faktet e gjetura nga grupi i vlerësimit;

(.3) përmban vlerësime të gjetjeve të grupit të vlerësimit dhe panoramën e SAI-t të marrë në shqyrtim

Figura 1: Harta e Shqipërisë

Të dhëna kyçe

Shqipëria			
Sipërfaqja	27,400 km^2		
	2	**2**	**20**
Popullsia	2.90 Mil.	2.90 Mil.	2.89 Mil.
Rritja e popullsisë	-	-	-
PBB	12,320 Mil.	12,781 Mil.	13,212 Mil.
PBB për frymë	4,248 US$	4,411 US$	4,564 US$
Inflacioni, çmimet e konsumit	2.	1.	1.6

Kontrolli i Lartë i Shtetit			
Themeluar në	1925		
Baza ligjore	Kushtetuta e Shqipërisë		
	Ligji nr. 154/2014 "Për organizimin dhe funksionimin e Kontrollit të Lartë të Shtetit		
Mandati i kryetarit të SAI-t	7 vjet		
Emërohet/zgjidhet nga	Parlamenti, me propozim të Presidentit të		
Riemërimi, nëse është i mundur	Po, një herë		
	2	**2**	**20**
Buxheti i shtetit sipas viteve	2,924	3,260 Mil.	3,260 Mil. EUR
Buxheti i SAI-t sipas viteve	2.08	2.65 Mil.	2.50 Mil. EUR
Buxheti i SAI-t në përqindje të buxhetit të	0	0.0	0.06
Personeli i SAI-t (ekuivalenti me kohë të plotë	1	1	171
Personeli: meshkuj/femra	1	10	101/
Mosha mesatare	4	4	43
Audituesit (ekuivalenti me kohë të plotë pune)	1 0	1 1	1 2

Buxheti për personelin sipas viteve	1.58	1.64 Mil.	1.71 Mil. EUR
Buxheti për personelin si përqindje e buxhetit	7	6	68
Kodi i etikës, është ekzistent dhe në përdorim	Po		
Ditë trajnimi për person	2	2	2
Auditime në vit	1	1	1
Reporte në vit	2	2	2
Publikime të rezultateve të auditimit	Po		
Kohëzgjatja mesatare e auditimit	3.5 muaj		
Kostoja mesatare e auditimit	14,803 EUR		
Auditime performance	Po		
Auditime financiare	Po		
Auditime përputhshmërie	Po		

1) 166 punonjës + 5 vende të paplotësuara Banka Botërore

Burimet: KLSH (kursi i këmbimit: 1 Euro = 140 Lek);

Vëzhgime mbi tetë parimet e pavarësisë sipas Deklaratës së Meksikës

Parimi 1

Ekzistenca e kuadrit ligjor të përshtatshëm dhe efektiv si dhe zbatimi de facto i parimeve të këtij kuadri

1.1 Kërkohet ekzistenca e një ligji që përcakton me hollësi shtrirjen e pavarësisë së SAI-t.

1.2 (1) Pavarësia, mandati dhe organizimi i Institucionit Suprem të Auditimit në Shqipëri (Kontrollit të Lartë të Shtetit) sanksionohen dhe mbrohen nga Kushtetuta dhe nga Ligji nr. 154/2014 "Për organizimin dhe funksionimin e Kontrollit të Lartë të Shtetit" (këtu e më poshtë referuar si Ligji për KLSH-në).

(2) Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë është miratuar me referendum në 22 nëntor 1998 dhe është ndryshuar në 13 janar 2007. Sipas Kushtetutës, Kontrolli i Lartë i Shtetit (Institucioni Suprem i Auditimit, këtu e më poshtë refe- ruar si KLSH) është insitutcioni më i lartë i auditimit ekonomik dhe financiar. Kushtetuta e Shqipërisë përmban dispozita në lidhje me Parimet 2, 3 dhe 5[1] të Deklaratës së Meksikës.

[1] *Kushtetuta përcakton edhe të drejtën e Kryetarit për të çuar çështje në Gjykatën Kushtetuese.*

(3) Hollësi rreth strukturës organizative të KLSH-së si dhe kompetencave e detyrave të tij, përfshirë mandatin e auditimit, përcaktohen në Ligjin për KLSH- në.

Ligji i ri për KLSH-në hyri në fuqi në shkurt 2015 dhe zëvendësoi ligjin e mëparshëm të vitit 1997[2].

(4) Ligji i ri për KLSH-në përmban dispozitat e mëposhtme:

Kreu I i titulluar "Dispozita të Përgjithshme" përfshin fushën dhe parimet e veprimtarisë së KLSH-së, përkufizimin e termave, rregullat e autonomisë buxhetore, të bashkëpunimit me institucione të tjera dhe të zgjidhjes së mosmarrëveshjeve lidhur me kompetencat e KLSH-së. Neni 4 i Ligjit për KLSH-në përcakton pavarësinë e KLSH-së dhe përcakton se ai i ushtron kompetenca në përputhje me Kushtetutën dhe ligjin. Neni 4 gjithashtu përcakton se KLSH-ja është organ i depolitizuar dhe nuk është i varur nga asnjë parti politike (Shihni Parimin 8).

Kreu II, i titulluar "Kompetencat, të drejtat dhe detyrat" përcakton që KLSH- ja vendos për planin e auditimeve në mënyrë të pavarur. Ky kapitull përfshin mandatin e KLSH-së dhe llojet e auditimeve (auditimin financiar, të performancës, të përputhshmërisë dhe auditimin e TI-së). Gjithashtu, përcakton të drejtat, kompetencat dhe detyrat e KLSH-së, marrëdhënien me auditin e brendshëm dhe sistemet e kontrollit. KLSH ka të drejtë të rekomandojë ndryshime apo anulime të akteve ligjore që janë në kundërshtim me njëri– tjetrin apo nuk janë në përputhje me një akt ligjor të një niveli më të lartë ose me Kushtetutën e Shqipërisë[3].

KLSH-ja ka gjithashtu të drejtë të informojë drejtuesit e entit të audituar apo të institucioneve më të larta rreth shkeljeve ligjore materiale dhe të hartojë rekomandime, p.sh.: të ndërmarrë masa strukturore e organizative, përfshirë nisje të procedurës administrative apo disiplinore. Për më tepër, KLSH-ja ka të drejtë t'u drejtohet organeve të hetimit penal apo gjykatës për procedim penal.

– Ky kre gjithashtu parashikon bazën ligjore për raportin vjetor mbi zbatimin e buxhetit të shtetit dhe mekanizmin e ndjekjes nga KLSH (shihni Parimet 3, 5 dhe 7).

Kreu III, i titulluar "Kryetari i KLSH-së" përcakton zgjedhjen dhe mandatin e Kryetarit, kriteret e përzgjedhjes, imunitetin, mandatin dhe përgjegjësitë e tij (shihni Parimin 2).

Kreu IV, i titulluar "E drejta e disponimit të dokumenteve dhe informacionit" përcakton të drejtat e KLSH-së në lidhje me subjektet e audituara përsa i përket disponimit të informacionit dhe dokumentacionit që konsiderohet i nevojshëm për kryerjen e punës së saj. Ky kapitull përfshin hollësi rreth trajtimit të çështjeve që përfshijnë sekrete shtetërore apo informacion kon- fidencial. KLSH ka të drejtën e disponimit të të gjitha dokumenteve zyrtare që konsiderohen të

[2] *Ligji nr. 8270, datë 23.12.1997 "Për Kontrollin e Lartë të Shtetit"*

[3] *E drejta e KLSH-së për të nisur procedim në Gjykatën Kushtetuse shprehet në nenin 134 të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë.*

nevojshme për ushtrimin e kompetencave dhe detyrave ligjore. Në rastin e akteve apo përjashtimeve që janë në shkelje të këtyre të drejtave apo në rast se veprimtaria apo puna e KLSH-së pengohet, KLSH-ja ka të drejtë t'i referojë çështjet tek organi më i lartë administrativ ose në organet e pushtetit gjyqësor (shihni Parimet 3 dhe 4)

Kreu V, i titulluar "Raportet e kontrollit" trajton çështje që lidhen me të drejtat e subjekteve të audituara për të dorëzuar komentet dhe observacionet e tyre si dhe me raportin e KLSH-së që paraqitet në Kuvend dhe në institu- cione të tjera të interesuara (shihni Parimet 3, 5, 6 dhe 7)

Kreu VI, i titulluar "Organizimi, struktura dhe statusi i punonjësve" trajton çështje që lidhen me të drejtat dhe detyrimet e punonjësve të KLSH-së, kriteret dhe procedurat për rekrutimin e këtyre punonjësve, të drejtën për të kontraktuar përkohësisht ekspertë të jashtëm si dhe rregullat për shman- gien e konfliktit të interesit (shihni Parimet 3 dhe 8).

Kreu VII, i titulluar "Dispozita përfundimtare" përfshin dispozita që lidhen me miratimin e rregulloreve, manualeve, udhëzimeve, Kodin e Etikës, si dhe shfuqizimin e Ligjit të mëparshëm nr. 8270 dhe hyrjen në fuqi të ligjit të ri të KLSH-së (shihni Parimin 3).

(5) Në përmbledhje të sa më sipër, Kushtetuta dhe Ligji për KLSH-në mbulojnë të gjitha Parimet e Deklaratës mbi Pavarësinë e Institucioneve Supreme të Auditimit. Zbatimi de facto i dispozitave të këtij kuadri është i përcaktuar shumë mirë. Hollësi të mëtejshme do të shtjellohen në pjesët që trajtojnë specifikisht secilin parim.

1.3 Grupi i Vlerësimit vuri re se pavarësia, kompetencat dhe organizimi i KLSH-së janë ligjërisht dhe de facto të përcaktuara dhe të mbrojtura nga Kushtetuta dhe nga Ligji për KLSH-në. Me hyrjen në fuqi të Ligjit për KLSH-në në vitin 2015, KLSH konstatoi një përmirësim të konsiderueshëm në krahasim me përcaktimet e ligjit të mëparshëm. Grupi i Vlerësimit gjeti një kuadër të miratuar ligjor të përshtatshëm dhe të efektshëm, në përputhje me Deklaratën e Meksikës.

Megjithatë, Grupi i Vlerësimit vuri re se disa çështje kyçe që garantojnë pavarësinë e KLSH-së parashikohen në Ligjin e KLSH-së, në vend që të jenë të sanksionuara në Kushtetutën e Shqipërisë. Çështje të tilla si: aksesi i pakufizuar i informacionit, pavarësia në përzgjedhjen e temave të auditimit, kërkesat e raportimit apo pavarësia financiare nuk parashikohen në Kushtetutë, por në Ligjin e KLSH-së.

Meqenëse Kushtetuta është më pak e prirur ndaj ndryshimeve për shkak të kërkesës më strikte të miratimit me shumicë votash, Grupi i Vlerësimit rekomandon që të gjitha parakushtet që konsiderohen të doemos-doshme për pavarësinë e KLSH-së të përfshihnien në Kushtetutë, siç kërkohet nga Deklarata e Limës, Seksioni 5, paragrafi 3

Parimi 2

Pavarësia e drejtuesve dhe anëtarëve (të institucioneve kolegjiale) të SAI-ve, përfshirë sigurinë e kohës së qendrimit në detyrë dhe imunitetin ligjor në kryerjen normale të detyrave të tyre

2.1 Legjislacioni i zbatueshëm duhet të specifikojë kushtet për emërimin, ri – emërimin, punësimin, shkarkimin dhe daljen në pension të Kryetarit të KLSH-së (dhe anëtarëve të institucioneve kolegjiale), i cili/e cila:

- Emërohet, ri emërohet apo shkarkohet nëpërmjet një procesi që garanton sigurinë e tij/saj/tyre nga ekzekutivi;
- Emërohet për mandate mjaftueshëm të gjata dhe fikse që i mundëson atij/ asaj/atyre të kryejnë detyrën pa pasur frikë nga ndëshkimet; dhe

– Gëzon imunitet ndaj ndjekjes penale për çdo veprim të shkuar apo aktual që rezulton nga kryerja normale e detyrave të tij/saj/tyre, sipas rastit. 2.2

2.2 (1) Neni 162 paragrafi 2 i Kushtetutës parashikon emërimin dhe shkarkimin e Kryetarit të KLSH-së nga Kuvendi me propozim të Presidentit të Republikës. Kuvendi vendos për emërimin e Kryetarit të KLSH-së me shumicë të thjeshtë votash[4].

Ligji i KLSH-së, në nenet 20 deri në 25 të tij, përcakton më tej rregullat për emërimin, të drejtat dhe detyrat si dhe shkarkimin e Kryetarit; neni 23 nuk përcakton në mënyrë të qartë numrin e saktë të shumicës së votave që kërkohen.

(2) Kriteret e përzgjedhjes së Kryetarit përcaktojnë nivelin e arsimimit dhe një përvojë të caktuar profesionale si dhe kërkesën për dëshmi të pastër penaliteti dhe integritet të lartë moral dhe profesional. Ky ligj nuk parashikon procedurën zyrtare për konstatimin e përmbushjes ose jo të këtyre kritereve, por ia le këtë vlerësim deputetëve të Kuvendit.

3) Ligji i KLSH-së përcakton se funksioni i Kryetarit të KLSH-së është i papajtueshëm me funksione politike apo punësim në subjekte publike apo private, me përjashtime të vogla të përcaktuara qartë të mësimdhënies, botimeve dhe veprimtarive kulturore dhe sportive, me kusht që këto aktivitete të mos cënojnë paanshmërinë dhe pavarësinë e Kryetarit.

(4) Neni 19 i Ligjit për KLSH-në specifikon më tej se Kryetari drejton dhe përfaqëson KLSH-në dhe se paga e tij është e barabartë me pagën e Kryetarit të Gjykatës së Lartë që do të thotë se paga e Kryetarit është e barabartë me 120% të rrogës së një ministri.

(5) Mbarimi i mandatit të Kryetarit rregullohet specifikisht me nenin 23 të Ligjit për KLSH-në, në paragrafin e parë të së cilit shprehen arsyet e mbarimit automatik të mandatit[5] dhe në paragrafin e dytë shprehen arsyet për të cilat Kuvendi mund të shkarkojë Kryetarin nga detyra, me propozim të Presidentit[6].

[4] *Neni 78 i Kushtetutës parashikon gjithashtu se Kuvendi vendos me shumicën e votave, në prani të më shumë se gjysmës së 140 anëtarëve të tij.*

[5] *Arsyet për përfundimin e mandatit automatikisht janë: mbarimi i afatit shtatëvjeçar të qendrimit në detyrë, një vendim i i formës së prerë nga gjykata për kryerjen e një krimi, mosparaqitje në detyrë për shkaqe të paarsyeshme, dorëheqja e Kryetarit, vendim gjykate i formës së prerë që e deklaron të paaftë për të vepruar, mbushja e moshës së pensionit, vdekja.*

[6] *Një vendim i tillë mund të merret në rast se Kryetari shkel Kushtetutën ose shkel rëndë*

Dispozitat ligjore janë të ngjashme me ato të shkarkimit të gjyqtarëve të Gjykatës së Lartë, megjithatë, ka ndryshime të dukshme: neni 23 paragrafi 1 i Ligjit për KLSH-në ka një mbivendosje për faktin që parashikon përfundimin automatik të mandatit të Kryetarit kur dënohet nga gjykata me vendim të formës së prerë për kryerjen e një krimi, megjithatë neni 23 paragrafi 2 i Ligjit për KLSH-në i jep gjithashtu të drjetën Kuvendit të shkarkojë Kryetarin në një rast të tillë.

Neni 23 i Ligjit për KLSH-në gjithashtu parashikon mbarimin e mandatit të Kryetarit në rastin e mosparaqitjes në detyrë pa arsye. Megjithatë, kjo dispozitë nuk parashikon një periudhë kohore të kësaj mungese të paarsyeshme, ndërkohë që në Kushtetutë dhe në Ligjin për Gjykatën Kushtetuese përcaktohet periudha kohore prej gjashtë muajsh mosparaqitjeje në detyrë për gjyqtarët e Gjykatës së Lartë dhe të Gjykatës Kushtetuese.

Pas përfundimit të mandatit, Kryetari qendron në detyrë deri në zgjedhjen e Kryetarit të ri. Ai ka të drejtë të rikthehet në detyrën e mëparshme ose në një detyrë të barasvlershme me të (neni 24 i Ligjit për KLSH-në).

(7) Sipas nenit 22 të Ligjit për KLSH-në, Kryetari gëzon të njëjtin imunitet si gjyqtari i Gjykatës së Lartë dhe më tej shtohet se imuniteti i Kryetarit shtrihet deri në mendimet e shprehura dhe vendimet e marra në ushtrim të funksioneve të tij. Sipas ligjit, Kryetari nuk mund të arrestohet apo t'i hiqet liria, përveçse nëse kapet në kryerje e sipër ose menjëherë pas kryerjes së një krimi; në raste të tilla vihet menjëherë në dijeni Gjykata Kushtetuese, e cila jep pëlqimin për arrestim brenda 24 orëve. Mosdhënia e pëlqimit nga Gjykata Kushtetuese çon në lirimin e Kryetarit.

(8) Dy Kryetarët e mëparshëm të KLSH-së kanë qenë në detyrë për mandate të plota shtatëvjeçare; deri më tani nuk ka patur raste të ndërprerjes së parakohshme të mandatit apo të shkarkimit nga Kuvendi. Më tej, asnjëri nga dy Kryetarët e mëparshëm nuk është emëruar për një mandat të dytë.

2.3 Grupi i Vlerësimit vëren se kuadri ligjor mbulon të gjitha aspektet e emërimit, kryerjes dhe përfundimit të funksionit të Kryetarit të KLSH-së si dhe të karrierës së mëtejshme profesionale pas përfundimit të mandatit. Rregullat për emërimin, shkarkimin dhe kohëzgjatjen e mandatit përcaktohen në Kushtetutë, pra në nivelin më të lartë ligjor dhe Ligji për KLSH-në specifikon më tej aspekte të funksionit dhe mandatit të Kryetarit. Grupi i Vlerësimit vëren se rregullat për papajtueshmërinë e funksionit të Kryetarit me funksione të tjera politike dhe ekonomike gjithashtu shërbejnë për forcimin e transparencës dhe besimit të popullit në pavarësinë e Kryetarit të KLSH-së.

Dispozitat ligjore për zgjedhjen, rizgjedhjen dhe shkarkimin e Kryetarit me anë të votimit në Kuvend, me propozim të Presidentit

ligjin, cilësohet nga Gjykata me vendim të formës së prerë si i paaftë për të kryer detyrat e tij, në rast se dënohet nga gjykata me vendim të forms së prerë për kryerjen e një krimi, në rast se kryen akte ose sjellje që diskreditojnë rëndë pozitën dhe figurën e tij, dhe në rast se zbulohen raste të papajtueshmërisë së funksionit të Kryetarit.

parashikojnë pavarësinë e Kryetarit nga ekzekutivi. Grupi i Vlerësimit vëren se Ligji për KLSH-në nuk specifikon shumicën e votave që kërkohet për shkarkimin e Kryetarit. Megjithatë, KLSH gjykon se Kryetari gëzon të njëjtin lloj imuniteti si gjyqtarët e Gjykatës së Lartë, shkarkimi i të cilëve bëhet me shumicë të cilësuar votash.

Përsa i përket kohëzgjatjes së mandatit, edhe pse mandati shtatëvjeçar, me të drejtë rizgjedhjeje një herë, është më i gjatë se sa kohëzgjatja e një legjislature të rregullt, mandati i gjyqtarëve të Gjykatës Kushtetuese dhe të Gjykatës së Lartë është nëntëvjeçar, megjithëse pa të drejtë rizgjedhjeje. Sidoqoftë, meqenëse Deklarata e Meksikës kërkon një mandat mjaftueshëm të gjatë dhe të përcaktuar, Grupi i Vlerësimit vëren se KLSH është në pajtueshmëri me Deklaratën e Meksikës.

Grupi i Vlerësimit vëren se rregulli, sipas të cilit Kryetari mund të rikthehet në funksionin e mëparshëm pas përfundimit të mandatit të plotë, është një masë për të forcuar pavarësinë e Kryetarit

Rregullat për shkarkimin e Kryetarit në rastin e mungesës së tij në detyrë si dhe në rastin e dënimit për kryerjen e një krimi, nuk duken mjaftueshëm të qarta e të sakta. Përfundimi automatikisht i mandatit të Kryetarit për shkak të mungesës së pajustifikuar për një periudhë të papërcaktuar duket problematik për shkak të pa- sigurisë juridike në rastin e një mungese në detyrë, pavarësisht kohëzgjatjes së saj. Për më tepër, pasojat ligjore të një dënimi për një krim të kryer nga Kryetari çojnë automatikisht në përfundimin e mandatit, por në të njëjtën kohë i japin Kuvendit të drejtën e shkarkimit të Kryetarit. Me synim rritjen e sigurisë juridike, Grupi i Vlerësimit rekomandon që KLSHtë rrisë ndërgjegjësimin rreth kësaj paqartësie me qëllim kërkimin e saktësimit të mëtejshëm të këtyre dispozitave.

Rregullat për imunitetin e Kryetarit korrespondojnë me ato për gjyqtarët e Gjykatës së Lartë dhe përmbushin kërkesat e Parimit 2 të Deklaratës së Meksikës.

Parimi 3

Mandat gjerësisht i mjaftueshem dhe liri e plotë veprimi në kryerjen e funksioneve të SAI-ve

3.1 SAI-të duhet të kenë mundësinë të auditojnë:

- Përdorimin e parave, burimeve apo pasurive publike nga marrësi apo përfitue- si i tyre pavarësisht natyrës së tij ligjore;
- Mbledhjen e të ardhurave nga qeveria apo subjektet publike;
- Ligjshmërinë dhe rregullshmërinë e llogarive të qeverisë apo subjekteve publike;
- Cilësinë e menaxhimit dhe raportimit financiar; dhe
- Ekonomicitetin, efiçencën dhe efektivitetin e punës së qeverisë dhe subjekteve publike.

Përveçse kur kërkohet specifikisht me ligj, SAI-t nuk auditojnë politikat qeveritare apo politikat e subjekteve publike; puna e tyre është e kufizuar në auditimin e zba- timit të politikave.

SAI respekton ligjet e miratuara nga organet ligjvënëse, por është i çliruar nga dre- jtimi

apo ndërhyrja e organeve ligjvënëse apo ekzekutive, në

- përzgjedhjen e çështjeve të auditimit;
- planifikimin, programimin, kryerjen, raportimin dhe ndjekjen e auditimeve;
- organizimin dhe drejtimin e institucionit; dhe
- kërkimin e zbatimit të vendimeve të tij, kur mandati i mundëson zbatimin e sanksioneve.

SAI nuk duhet të përfshihet, apo të shihet që përfshihet në ndonjë mënyrë, çfarë- doqoftë ajo/ në mënyrën e drejtimit të organizatave që auditon.

SAI duhet të sigurohet që personeli i tij nuk zhvillon marrëdhënie shumë të afërta me subjektet që auditojnë, në mënyrë që të ruajnë dhe shfaqin objektivitetin.

SAI duhet të ketë liri të plotë në përmbushjen e përgjegjësive, duhet të bashkëpunojë me qeverinë dhe subjektet publike që punojnë për përdorimin dhe menaxhimin e fondeve publike.

SAI duhet të përdorë standarde të përshtatshme pune dhe auditimi si dhe një kod etike të bazuar në dokumentet zyrtare të INTOSAI-t, Federatës Ndërkombëtare të Kontabilistëve si dhe të organeve të tjera të njohura të përcaktimit të standardeve.

SAI duhet të dorëzojë në organin ligjvënës dhe në organe të tjerë shtetërorë një raport vjetor të veprimtarisë së tij siç kërkohet në kushtetutë, statute apo në leg- jislacion dhe duhet ta bëjë atë të disponueshme për publikun.

3.2 (1) Detyrat e KLSH-së përcaktohen në Kushtetutë dhe gjithashtu në Ligjin për KLSH-në. Neni 163 i Kushtetutës përcakton se KLSH duhet të auditojë e shqyrtojë:

1. veprimtarinë ekonomike të institucioneve shtetërore dhe të enteve të tjerë ligjorë të shtetit;

2. përdorimin dhe mbrojtjen e fondeve shtetërore nga organet e qeverisjes qendrore dhe asaj vendore;

3. veprimtarinë ekonomike të personave juridikë në të cilat shteti ka më shumë se gjysmën e interesit dhe huatë, kreditë dhe detyrimet e të cilave garanto- hen nga shteti.

(2) Mandati përcaktohet në nenin 10[7]e në vijim të Ligjit për KLSH-në. Për hollësi, shihni tabelën e mëposhtme:

[7] Neni 10 i Ligjit për KLSH-në përcakton se KLSH ka kompetencë:
a) auditimin e zbatimit të buxhetit nga njësitë e qeverisjes së përgjithshme, duke përfshirë llogaritë vjetore të buxhetit;
b) auditimin e mbledhjes së të ardhurave publike;
c) auditimin e përdorimit, administrimit dhe mbrojtjes së fondeve publike dhe pronës publike apo shtetërore nga njësitë e qeverisjes së përgjithshme;
d) auditimin e pasqyrave financiare për njësitë e qeverisjes së përgjithshme dhe dhënien e opinionit për to;
e) auditimin e sistemeve të auditimit të brendshëm të sektorit publik
f) auditimin e përdoruesve të fondeve publike të ofruara nga Bashkimi Evropian ose organizata të tjera ndërkombëtare, me përjashtim të rasteve kur është parashikuar ndryshe me ligj të veçantë;
g) auditimin e subjekteve të tjera, të përcaktuara në ligje të veçanta.

Tabela 1: Mandati i KLSH-së në lidhje me Parimin 3, paragrafin 1 dhe 2 të Deklaratës së Meksikës

SAI-t duhet të kenë mundësi të auditojnë...	Miratimi &Pasqyrimi	Përshkrimi	Zbatimi
... përdorimin e parave, burimeve apo pasurive publike nga marrësi apo përfituesi i tyre pavarësisht natyrës së tij ligjore;	Neni 15 i Ligjit për KLSH-në	(...) ente ku qeveria ka më shumë se 50% të aksioneve	në varësi të llojit të auditimit, shihni Manualet e përmendura më poshtë
... mbledhjen e të ardhurave nga qeveria apo subjektet publike;	Neni 10 i Ligjit për KLSH-në	është kompetencë e KLSH-së të auditojë mbledhjen e të ardhurave publike	në varësi të llojit të auditimit, shihni Manualet e përmendura më poshtë
... ligjshmërinë dhe rregullshmërinë e llogarive të qeverisë apo subjekteve publike;	Neni 12 i Ligjit për KLSH-në	KLSH përcakton: a) nëse të ardhurat dhe shpenzimet kanë qenë në linjë me ligjin për buxhetin e shtetit, me aktet ligjore të përshtatshme dhe me pari-met e ligjit për menaxhimin financiar dhe kontrollin; b) nëse janë zbatuar parimet e përgjithshme të menaxhimit financiar në sektorin publik si dhe të sjelljes së zyrtarëve të sektorit publik.	Manuali i Auditimit të Performancës është miratuar. Përkthimi, botimi dhe shpërndarja e ISSAI-ve
...cilësinë e menaxhimit dhe raportimit financiar	Neni 11 i Ligjit për KLSH-në (Auditimi financiar)	Auditim financiar nënkupton një vlerësim të pavarur që rezulton në një opinion me siguri të arsyeshme, nëse gjendja e raportuar financiare e një subjekti të audituar, rezultatet dhe përdorimi i burimeve janë paraqitur në mënyrë të drejtë dhe në për- puthje me kuadrin ligjor të raportimit financiar.	Manuali ekzistues i Auditimit Financiar (jo në përputhshmëri të plotë me standardet ndërkombëtare); Manuali i ri i Auditimit Financiar është miratuar, por nuk është vënë në zbatim. Përtkhimi, botimi dhe shpërndarja e ISSAI-ve

...Ekonomicitetin, efiçencën dhe efektivitetin e punës së qeverisë dhe subjekteve publike.	Neni 13 i Ligjit për KLSH-në (Auditimi i Performan cës)	KLSH duhet të vlerësojë nëse programet, organizimi i punës dhe proceseve, veprimtaritë dhe sistemet e menaxhimit të subjekteve të sektorit publik operojnë në përputhje me parimet e ekonomicitetit, efiçencës dhe efektivitetit.	Treguesit e Performancës në vitin 2015, Manuali i Auditimit të Performan- cës; Përkthimi, botimi dhe shpërndarja e ISSAI-ve
Përveçse kur specifikisht kërkohet me ligj, SAI-t nuk auditojnë politikat qeveritare apo politikat e subjekteve publike; puna e tyre është e kufizuar në	KLSH-ja nuk auditon politikat qeveritare apo ato të enteve publike	Ligji për KLSH-në nuk përmban ndonjë dispozitë të veçantë në lidhje me auditimin e politikave	në veprimtarinë e saj audituese, KLSH përqendrohet në auditimin e zbatimit të politikave

(3) Kufizimet në lidhje me kompetencat gjenden në nenin 26 të Ligjit për KLSH-në:

KLSH-ja nuk ka kompetencë auditimi të disa prej enteve ligjore në të cilat shteti ka më pak se 50% të aksioneve. Si rrjedhojë, KLSH-ja nuk mund të auditojë partneritetet publike – private të enteve shtetërore me kompanitë private. Në këto raste KLSH mund të auditojë vetëm kontratat që kanë të bëjnë me partne- ritetin publik – privat, institucionin shtetëror kontraktues si dhe performancën e kontabilitetin e kontratës. Për më tepër, në Shqipëri disa shërbime publike u kalohen kompanive private në bazë të një kontrate.

Kompetencat e KLSH-së përfshijnë auditimin e administratës tatimore. Auditimi i çështjeve individuale tatimore është i përjashtuar. Kompetencat e KLSH-së gjithashtu përfshijnë auditimin e çështjeve që përmbajnë sekret shtetëror. Për më shumë hollësi shihni Parimin 4.

(4) KLSH-ja ka nisur kryerjen e auditimeve të performancës në vitin 2012 që çoi dhe në krijimin e departamentit të auditimit të performancës. Për të forcuar pozitën e tij brenda KLSH-së, ky departament u ngrit si njësi e specializuar nën varësi direkte të Kryetarit.

KLSH-ja ka nisur kryerjen e auditiveve të TI vetëm kohët e fundit.

Për më tepër, KLSH-ja nuk auditon partitë politike, edhe pse një gjë e tillë është në kompetencat e saj.

(5) Për më shumë hollësi në lidhje me kompetencat dhe planin e auditimit, shihni tabelën e mëposhtme:

Tabela 2: Kompetencat e KLSH-së në lidhje me Parimin 3, paragrafi 3 të Deklaratës së Meksikës

ISSAI 10 Parimi 3 SAI respekton ligjet e miratuara nga organet ligjvënëse, por është i çliruar nga drejtimi apo ndërhyr-ja e organeve ligjvënëse apo ekzekutive, në ...	Miratimi & Pasqyrimi	Përshkrimi	Zbatimi
...përzgjedhjen e çështjeve të auditimit.	Neni 9 i Ligjit për KLSH-në	KLSh-ja vendos në mënyrë të pavarur, në çdo moment lidhur me planin e aktiviteteve. Gjatë procesit, mund të marrë në konsideratë propozimet e subjekteve të tjera qeveritare.	Është proces i organizuar. Në përgjithësi, ka një analizë të bazuar në risk dhe nevojat e publikut mund të merren parasysh.
...planifikimin, programi-min, raportimin dhe ndjekjen e auditimit.	planifikimi: neni 9 kryerja: neni 26 raportimi: neni 31, neni 32, ndjekja: neni 30 i Ligjit për KLSH-në	Raportimi: në lidhje me auditime të caktuara, vetë KLSH i ka kërkuar Kuvendit t'i raportojë mbi veprimtarinë e saj përsa u përket gjetjeve dhe observa- cioneve të paraqitura në raport, në lidhje me nenin 31/2 Ndjekja: brenda 6 muajsh pas evadimit të raportit përfundimtar, subjekti i audituar i raporton KLSH-së në lidhje me masat e marra për përmbushjen e rekomandimeve të KLSH-së.	një vendim i brendshëm i Kryetarit; Ligji për KLSH-në pasqyron ISSAI 1260
...organizimin dhe drejtimin e zyrës.	Neni 25 i Ligjit për KLSH-në	Kryatri ka të drejtë të vendosë për strukturën e KLSH-së si dhe për kompetencat dhe detyrat e njësive organizative.	Rregullorja e brendshme për organizimin dhe funksionimin e KLSH-së, miratuar me Vendim të Kryetarit të KLSH-së, nr. 85, datë 30.06.2015

... kërkimin e zbatimit të vendimeve të tij, kur mandati i mundëson zbatimin e sanksioneve.	Neni 15 i Ligjit për KLSH-në	(1) KLSH ka të drejtë të referojë çështje në prokurori, nëse çështje të tilla janë në kompetencë të prokurorisë; të drejtë të padisë në gjykatë; (2) KLSH ka të drejtë të përcaktojë afate kohore për raportimin brenda 20 ditëve pas datës së evadimit të raportit përsa u përket planeve të veprimit për zbatimin e rekomandimeve; në rast mosveprimi ka të drejtë ta ngrejë çështjen deri në niveli më të lartë të autoriteteve shtetërore; (3) t'i propozojë Komisionit parlamentar për ekonominë dhe financën të hetojë më tej në lidhje me raporte auditimi të veçanta, etj.	

(6) Sipas nenit 9 të Ligjit për KLSH-në, KLSH vendos në mënyrë të pavarur për planin e veprimtarisë së tij. KLSH mund të marrë në konsideratë propozimet e bëra nga njësitë e tjera të qeverisjes së përgjithshme, por nuk është e detyruar të ndërmarrë veprime në lidhje me to; Kryetari ka të drejtë të vendosë nëse KLSH do t'i marrë në konsideratë apo jo këto propozime.

(7) Përsa i përket mospërfshirjes në drejtimin e organizatave të audituara, neni 21 i Ligjit për KLSH-në përcakton papajtueshmëritë e funksionit të Kryetarit me funksione të tjera. Për hollësi të mëtejshme shihni Parimin

Që të sigurohen se personeli i KLSH-së nuk ndërton marrëdhënie të afërta me subjektet e audituara, audituesit nuk mund të pranojnë kompetenca politike apo të jenë anëtarë aktivë të ndonjë partie a organizate politikedhe nuk duhet të kryejnë aktivitete me natyrë politike apo tregtare. Përjashtim nga ky kufizim bëjnë mësimdhënia, botimi dhe aktivitete kulturore e sportive, me kusht që ato aktivitete të mos dëmtojnë dinjitetin e institucionit dhe të mos cënojnë paansh-mërinë dhe pavarësinë e tij.

Kryetari është përgjegjës për nxjerrjen e vendimeve të brendshme në raste të jashtëzakonshme të papajtueshmërisë me funksionet e auditimit. Në rast se vi- hen re

këto lloj papajtueshmërish, nis procedura disiplinore. Audituesit duhet të kryejnë detyrën e tyre me skepticizëm profesional, në përputhje me kërkesat e Ligjit për KLSH-në, Rregulloren e Brendshme të KLSH-së, Standartet e Auditimit si dhe Kodin e Etikës.

(8) Sipas kodit të Etikës, audituesit kanë një detyrim njoftues. Përpara se të nisin një auditim, audituesit duhet të plotësojnë një deklaratë ku dëshmojnë që nuk kanë konflikt interesi, e cila bëhet pjesë e dosjet së auditimit. Kodi i Etikës është në përputhje me draftin e ISSAI-t të ri 30. Çdo punonjësi i ri duhet të lexojë Kodin e Etikës, ta diskutojë me kolegët e departamentit dhe gjithashtu për Kodin e Etikës flitet edhe në trajnimin për personelin e ri.

(9) Neni 164 i Kushtetutës[8] dhe neni 31 i Ligjit për KLSH-në përcaktojnë që KLSH paraqet në Kuvend raportin mbi veprimtarinë vjetore. Për hollësi të mëtejshme shihni Parimin 6.

3.3 Sipas mendimit të Grupit të vlerësimit, KLSH ka mandat të gjerë në përputhje me Deklaratën e Meksikës.

Grupi i Vlerësimit pyeti në lidhje me mundësinë e auditimit të kompanive private që kryejnë funksione e detyra publike dhe vëren se kjo nuk është në kompetencat e auditimit. Grupi i Vlerësimit i rekomandoi KLSH-së të rrisë ndërgjegjësimin e organit ligjvënës për boshllëkun e auditimit në raste të tilla.

Që me hyrjen në fuqi të ligjit të ri, KLSH ka pasur mundësi të zgjedhë ndërmjet llojeve të ndryshme të auditimit, çka e ka bërë KLSH-në më të pavarur, veçanërisht në lidhje me planifikimin e auditimit dhe përzgjedhjen e çështjeve të auditimit. Grupi i Vlerësimit ishte në dijeni se KLSH-ja përpiqet të forcojë auditimet e performancës dhe për këtë qëllim, u ngrit departamenti i auditimit të performancës si një njësi e specializuar nën varësi në Kryetarit.

Grupi i Vlerësimit rekomandoi që KLSH të vazhdojë të forcojë kapacitetin dhe njohuritë e punonjësve për të fituar njohuri të tjera e forcuar përvojën praktike për llojet e reja të auditimit.

Grupi i Vlerësimit vëren se KLSH kohët e fundit ka filluar të kryejë auditime të TI-së dhe se KLSH nuk ka nisur të auditojë partitë politike, edhe pse një gjë e tillë është kompetencë e saj. Grupi i Vlerësimit rekomandon që auditimet e KLSH-së të mbulojnë të gjitha kompetencat e saj.

Grupi i Vlerësimit vëren se Manuali ekzistues i Auditimit Financiar nuk është tërësisht në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe se një Manual i ri i Auditimit Financiar që është në përputhje me ISSAI-të është miratuar, por nuk është vënë ende në zbatim. Grupi i Vlerësimit rekomandon që KLSH të vendosë në zbatim Manualin e ri të Auditimit Financiar sa më shpejt të jetë e mundur.

---

[8] *Neni 164 i Kushtetutës thotë*
KLSH i paraqet Kuvendit:
a) raport për zbatimin e buxhetit;
b) mendim për raportin e Këshillit të Ministrave për shpenzimet e vitit të kaluar financiar para se të miratohet nga Kuvendi
c) informacion për rezultatet e kontrolleve sa here që kërkohet nga Kuvendi.
KLSH i paraqet Kuvendit raportin vjetor të veprimtarisë së tij.

Grupi i Vlerësimit është në dijeni të faktit që Kodi i Etikës është në përputhje me ISSAI-n e ri 30 dhe se KLSH-ja ka disa mekanizma për të siguruar njohjen e të gjithë personelit të KLSH-së me Kodin e Etikës.

Parimi 4

Akses i pakufizuar në informacion

4.1 SAI duhet të ketë autoritet të mjaftueshëm për të patur akses në kohë, të papenguar, të drejtpërdrjetë dhe të lirë tek të gjitha dokumentet dhe informacioni i nevojshëm për përmbushjen në mënyrë të përshtatshme të të gjithë përgjegjësive të saj.

4.2 (1) Baza ligjore për aksesin e informacionit nga KLSH përcaktohet në nenet 26 deri në 28 të Ligjit për KLSH-në. Këto nene përcaktojnë se KLSH ka të drejtë për të pasur akses në të gjitha dokumentet zyrtare, shkresore apo elektronike, në bazat elektronike të të dhënave si dhe në çdo informacion apo dokumentacion tjetër të subjekteve të audituara të parashikuara me ligj, që mund të përbëjë sekret shtetëror apo konfidencial dhe që konsiderohen të nevojshme në funksion të ushtrimit të kompetencave dhe detyrave të tij ligjore. KLSH është e detyruar të mbrojë konfidencialitetin e informacioneve të siguruara nëse ato mbrohen nga legjislacioni për mbrojtjen e të dhënave personale.

(2) Neni 26 i Ligjit për KLSH-në parashikon se KLSH mund t'i drejtohet organit më të lartë administrativ dhe/ose organeve të pushtetit gjyqësor në rast të hasjes së pengesave në aksesin për informacion nga ana e subjekteve të audituara. Në praktikë, KLSH në një rast të tillë ankohet tek enti/organizata epror(e) i subjektit të audituar; nëse kjo gjë nuk con në sigurimin e informacionit të nevojshëm, atëherë KLSH mund ta referojë entin në prokurori sipas nenit 235 të Kodit Penal, i cili e ndalon "kundërshtimin e një punonjësi, i cili kryen një detyrë shtetërore ose një shërbim publik."

(3) Në krahasim me ligjin e mëparshëm, Ligji për KLSH-në ofron mundësinë për të audituar bartësit e informacionit dhe informacionin e marrë nga mediat, KLSH e konsideron të nevojshëm për auditimet e tij.

(4) Në përgjithësi, KLSH-ja ka akses tek ambjentet dhe infrastruktura e të gjitha subjekteve të audituara dhe tek të gjitha informacionet dhe dokumentacionet e nevojshme për kryerjen e auditimit.

(5) Gjatë një auditimi të nisur në vitin 2009 administrata tatimore pengoi KLSH-në të kryente punën e vet audituese. Administrata tatimore, në bazë të Ligjit "Për procedurat tatimore në Republikën e Shqipërisë" dhe detyrimet e saj për të ruajtur konfidencialitetin e informacionit të taksapaguesve, refuzoi të jepte akses tek dokumente të caktuara që u kërkuan nga KLSH. KLSH-ja u ankua për këtë refuzim të aksesit dhe në vitin 2009 e çoi çështjen në Gjykatën e Apelit të Tiranës. Në vitin 2009, Gjykata e Apelit e refuzoi ankimimin e KLSH-së dhe KLSH e ankimoi këtë vendim në Gjykatën e Lartë. Në vitin 2011, Gjykata e Lartë e ktheu çështjen në Gjykatën e Apelit. Në tetor të vitit 2011, Gjykata e Apelit dha vendim në favor të KLSH-së duke deklaruar se refuzimi i aksesit në informacion nga ana

e administratës tatimore nuk ishte i justifikuar.

Ligji për KLSH-në që hyri në fuqi në vitin 2015, në mënyrë të qartë përmban një dispozitë sqaruese për dhënie aksesi në të gjithë informacionin e nevojshëm nga ku përjashtohet qartë informaconi rreth çështjeve të veçanta tatimore.

(6)Në maj të vitit 2014 KLSH-ja ndërmorri një auditim të një sipërmarrjeje shtetërore. Sipërmarrja refuzoi të vinte në dispozicion marrëveshjet me subjektet private duke argumentuar se marrëveshjet ishin konfidenciale. Në korrik të vitit 2014, KLSH-ja bëri kallëzim penal në Prokurori për personin që vepronte në emër të sipërmarrjes për sjellje në shkelje të nenit 235 të Kodit Penal, i cili ndalonte "pengimin e një punonjësi publik që kryen detyrë publike ose shërbim publik". Në shkurt të vitit 2016, çështja nuk ishte mbyllur ende.

4.3 Në bazë të vendimit të fundit të Gjykatës së Apelit të Tiranës, si dhe përmirësimeve ligjore të Ligjit për KLSH-në, e drejta e KLSH-së për të disponuar informacion u forcua. Grupi i Vlerësimit vëren se dispozitat ligjore i japin KLSH-së të drejtë të pakufizuar të aksesit në informacione. Grupi i Vlerësimit e konsideron aksesin e informacioneve në përputhje të plotë me Parimin 4 të Deklaratës së Meksikës.

Grupi i Vlerësimit gjithashtu vëren mundësinë e ankimimit në Prokurori për raste të pengimit të auditimit si një rregullim të mirë kundër ndërhyrjeve në të drejtën e aksesit të informacioneve.

Grupi i Vlerësimit rekomandon që KLSH të vazhdojë të mbrojë dhe të përdorë plotësisht të drejtat e tij për disponimin e informacionit. Gjithashtu, bazuar në për-vojën e shkuar të KLSH-së, Grupi i Vlerësimit rekomandoi që në rast refuzimi të aksesit në informacion, KLSH të përdorë të gjitha mjetet e disponueshme për të garantuar zbatimin e të drejtave të saj dhe në këtë mënyrë të krijojë precedentë për të ardhmen.

Parimi 5

E drejta dhe detyrimi për të raportuar mbi punën e tij

5.1 SAI nuk duhet të kufizohet në raportimin e rezultateve të punës së tij audituese.

Duhet të jetë kërkesë ligjore që raportimi mbi rezultatet e punës audituese të bëhet të paktën një herë në vit.

5.2 (1) E drejta dhe detyrimi i KLSH-së për të botuar raportin vjetor të saj parashi-kohen në Kushtetutë dhe gjithashtu edhe në Ligjin për KLSH-në.

Neni 164 i Kushtetutës përcakton që KLSH-ja paraqet në Kuvend raportet e mëposhtme:

- raport për zbatimin e buxhetit të shtetit;
- mendim për raportin e Këshillit të Ministrave për shpenzimet e vitit të kaluar financiar para se të miratohet nga Kuvendi;
- raport vjetor të veprimtarisë së tij.

Neni 164 i Kushtetutës gjithashtu parashikon se me kërkesë të Kuvendit KLSH paraqet informacion për rezultatet e auditimeve dhe shqyrtimeve.

(2) Ligji për KLSH-në, në nenet 10 dhe 31 e në vijim, përcakton më tej rregullat për këto të drejta dhe detyrime. Neni 10 i Ligjit për KLSH-në përcakton se KLSH çdo vit paraqet raportin mbi zbatimin e buxhetit të shtetit. Ky raport përfshin dhe vlerësimin e bërë.

Neni 31 i Ligjit për KLSH-në gjithashtu përmban dispozitat kushtetuese rreth detyrimit të KLSH-së për të raportuar dhe thuhet se Kryetari i KLSH-së vendos nëse do t'i dërgojë Kuvendit raportet përfundimtare të auditimeve dhe se Kuvendi mund të kërkojë paraqitjen e raporteve përfundimtare të auditimeve. Më tej, neni 31 i ligjit për KLSH-në përmban edhe një klauzolë shtesë sipas së cilës Kryetari i KLSH-së mund t'i kërkojë Kuvendit, Komisionit për Ekonominë dhe Financat apo ndonjë komisioni tjetër në Kuvend që të dëgjohet dhe të raportojë për çështje që ai i çmon si të rëndësishme në funksion të veprimtarisë së tij institucionale.

Neni 32 i Ligjit për KLSH-në përcakton se KLSH ia paraqet raportet përkatëse subjektit të audituar dhe se Kryetari ka të drejtë të vendosë nëse është e nevojshme t'i paraqiten këro raporte edhe Presidentit të Republikës, Kryeministrit

Kryetarit të Kuvendit, kryetarëve të grupeve parlamentare apo Ministrit të Fi- nancave.

Neni 32 i Ligjit për KLSH-në gjithashtu përmban detyrimin ligjor të KLSH-së për t'i paraqitur Këshillit të Ministrave, autoriteteve të tjera shtetërore, organi-zatave jofitimprurëse me të cilat KLSH-ja ka marrëveshje bashkëpunimi, publikut dhe palëve të tjera të interesuara, kur e gjykon të nevojshme dhe në interes të shtetit dhe të publikut, raporte, studime dhe materiale të tjera që kanë të bëjnë me Këshillin e Ministrave, ministritë dhe institucione të tjera qendrore.

Nenet 33 dhe 34 të Ligjit për KLSH-në parashikojnë informimin e publikut të gjerë me anë të botimit të një buletini dhe të raporteve që paraqiten në Kuvend. Raportet e auditimit botohen në mënyrë elektronike, botimi i këtyre raporteve si dhe informacioni i botuar në konferencat për shtyp, dektaratat për shtyp si dhe informacioni që i jepet medias nuk mund të përmbajë informacion dhe materiale që përbëjnë sekret shtetëror, sekret tregtar apo informacion konfidencial.

(3) Çdo vit të periudhës së vlerësuar (2013–2015) KLSH ka botuar nga dy raporte vjetore, siç edhe e përcakton Kushtetuta. Këto ishin raporti për zbatimin e buxhetit të shtetit së bashku me mendimin e KLSH-së mbi raportin e Këshillit të Ministrave për shpenzimet e vitit të kaluar financiar, që paraqiten në Kuvend si një raport i vetëm, raporti i veprimtarisë vjetore.

Për shembull, raporti i veprimtarisë së KLSH-së për vitin 2014 përfshinte, përveç të tjerash, edhe kapituj me përshkrime të veprimtarisë së tij audituese si dhe të dobisë së rezultateve të auditimit, gjetjet kryesore të auditimeve si dhe përdorimin e burimeve të KLSH-së. Shtojcat përmbanin, përveç të tjerash, kapituj mbi dëmin ekonomik të zbuluar nga auditimet si dhe paditë penale që janë depozituar si rezultat i gjetjeve të auditimeve.

(4) Raporti për zbatimin e buxhetit të shtetit së bashku me Opinionin mbi Raportin e

Këshillit të Ministrave për shpenzimet e vitit të kaluar financiar pa- raqiten në Kuvend nga Kryetari i KLSH-së, në muajin shtator ose tetor të çdo viti.

KLSH gjithashtu paraqet në Kuvend raportin mbi veprimtarinë e saj vjetore. Ky raport zakonisht paraqitet në muajin mars të çdo viti. Pasi paraqitet në Kuvend, raporti i plotë vjetor mbi veprimtarinë e KLSH-së botohet në faqen e internetit si dhe në formë libri.

(5) Komisioni për Ekonominë dhe Financat është një komision i përhershëm parlamentar që merret kryesisht me politikat ekonomike, buxhetin e shtetit dhe zbatimin e tij, financat publike, çështje të privatizimit si dhe sistemin bank- ar dhe KLSH paraqet në këtë komision kërkesën për buxhetin vjetor (shihni Parimin 8 – autonomia buxhetore). Si komision i përhershëm parlamentar, Komisioni për Ekonominë dhe Financat mund të mblidhet në çdo kohë[9]. Ko- misioni mblidhet nga kryetari apo me kërkesë të të paktën një të katërtës së anëtarëve të komisionit, ose me kërkesë të Kryetarit të Kuvendit.

(6) Sipas nenit 32 të Ligjit për KLSH-në, KLSH-ja u paraqet subjekteve të au- dituara raporte të hollësishme auditimi ku përshkruhen të gjitha gjetjet, përfundimet dhe rekomandimet e auditimit.

Në Rregulloren e Brendshme të miratuar të KLSH-së gjenden edhe rregulla dhe udhëzime për raportimin.

(7) Neni 33 i Ligjit për KLSH-në përcakton se KLSH boton rregullisht një buletin. Ky buletin duhet të përmbajë raportet përfundimtare dhe vjetore të auditimit, konkluzionet dhe rekomandimet e auditimeve me rëndësi të veçantë, llogaritë vjetore të KLSH-së, duke përfshirë edhe opinionin e audituesve për to. Më tej neni 34 i Ligjit për KLSH-në parashikon se KLSH, në respekt të detyrimit të tij ligjor për informimin e publikut, ofron informacion mbi punën e saj nëpërmjet publikimit të raporteve të paraqitura nga KLSH në Kuvendin e Shqipërisë, publikimit të raporteve të auditimit në mënyrë elektronike, konferencave për shtyp dhe publikimit të njoftimeve për shtyp si dhe çdo informacioni tjetër që përcaktohet nga Kryetari i KLSH-së.

Departamenti i auditimit të performancës (jo KLSH si institucion) ka një profil në Facebook, ku departamenti i auditimit të performancës boton informacion rreth veprimtarisë së departamentit dhe disa prej raporteve të tij.

(8) KLSH-ja zakonisht u paraqet raportet e plota të auditimeve vetëm subjektit të audituar dhe Ministrit përkatës. Kryetari vendos nëse është e nevojshme që raportet të paraqiten tek Presidenti i Republikës, tek Kryetari i Kuvendit, tek Kryetarët e Grupeve Parlamentare apo tek Ministri i Financave si dhe për boti- min e tyre në faqen e internetit të KLSH-së.

5.3 Sipas Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë dhe Ligjit për KLSH-në, KLSH nuk e ka vetëm detyrë të botojë rezultatet e punës audituese, por e ka edhe detyrim ligjor një gjë të tillë. Në këtë kontekst, Grupi i

[9] Kur Kuvendi është në seancë plenare, Komisioni i Përhershëm mblidhet vetëm me lejen e Kryetarit të Kuvendit.

Vlerësimit vëren se dispozitat ligjore e përmbajnë plotë- sisht Parimin 5 ë Deklaratës së Meksikës.

Grupi i Vlerësimit mori parasysh faktin se KLSH i boton rezultatet e auditimeve në faqen zyrtare të internetit.

KLSH publikon Raportin Vjetor të aktivitetit, Raportin vjetor të zbatimit të Buxhetit faktik dhe persa i përket raporteve te auditimit, ALSAI publikon në WEB të gjitha rezultatet e auditimeve te realizuara ne subjekte.

Parimi 6

Liria për të vendosur për përmbajtjen dhe kohën e raporteve të auditimit si dhe për botimin dhe shpërndarjen e tyre

6.1 SAI është i lirë të vendosë për përmbajtjen e raporteve të auditimit.

SAI është i lirë të japë vëzhgime dhe rekomandime në raportet e auditimit, duke marrë parasysh, nëse i sheh të përshtatshme pikëpamjet e subjektit të audituar.

Legjislacioni specifikon kërkesat minimale të raportimit të auditimit të SAI-t dhe aty ku është e përshtatshme, çështje specifike duhet të jenë objekt i një opinioni apo certifikimi zyrtar të auditimit.

SAI ka lirinë të vendosë rreth kohës së raporteve të auditimit përveç rasteve ku kërkesat specifike për raportim parashkruhen në ligj.

SAI mund të marrë parasysh kërkesa specifike për hetime për auditime nga organi ligjvënës në tërësi apo nga ndonjë nga komisionet e tij apo nga qeveria.

SAI është i lirë të botojë dhe shpërndajë raportet e tij pasi janë paraqitur zyrtarisht apo pasi janë paraqitur tek autoriteti i përshtatshëm siç e kërkon ligji.

6.2 (1) KLSH, e kryesuar nga Kryetari i tij është i lirë të vendosë për planifikimin e auditimit dhe përmbajtjen e çdo raporti. Neni 29 i Ligjit për KLSH-në specifikon më tej se subjektit të audituar duhet t'i krijohet mundësia për të komentuar mbi projekt – raportin, pra përpara se të përfundohet raporti; komentet e sub- jektit të audituar pasqyrohen në raportin përfundimtar.

KLSH-ja ka udhëzime të brendshme dhe manuale për përmbajtjen e raportit të auditimit ku përcaktohet se raporti i auditimit duhet të përfshijë objektivat e auditimit, fushën dhe metodologjinë si dhe rezultatet e auditimit, përfshirë gjetjet, konkluzionet, rekomandimet, referencën tek standardet dhe udhëzimet e zbatuara si dhe komentet kryesore të personave përgjegjës.

(2) Secili nga raportet e auditimit të KLSH-së përmban rekomandime, siç përcaktohet në nenin 30 të Ligjit për KLSH-në. Neni 29 i Ligjit për KLSH-në përcakton se KLSH i dërgon projektraportin subjektit të audituar për t'i dhënë mundësinë ta komentojë atë. Këto komente dhe vëzhgime të subjektit të au- dituar pasqyrohen në raportin përfundimtar.

(3) Kërkesat minimale të raportimit lidhen me raportet dhe opinionet që KLSH paraqet në Kuvend (shihni Parimin 5, Të drejtat dhe detyrimet për të raportuar mbi punën e KLSH-së).

(4) Neni 31 i Ligjit për KLSH-në përcakton të vetmin afat kohor për raportim duke përcaktuar se raporti vjetor mbi veprimtarinë e KLSH-së duhet të paraqitet në Kuvend brenda tremujorit të parë të vitit pasardhës. Përveç këtij afati, KLSH vendos në mënyrë të pavarur për paraqitjen dhe/ose botimin e raporteve. (shihni Parimin 5, E drejta dhe detyrimi për të raportuar mbi punën e KLSH-së).

Raporti për zbatimin e buxhetit të shtetit paraqitet në Kuvend në të njëjtën kohë me mendimin mbi raportin e Këshillit të Ministrave mbi shpenzimet e vitit të mëparshëm financiar. KLSH-ja zakonisht i paraqet raportet në muajin shtator ose tetor.

(5) KLSH është e lirë të shqyrtojë kërkesa për auditim, por nuk është e detyruar të pranojë kërkesa të tilla pasi sipas nenit 9 të Ligjit për KLSH-në ka të drejtë të planifikojë veprimtarinë e saj në mënyrë të pavarur (shihni gjithashtu Parimin 3: Kompetencat e SAI-t).

(6) Kryetari ka gjithashtu të drejtë të vendosë nëse është e nevojshme që raportet të paraqiten tek Presidenti i Republikës, Kryeministri, Kryetari i Parlamentit, kryetarët e grupeve parlamentare apo tek Ministri i Financave. Neni 33 dhe 34 i Ligjit për KLSH-në parashikojnë edhe detyrimin e KLSH-së për të botuar raportet e auditimit përveç raporteve që përmbajnë sekret shtetëror, sekret tregtar apo informacion konfidencial.

KLSH nuk i boton të gjitha raportet e tij në versionin e plotë (shihni gjithashtu Parimin 5: E drejta dhe detyrimi i SAI-t për të raportuar mbi punën e tij).

(7) KLSH ka një Drejtori për Komunikimin, Botimin dhe Marrdhëniet me Jashtë, e cila është përgjegjëse për botimet. Drejtoria është pjesë e Departamentit të Politikave të Auditimit dhe ka pesë punonjës. Në janar të vitit 2016 të gjitha pozicionet e punës në këtë drejtori ishin të plotësuara.

6.3 Grupi i Vlerësimit vëren se sipas situatës aktuale ligjore, KLSH është e lirë të vendosë për përmbajtjen dhe kohën e secilit raport dhe në këtë mënyrë është në pa-jtueshmëri të plotë me Parimin 6 të Deklaratës së Meksikës. Për më tepër, KLSH është e detyruar t'i ofrojë publikut informacion rreth punës së saj dhe raportet e auditimit, përveç rasteve kur ato përmbajnë informacion sekret apo konfidencial. Grupi i Vlerësimit vëren se KLSH nuk i boton të gjitha raportet e auditimit në formë të plotë dhe i rekomandon KLSH-së të shqyrtojë mundësinë e botimit të të gjitha raporteve të plota për t'u dhënë personave të interesuar akses në to dhe për t'u mundësuar atyre një panoramë të vërtetë dhe të drejtë të raporteve të tyre.

Parimi 7

Ekzistenca e mekanizmave të efektshëm të ndjekjes së zbatimit të rekomandimeve të SAI-t

7.1 SAI i paraqet raportet e tij në organin ligjvënës, një nga komisionet e tij, apo në një bord drejtues të subjektit të audituar, si të jetë e përshtatshme, për shqyrtim dhe ndjekje të rekomandimeve të

veçanta për ndërmarrjen e veprimeve korrigjuese.

SAI ka sistemin e vet të brendshëm të ndjekjes për t'u siguruar se subjektet e audituara i trajtojnë vëzhgimet dhe rekomandimet e tyre si dhe ato të organit lig- jvënës, njërit prej komisioneve të tij apo bordit drejtues të subjektit audites, sipas rastit.

SAI i paraqet raportet e ndjekjes së zbatimit të rekomandimeve në organin lig- jvënës, tek njëri nga komisionet e tij apo tek bordi drejtues i subjektit të audituar, sipas rastit, për shqyrtim dhe për veprim, edhe në rastet kur SAI ka autoritetin statutor për ndjekje të zbatimit dhe vendosjen e sanksioneve.

7.2 (1) Nenet 15 dhe 30 të Ligjit për KLSH-në ofrojnë bazën ligjore për mekanizmin e ndjekjes së KLSH-së. Neni 15 i Ligjit për KLSH-në përcakton që pasi KLSH njofton subjektin e audituar për rekomandimet e tij, subjekti njofton KLSH-në rreth planeve për të zbatuar rekomandimet brenda 20 ditëve. Neni 30 i Ligjit për KLSH-në përcakton që subjekti i audituar është i detyruar të raportojë tek KLSH rreth zbatimit të rekomandimeve brenda gjashtë muajve nga data e njoftimit të raportit të auditimit.

Në rast moszbatimi të rekomandimeve të KLSH-së, KLSH mund të njoftojë organet më të larta shtetërore kompetente për moszbatimin nga subjekti i audituar, siç parashikohet në nenin 15 të Ligjit për KLSH-në.

(2) Një udhëzim i brendshëm për ndjekjen dhe dokumentimin e zbatimit të rekomandimeve përmban informacion më të hollësishëm për zbatimin e me-kanizmit të brendshëm të ndjekjes.

(3) Në praktikë, përgjigjia që dërgohet nga subjekti i audituar brenda 20 ditëve nga data e njoftimit të rekomandimeve përmban masat e planifikuara apo të marra nga subjekti i audituar me qëllim zbatimin e rekomandimeve të KLSH-së (për shembull, ngritjen e grupeve të punës, planet e zbatimit, programet me afate kohore, emrat e personave përgjegjës).

Pas gjashtë muajsh subjekti i audituar raporton mbi statusin e zbatimit të rekomandimeve të KLSH-së.

Në fund të çdo viti, KLSH kryen auditime të veçanta për të kontrolluar nëse janë zbatuar rekomandimet e hartuara gjatë vitit. Këto auditime kryhen çdo vit dhe janë pjesë e programit të veprimtarisë së KLSH-së. Qëllimi i këtyre auditimeve është të monitorojë nëse rekomandimet janë zbatuar, janë zbatuar pjesësisht apo nuk janë zbatuar fare.

Bazuar në rezultatet e këtyre auditimeve, kryetari mund të vendosë të ri nxjerrë rekomandime për subjektet e audituara, të përfshijë çështje të caktuara në programin e ardhshëm të auditimit apo të njoftojë organin më të lartë kompetent për moszbatimin e rekomandimeve.

(4) Rezultatet e auditimeve për ndjekjen e zbatimit janë pjesë e Raportit Vjetor të veprimtarisë së KLSH-së që i paraqitet

Kuvendit dhe botohet brenda tremujorit të parë të vitit pasardhës. Informacion i mëtejshëm rreth nivelit të zbatimit mund të gjendet edhe në buletinët e botuar të auditimeve.

(5) Zbatimi i rekomandimeve është një nga rekomandimet kyçe të performancës së KLSH-së. Tabela e mëposhtme tregon rekomandimet për vitet 2013–2015 si dhe zbatimin e tyre për çdo lloj auditimit:

	2013			2014			2015		
Lloji i masës	reko-mandimet	rekomandimet e zbatuara	përqindja	rekomandimet	rekomandimet e zbatuara	përqindja	rekomandimet	rekomandimet e zbatuara	përqindja
propozime për amendime të legjislacionit	82	16	19.5 %	88	37	42.0 %	35	9	25.7 %
masa organizative	2,003	977	48.8 %	2,603	1,748	67.2 %	2,510	817	32.5 %
masa administrative	236	153	64.8 %	302	211	69.9 %	276	94	34.1 %
masa disiplinore	925	652	70.5 %	1,135	918	80.9 %	1,314	703	53.5 %
Totali	**3,246**	**1,798**	**55.4 %**	**4,128**	**2,914**	**70.6 %**	**4,135**	**1,623**	**39.3 %**

Tabela tregon se niveli i zbatimit të rekomandimeve është rritur ndjeshëm, nga 55.4% në vitin 2013 në 70.6% në vitin 2014 dhe ka rënë në 39.3% në vitin 2015. Niveli mesatar i zbatimit gjatë viteve 2013 - 2015 shkon në 55%.

7.3

Ulja e përqindjes së rekomandimeve të zbatuara në vitin 2015 në krahasim me vitet e mëparshme mesa duket tregon se qeveria ka më pak vullnet për të zbatuar rekomandimet e KLSH-së.

(6) Pjesa më e madhe e auditimeve të viteve të mëparshme konsistonte në auditime përputhshmërie dhe auditime financiare. Megjithatë, një nga objektivat strategjikë të Strategjisë së Zhvillimit të KLSH-së është rritja e cilësisë dhe numrit të auditimeve të performancës si dhe shndërrimi i auditimeve të perfor- mancës në një prej veprimtarive më të rëndësishme audituese të KLSH-së.

Grupi i Vlerësimit vëren se KLSH-ja ka ngritur një mekanizëm të ndjekjes së zbatimit të rekomandimeve dhe në mënyrë sistematike vlerëson zbatueshmërinë e rekomandimeve të saj. KLSH verifikon nëse subjektet e audituara i kanë zbatuar masat e hartuara prej tij si dhe dokumenton nivelin e zbatueshmërisë së tyre.

KLSH-ja i raporton rezultatet në Kuvend si pjesë e veprimtarisë vjetore të raportimit.

Grupi i Vlerësimit e konsiderojn kështu mekanizmin e KLSH-së për ndjekjen e rekomandimeve një sistem të efektshëm, pavarësisht rënies së nivelit të zbatimit në vitin 2015.

Grupi i Vlerësimit vëren se mekanizmi për ndjekjen e zbatimit të rekomandimeve është ngritur për auditimet e përputhshmërisë dhe ato financiare, por mund të mos i plotësojë kërkesat për ndjekjen e zbatimit të rekomandimeve të auditimeve të performancës me fushë më të gjerë, kompleksitet të lartë dhe rekomandime që lidhen me ekonomicitetin, eficencën dhe efektivitetin. Meqenëse strategjia e KLSH-së ka për synim rritjen e numrit të auditimeve të performancës, mekanizmi i ndjekjes së zbatimit të rekomandimeve mund të ketë nevojë për disa ndryshime për t'iu përshtatur më mirë karakteristikave të auditimeve të performancës. Nëse sipas sistemit aktual një ndjekje e rregullt e rekomandimeve të të gjitha auditimeve të kryera të performancës është e pamundur, KLSH mund të shqyrtojë munësinë e përshtatjes së një qasjeje të bazuar në risk për ndjekjen e auditimeve të caktuara të performancës për vetëm dhe brenda rekomandimeve të përzgjedhura.

Për më tepër, KLSH mund të shqyrtojë mundësinë e botimit të rezultateve të auditimeve të ndjekjes së zbatimit të rekomandimeve si raporte të veçanta.

Parimi 8

Autonomi financiare dhe menaxheriale-administrative si dhe disponueshmëria e burimeve të përshtatshme njerëzore, materiale dhe monetare

8.1 SAI duhet të disponojë burimet e nevojshme dhe të arsyeshme njerëzore, materiale dhe monetare – ekzekutivi nuk duhet të ketë kontroll mbi aksesin e këtyre burimeve apo të kontrollit të tyre. SAI menxhon buxhetin e tij dhe e shpërndan atë në mënyrë të përshtatshme.

Organi ligjvënës ose një nga komisionet e tij është përgjegjës për t'u siguruar se SAI ka burimet e përshtatshme për të përmbushur kompetencat e tij.

SAI ka të drejtë të ankohet në mënyrë të drejtpërdrejtë tek organi ligjvënës në rast se burimet e siguruara janë të pamjaftueshme për t'i lejuar SAI-t të ushtrojë kompetencat në përmbushje të funksionit të tij.

8.2 (1) Kushtetuta nuk përmban ndonjë dispozitë rreth burimeve të KLSH-së, por neni 7 i Ligjit për KLSH-në parashikon se buxheti i KLSH-së është pjesë e buxhetit të shtetit dhe si i tillë miratohet nga Kuvendi çdo vit në formën e një ligji. Këto ligje për buxhetin ndajnë buxhetin për çdo institucion në disa kategori buxhetore si dhe përcaktojnë numrin maksimal të punonjësve që mund të punësohet nga secili institucion.

(2) KLSH paraqet çdo vit projekt-buxhetin pranë Komisionit Parlamentar për Ekonominë dhe Financat, i cili e shqyrton atë dhe e paraqet në seancë plenare. Buxheti (i përgjithshëm) miratohet nga Kuvendi në formën e një ligji.

E drejta e Kryetarit të KLSH-së për të folur për çështje të buxhetit para Komisionit Parlamentar të Ekonomisë dhe Financave apo në seancë plenare nuk është e sanksionuar me ligj.

(3) Neni 7 i Ligjit për KLSH-në përmban dhe dispozitën sipas së cilës KLSH zbaton buxhetin e saj në mënyrë të pavarur.

Ministria e Financave i vë në dispozicion KLSH-së fondin e buxhetit.

Buxheti i KLSH-së, buxheti i shtetit dhe përqindja e buxhetit të KLSH-së për tre vitet e fundit ka qenë si vijon:

Tabela 4: Buxheti i KLSH-së dhe buxheti i shtetit

Viti	Buxheti i KLSH-së (në mill. ALL)	Buxheti i KLSH-së (në mill. ALL)	Buxheti i KLSH-së (në mill. ALL)	Buxheti i KLSH-së (në mill. ALL)	% që zë buxheti i KLSH-së në buxhetin e shtetit
2013	291.61	2.08	409,408	2,924.34	0.07
2014	371.45	2.65	456,404	3,260.03	0.08
2015	350.61 (fillimisht 380.61)	2.50 (fillimisht 2.72)	456,437 (fillimisht 472,697)	3260.26 (fillimisht 3,382.69)	0.08 (fillimisht 0.08)

Burimi: KLSH, kursi i këmbimit: 1 Euro = 140 Lek

Në vitin 2013, Kuvendi miratoi një pakësim buxheti çka çoi në reduktim të buxhetit të KLSH-së dhe buxhetit të të gjithë institucioneve të tjera me 5% gjatë vitit. Buxheti i KLSH-së prej rreth 2.08 milion EUR[10] ishte praktikisht rreth 35,714 EUR[11] më pak se sa do të kishte qenë sipas ligjit për buxhetin e atij viti.

Këto shifra sugjerojnë se buxheti për vitin 2015 ishte më i ulët se buxheti për vitin 2014, por KLSH sqaroi se buxheti i planifikuar për vitin 2015 kishte qenë rreth 2.72 milion EUR[12]. Meqenëse rreth 215,000 EUR[13] ishin caktuar për një projekt IPA[14], nisja e të cilit ishte shtyrë për në vitin 2016, kjo shumë për rrjedhojë ishte transferuar në buxhetet e viteve të ardhshme.

(4) Sipas nenit 7 të ligjit për KLSH-në, KLSH ka të drejtë të përdorë të ardhurat dytësore të përfituara nga projektet ndërkombëtare dhe botimet e tij. Deri në shkurt të vitit 2016 nuk ishte kryer asnjë projekt i tillë dhe nuk janë përfituar të ardhura dytësore.

(5) Ligji për buxhetin për çdo vit përmban gjithashtu numrin maksimal të punonjësve që mund të punësohen nga KLSH-ja. Numri maksimal i punonjësve krahasuar me

[10] ekuivalenti i 291.61 milion ALL
[11] ekuivalenti i 5 milion ALL
[12] ekuivalenti I 380.61 milion ALL
[13] ekuivalenti i 30 milion ALL

[14] IPA nënkupton "Instrumentin para - aderimit"

numrin aktual të punonjësve të KLSH-së është si vijon:

Brenda limitit të ligjit për buxhetin, KLSH ka një farë autonomie të caktuar të mëtejshme në lidhje me buxhetin për personelin: mund të aplikojë tek Ministria e Financave për të ndryshuar kategorizimin e pjesëve të buxhetit të saj për të lejuar pjesë më të madhe buxheti për kategorinë e personelit. Kërkesa të tilla zakonisht pranohen.

Nenet 37 dhe 38 të Ligjit për KLSH-në mbulojnë statusin e personelit të KLSH-së, i cili është i ndarë në auditues dhe në nëpunës dhe të dy kategoritë janë nëpunës civilë për të cilët zbatohen rregullat e ligjit për shërbimin civil, si dhe personeli mbështetës për të cilët zbatohen dispozitat e Kodit të Punës. Brenda kuadit ligjor të shërbimit civil, KLSH është e lirë të kryejë procedurat e tij të rekrutimit të personelit të ri.

(6) Ligji për KLSH-në, në nenin 40 të tij, gjithashtu lejon kontraktimin e ekspertëve të jashtëm, pagat e të cilëve mbulohen nga buxheti i KLSH-së. Siç parashikohet në ligj, Kryetari i KLSH-së nxjerr një vendim ku përcaktohen hollësi të mëtejshme në lidhje me përzgjedhjen dhe pagesat e këtyrëve ekspertëve, të cilët përzgjidhen nga një Komision ad – hoc dhe paguhen me një pagë që varion nga 50% e pagës në pagën e plotë të një krye audituesi.[15]

Nga dhjetori i vitit 2014 deri në nëntor të vitit 2015, KLSH ka kontraktuar në total 51 ekspertë të jashtëm për një total prej 174 muajsh, pra mesatarisht 14.5 persona në muaj. Shpenzimi për pagat e këtyre ekspertëve varion prej mesatarisht 293 EUR në 905 EUR[16] në muaj, mesatarisht rreth 599 EUR[17] për person në muaj. Shpenzimi në total për ekspertët e jashtëm shkon në rreth 104,200 EUR[18].

Tabela 5: Employees of the ALSAI

Viti	Numri maksimal i punonjësve	Numri aktual i punonjësve	%
2013	161	157	97.5%
2014	166	166	100.0%
2015	171	166	97.1%

Burimi: KLSH

(7) Sipas nenit 7 të Ligjit për KLSH-në, veprimtaria financiare e KLSH-së mund të auditohet nga një grup audituesish të pavarur, të përzgjedhur nga Kuvendi. Meqenëse nuk është kryer asnjëherë një auditim i tillë, Kryetari ka dërguar tre kërkesa në Kuvend për auditimin e veprimtarisë financiare të KLSH-së në vitet 2012, 2013 dhe 2014. Kryetari dëshiron të theksojë se KLSH ka për qëllim të jetë transparente dhe të zbatojë standardet ndërkombëtare. Megjithatë, deri më tani Kuvendi ende nuk ka ndërmarrë një auditim të tillë.

(8) Sipas nenit 10 të Ligjeve për Buxhetin e Shtetit për vitet 2014, 2015 dhe 2016, Këshilli i Ministrave përcakton standardet dhe normat financiare për shpenzimet publike, të cilat kërkohen të zbatohen nga të gjitha njësitë e qeverisjes së përgjithshme, Këto norma janë të zbatueshme edhe për KLSH-në, meqenëse nga pikëpamja e Ligjit

për Buxhetin e Shtetit KLSH-ja konsiderohet si njësi e qeverisjes së përgjithshme. Megjithatë, KLSH- mendon që kjo dispozitë është në kundërshtim me nenin 7 të Ligjit për KLSH-në, sipas të cilit KLSH- zbaton në mënyrë të pavarur buxhetin e tij. Për të reflektuar këtë gjë, rekomandohet që në opinionin për shpenzimet e vitit të mëparshëm financiar të Këshillit të Ministrave të kërkohet ndryshimi i ligjit.

(9) Një nga standardet dhe normat financiare të përcaktuara nga Këshilli i Ministrave lidhet me dietat e shërbimeve të nëpunësve civilë. Aktualisht trajtohen me dieta për shërbim vetëm audituesit e KLSH-së që kryejnë vizita pune në terren në një distancë më të madhe se 100 km nga vendndodhja e KLSH-së në Tiranë. KLSH mendon që kjo gjë shkakton vështirësi financiare për audituesit dhe e kufizon autonominë buxhetore të institucionit. KLSH është përpjekur të inkurajojë amendimin e këtij vendimi në lidhje me trajtimin financiar të punonjësve me shërbim duke i drejtuar letra shtesë Kryeministrit, Ministrit të Financave, Ministrit të Drejtësisë dhe Kryetarit të Komisionit Parlamentar për Ekonominë dhe Financat. Në këto letra KLSH ka theksuar detyrat e veçanta që kryen KLSH dhe situatën aktuale ligjore për sa i përket kufizimit të autonomisë buxhetore të KLSH-së me anë të këtij rregulli për trajtimin financiar me anë të dietave për shërbim larg vendit të punës; faktin që puna në terren e audituesve shpesh zgjat rreth 22 deri në 45 ditë dhe se audituesve u rimbursohen vetëm shpenzimet e udhëtimit, por nuk përfitojnë trajtim financiar në formë diete dhe as kompensim për kohën e shpenzuar në udhëtim, edhe pse prej tyre pritet që të punojnë për 8 orë në ditë në larg vendit të punës.

8.3 Pavarësisht faktit që buxheti i KLSH-së dhe numri maksimal i punonjësve janë pjesë e buxhetit të shtetit të miratuar nga Kuvendi, Grupi i Vlerësimit vëren që Kryetari nuk ka të drejtë ankimimi të drejtpërdrejtë në Kuvend apo në Komisionet Parlamentare për çështje që lidhen me buxhetin e KLSH-së. Për të arritur autonomi më të madhe financiare në lidhje me burimet e KLSH-së, Grupi i Vlerësimit rekomandon që KLSH të informojë organin ligjvënës rreth rasteve të mospajtueshmërisë me Deklaratën e Meksikës në këtë drejtim me qëllim arritjen e të drejtës së KLSH-së për të ankimuar në Kuvend.

Grupi i Vlerësimit vëren gjithashtu se liria e plotë në shpërndarjen e buxhetit, si për shembull dhënia e buxhetit si shumë totale dhe dhënia e të drejtës KLSH-së për akordimin e saj në mënyrë autonome, do të nënkuptonte përmbushjen e Deklaratës së Meksikës në një shkallë më të lartë. Pavarësisht se Ligji për KLSH-në i jep KLSH-së të drejtë të menaxhojë buxhetin e saj në mënyrë të pavarur, Ligji për Buxhetin përfaqë- son një shkallë kufizimi duke e ndarë buxhetin në disa kategori shpenzimesh. Grupi i Vlerësimit rekomandon që KLSH-ja të punojë për marrjen e buxhetit të saj si shumë në total.

Sipas Ligjit për KLSH-në, KLSH-ja ka të drejtë të përftojë të ardhura. Pavarësisht se ky rregull mundëson një autonomi më të gjerë buxhetore, Grupi i Vlerësimit i kujton KLSH-së se pavarësisht kësaj mundësie, KLSH-ja

duhet ta ketë përqendrimin parësor në kryerjen e detyrave thelbësore në përmbushje të kompetencave të saj.

Grupi i Vlerësimit e konsideron pozitiv faktin që KLSH ka marrë miratim për një rritje të numrit të punonjësve. Kjo, së bashku me të drejtën për të kontraktuar ekspertë të jashtëm si dhe rregullat e qarta për këto procese i japin mundësinë KLSH-së të përdorë burimet e nevojshme dhe të arsyeshme njerëzore. Grupi i Vlerësimit i rekomandon KLSH-së të monitorojë kontraktimin e ekspertëve të jashtëm dhe në rast se kontraktimi i ekspertëve të jashtëm arrin në një nivel të caktuar ku ata zëvendësojnë punën e personelit të rregullt, të kërkojë të punësojë personel të përhershëm

Sipas mendimit të Grupit të Vlerësimit, mundësia e auditimit të veprimtarisë financiare të KLSH-së nga ana e Kuvendit është një instrument i rëndësishëm për forcimin e transparencës së KLSH-së. Grupi i Peer Review Ekipi konstatoi se Parlamenti e nuk ka përdorur deri tani këtëinstrument dhe vë në dukje gatishmërinë e KLSH-së për kryerjen e auditimit mbi aktivitetin e tij financiar.

Grupi i Vlerësimit vëren se Ligji për KLSH-në siguron pavarësinë e KLSH-së për për-dorimin e buxhetit të saj, por pavarësisht kësaj vërehen shqetësime për kufizimet në trajtimin financiar me anë të dietave për shërbim larg vendit të punës. Grupi i Vlerësimit e çmon të rëndësishëm zgjidhjen e këtij problemi dhe rekomandon vazhdimin e përpjekjeve për gjetjen e një zgjidhjeje për të.

Shtojca 1: Palët e Interesit të intervistuara

Z. Ridvan Bode, Zëvendës kryetar i Komisionit për Ekonominë dhe Financat

Z. Florion Mima, Anëtar i Komisionit për Ekonominë dhe Financat

Znj. Blerina Gjylameti, Anëtare e Komisionit për Ekonominë dhe Financat

Znj. Evis Kushi, Anëtare e Komisionit për Ekonominë dhe Financat

Z. Ervin Koçi, Anëtar i Komisionit për Ekonominë dhe Financat

Znj. Mimoza Dhëmbi, Drejtoreshë e Përgjithshme, Drjetoria e Buxhetit, Ministria e Financave

Z. Jorgji Bollano, Këshilli Kombëtar i Kontabilitetit (OJQ) Z. Artur Cani, Integrimi Urban (OJQ)

Z. Hysen Cela, Instituti i Ekspertëve Kontabël të Autorizuar (OJQ) Z. Sazan Guri, G&G Group (OJQ)

Z. Sami Neza, Qendra për Transparencë dhe Informim të Lirë (OJQ)

Shtojca 2: Anëtarët e Grupit të Vlerësimit

Z. Bernhard Beybel, Gjykata Austriake e Auditimit

Znj. Eva Prenner, Gjykata Austriake e Auditimit

Znj. Irmtraud Weinke, Gjykata Austriake e e Auditimit

Znj. Viorica Verdes, SAI i Moldavisë

FORCIMI I INFRASTRUKTURËS ETIKE NË INSTITUCIONET SUPREME TË AUDITIMIT, TENDENCË E KOHËS

KLSH në mënyrë të natyrshme, është bashkuar me tendencën e SAI-ve, evropiane dhe ka ngritur tashmë strukturën e tij etike, ka Kodin e tij të Etikës, po bashkëpunon me shoqërinë civile, po bën gjithnjë e më shumë transparente veprimtarinë e tij, po menaxhon konfliktin e interesit nëpërmjet deklarimeve periodike, po drejton nëpërmjet shembullit të drejtuesve të lartë, duke pasur bindjen e plotë se është momenti i duhur për ta bërë sjelljen etike, pjesë integrale të veprimtarisë së tij.

Nga: Luljeta Nano, Sekretare e Përgjithshme

Irena Islami, Drejtore e Drejtorisë së Komunikimit, Botimeve dhe Marrëdhënieve me Jashtë, KLSH

Abstrakt

Çdo Institucion Suprem Auditimi (SAI) synon të jetë një trupë profesionale që i kontribuon shtimit dhe kursimit të vlerës së parave publike, duke ndihmuar në përmirësimin e menaxhimit të Qeverisë e të enteve të tjera publike nëpërmjet auditimit, duke fituar në këtë mënyrë besimin e palëve të interesit në qeverisjen e sektorit publik.

Për të siguruar këtë besim, pavarësia e SAI-t, etika dhe besueshmëria duhet të jenë jashtë çdo dyshimi, ashtu siç theksohet edhe në *Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimi* (ISSAI). Për këtë arsye kërkohet forcimi i infrastrukturës etike në SAI, me qëllim vendosjen e standardeve të larta etike për audituesit publikë.

Bordi drejtues EUROSAI (Organizata Evropiane e Institucioneve Supreme të Auditimit) ka krijuar Task Forcën e EUROSAI (në të cilën bën pjesë edhe KLSH, që nga qershori i vitit 2013) për Auditimin dhe Etikën (TFA&E) si një instrument për të mbështetur SAI-et evropiane në promovimin e rëndësinë e sjelljes etike, me qëllim shkëmbimin e ndërsjellë të përvojave përkatëse.

KLSH si anëtar i këtij grupi, në mënyrë të natyrshme, është bashkuar me tendencën e SAI-ve, evropiane dhe ka ngritur tashmë strukturën e tij etike, ka Kodin e tij të Etikës, po bashkëpunon me shoqërinë civile, po bën gjithnjë e më shumë transparente veprimtarinë e tij, po menaxhon konfliktin e interesit nëpërmjet deklarimeve periodike, po drejton nëpërmjet shembullit të drejtuesve të

lartë, duke pasur bindjen e plotë se është momenti i duhur për ta bërë sjelljen etike, pjesë integrale të veprimtarisë së tij.

Menaxhimi i çështjeve të Etikës është shumë i rëndësishëm dhe çdo SAI duhet të sigurohet që etika dhe parimet deontologjie të respektohen dhe të zbatohen, në mënyrë që institucioni të përmbushë rolin e tij të vërtetë. Për të arritur këtë objektiv, SAI-et duhet të plotësojë disa kushte thelbësore si: hartimi dhe zbatimi i Kodit të tij të Etikës, aplikimi i metodave inovative të forcimit të sistemit të integritetit, ndërgjegjësimi i stafit për rëndësinë e zbatimit të çështjeve të etikës, trajnimi i tij, zbatimi i politikave të tjera të burimeve njerëzore që lidhen me etikën e integritetin dhe drejtimi nëpërmjet shembullit të mirë të menaxherëve të nivelit të lartë.

Fjalë kyçe: etikë, auditim, Institucion Suprem Auditimi, besueshmëri, ISSAI Intosaint

Mbi menaxhimin e sistemit të etikës dhe integritetit në Institucionet Supreme të Auditimit.

Rasti i Kontrollit të Lartë të Shtetit metoda inovative "*Intosaint*".

Etika dhe Integriteti i Institucionit Suprem të Auditimit është element thelbësor dhe parakusht që ky institucion të konsiderohet i besueshëm. KLSH luan një rol kritik në promovimin e menaxhimit të shëndoshë të financave publike, në funksion të një qeverisje transparente dhe të përgjegjshme.

Hapat e ndërmarra nga KLSH që nga viti 2013 e në vazhdim, drejt modernizimit me një vizion të ri, kanë synuar një rol proaktiv për rritjen e përgjegjshmërisë dhe besueshmërinë së publikut ndaj qeverisjes. Menaxhimi i fondeve publike është çështje besimi dhe në shoqëritë demokratike publiku kërkon transparencë, integritet dhe kompetencë prej institucioneve që ushtrojnë funksione publike.

ISSAI 1: (Deklarata e Limës; neni 14.1) kërkon që stafi i SAI-ve duhet të vlerësohet bazuar në profesionalizmin, kualifikimet dhe integritetin moral në mënyrë që të sigurohet që ata të mund të kryejnë plotësisht detyrat e tyre.

ISSAI 20: (Përgjegjësitë e SAI-it) i kushton vëmendje të veçantë përgjegjshmërisë dhe transparencës, si një element i qeverisjes së mirë të SAI-t.

Në kuadër të përmbushjes së objektivit për modernizimin e institucionit gjatë viteve të fundit, KLSH ka ndërmarrë hapa konkrete dhe një sërë iniciativash për instalimin në institucionin e KLSH-së të një **infrastrukture efektive** etike dhe me integritet.

1-Në fokus të politikave të ndjekura nga menaxhimi është pasur parasysh që masat e ndërmarra për instalimin e një sistemi efektiv të integritetit të jenë të vazhdueshme, pjesë e menaxhimit të përditshëm të institucionit të KLSH-së dhe jo politika të përkohshme, me impakt krijimin e një ambienti jo korruptiv dhe implementimin e një kulture etike dhe me integritet.

Problematikat e Integritetit në KLSH, janë konsideruar si një **komponent standart i përditshëm** dhe i prekshëm nga të gjithë audituesit. Mund të thuhet se mbikëqyrja dhe monitorimi që të mos rezultojnë incidente të karakterit korruptiv apo shkelje ndaj integritetit **ka qenë boshti kryesor** i veprimtarisë së përditshme të KLSH-së.

Promovimi i integritetit ka qenë në fokus të veprimtarisë menaxhuese.

Në këtë drejtim merr rendësi aspekti praktik i filozofisë së menaxhimit i "Ton at the top" pasi promovimi i integritetit të KLSH-se është kryer nën parimin e "udhëheqjes nëpërmjet shembullit". Nga ana tjetër politikat e integritetit janë implementuar duke shpenzuar një pjesë të konsiderueshme të fondeve buxhetore në këtë drejtim (ngritja e strukturës së auditimit & investigimit apo e komunikimit, trajnime brenda dhe jashtë vendit, botime etj). Politikat e integritetit në KLSH kanë qenë të tilla që të arrihej një ekuilibër midis parandalimit të shkeljeve dhe marrjes së masave ndëshkimore nga njëra anë dhe inkurajimit të integritetit nga ana tjetër.

Në drejtim të marrjes së masave ndëshkimore veprimtaria institucionale është përqendruar në drejtim të zbulimit hetimit dhe ndëshkimit të shkeljeve. Kjo praktikë është ndjekur pasi mos ndëshkueshmëria sjell dëme të pariparueshme për institucionin e KLSH-së dhe humbjen e kredibilitetit institucional në përgjithësi dhe të besimit të publikut në veçanti. Nëse një shkelje e integritetit kalon pa u ndëshkuar, kjo sjell automatikisht demotivimin e anëtarëve të tjerë me moral të shëndetshëm të stafit të KLSH-së. Në vijimësi është ndjekur politika "Tolerancë zero" ndaj shkeljeve të integritetit në këndvështrimin, që nëse shkeljet nuk korrigjohen dhe ndëshkohen ato bëhen të rrezikshme dhe "bumerang" për institucionin.

2-Gjatë vitit 2013, KLSH u pranua anëtare e Task Forcës së Organizatës Evropiane të Institucioneve Supreme të Auditimit (EUROSAI) "Mbi auditimin e etikës". KLSH nëpërmjet anëtarësimit dhe pjesëmarrjes aktive në këtë organizëm, synon nga njëra anë, në instalimin dhe funksionimin e një infrastrukture efektive etike në vetë institucionin e KLSH-së dhe nga ana tjetër, do të ndërmarrë misione auditimi mbi rregullaritetin dhe eficiencën e Etikës dhe Integritetit në institucionet publike, duke konsideruar që lufta kundër korrupsionit dhe politikat për instalimin e një sistemi efektiv të integritetit të jenë pjesë e menaxhimit të institucioneve publike.

Krahas sa më sipër KLSH ne cilesine e anëtarit e Grupit për Rishikimin e ISSAI 30: Kodi Etik, një iniciativë kjo e ndërmarrë nga Këshilli Mbikëqyrës i Komitetit të Standardeve Profesionale (PCS) të INTOSAI-T në Qershor të vitit 2013. KLSH ishte nje nder kontributoret e hartimit te ISSAI 30 miratuar ne kongresin e fundit te ONTOSAI.

3-Po kështu me synim instalimin dhe zhvillimin më tej <u>të një kulture të re organizative</u> përgjatë viteve te fundit janë nxjerrë udhëzime per "Komunikim i

drejtpërdrejtë për përmirësimin e punës audituese dhe rritjen e zbatimit të standardeve INTOSAI në KLSH" udhëzim i cili reflekton dhe është dëshmi e ndjekjes së praktikave më të mira të fushës, duke krijuar në këtë mënyrë hapësira konkrete të mjaftueshme për shprehjen e "kriticizmit pozitiv" nga poshtë lart apo dhënien e mendimeve, sugjerimeve për përmirësimin e punës në institucion.

Kjo ishte një **praktikë risi** mjaft demokratike (gjithëpërfshirëse) aplikuar për herë të parë në institucionin e KLSH-së dhe rezultoi se një pjesë e mire e stafit të KLSH është treguar aktive në dhënien e mendimeve dhe sugjerimeve.

Nxjerrja e këtyre udhëzimeve ishte një "mjet " efektiv për promovimin e integritetit pasi çelësi për promovimin e integritetit përmes kulturës organizative është komunikimi.

Nëpërmjet këtij udhëzimi realisht u inkurajuan punonjësit e KLSH-së për diskutimin e problemeve, vlerësimin e menaxhimit apo edhe sugjerimin e mendimeve të ndryshme.

Nga ana tjetër kjo praktikë reflektoi edhe zbatimin e kërkesave të një prej Standardeve Ndërkombëtare te Auditimit ISSAI nr. 41 "Analiza e boshllëqeve" që synon përmirësimin e menaxhimit të institucionit.

4- Po kështu në reflektim të praktikave më të mira të fushës eshte krijuar një strukturë e veçantë, përgjegjëse për investigimin e shkeljeve ndaj integritetit e cila është një mase me efekte parandaluese në drejtim të forcimit të sistemit të kontrollit të integritetit ne KLSH .

Po keshtu eshte miratuar një strukture e veçantë, Sektori i Etikes dhe Integritetit, pjesë e Departamentit Juridik dhe zbatimit te standarteve. Nëpërmjet krijimit të këtij sektori, KLSH **avancoi duke emëruar si pjesë të strukturës organizative "Komisionin e integritetit** " i cili ndër të tjera ka përgjegjësi si strategjike dhe menaxheriale përsa i përket integritetit. Kjo strukture është përgjegjëse për:

- monitorimin e zbatimit të kërkesave të kodit etik,
- komunikimin rreth çështjeve të etikës,
- trajnimin për etiken dhe integritetin,
- kryerjen e këshillimeve dhe zgjidhjen e dilemave të etikes dhe integritetit, me
- kompetenca hetimi dhe kontrolli në rastet e sinjalizimeve për thyerjen e rregullave të integritetit, etikes, standardeve etj.

5-Në Rregulloren e brendshme të organizimit dhe funksionimit të institucionit, rregullore e cila reflekton kërkesat dhe standardet më të mira të fushës janë sanksionuar procedura të cilat tentojnë konsolidimin dhe forcimin e sistemit të kontrollit të integritetit të punonjësve gjatë veprimtarisë audituese. Përmendim këtu të drejtën e kryerjes së investigimeve edhe gjatë procesit auditues në vartësi kjo të sinjalizimeve të ndryshme për shkelje të integritetit nga ana e audituesve, pra ekziston protokolli i investigimit të shkeljeve te integritetit.

6-Kodi Etik i KLSH-së . Bazuar në kërkesat e ISSAI 30 KLSH ka hartuar, disponon dhe zhvillon një Kod Profesional të Etikës. KLSH referuar edhe planit të tij strategjik ka hartuar një dokument të ri të Kodit Etik (miratuar në datën 30 prill 2015), i cili reflekton praktikat më të mira të fushës.

Strategjia për krijimin e një ambienti me integritet në KLSH ka ndjekur hapat e mëposhtme:

-**së pari,** u hartua kuadri rregullator (Rregullorja e organizimit dhe funksionimit të KLSH-së, urdhra dhe udhëzime etj).

-**së dyti,** është vijuar me imponimin, implementimin e rregullave, procedurave dhe udhëzimeve. Ne këtë aspekt janë kryer trajnime intensive që kanë synuar edukimin e punonjësve me frymën e standardeve dhe vlerave morale.

-**së treti,** është proceduar me kontrollin, investigimin dhe ndëshkimin e sjelljeve të papranueshme të integritetit .

7-Transparenca e Institucionit të KLSH-së në marrëdhënie me publikun.

Në zbatim të ISSAI 20: "Parimet e transparencës dhe llogaridhënies" KLSH ka synuar që nëpërmjet transparencës së veprimtarisë së aktivitetit institucional të sigurojë dhe ti japë publikut një garanci dhe një transparencë të plotë në lidhje me menaxhimin e sistemit të integritetit në KLSH.

Këtij qëllimi i kanë shërbyer publikimet në internet të raporteve të performancës institucionale, publikimit të analizave vjetore dhe periodike të veprimtarisë së KLSH-së, publikimit të masave të marra për kallëzimet penale ndaj audituesve që kanë rezultuar me shkelje të integritetit apo aktiviteteve të trajnimit dhe forcimit të kapaciteteve të burimeve njerëzore.

Perspektiva:

-Kontributi i KLSH-së për auditimin e integritetit dhe qeverisjen e mirë në sektorin publik.

Referuar praktikave më të mira të fushës dhe përcaktimeve në planin strategjik 2013-2017, KLSH synon të kontribuoje në instalimin e një infrastrukture etike efektive në institucionet e sektorit publik.

Kontributi institucional: *KLSH ka ngritur një sistem efektiv të kontrollit të integritetit dhe një infrastrukture etike efektive dhe kontribuon* ***duke udhëhequr sipas shembullit*** *në promovimin e integritetit në sektorin publik dhe rrjedhimisht për një qeverisje të mirë.*

Kontributi strategjik: *KLSH synon të përfshijë në programet e auditimit, kryerjen e auditimit te integritetit dhe etikës gjatë veprimtarisë audituese.*

Te kryejë monitorimin e funksionimit të sistemeve të kontrollit të integritetit si dhe kryerjen e trajnimeve dhe rritjen e njohurive të INTOSAINT edhe për organizatat e sektorit publik apo dhe për auditimin e brendshëm.

Nga pikëpamja operacionale *ky lloj auditimi mund të kryhet gjatë auditimit të përputhshmërisë, rregullshmërisë, audi-timet e performancës duke u fokusuar në sistem por mund të kryhet edhe vetëm*

auditim mbi funksionimin e sistemit të kontrollit të integritetit.

-Kudo në bote vitet e fundit është ndërmarrë iniciativa për promovimin e etikës dhe integritetit në sektorin publik. Në këtë kuadër KLSH i është bashkuar iniciativës së ndërmarrë nga Gjykata Hollandeze e Auditimit për kryerjen e vetëvlerësimit të integritetit duke parashikuar hapa konkrete edhe në planin strategjik të KLSH-së 2013-2017, i cili do të synon në testimin e sistemit të integritetit, evidentimin e fushave vulnerabël dhe me risk si dhe hartimin e planit të masave që do të merren për forcimin e sistemit të etikes si dhe përmirësimin e menaxhimit të integritetit në KLSH.

Një nga metodat inovative të zhvilluara së fundmi (fillesat e saj i ka në vitet 2011-2012) në funksion të fuqizimit të sistemit të integritetit është dhe metoda INTOSAINT (Integrity Self Assesment INTOSAI).

Kontrolli i Lartë i Shtetit ka aplikuar këtë instrument të vetëvlerësimit të integritetit për herë të parë të plotë në vitin 2014, por Kryetari i KLSH-së qysh në vitin 2013, në Prezantimin e Raportit të Performancës së KLSH-së për vitin 2013, pranë Komisionit të Ekonomisë dhe Financave të Kuvendit të Shqipërisë ka theksuar *"...KLSH-ja aplikoi dhe u pranua anëtar i Task Forcës së Organizatës Evropiane të Institucioneve Supreme të Auditimit (EUROSAI) "Mbi auditimin e etikës". Kjo është pjesëmarrja e parë në këto komisione. Nëpërmjet anëtarësimit dhe pjesëmarrjes aktive në këtë organizëm, si dhe aplikimit të Instrumentit të vetëvlerësimit të integritetit, të ashtuquajturit INTOSAINT, jemi përpjekur të forcojmë infrastrukturën etike si brenda institucionit, ashtu dhe të promovojmë integritetin dhe etikën në institucionet e sektorit publik që auditojmë, duke u përpjekur "të udhëheqim nëpërmjet shembullit....".*

Përgjegjësia për integritetin. Nëpunësit Civilë veprojnë me integritet nëse zbatojmë vlerat dhe standardet e një administrimi të mirë. Integriteti mbulon jo vetëm kërkesat e mos korruptimit, por gjithashtu mbulon vlera si ndershmëria, sinqeriteti, shoqërueshmëria, neutraliteti, konsiderata, besueshmëria, fokusi tek klienti, respekti, objektiviteti dhe mirësjellja. Një nëpunës civil duhet të kujdeset që të ushtrojë përgjegjësitë e tij/saj dhe të përdorë fuqitë, informacionin dhe burimet në dispozicion në të mirë të publikut ose të interesit të përgjithshëm të cilit i shërben, si dhe të sillet në mënyrë korrekte me kolegët e tij dhe me publikun.

Integriteti është një parakusht për performancën e vazhdueshme dhe efektive të sektorit publik.

Integriteti do të thotë më shumë se thjesht shqyrtim i ligjeve dhe rregullave. Ligji është kufiri i poshtëm dhe pikënisja minimale morale. Rregullat dhe ligjet nuk mund të mbulojnë të gjitha situatat. Tensioni është më i lartë atje ku rregullat mungojnë apo janë të pasigurta, siç mund të haset në situata të reja, komplekse dhe të ndryshueshme. Përkatësisht në

situata të tilla, nëpunësit civilë duhet të jenë në gjendje të krijojnë një opinion të pranueshëm moralisht dhe të veprojnë me përgjegjësi në përputhje me vlerat dhe standardet e një administrimi efektiv. Gjithashtu, e njëjta gjë duhet bërë në situatat ku ata kanë fuqi të pakushtëzuara.

Politikat e Integritetit kërkojnë një kombinim të presionit dhe parandalimit. Nga njëra anë një organizatë duhet të ndërmarrë masa nëse stafi i saj vepron në mënyrë jo të përshtatshme (presioni). Nga ana tjetër, organizata duhet të bëjë githçka që mundet që të reduktojë tundimet që mund të çojnë një nëpunës civil të veprojë në mënyrë të papërshtatshme (parandalimi). Prioritet duhet t'i jepet parandalimit. Jo vetëm që është më efektiv por, në bilanc investimi është shumë herë më i vogël se sa kostoja e riparimit të dëmit të shkaktuar nga sjellja e papërshtatshme: "më mirë të parandalosh se sa të kurosh".

Nje SAI duhet te aplikoje politika *integriteti jo ad noc jo ad hoc por të vazhdueshme* Integritetit duhet ti kushtohet vazhdimisht vëmendje. Nëse një politikë dobësohet atëherë kur gjërat funksionojnë siç duhet, risku për incidente rritet. Me fjalë të tjera, integriteti dhe politika e integritetit duhet të jenë të gdhendura në organizatë dhe të jenë një pjesë e paluajtshme e menaxhimit operacional dhe menaxhimit të cilësisë së organizatës. Integriteti nuk mund të trajtohet si një projekt sepse projektet mbarojnë dhe nuk janë të vazhdueshëm. Integriteti duhet të jetë një komponent standard në menaxhim dhe në ciklin e politikave.

Pak historik - *Vetëvlerësimi i integritetit (SAINT) si instrument është zhvilluar nga* ***Gjykata e Auditimit e Hollandës*** *në bashkëpunim me Ministrinë e Brendshme e Byronë e Integritetit të Amsterdamit dhe kjo metodologji po përhapet në të gjitha vendet anëtare të INTOSAI-it. Deri tani kjo metodologji është pilotuar në vende te ndryshme si: Finlanda, Hollanda, Afrika e Jugut, Gana, Indonezia, Jemen etj.*

Nga ana e Gjykatës Hollandeze të Auditimit është synuar që shpërndarja e eksperiencës dhe koncepteve të vetëvlerësimit të integritetit mund të jetë e vlefshme edhe për anëtarët e tjerë të INTOSAI-it.

Në vitin 2011, nga ana e Gjykatës Hollandeze të Auditimit u zhvillua trajnimi për moderatorë në Hagë në të cilën morën pjesë 21 përfaqësues të Institucioneve Supreme të Auditimit si dhe përfaqësues të Gjykatës Europiane të Auditimit, të IDI-it dhe AFROSAI-it.

Në rajonin e EUROSAI-t – Përfaqësues të SAI-t të vendeve si; Austria, Norvegjia, Rusia, Gjeorgjia Maqedonia, Turqia dhe Gjykata Evropiane e Auditimit (ECA) kanë marrë pjesë në trajnimin e INTOSAINT në Hagë në vitin 2011.

-Në shkurt të vitit 2012, Maqedonia (SAI) ndërmori një mision vetëvlerësimi.

-Norvegjia (SAI) ndërmori INTOSAINT vetëvlerësim në Nëntor të 2012 nën modelimin e ECA. Rusia synon të nderrmare mision vetëvlerësimi në

institucionin e SAI nën udhëheqjen e Gjykatës Holandeze të Auditimit si dhe shpërndarjen e eksperiencës dhe metodologjisë në vendet Rusisht folëse. Po kështu synon që ta përhapë këtë metodë edhe në organizatat e sektorit publik .

Në MAJ 2013, *Nga Gjykata e Auditimit të Holandës, në Ankara të Turqisë u zhvillua kursi një javor me temë* ***"Trajnim i moderatorëve për kryerjen e vetë-vlerësimit të integritetit në Institucionet Supreme te Auditimit"****. Në këtë aktivitet morën pjesë përfaqësues nga Institucionet Supreme të Auditimit të vendeve si Polonia, Estonia, Hungaria, Zvicra, Maqedonia si dhe dy audites nga institucioni i KLSH-se. Po kështu kanë zhvilluar kurs trajnimi për moderatorë përfaqësues të 18 Institucioneve Supreme të Auditimit njëherazi anëtare të OLCAEFS.*

Sikurse konstatohet Gjykata Hollandeze e Auditimit është duke koordinuar dhe inkurajuar procesin e përhapjes se kësaj metodologjie në nivel global.

Në Kongresin e XXI – INTOSAI mbajtur ne Pekin në 21-26 Tetor 2013, Gjykata Hollandeze e Auditimit raportoi për përhapjen e kësaj metode kudo në botë. U konkludua se një bazë e fortë solide eshte krijuar tashmë mbi të cilën INTOSAI mund të ndërtoi mekanizmin për ti mundësuar Institucioneve Supreme të Auditimit të udhëheqin sipas shembullit për integritetin.

Gjykata Hollandeze e Auditimit i prezantoi INTOSAI-t një sërë rekomandimesh për ndërrmarjen e hapave të cilat do të synonin ndër të tjera për zhvendosjen e INTOSAINT në një nivel më të lartë tek INTOSAI si psh tek Komitetit i Ngritjes së Kapaciteteve.

ISSAI 30 - Kodi Etik u miratua në Kongresin e XXII- të të INTOSAI- t, në dhjetor 2016, në Abu Dhabi. Përditësimi i ISSAI-t 30 do të shërbejë si një pikë nisje për shkëmbimin e eksperiencave në fushën e etikës dhe integritetit.

Tashmë INTOSAINT përfaqëson një metode mjaft të përhapur ne komunitetin e INTOSAI-t si një "Best practise", si një instrument mjaft produktiv për forcimin e sistemit të etikës dhe integritetit në institucionet Supreme të Auditimit.

Bibliografia

- "Forcimi i infrastrukturës etike në SAI dhe auditimi i Etikës në sektorin Publik", Botim i Kontrollit të Lartë të Shtetit, Tiranë 2014;
- "IntoSAINT, Manuali i vetëvlerësimit të Integritetit për Institucionet Supreme të Auditimit", Botim i Kontrollit të Lartë të Shtetit, Tiranë 2014;
- "Kodi i Etikës, Kodi i Sjelljes-ECA, ISSAI 30-Kodi i Etikës", Botim i Kontrollit të Lartë të Shtetit, Tiranë 2015

Nga: Luljeta Nano, Sekretare e Përgjithshme

Irena Islami, Drejtore e Drejtorisë së Komunikimit, Botimeve dhe Marrëdhënieve me Jashtë, KLSH

A MUNDET PLATONI DHE ARISTOTELI TË NA NDIHMOJNË TË AUDITOJMË NË BOTËN DIXHITALE?

Auditimi sot: parimet klasike + mjetet dixhitale

Marrë nga Revista e ECA-s, nr.5, maj 2017

Sipas Platonit, "E vërteta, mirësia dhe bukuria" janë cilësitë më të mëdha që një entitet mund zotëroj. A ka të bëjë auditimi me të vërtetën, mirësinë dhe bukurinë?
"Detyra jonë është të ndihmojmë në sigurimin dhe mbrojtjen e parave publike të investuara dhe mirëqenien e qytetarëve". Me fjalë të tjera, ne auditojmë për të mirën e përbashkët.

Nga: Jesus Nieto, auditues në Drejtorinë e Kontrollit të Cilësisë, ECA

Ky artikull bazohet në një prezantim që u zhvillua në ECA më 6 mars 2017.

Audituesit kanë një rol të rëndësishëm në botën dixhitale. Nëse jemi dinamikë dhe përkrahim teknologjinë dixhitale, mund të bëjmë një marrëveshje të mirë. Nëse jo, ne mund të zgjohemi dhe të themi se nuk është më e nevojshme.
Në këtë artikull flasim së pari për parimet themelore të auditimit: pse ne auditojmë (për të mirën e përbashkët) dhe si mund të auditojmë (duke kërkuar për të vërtetën). Së dyti, përmbledhim shkurti-misht mundësitë, përdorimet dhe risqet e analizimit të të dhënave. Së fundmi, ne shohim se teknikat vizuale janë shumë efektive për analizimin e të dhënave për komunikimin.

Konceptet dhe parimet

Parimet - Pse ne auditojmë?

Figura 1. Cilësitë Platonike

Sipas Platonit, "*E vërteta, mirësia dhe bukuria*" janë cilësitë më të mëdha që një entitet mund zotëroj. A ka të bëjë auditimi me të vërtetën, mirësinë dhe bukurinë?
Vítor Caldeira, ish-president i ECA-s, ka thënë se "*Detyra jonë është të ndihmojmë në sigurimin dhe mbrojtjen e parave publike të investuara dhe mirëqenien e*

qytetarëve". Me fjalë të tjera, ne auditojmë për të mirën e përbashkët.

Kur ne auditojmë, ne kërkojmë të vërtetën (dëshmi), duke hetuar atë që po ndodh, se si po ndodh dhe pse po ndodh.

Çfarë, si dhe pse mund të shihet qartë në figurën 2, duke përdorur piramidën e njohurive (të dhëna, informacion, njohuri dhe dije). Disa aspekte të realitetit që kërkojmë të masim (dele, para, etj.) regjistrohen në letër ose në kompjuter si të dhëna, numra të thjeshtë si "300". Nëse kemi njohuri për përmbajtjen, ne shohim informacionet si të dhëna: çfarë po ndodh me 300 delet që janë në një fermë. Duke filtruar dhe analizuar informacionin, ne mund të nxjerrim njohuri (si funksionojnë gjërat: korrelacionet) dhe dije (përse gjërat po ndodhin, marrëdhëniet shkak-pasojë).

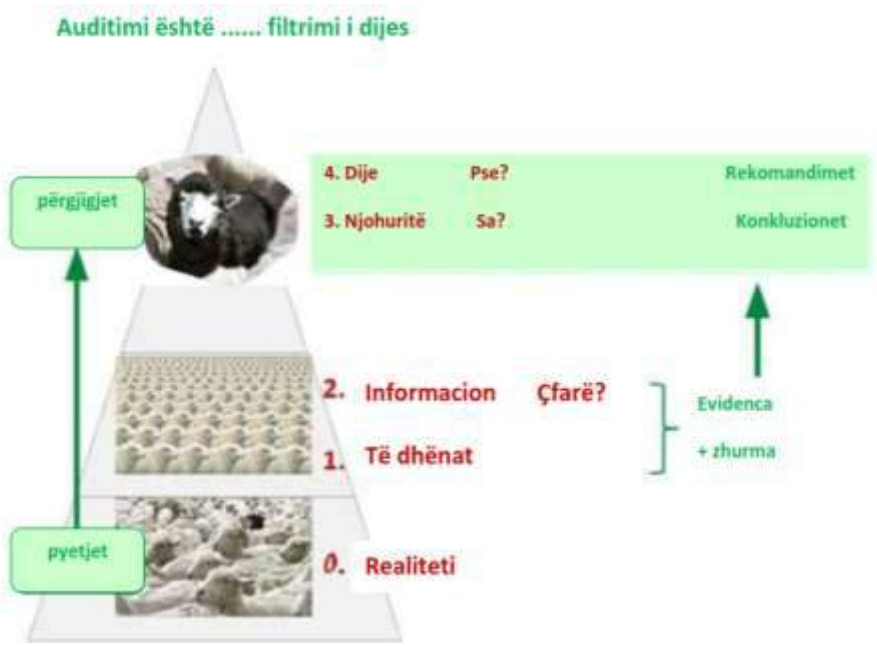

Figura 2. Të dhëna, informacion, njohuri, dije dhe auditim

Si lidhet kjo me auditimin? Auditimi është filtrimi i njohurive dhe dijeve nga dëshmi të fshehura në një det me informacion. Duhet të arrijmë në njohuri dhe dije që të shtojmë vlerë në formën e konkluzioneve dhe rekomandimeve. Nëse kufizohemi vetëm në informacion, ne nuk po shtojmë vlerë, por qëndrojmë në nivelin "çfarë pastaj?"

Është e rëndësishme të mbahet mend se ne auditojmë "*nga poshtë lart*", bazuar në të vërtetën. Ne fillojmë me një pyetje në lidhje me realitetin dhe gjejmë përgjigje në bazë të provave (të vërtetës). Në këtë aspekt auditimi është i ngjashëm me *gazetarin e mirë*, pasi të dyja bazohen tek e vërteta. Aktivitete të tjera, si publiciteti dhe propaganda, punojnë "*nga lart*

poshtë", duke filluar me një mesazh që do të përdoret me ose pa prova mbështetëse.

Auditimi është…….. analizimi i të dhënave

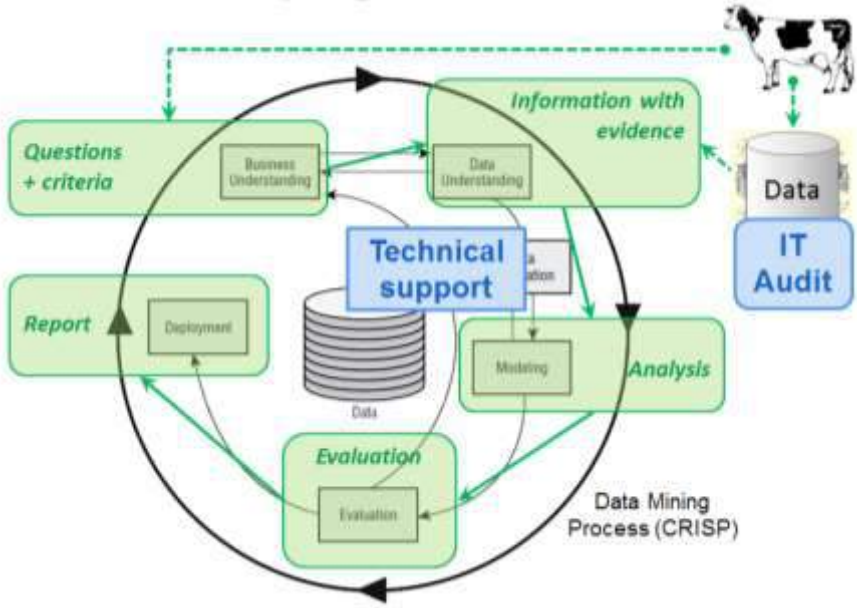

Figura 3. Auditimit dhe procesi i analizimit të të dhënave

Auditimi sot është ... *analizim të dhënash.* Si është kryer një auditim? Ne auditojmë për *dëshmi* (evidenca) rreth realitetit në mënyrë që të analizojmë atë për t'iu përgjigjur pyetjeve tona. Zakonisht nuk shqyrtojmë vetë realitetin, por disa "*shënime*" në lidhje me të, të pasqyruara në letër (faturat, librat e llogarive) kurse tani si të dhëna në skedarë dhe baza të dhënash. Provat janë të dhëna, kështu që analiza bëhet si analizë e të dhënave. Në fakt, procesi i auditimit është shumë i ngjashëm me procesin standard të analizimit të të dhënave (figura 3).

Dallimi midis dy proceseve duket i vogël: *një bazë të dhënash e re* dhe *përgatitja e të dhënave*. Natyrisht, ne do të bashkëpunojmë me ekspertët tanë të të dhënave për të ndihmuar në përgatitjen e këtyre të dhënave "*të vogla*". Ne gjithashtu mund të kërkojmë nga audituesit e IT që të verifikojnë nëse sistemet që sigurojnë të dhëna ruajnë integritetin e tyre. Në përfundim, auditimi sot ka një marrëveshje për të mirën e përbashkët në analizimin e të dhënave.

II. Analiza e të dhënave

Mundësitë për analizimin e të dhënave në auditim mund të përmblidhen si më poshtë:

- Së pari, ne mund të automatizojmë gjithçka që duam, me kusht që të kemi informacion dixhital. Kjo përfshin atë që ne aktualisht bëjmë me dorë, por edhe atë që kurrë nuk u përpoqëm të bënim sepse do të duhej vite apo ndoshta nuk guxonim ta mendonim. Tani mund të ëndërrojmë, dhe për shembull ti themi një specialist të dhënash, "nëse unë mund të zbuloj vetëm se kush planifikon të bëjë mashtrime ..." Kjo mund të bëhet dhe madje ka një emër: analiza e rrjetit shoqëror.

Në fakt, për të vazhduar auditimin në të njëjtën mënyrë, por në formë dixhitale nuk është një qasje inteligjente për t'u ndërmarrë. Ne duhet të rishikojmë plotësisht planet tona të auditimit dhe qasjet për të shfrytëzuar informacionin dixhital.

- Së dyti, ne mund të procesojmë të gjithë popullatën. Kjo është jashtëzakonisht e fuqishme sepse përdoren të gjitha informacionet e përhapura në të gjithë popullsinë. Kjo mund të përpunohet 100%:

  a) "*zë për zë*", kështu ne mund të zbulojmë 100% të gabimeve duke kontrolluar gjithë popullsinë, ose

  b) globalisht, ne mund të shikojmë çdo pjesë të të dhënave në kontekstin e gjithë popullsisë. Duke shqyrtuar një zë të të dhënave ne shohim shumë pak informacion dhe nuk mund të nxjerrim shumë njohuri. Për shembull, shuma e një pagese (1,500 €) nuk na tregon asgjë për korrektësinë e saj. Megjithatë, duke vendosur këtë numër në kontekstin e shumave të tjera të paguara, mund të duket e dyshimtë. Kjo është pikërisht ajo që analiza e Benford-it bën, thjesht përdor kontekstin për të zbuluar anomalitë!

Ne kemi folur tashmë për verifikimin e auditimeve, por ka më shumë përdorime për analizën e të dhënave në auditim. Ne mund të krijojmë modele të bazuara në risk. Kjo është analiza parashikuese e të dhënave, pasi parashikon riskun e transaksioneve individuale që përmbajnë anomali. Kjo bëhet me një mjet për nxjerrjen e të dhënave që do të krijojë një model risku duke përdorur përvojat tona të kaluara. Këto modele nuk marrin parasysh shkaqet e anomalive, të cilat janë atribute të një transaksioni që lidhet vetëm me anomalitë e vërejtura.

Nuk na interesojnë shkaqet, vetëm saktësia e modelit. Në Gjykatën Evropiane të Audituesve (ECA), kryhet një ushtrim pilot, ne kemi qenë në gjendje të parashikojmë me saktësi 94% te pagesave që përmbanin gabime.

Në auditimin e performancës duhet të dimë shkaqet e rezultateve të mira ose të këqija në mënyrë që të rekomandojmë se cilat veprime pozitive duhet të ndërmerren dhe cilat veprime negative duhen shmangur. Fatkeqësisht, analiza e të dhënave nuk identifikon marrëdhëniet shkak-pasojë kështu që nuk na jep përgjigje të drejtpërdrejta. Korrelacionet e zbuluara janë shkaqe të mundshme që duhet të hetojmë për të gjetur marrëdhëniet shkak-pasojë.

Përdorimi: Auditim Performance
Pyetje: ¿ shkaqet e rezultateve të mira/ të dobët

Rezultati i Analizimit të të dhënave: korrelacionet ☹ → **Arsyet e studimit**
Y: reduktimi i landifillit % -- X: Fondet e EU (M €)

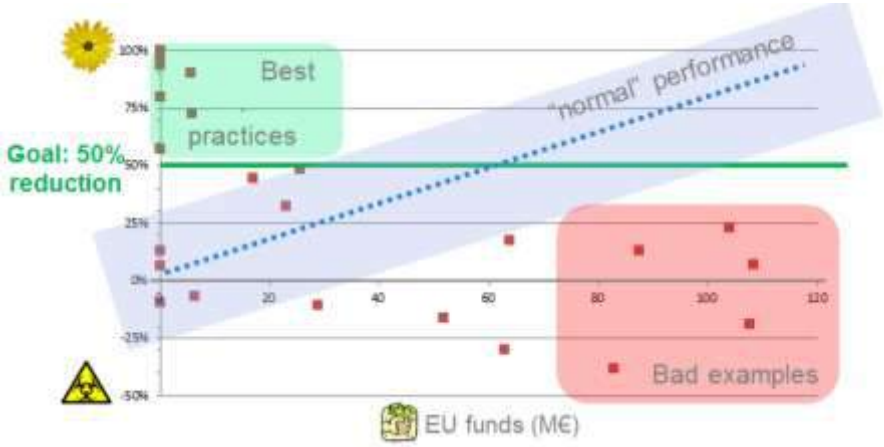

Figura 4. Analizimi i të dhënave në auditimin e performancës

Më saktësisht, në auditimin e performancës ne kërkojmë korrelacione shkakore midis inputeve, proceseve, ndikimit të faktorëve dhe rezultateve. Për shembull (shih figurën 4.), midis "fondeve të BE-së" si një kontribut dhe "reduktim i landfill-it" si rezultat. Ne do të presim që më shumë para të lidhen me zvogëlimin më të madh të landfill-it. Sidoqoftë, ne shohim në tabelë se nuk ekziston një korrelacion i tillë, d.m.th, paraja nuk është një shkak i mundshëm i zvogëlimit të landfill-it që ka ndodhur në disa vende. Ajo që mund të shohim megjithatë janë rezultatet e mira dhe të këqija, shkaqet për të cilat duhet të hetojmë në mënyrë që të rekomandojmë se çfarë duhet të bëjmë dhe çfarë duhet të shmangim.

Analiza e të dhënave përfshin disa risqe. Tre nga këto janë:

1) Analiza e të dhënave që përdor IT, e cila ka tendencë të bëhet komplekse. Kjo detyrë e vogël "përgatitja e të dhënave" nuk është e parëndësishme. Në fakt, në një projekt tipik të analizës së të dhënave, përgatitja e të dhënave dhe testimi i modelit janë 80% e punës. Ky risk i "komplikimit të papritur" mund të shkaktojë vonesa dhe tejkalime në kosto.

2) Një risk tjetër, më i rëndësishëm për shkak se mund të çojë në rezultate të gabuara është mos pasja e njohurive të thella të zonës së audituar dhe të dhënave. Ekipi ka nevojë për të zotëruar, "biznesin" (domethënë zonën e audituar), detajet dhe semantikën e të dhënave. Audituesit dhe ekspertët e të dhënave

duhet të punojnë në koordinim për të integruar të dyja burimet e njohurive. Nëse ky koordinim është jo i mirë, rezultatet mund të jenë të gabuara. Një shembull i kohëve të fundit në Spanjë ishte zbulimi i një gabimi të rremë që tregonte pagesën e mijëra pensioneve për njerëzit e vdekur. Gabimi filloi nga një koordinim jo i mirë që kishte ndodhur në lidhje me "pastrimin e të dhënave", të cilat "harruan" se numrat spanjollë të ID janë unikë, por "vetëm midis spanjollëve të gjallë", pasi numrat ID të shtetasve të vdekur janë "ricikluar".

RISKU 3 Kolapsi i informacionit

Ju duhet të vizualizoni të dhënat

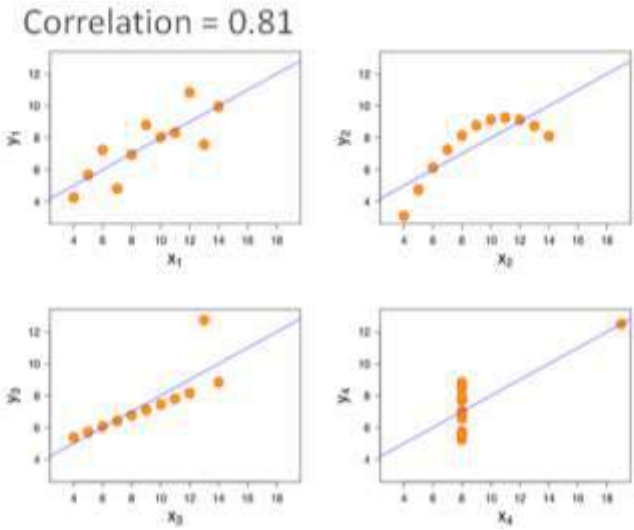

Figura 5. Indikatorët statistikor rrëzojnë informacionin

3) Risku i tretë është "mbledhja" e informacionit. Treguesit statistikorë ose "statistikat përmbledhëse" (mjetet, devijimet standarde, korrelacionet etj.) janë në kolaps në shpërndarjen e informacionit në të gjithë popullsinë. Analiza e të dhënave e bazuar vetëm në treguesit statistikorë mund të jetë me të vërtetë e dobët, nëse nuk mashtron, sepse ajo injoron pasurinë e informacionit të përhapur në të gjithë popullatën. Kjo mund të krahasohet me përpjekjen për të studiuar natyrën dhe karakteristikat e pulave vetëm nëpërmjet koncentratëve të pulës si një burim të dhënash.

Efekti i "kolapsit të informacionit" zakonisht ilustrohet duke përdorur *Quartet Anscombe-së,* i cili tregon katër popullsi krejtësisht të ndryshme, me të njëjtët tregues statistikorë (domethënë, devijimi standard dhe korrelacion). Nëse përdorim vetëm indikatorët ne do të mendonim se janë një, e para e treguar në Figurën 5. Megjithatë, nëse i përfytyrojmë katër popullsitë, shohim se ato janë krejtësisht të ndryshme. Kjo sepse vizualisht mund të perceptojmë të gjithë

informacionin e shpërndarë mbi popullsinë. Në përfundim, ne duhet të vizualizojmë të dhënat.

III. Vizualizimi

Mendja njerëzore punon sipas dy "sistemeve" të ndryshme, të cilat përdorin pjesë të ndryshme të trurit:

- ***Sistemi 1,*** *bën perceptimin*, është i shpejtë, përdor pak glukozë dhe vepron në mënyrë të pandërgjegjshme dhe paralele. Ky sistem përfshin vizionin.
- ***Sistemi 2,*** *ka reflektim*, është i ngadalshëm, përdor shumë glukozë, dhe vepron në mënyrë të ndërgjegjshme dhe sekuenciale, duke kërkuar vëmendje. Ky sistem përfshin leximin.

Si mund të auditojmë duke përdorur Sistemin 2 (lexim dhe mendim)?

A mund të auditojmë "*duke përdorur 100% të trurit*"? Po, duke përdorur analizën e të dhënave vizuale?!
Analizimi i të dhënave vizuale punon duke përdorur vizualizimin e të dhënave të sistemit 1, të cilat do të perceptohen dhe sistemit 2, të cilat do të përdoren për të menduar, duke përdorur përvojën e audituesit, i cili duhet të dallojë mes normales dhe anormales. Çfarë bën Sistemi 2 është përdorimi i një modeli në trurin e audituesit pa nevojën e një mjeti për nxjerrjen e të dhënave.

Kjo është e lirë, e thjeshtë ... dhe funksionon!

Carlos Soler, drejtues ekipi në Gjykatën Evropiane të Audituesve, kontrollon sistemin doganor të BE. Në të kaluarën, ekipi i auditimit përdorte mostra të rastit: disa mostra për çdo milion deklarata doganore, të cilat gjatë verifikimit nuk u gjetën kurrë që të përmbajnë gabime apo mashtrime. Disa vjet më parë, Carlos eksperimentoi duke krijuar një mostër të bazuar në rrisk me analiza vizuale. Mjetet që ai përdori ishin:

(a) paraqitjet vizuale, duke u mbështetur në një anlizë të tillë, në të cilën është marrë në konsidertë cdo deklaratë doganore, duke treguar peshën (X) dhe vlerën e deklaruar (Y) me filtra për mallrat e importuara, vendin e origjinës dhe vendin e destinacionit;

(b) trurin, me përvojën dhe njohurinë e tij. Në çdo grafik të llojit “scatter” (shihni figurën 6.), Carlos përzgjodhi dërgesat që dukeshin shumë të lira krahasuar me pjesën tjetër të nënpopullimit (të njëjtin lloj malli, origjine dhe destinacioni).

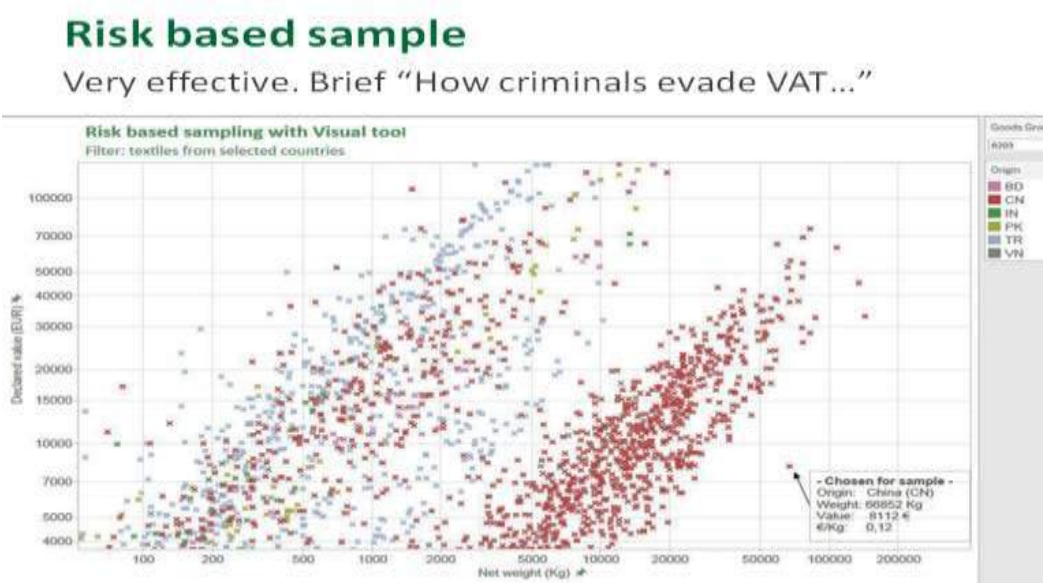

Një nga deklaratat në kampion ishte zbuluar nga "Operation Snake" (një operacion i përbashkët i zbulimit të mashtrimit OLAF-Kinë) dhe ishte i lidhur me mashtrime të dyshuara prej rreth 20 milion euro. Për më tepër, i tërë kampioni i Carlos-it përbëhet nga "hits" – d.m.th të gjitha deklaratat ishin të gabuara ose mashtruese. Çfarë rezultati mbresëlënës kemi vetëm duke zgjedhur "pika të ngjyrosura"!

Ne mund të ndalemi këtu me rezultatin afër magjikes apo mund të bëjmë më shumë me vizualizimin? Por, ne gjithashtu mund të përmirësojmë komunikimin tonë. Ne mund të krijojmë raporte tërheqëse, të tërheqim vëmendjen, që gjithashtu janë bindëse për publikun. Ne mund ta bëjmë këtë duke përdorur imazhe të bukura dhe efektive për të tërhequr vëmendjen dhe për të përcjellë mesazhet tona. Për të shpjeguar dhe bindur opinionin publik, imazhet duhet të jenë të dizajnuara me kujdes. Kjo është shumë më tepër se dizajn grafik, kërkon dizajn konceptual, duke menduar së pari "*çfarë dua të them*", dhe pastaj duke krijuar imazhe efektive për ta shpjeguar atë.

Për të arritur këtë ne mund të përdorim lloje të ndryshme të imazheve: vizualizime të të dhënave (grafikë), diagramë (infografikë) dhe foto. Me anë të tyre ne mund të shpjegojmë informacionin, njohurinë dhe dijet që gjenden në tekstin e raporteve tona.

IV. Përfundime

Auditimi lidhet me të vërtetën, mirësinë dhe bukurinë. Ne auditojmë për të bërë mirë dhe për të kërkuar për të vërtetën.

Sot, auditimi nënkupton analizimin e të dhënave. Ne duhet të përdorim mundësinë për të përpunuar të gjithë popullsinë e të dhënave në mënyrë që të mos humbasim informacion.

Për të analizuar të dhënat, ekipet e auditimit kanë nevojë për njohuri të thelluara në procesin e auditimit dhe detajet e të dhënave. Audituesit luajnë një rol jetësor në analizimin e të dhënave dhe duhet të punojnë ngushtë me ekspertët e të dhënave.

Teknikat vizuale na mundësojnë të shfrytëzojmë aftësitë e mendjes njerëzore. Analiza e të dhënave vizuale është e lirë dhe efektive. Për më tepër, vizualizimet e dizajnuara mirë, të bukura dhe efektive bëjnë raporte tërheqëse dhe bindëse.
Kështu, duke kërkuar të vërtetën, duke përdorur bukurinë, ndihmojmë të bëjmë më të mirën për të siguruar që paratë publike të përdoren për të mbrojtur mirëqenien e qytetarëve dhe demokracinë.

Përktheu : Elisa Metaj, specialiste Drejtoria e Komunikimit, Botimit dhe Marrëdhënieve me Jashtë

Iga: Jesus Nieto, auditues në Drejtorinë Kontrollit të Cilësisë, ECA

INTOSAI MIRATON KODIN E RI ETIK

Marrë nga "INTOSAI Journal", pranverë 2017

Në Kongresin XXII INCOSAI në Abu Dhabi u miratua Kod i ri Etik. Kodi i ri u përgjigjet nevojave të mjedisit aktual të auditimit publik.

Kodi i ri është me universal, në të përfshihen jo vetëm sugjerimet specifike të aplikimit por edhe zgjidhjet praktike të gatshme. Me qasjen dhe strukturën e tij të re, Kodi i përgjigjet nevojave të bashkësisë së SAI-ve, shprehur fillimisht në anketë dhe më vonë gjatë periudhës së ekspozimit.

Përse na nevojitet Kodi i Etikës?

Sjellja etike është me rëndësi parësore për Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) në krijimin e një reputacioni pozitiv dhe ndërtimin e besimit me palët e interesuara. Kodi i etikës i siguron SAI-t një sërë vlerash dhe parimesh lidhur me mënyrën e sjelljes. Meqenëse mjedisi i auditimit të sektorit publik shpesh ndryshon nga ai i sektorit privat, bashkësia ndërkombëtare e SAI-ve kërkon një kod etik të dedikuar, i cili përfshin udhëzime se si duhet të ndërthuren vlerat dhe parimet etike në punën e përditshme, në situata të veçanta.

Organizata e Parë Ndërkombëtare e Institucioneve Supreme të Auditimit (INTOSAI) miratoi Kodin e Etikës në Kongresin e XVI në Montevideo në vitin 1998. INTOSAI vlerëson rregullisht deklaratat për të siguruar plotësimin e nevojave lidhur me sfidat aktuale, dhe ISSAI 30: Kodi i Etikës i INTOSAI-t u shqyrtua rreth 15 vjet pas miratimit të kodit origjinal.

Përjashtimi i të vjetrës, përfshirja e së resë

I gjithë komuniteti i INTOSAI-t ofroi të dhëna përmes një sondazhi online, ku SAI-t u pyetën nëse Kodi i Etikës ekzistues ka nevojë për një rishikim për të siguruar përshtatshmëri dhe nëse po, në cilat drejtime duhet të bëheshin ndryshimet. Rezultatet treguan një dëshirë që Kodi të përditësohej për të krijuar standarde më të dobishme dhe më të përshtatshme për SAI-t. Pjesa me e madhe e përgjigjeve të

marra tregoi se Kodi duhet të përfshijë dispozita, udhëzime më të hollësishme dhe shembuj të mirë praktik.

Një ekip i përbërë nga përfaqësues të SAI-ve nga Shqipëria, Kili, Hungaria, Indonezia, Kuvajti, Meksika, Namibia, Holanda, Zelanda e Re, Polonia (Drejtuesi i Ekipit), Portugalia, Afrika e Jugut, Mbretëria e Bashkuar, Shtetet e Bashkuara dhe Bordi Ndërkombëtar i Standardeve të Etikës për Kontabilistët (IESBA) u bashkuan për të zhvilluar këtë Kod të ri.

Pas procesit të rregullt ligjor që përcakton parimet e rishikimit të INTOSAI-t, ekipi hartoi një projekt që u ekspozua për opinionin publik nga 1 nëntori 2015 deri më 1 shkurt 2016. Gjatë periudhës së ekspozimit, e cila ofroi një mundësi unike për të gjithë anëtarët, partnerët dhe palët e interesuara të INTOSAI-t për të shprehur mendimet dhe për të paraqitur sugjerime për ndryshime, ekipi ka marrë rreth 300 komente, shumë prej të cilave janë përdorur për të ndryshuar draftin. Analiza e komenteve ishte një sfidë e madhe, pasi ekipi duhej të plotësonte dy nevoja të kundërta: (1) disa SAI-e kërkonin përkufizime, shembuj dhe zgjidhje më të hollësishme, dhe (2) dokumenti duhej të ishte universal - i zbatueshëm për të gjithë anëtarët e INTOSAI-t (globalisht).

Kodi i ri është me universal, në të përfshihen jo vetëm sugjerimet specifike të aplikimit por edhe zgjidhjet praktike të gatshme. Me qasjen dhe strukturën e tij të re, Kodi i përgjigjet nevojave të bashkësisë së SAI-ve, shprehur fillimisht në anketë dhe më vonë gjatë periudhës së ekspozimit.

Kodi i ri dhe vlerat etike të tij

Në Kodin e Etikës së INTOSAI-t të rishikuar, vlerat etike janë konceptet e asaj që është e rëndësishme, ajo që duhet të nxisë vendimet për organizatën dhe stafin.
Ekzistojnë pesë vlera të përcaktuara për SAI-t:

1. **Integriteti -** për të vepruar me ndershmëri, besueshmëri, në mirë-besim dhe në funksion të interesit publik
2. **Pavarësia dhe objektiviteti -** të jesh i lirë nga rrethanat ose ndikimet që kompromotojnë (ose mund të konsiderohen si kompromotuese) të gjykosh dhe të veprosh në mënyrë profesionale dhe të paanshme
3. **Kompetenca** - për të marrë, mbajtur njohuritë dhe aftësitë e përshtatshme dhe për të vepruar në përputhje me standardet e aplikueshme me kujdesin e duhur
4. **Sjellja profesionale** - të jetë në përputhje me ligjet, rregulloret dhe konventat në fuqi për të shmangur çdo sjellje që mund të diskreditojë SAI-t
5. **Konfidencialiteti dhe Transparenca** - për të mbrojtur në mënyrën e duhur informacionin, duke e balancuar këtë me nevojën për transparencë dhe llogaridhënie

Ndonëse nuk largohen shumë nga Kodi i vitit 1998 dhe janë pothuajse identike me

vlerat e kodeve etike të disa organizatave të tjera, krahasuar me ato të dhëna gjatë periudhës së studimit dhe ekspozimit, ekziston një dallim – formulimi i vlerave të fundit.

Para publikimit të versionit të ri, "konfidencialiteti" ishte tema e cila krijoi shume debate, pasi disa SAI shprehën shqetësime se transparenca mund të mbizotërojë mbi konfidencialitetin.

Duke marrë parasysh të dy këto pikëpamje, vlera u ndryshua në emërtimin aktual "konfidencialiteti dhe transparenca" së bashku me një përkufizim që pasqyron nevojën për të balancuar të dy konceptet.

Modifikimi nuk rezultoi me ndryshime të mëdha në përmbajtjen e Kodit, pasi çështja e transparencës u theksua në fillimin e dokumentit, si në nivelin e kërkesave ashtu edhe në udhëzimet praktike të aplikimit.

Përfshirja e Kodit të ri të Përbashkët

Dallimi kryesor midis versionit të ri të Kodit dhe atij të vitit 1998 është përfshirja e perspektivës së SAI-t (si organizatë) së bashku me kërkesat e stafit individual, auditues dhe jo auditues.

Ky inkorporim ka për qëllim identifikimin dhe theksimin e përgjegjësive të SAI-t në lidhje me etikën, meqë sjellja individuale etike varet jo vetëm nga individi, por edhe nga mjedisi brenda të cilit ata punojnë.

SAI-t luajnë një rol të madh në krijimin e kulturës etike për organizatën, veçanërisht për të siguruar që stafi të mos mbetet i papërgatitur për t'u marrë me dilemat etike. Seksioni i Kodit, "Përgjegjësitë e Përgjithshme të Institucioneve Supreme të Auditimit", trajton këtë çështje duke renditur kërkesat etike që SAI-t duhet të arrijnë, duke përfshirë promovimin e një kulture etike, vendosjen e tonit dhe udhëheqjen sipas shembullit dhe zbatimin e një sistemi të kontrollit të etikës për të mbështetur sjelljen etike dhe për të adresuar shkeljet e vlerave etike. Ky grup kërkesash shërben si një listë kontrolluese kundër së cilës mund të vlerësohet funksionimi aktual i një SAI dhe identifikimi i fushave për të cilat nevojitet përmirësim.

Një risi tjetër e kodit të ri është struktura e dokumentit. Parathënia është pasuar nga një listë vlerash dhe përkufizimesh themelore dhe një pjesë kushtuar kërkesave të SAI-t. Ka edhe segmente të dedikuara për çdo vlerë themelore. Brenda secilit seksion, kërkesat e lidhura me etikën janë të përcaktuara veçmas për SAI dhe stafin, si audites dhe jo audites. Grupet e kërkesave, të cilat janë dalluar qartë përmes gjuhës dhe prezantimit grafik, pasohen nga fushat "aplikative" që fokusohen në udhëzime praktike për të zbatuar kërkesat e renditura më parë. Këto, gjithashtu, janë të ndara për SAI-in si organizatë dhe stafin e SAI-t.

Po më tej?

SAI-t tani inkurajohen që të zhvillojnë ose miratojnë një kod etik dhe një sistem të përshtatshëm të kontrollit të etikës për ta zbatuar atë. Megjithatë, siç thuhet në Parathënie, asnjë kod nuk mund të

adresojë të gjitha rrethanat etike që do të lindin në praktikë. Prandaj, Kodi është shkruar në nivel parimi. SAI-t dhe stafi i tyre duhet të zbatojnë gjykimin e tyre profesional në rrethanat që hasin dhe ndjekin kërkesat përkatëse të përcaktuara në këtë Kod.

Përktheu : Amantja Patozi, specialiste

Drejtoria e Komunikimit, Botimit dhe Marrëdhënieve me Jashtë

SAI-et DHE ADAPTIMI I TYRE ME NDRYSHIMET KLIMATERIKE

Të auditosh për të adresuar një risk kompleks

Marrë nga "INTOSAI Journal", pranverë 2017

SAI-et kanë aftësinë për të adaptuar qasjen audituese. Ndryshimet klimaterike përbëjnë një çështje komplekse dhe shumë SAI-e kanë mandatin për të ushtruar kontroll mbi një sërë fushash politike për të forcuar funksionet qeveritare.

Hyrje

Ndryshimet klimaterike konsiderohet nga shumë si komplekse, çështje të koklavitura që përbëjnë risk për shumë sisteme ekonomike dhe mjedisore. Sipas Këshillit për Kërkime Kombëtare të SHBA-së, megjithëse nuk mund të kemi parashikime të sakta, ka një kompromis shkencor se ndryshimet klimaterike kanë pasoja serioze për shoqërinë njerëzore pasi prekin shumë nga ekosistemet ku bazohet veprimtaria njerëzore.

Në adaptimin ndaj ndryshimeve klimaterike - pra përshtatja e sistemeve njerëzore si përgjigje ndaj ndryshimeve klimaterike - është e rëndësime pjesa e menaxhimit të këtyre risqeve. Pavarësish rolit të përshtatjes në menaxhimin e risqeve klimaterike, një auditim i vitit 2012 nga Grupi i Punë së EUROSAI mbi Auditimin Mjedisor (WGEA) zbuloi se përshtatja nuk është një prioritet në mesin e prioriteteve audituese të tetë qeverive evropiane (1). Shumica syresh kanë realizuar vlerësime të riskut për të mbledhur informacione rreth impaktit të ndryshimeve klimaterike, por vetëm dy prej tyre kanë zhvilluar një strategji efikase adaptimi. Pak shtete kanë filluar të bëjnë parashikime mbi impaktin e ndryshimeve klimaterike në ekonomitë e tyre.

Masat e implementuara janë kryesisht në përgjigje të ndryshimeve aktuale klimaterike dhe nuk janë adaptuar për t'i rezistuar impakteve afatmesme dhe afatgjata të ndryshimeve klimaterike. Adaptimi po bëhet gjithnjë një çështje e rëndësishme për SAI-t pasi këto impakte sjellin risqe financiare për qeveritë. Për

shembull, gjatë dekadës së fundit, qeveria e SHBA-së ka shpenzuar rreth 300 miliardë dollarë për shkak të kostove nga moti ekstrem dhe zjarret (siç është raportuar në kërkesën buxhetore të vitit 2016 të Presidentit).

Për më tepër, Akademikët Kombëtarë të SHBA-së besojnë se kostot priten të rriten pasi ngjarjet e rralla të motit ekstrem po bëhen gjithnjë e më të shpeshta. SAI-et e Holandës dhe SHBA-së kanë kryer auditime mbi adaptimin përgjatë disa viteve. Ky artikull ofron një panoramë të kornizave të përdorura për këto auditime, rezultatet dhe impaktet e punës së tyre dhe sfidat me të cilat mund të përballen SAI-t.

Këto shembuj tregojnë se adaptimi, pra masat adaptuese, mund të auditohen nga SAI-et në shumë mënyra dhe auditime të tilla mund të kenë impakte pozitive.

Korniza audituese

SAI i Hollandës (NCA) zhvilloi një auditim në 2012 me kërkesë të EUROSAI WGEA për të marrë pjesë në një auditim të koordinuar adaptimi (2). Nga një perspektive kombëtare, ky auditim është i rëndësishëm për shkak të rëndësisë sociale dhe marrëveshjeve ndërkombëtare që ka nënshkruar Holanda, si Konventa e Kornizës së Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimaterike (UNFCCC). Për më tepër, auditimet e mëparshëm të NCA kanë zbuluar se shpenzimet qeveritare mbi politikat klimaterike mund të dëmtojnë financat publike.

NCA shqyrtoi politikën klimaterike të adoptuar në 2007, me fokus në :

1. Vlerësimin e riskut dhe cënueshmërisë në nivel kombëtar (shiko figurën 1)

2. Hartimin, koordinimin dhe monitorimin e politikës kombëtare të adaptimit;

3. Aspektet financiare (shpenzimet, kostot, përfitimet)

Kjo kornizë reflekton një qasje gjithëpërfshirëse të hartuar për të ofruar një shqyrtim të hollësishëm mbi organizatën dhe progresin e arritur nga politika e adaptuar. Përgjatë viteve, GAO ka publikuar një sërë raportesh mbi adaptimin. Bazuar në këtë punë të kryer, GAO theksoi në Listën e Risqeve të Larta: "Të kufizojmë risqet fiskale të qeverisë amerikane duke menaxhuar risqet e ndryshimeve klimaterike", e cila tërhoqi vëmendjen e agjencive amerikane në ato fusha me risqe të lartë mashtrimi, abuzimi, keqmenaxhimi ose që janë nën transformim. Në veçanti, GAO identifikoi zonat ku duhen bërë përmirësime të gjera për të reduktuar risqet fiskale, duke krijuar një kornizë për kryer auditime të adaptimit. Këto fusha përfshijnë, por nuk kufizohen, tek roli i qeverisë amerikane si:

1. Lider i planit strategjik që koordinon veprimet federale, si dhe informon mbi aksionin shtetërore, lokal dhe të sektorit privat;

2. Zotërues ose operator i infrastrukturës shtetërore;

3. Garantues i pronës dhe kulturave bujqësore që cenohen nga ndryshimet klimaterike;

4. Ofrues i të dhënave dhe asistencës teknike ndaj shumë vendimmarrësve, përgjegjës për menaxhimin e impakteve të ndryshimeve klimaterike dhe;

5. Ofrues i dëmshpërblimeve nga katastrofat.

Në shkurt 2017, GAO botoi një version të përditësuar të Listës së Risqeve të Larta dhe përcaktoi se qeveria ka shënuar progres mbi këtë çështje por nuk ka plotësuar të gjithë kriteret për heqjen e tyre nga lista (3).

Sfidat

SAI-et kanë aftësinë për të adaptuar qasjen audituese. Ndryshimet klimaterike përbëjnë një çështje komplekse dhe shumë SAI-e kanë mandatin për të ushtruar kontroll mbi një sërë fushash politike për të forcuar funksionet qeveritare. Megjithatë, SAI-t mund të përballen me disa sfida kur auditojnë këto masa adaptimi, përfshirë:

Pasigurinë. Masat adaptive për të adresuar probleme afatgjata me impakte që mund të shfaqen gradualisht, në nivele të ndryshme pasigurie. Kështu, audituesit duhet të kenë parasysh natyrën dinamike të adaptimit gjatë kryerjes së auditimeve kur formulojnë konkluzionet dhe rekomandimet, diçka që NCA e realizoi në 2012. Ndër të tjerat, NCA konkludoi se qeveritë pasuese nuk kanë një kuptim të qartë mbi risqet që derivojnë nga ndryshimet klimateriken në një sërë fushash dhe kishin ulur vigjilencën mbi atë sesi mund të ndikonin këto risqe. Si rezultat, NCA u rekomandoi periodikisht qeverive të analizonin risqet e ndryshimeve klimaterike në të gjithë sektorët, e më pas të integronin dhe vlerësonin rezultatet e këtyre analizave me qëllimin sigurimin e një vendimmarrjeje politike për rishikimin e politikave mbi adaptimin me ndryshimet klimaterike.

Dimensionet lokale, rajonale dhe globale të adaptimit. Është e rëndësishme për audituesit të jenë të vetëdijshëm se impaktet potenciale të ndryshimit të klimës në një vend të caktuar mund të ndikojnë në rajone të tjera të botës dhe në të gjithë sektorët (4). Për shembull, sipas një studimi të kryer nga Administrata e Shërbimeve të Përgjithshme Amerikane, një ngjarje e vetme e lidhur me klimën mund të ketë efekte komplekse, me një gamë ndikimesh të drejtpërdrejta dhe të tërthorta, në të gjithë sektorët. Sipas studimit, këto efekte u provuan në vitin 2011 kur përmbytjet e rënda ndërprenë prodhimin elektronik në Tajlandë, duke çuar në vonesa dhe ndërprerje për kompanitë në mbarë botën. Në kohën që ndodhi përmbytja, 45% e hard-drive-ve kompjuterikë në botë prodhoheshin në Tajlandë. Pavarësisht natyrës rajonale të impakteve të ndryshimit klimatik, audituesit duhet të jenë të ndërgjegjshëm se përpjekjet e përshtatjes zakonisht janë specifike sipas vendit dhe vendndodhjes. Çdo vend dhe pozicion gjeografik ka nevojat e veta të adaptimit dhe të burimeve, të cilat mund ta bëjnë të vështirë krahasimin me përpjekjet në vendet e tjera. Sidoqoftë, SAI-t ende mund të mësojnë nga praktikat e vendeve

të tjera. Për shembull, si pjesë e një shqyrtimi të vitit 2015 të përpjekjeve federale të SHBA-ve për të siguruar informacione mbi klimën, GAO studioi se si Gjermania, Holanda dhe Mbretëria e Bashkuar përdornin sisteme të informacionit mbi klimën për të dhënë mësime të nxjerra për zhvillimin e një sistemi informacioni kombëtar amerikan mbi klimën (5) .

Kriteret e duhura. Ekzistojnë kritere që mund të përdoren ose përshtaten për auditimet e adaptimit, edhe pse kjo është një fushë relativisht e re. Si shembull, kriteret e auditimit të NCA-së të vitit 2012 janë nxjerrë kryesisht nga marrëveshje (ndër) kombëtare të nënshkruara nga Holanda (p.sh. UNFCCC) dhe standardet e vitit 2010 të vendosura nga Organizata Ndërkombëtare e Institucioneve Supreme të Auditimit (INTOSAI), WGEA në "Auditim mbi Përgjigjen e Qeverisë ndaj Ndryshimeve Klimatike: Udhëzues për Institucionet Supreme të Auditimit" (6) . INTOSAI, gjithashtu, ofron standarde bazë për mirëqeverisjen, të tilla si alokimi i qartë i përgjegjësive ndaj aktorëve publikë të përfshirë në politikë. GAO ka përdorur një sërë kriteresh, duke përfshirë udhëzimet e agjencisë së brendshme "Standardet për Kontrollin e Brendshëm në Qeverinë Federale (7), si dhe Urdhrat Ekzekutivë Presidencialë që drejtojnë agjenci të caktuara në zbatimin e ligjeve ose politikave.

Terminologjia. Edhe pse një fushë më e re, përshtatja lidhet me koncepte të njohura për SAI-t, të tilla si menaxhimi i riskut, elasticiteti dhe zbutja e riskut, siç ilustroi GAO në Maj 2016 (shiko figurën 2 në link-un më poshtë (8)). Prandaj, SAI-t janë në gjendje të përdorin terminologji të ngjashme kur auditojnë përshtatjen.

Figura 2: Marrëdhëniet midis rreziqeve, elasticitetit, zbutjes së rreziqeve dhe përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike

Auditime me Impakt

SAI-t mund të auditojnë masat adaptive për të përmirësuar praktikat e qeverisë dhe të zhvillojnë reduktime potenciale në kosto, pavarësisht pasigurisë dhe kompleksitetit të ndryshimeve klimatike. Në vitin 2014, GAO zbuloi se rritja e çmimeve të pronave në zonat me prirje rreziku kanë rritur humbjet, dhe se ndryshimi i klimës mund ta zmadhojë këtë efekt. Të dhëna nga Agjencia e Menaxhimit të Emergjencave Federale (FEMA) dhe Agjencia e Menaxhimi të Riskut treguan se ekspozimi ndaj humbjeve potenciale të pronave të siguruara u rritën me 8 për qind, nga 1.3 trilionë $ në 2007, në 1.4 trilion $ në 2013 (9). GAO rekomandoi që FEMA dhe RMA të ndërmerrnin hapa për të inkurajuar siguruesit e përmbytjeve dhe të të mbjellave duke miratuar praktika me qëllim reduktimin e riskut afatgjatë dhe të ekspozimit federal ndaj humbjeve. FEMA u pajtua me rekomandimin e GAO-s, ndërsa RMA as u pajtua e as nuk u pajtua. Në një shembull tjetër, në vitin 2015, GAO zbuloi se vetëm disa nga agjencitë federale amerikane të përzgjedhura kishin zbatuar veprimet për të menaxhuar risqet që lidhen me klimën në zinxhirët federalë të furnizimit , të cilët transportuan afërsisht 445 miliardë $ mallra dhe

shërbime për vitin fiskal 2014, pjesërisht për shkak të të qenit në fazat e para të planifikimit dhe jo-identifikimit të plotë të këtyre risqeve (10). GAO arriti në përfundimin se, duke mos ditur rreziqet e mundshme do të thotë që Agjencitë Amerikane nuk janë të pozicionuara mirë për të identifikuar ose zbatuar veprime për të menaxhuar këto risqe, të cilat mund të komprometojnë misionet dhe të shtrijnë burimet e kufizuara. Me qëllim për të ndihmuar Agjencitë Amerikane që të menaxhojnë këto risqe, GAO rekomandoi që Këshilli i Shteteve të Bashkuara mbi Cilësinë e Mjedisit të sqarojë udhëzimin e tij mbi përfshirjen e risqeve të zinxhirit të furnizimit në planet e përshtatjes së agjencisë dhe të ndërmarrë një plan për thirrjen e një grupi pune midis agjencive mbi dobësitë e zinxhirit të furnizimit të klimës. Këshilli ra dakord dhe zbatoi rekomandimet e GAO-s brenda një viti nga raporti. Përveç kësaj, një nga rekomandimet kryesore të NCA-së të vitit 2012 ishte që qeveria të implementonte një program kombëtar të adaptimit ndaj klimës të përbërë nga një paketë koherente veprimesh, projektesh dhe aktivitetesh, dhe të mbulonte të gjitha fushat e politikave që kërkojnë përshtatje ndaj ndryshimit të klimës. Që nga viti 2012, qeveria holandeze i ka adresuar të gjitha rekomandimet e raportit. Në Dhjetor 2016, kabineti i paraqiti Parlamentit një Strategji të re Kombëtare të Klimës, që synonte ta kthente Holandën elastike ndaj klimës, në të gjithë sektorët.

Për më shumë informacion rreth auditimeve të përmendura në këtë artikull ju lutemi kontaktoni: Znj. Michelle Wong (WongM@gao.gov) ose Znj. Willemien Roenhorst (w.roenhorst@rekenkamer.nl).

Referenca

(1) EUROSAI Working Group on Environmental Auditing, Adaptation to Climate Change–Are Governments Prepared? A Cooperative Audit (2012).

(2) Netherlands Court of Audit, Adaptation to Climate Change: Strategy and Policy (2012).

(3) GAO, High-Risk Series: An Update, GAO-17-317 (Washington, D.C.: Feb. 15, 2017).

(4) Riverside Technology, Inc. and Acclimatise, Climate Risks Study for Telecommunications and Data Center Services (2014).

(5) GAO, Climate Information: A National System Could Help Federal, State, Local, and Private Sector Decision Makers Use Climate Information, GAO-16-37 (Washington, D.C.: Nov. 23, 2015).

(6) INTOSAI Working Group on Environmental Auditing, Auditing the Government Response to Climate Change: Guidance for Supreme Audit Institutions (June 2010).

(7) GAO, Standards for Internal Control in the Federal Government, GAO-14-704G (Washington, D.C.: September 2014).

(8) GAO, Climate Change: Selected Governments Have Approached

Adaptation through Laws and Long-Term Plans, GAO-16-454 (Washington, D.C.: May 12, 2016).

(9) GAO, Climate Change: Better Management of Exposure to Potential Future Losses is Needed for Federal Flood and Crop Insurance, GAO-15-28 (Washington, D.C.: Oct 29, 2014).

(10) GAO, Federal Supply Chains: Opportunities to Improve the Management of Climate-Related Risks, GAO-16-32 (Washington, D.C.: Oct. 13, 2015).

Përktheu: Redi Ametllari, specialist

Drejtoria e Komunikimit, Botimit dhe Marrëdhënieve me Jashtë

Përgatitja e Institucioneve Supreme të Auditimit për objektivat e zhvillimit të qëndrueshëm

Marrë nga "INTOSAI Journal", pranverë 2017

Institucionet Supreme të Auditimit luajnë një rol të rëndësishëm në implementimin e Objektivave për Zhvillimin e Qëndrueshëm (OZHQ), një set me 17 objektiva dhe 169 synime të cilat duhet të realizohen deri në vitin 2030. Kombet e Bashkuara besojnë se SAI-et janë të rëndësishme për promovimin, forcimin, eficiencën, llogaridhënien, efektivitetin dhe transparencën e administratës publike.

Nga: Blucer W. Rajaguguk, I Gusti Bagus Tridarwata Yatnaputra dhe Adrianus Paulus

Bordi i Auditimit i Republikës së Indonezisë (BPK)

Hyrje

Institucionet Supreme të Auditimit luajnë një rol të rëndësishëm në implementimin e Objektivave për Zhvillimin e Qëndrueshëm (OZHQ), një set me 17 objektiva dhe 169 synime të cilat duhet të realizohen deri në vitin 2030. Kombet e Bashkuara besojnë se SAI-et janë të rëndësishme për promovimin, forcimin, eficiencën, llogaridhënien, efektivitetin dhe transparencën e administratës publike. Organizata Ndërkombëtare e Institucioneve Supreme të Auditimit (INTOSAI) ka hartuar një kornizë për auditimet që lidhen me OZHQ. Duke qenë se këto objektiva janë tashmë në axhendën globale, është më shumë i domosdoshëm se kurrë koordinimi midis SAI-eve për auditimin e këtyre objektivave. Ky artikull shpjegon se si duke punuar së bashku për auditimin e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm mund të arrijmë rezultate më efektive për të bërë më të mirën për qytetarët në mbarë globin.

Auditimet të kryera në bashkëpunim

Auditimet në bashkëpunim (siç shpjegohen në draftin e ISSAI 5800) janë auditime që kryhen nga dy ose më shumë SAI-e. Auditimet e kryera në bashkëpunim ndahen në: auditime paralele, të koordinuara dhe të bshkëpunim. Në auditimet paralele, auditime të ngjashme kryhen ne mënyrë simultane nga dy ose më shumë trupa audituese. Ndërkohë çdo trupë auditimi ka grupe auditime të veçanta të cilat raportojnë veçmas tek organet drejtuese të SAI-t për çështje brenda mandatit. Megjithatë ato ndjekin

të njëjtën metodologji dhe qasje. Një auditim i koordinuar është si auditimi i kryer në bashkëpunim me raporte të veçanta auditimi të cilat i paraqiten trupës menaxhuese të SAI-eve të ndryshme ashtu edhe auditimet paralele me raporte të veçanta (shtesë e raporteve të veçanta kombëtare). Në auditimet e kryera në bashkëpunim vendimet kryesore bëhen të njohura dhe auditimi kryhet nga një grup auditimi në të cilin marrim pjesë grupe audituese, të cilat zakonisht përgatisin një raport auditimi të përbashkët dhe ja paraqesin një organi drejtues (p.sh. INTOSAI -it).

Tabela 1 paraqet karakteristikat që lidhen me çdo lloj auditimi të kryer në bashkëpunim. Megjithatë ndryshimi midis tyre nuk është gjithnjë i qartë. Bazuar në ISSAI 5800, shkalla e bashkëpunimit varijon nga vazhdimësia e auditimeve paralele tek audimet e përbashkëta dhe lloji i bashkëpunimit për kryerjen e auditimit nuk më është i rëndësishëm se sa siguria që SAI-et të kenë të njëjtin opinion për të gjitha pikat e rëndësishme.

Llojet e Auditimit				
	Auditimi Paralel	***Auditimet e koordinuara***		***Auditimet e përbashkëta***
Grupi i auditimit	Auditim kombëtar	Auditim kombëtar	Grup i përbashkët	Grup i përbashkët
Objektivat	Të ngjashme/pjesërisht të ngjashme	Të ngjashme/pjesërisht të ngjashme	Identike	Identike
Qëllimi	I ngjashëm/ pjesërisht i ngjashëm	I ngjashëm/ pjesërisht i ngjashëm	Identike	Identike
Metodologjia	E ngjashme	I ngjashëm/ pjesërisht i ngjashëm	Identike	Identike
Kryerja e auditimit	Pothuajse simultane	simultane		
Raporti	Grup kombëtar	Raport auditimi i përbashkët	Raport në nivel kombëtar	Grup i përbashkët
Vlerësimi	Grup kombëtar		Grup i përbashkët	Grup i përbashkët

Tabla 1: Karakteristikat e auditimeve të kryera në bashkëpunim (sipas llojit). Burimi: Drafti i ISSAI 5800

Auditime në bashkëpunim janë kryer nga SAI-et në të shkuarën, veçanërisht në fushën e mjedisit (tabela 2). Këto auditime u mundësojnë SAI-eve të ndajnë standardet, njohuritë dhe eksperiencat dhe ato japin referenca si për SAI-et ashtu edhe për qeveritë. Për këtë arsye Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm mund të implementohen nga qeveritë pasi kjo ju mundëson atyre implementimin e tyre në të njëjtën fazë dhe me të njëjtën shpejtësi.

Viti	*Subjekti i Auditimit*	*SAI-et pjesëmarrëse*
2007	Auditim paralel për mbrojtjen e lumit Bug	Bjellorusia, Polonia, Ukraina
2007	Auditim performance për projektet shtetërore dhe situatën e mjedisit për lumin Plicomayo	Argjentina, Bolivia, Paraguaj
2010	Auditim ndërkombëtar i koordinuar për ndryshimet klimatike *Implikimet kryesore për qeveritë dhe audituesit (UNFCCC, Protokolli i Kyotos)*	Kanada, Australia, Austria, Brazili,Estonia, Finlanda,Greqia, Norvegji, Polonia, Sllovenia, Afrika e Jugut, Mbretëria e Bashkuar, Shtetet e Bashkuara të Amerikës
2013	Auditim paralek për parapërgatitjen për rastet e katastrofave	Turqia, Azerbajxhani, Kili, India, Holanda, Pakistani, Filipinet, Rumania, Ukraina

Tabla 2: Shembuj të auditimeve të kryera në bashkëpunim. Burimi website i INTOSAI WGEA

Referuar raportit të objektivave të zhvillimeve të mileniumit 2015 (pararendëse të objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm) veprimet globale janë rruga e vetme për të siguruar që axhenda e miratuar nuk do të lërë askënd pas (OKB 2015). Auditimet e kryera në bashkëpunim është një nga mënyrat për arritjen e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm dhe sigurojnë që askush të mos mbetet pas.

Cili lloj auditimi është më i miri?

Auditimet e përputhshmërisë dhe të performancës janë auditimet më të zakonshme të kryera në bashkëpunim që mund të përdoren gjithashtu për auditimi e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm. Auditimet e përputhshmërisë janë më të mira si në rastet kur objektivat janë të përfshira në programet e qeverisë por edhe kur ato nuk janë përfshirë në to. Në këtë mjedis ekzistojnë disa politika qeveritare të cilat përputhen me objektivat e qëndrueshme të zhvillimit(pavarësisht se nuk janë deklaruara) ndërkohë që disa të tjera nuk përputhen. Pavarësisht se objektivat e zhvillimit të qëndrueshëm nuk janë ligjërisht detyruese pritet që qeveritë:

1. Të adoptojnë dhe të hartojnë politika për arritjen e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm;
2. Të shqyrtojnë procesin e implementimin duke u bazuar në të dhëna dhe analiza të besueshme në nivel kombëtar;
3. Të kontribuojnë në vlerësimin në nivel rajonal dhe global (Këshilli ndërkombëtar i shkencës dhe Këshilli ndërkombëtar i shkencave sociale 2015 cituar në Simpson 2016, faqe 166).

Qëllimi 1 – Zhdukja e varfërisë	*Indikatori*
1.1 Deri në vitin 2030, të zhduket varfëria ekstreme për të gjithë njerëzit kudo ku jetojnë	1.1.1 Përqindja e popullsisë që jeton nën nivelin ndërkombëtar të varfërisë
1.2 Deri në vitin 2030, të përgjysmohet përqindja e burrave, grave dhe fëmijëve të të gjitha moshave që jetojnë në varfëri	1.2.1 Përqindja e popullsisë që jeton nën nivelin kombëtar të varfërisë
	1.2.2 burrave, grave dhe fëmijëve të të gjitha moshave që jetojnë në varfëri në të gjitha dimensionet e saj sipas përkufizimeve kombëtare.
1.3 Deri në vitin 2030, të arrihet një mbulimi i konsiderueshlm i mbrojtjes sociale të të varfër dhe të pambrojtur	1.3.1 Përqindja e popullsisë e mbuluar nga sistemet e mbrojtjes sociale
1.4 Deri në vitin 2030, të sigurohet që meshkujt dhe femrat të kenë të drejta të barabarta në burime ekonomike, shërbime bazë, pronësi, kontrollin mbi tokën dhe forma të tjera të pronësisë, trashëgimisë, burimeve natyrore, teknologjive të reja të përshtatshme dhe shërbimeve financiare, duke përfshirë mikrofinancimin	1.4.1 Përqindja e popullsisë që jeton në familje me qasje në shërbimet bazë
	1.4.2 përqindja e përgjithshme popullatës me të drejta të sigurta për të poseduar tokë
1.5 Deri në vitin 2030, të ndërtohen banesa të qëndrueshmëria për të varfrit dhe të prekurit nga situata të rrezikshme duke zvogëluar ekspozimin dhe cënimin e tyre ndaj ngjarjeve ekstreme klimaterike, si dhe goditjeve dhe fatkeqësive te tjera ekonomike, sociale dhe mjedisore	1.5.1 Numri i vdekjeve, persona të humbur dhe personave të prekur nga katastrofa në 100,000 njerëz
	1.5.2 Humbjet ekonomike të drejtpërdrejta në fatkeqësi në raport me produktin e brendshëm bruto në nivel global
	1.5.3 Numri i vendeve me strategji kombëtare dhe lokale për reduktimin e rrezikut nga fatkeqësitë
1.a Sigurimi i konsiderueshëm i burimeve nga një shumëllojshmëri e burimeve për zbatimin e programeve dhe politikat për t'i dhënë fund varfërisë në të gjitha dimensionet e saj	1.a.1 Përqindja e burimeve të alokuara nga qeveria drejtpërsëdrejti në programet e reduktimit të varfërisë
	1.a.2 Përqindja e shpenzimeve totale të qeverisë në shërbimet thelbësore (arsim, shëndetësi dhe mbrojtje sociale)
1.b Krijimi i kornizave të politikave në nivel kombëtar, rajonal dhe ndërkombëtar, bazuar në zhvillimin e strategjive pro të varfër dhe çështjeve sensitive gjinore	1.b.1 Përqindja e shpenzimeve korrente dhe kapitale të qeverisë për sektorët që përfitojnë në mënyrë jo proporcionale gratë, grupet e varfra dhe të cenueshme

Tabla 3: Qëllimet dhe indikatorët tregues për realizimin e Objektivit I. Burimi: UNSTAT i OKB

Qasja e auditimit të performancës

Auditimi i Performanës bazohet përgjithësisht në një nga tre qasjet: orientimin drejt sistemit, rezultatit dhe problemeve. Qasja përzgjidhet duke u bazuar në kushtet dhe fazat e zbatimit të objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm të çdo vendi. Qasja e orientuar drejt sistemit është e përshtatshme për të vlerësuar masat parandaluese në rang kombëtar të cilat përfshijnë aktivitete të ndryshme të lidhura me planifikimin, kryerjen e auditimit, raportimin dhe ndjekjen e rekomandimeve. Qasja e orientuara drejt rezultateve është e përshtatshme për fazën e implementimit, e cila karakterizohet nga shmangiet midis fakteve dhe objektivave. Qasja e orientuar drejt sistemit përfshin planifikimin, kryerjen e auditimit, raportimin dhe procesin e ndjekjes se rekomandimeve. Planifikimi nënkupton përfshirjen e Axhendës së OKB-së në kornizën ligjore kombëtare si dhe planin për aktet rregullatore dhe politikat kombëtare.

Kryerja i referohet disponibilitetit të mjeteve për ta zbatuar atë, të tilla si institucionet përgjegjëse, objektivat parësore dhe të dhënat relevante për matjen e performancës. Raportimi i referohet disponibilitetit të mekanizmave të raportimit dhe institucioneve përgjegjëse për shqyrtimin e raportit. Ndjekja e rekomandimit i referohet mekanizmave për përmirësimin e mangësive që duhen përdorur në raportin e monitorimit si mjet vlerësimi për të përmirësuar programin në të ardhmen. Qasja e orientuara drejt problemit mund të përdoret në kushte kur ekzistojnë njohuri shumë të mira për zbatimin e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm, rast i cili është mjaft evident në vendet e zhvilluara.

Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm kërkojnë informacion të qëndrueshme, të standardizuara dhe objektiv i cili është i aksesueshëm pa asnjë kosto dhe për çdokënd.

Këshilli Ekonomik dhe Social i Kombeve të Bashkuara (ECOSOC) ka hartuar tashmë treguesit e përgjithshëm ashtu si çdo vend mund të ketë hartuar më parë tregues të veçanta në referencë të treguesve të sipërcituar. Audituesit duhet të shqyrtojë zbatimin e këtyre treguesve për të ndihmuar SAI-t në mbledhjen e rezultateve të auditimit, si në kuadrin e brendshëm dhe atë ndërkombëtar.

Eksperienca e Indonezisë për implementimin e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm

Në të ardhmen, SAI-t mund të projektojnë auditime të përshtatshme në bazë të disa indikatorëve. OKB ka hartuar disa tabela të cilat ilustrojnë objektivat dhe treguesit e lidhura me to.

Në mënyrë të veçantë për Qëllimin e I (shih Tabelën 3), objektivat e renditura në mënyre alfabetike i referohen mjeteve të nevojshme për implementimin e tyre. Treguesit në zonën me ngjyrë të kuqe i referohen treguesve të disponueshëm në

Indonezi. Duke qenë se auditimi i objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm mund të përqendrohet në objektiva apo tregues të veçantë, në fazën e implementimit SAI-t mund të auditojë arritjet e një treguesi të vetëm ose të gjithë indikatorët të disponueshëm që lidhen me një objektiv të veçantë. Megjithatë, të dhënat për disa tregues janë të disponueshme nga disa ministri dhe jo vetëm nga Instituti i Statistikave. Për shembull, pothuajse të gjithë të dhënat për Objektivin I janë të dhëna që i disponon Ministria e Bujqësisë, çka kërkon që SAI të vlerësojë vlefshmërinë e tyre. Disa ishin pyetjet e shtruara në këtë rast si p.sh. *"A ka Ministria e Bujqësisë autoritetin dhe burimet e nevojshme për të kryer mbledhjen e të dhënave? A janë përdorur mjetet dhe metodologjitë e njohura për mbledhjen e të dhënave?"*. Në mënyrë të ngjashme, mund të ngrihen pyetje për listën e treguesve të ECOSOC të cilat nuk janë në dispozicion në nivel lokal, si p.sh:*" A duhet SAI të inkurajojë qeverinë (në këtë rast, Institutin e Statistikave) për inicimin e mbledhjes së këtyre treguesve? "*

Grupi i auditimit të kryer në bashkëpunim për programin e reduktimit të varfërisë. Rast studimor.

Strategjia e Reduktimit të Varfërisë në Indonezi është e komplikuar, pasi ajo përfshin nëntë programe të hartuara nga një ndërmarrje shtetërore dhe njëmbëdhjetë ministrive (Figura 2). Pavarësisht këtyre programeve, objektivi i reduktimit të varfërisë 2010-2014 nuk është përmbushur. Mospërmbushja e objektivit e shtyu Zyrën Kombëtare të Auditimit të Indonezisë (BPK)të kryej një auditim performance. BPK konfiguruar një auditim të koordinuar ndërmjet zyrës qendrore dhe përfaqësuese BPK-së në disa provinca. U krijuan 12 grupe auditimi për të audituar 12 subjekte qeveritare dhe 15 grupe nga zyrat rajonale të cilat audituan 15 njësi që qeverisjes vendore. Auditimi i njësive të qeverisjes vendore ishte i nevojshëm për të vlerësuar konvergjencën midis strategjisë kombëtare dhe lokale për reduktimin e varfërisë. Auditimi ka rezultuar në një raport të konsoliduar kombëtar dhe raporte auditimi për çdo njësi të qeverisjes vendore

Konkluzione

Auditimet e kryera në bashkëpunim nga anëtarët e INTOSAI-t janë vendimtare në shkëmbimin e njohurive, çka sjell zgjerimin impaktit të auditimit. Auditimet paralele, auditimet e përbashkëta dhe auditimet e koordinuara mund të përdoren për të vlerësuar masat përgatitore të ndërruara nga qeveritë dhe zbatimin e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm.

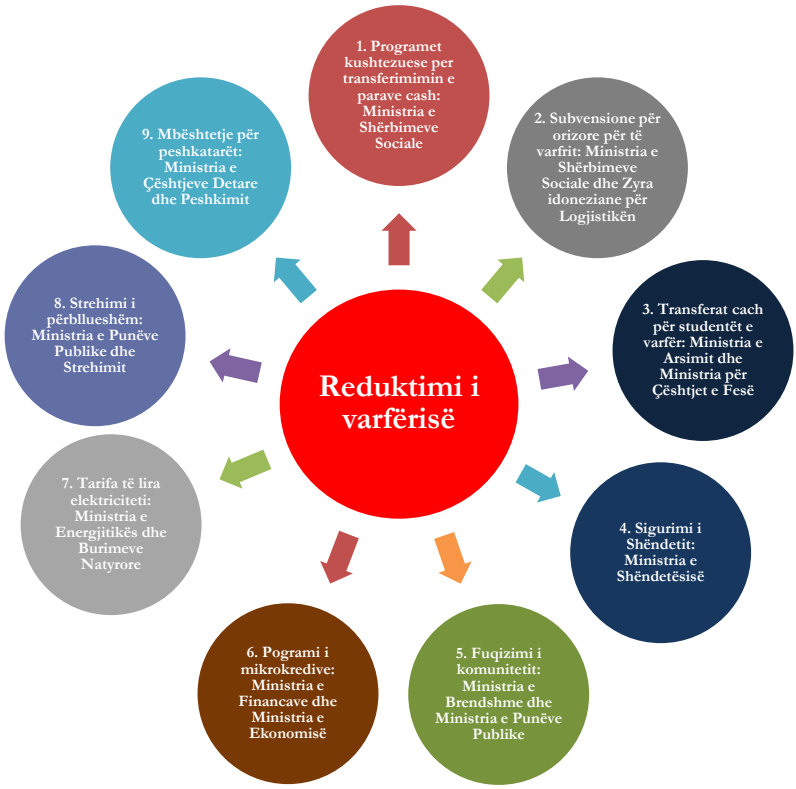

Përktheu: Alma Shehu, specialiste Drejtoria e Komunikimit, Botimit dhe Marrëdhënieve me Jashtë

Nga: Blucer W. Rajaguguk, I Gusti Bagus Tridarwata Yatnaputra dhe Adrianus Paulus

Bordi i Auditimit i Republikës së Indonezisë (BPK)

Info Kontrolli i Lartë i Shtetit

AKTIVITETE TË KLSH-së PËR PERIUDHËN JANAR – PRILL 2017

KLSH merr pjesë në Takimin e EUROSAI-t për Auditimin Paralel mbi Cilësinë e Ajrit

Në datat 26 - 27 janar u mbajt në Krakov takimi i radhës i SAI-ve të përfshira në Auditimin Paralel mbi Cilësinë e Ajrit, në të cilin është i angazhuar edhe Kontrolli i Lartë i Shtetit. Kjo iniciativë koordinohet në nivel evropian nga Gjykata Holandeze e Llogarive dhe nga SAI Polak dhe në të janë përfshirë SAI-t nga 14 shtete si Bullgaria, Estonia, Hungaria, Rumania, Sllovakia, Spanja, Shqipëria, Gjeorgjia, Izraeli, Kosova, Maqedonia, Moldavia, Zvicra. Kësaj iniciative i është bashkuar së fundmi edhe Gjykata Evropiane e Audituesve. Kontrolli i Lartë i Shtetit në këtë aktivitet u përfaqësua nga z. Artur Hasanbelliu, Drejtor Drejtorie në KLSH, Prof. Dr Sazan Guri dhe znj.Xhuljeta Çelaj Audituese e Lartë në KLSH.

Ideja për një auditim evropian mbi mbrojtjen e cilësisë së ajrit është hedhur në kuadër të Organizatës Evropiane të Institucioneve Supreme të Auditimit (EUROSAI), duke i dhënë përgjegjësinë e koordinimit të këtij auditimi SAI-t Holandez dhe atij Polak. Qëllimi kryesor i këtij takimi ishte hartimi i një strukture të përbashkët për auditimin paralel mbi cilësinë e ajrit, si edhe paraqitja nga ana e përfaqësuesve të Agjencisë Evropiane të Mjedisit të Raportit mbi Cilësinë e Ajrit në Evropë i publikuar në fund të vitit 2016.

Takimi u hap nga Presidenti i NIK-ut Polak, z. Krzysztof Kwiatkowski, i cili u rikujtoi të pranishmëve se mbi 85 % e qytetarëve të BE-së kushtëzohen të marrin frymë në një ajër, i cili përmban substanca toksike në sasi që i tejkalojnë normat e lejuara evropiane. Për fat të keq, vetë Polonia hyn në listën e atyre shteteve ku matjet tregojnë pikërisht nivele të larta të këtyre substancave në ajër, të cilat shkaktojnë probleme shëndetësore shqetësuese, madje edhe vdekjen e rreth 45,000 njerëzve çdo vit në Poloni. SAI i Polonisë shpesh herë ka rekomanduar instalimin e disa pajisjeve të veçanta në bimë për të zvogëluar volumin e pluhurit dhe të

gazrave ndotës, reduktimin e emetimeve nga sistemet ngrohëse të banesave duke stimuluar forma alternative ngrohjeje, si edhe krijimin e zonave me trafik të kufizuar, por këto nuk kanë patur impaktin e shpresuar. Nëse këto rekomandime do të ngrihen në nivel evropian, atëherë impakti i tyre në axhendën e politik - bërësve do të jetë edhe më i madh. Objektivi final i këtij auditimi paralel, në të cilin KLSH është tashmë e angazhuar prej rreth një viti, do të ketë si qëllim kryesor vlerësimin e aktiviteteve të shteteve që kanë për qëllim rritjen e cilësisë së ajrit. Pjesëmarrja në këtë iniciativë të përbashkët evropiane, do ti lejojë Kontrollit të Lartë të Shtetit të shqyrtojë dhe vlerësojë veprimtarinë e subjekteve përgjegjëse për mbrojtjen e ajrit në vendin tonë duke e krahasuar atë me situatat e ngjashme në shtetet e tjera, falë auditimeve të kryera. Vetë ajri nuk është pronë e ndonjë shteti në veçanti dhe efektet e një ajri të ndotur nuk respektojë kufijtë politikë të shteteve, prandaj përpjekjet e përbashkëta dhe të koordinuara në këtë fushë janë thelbësore për të dhënë rekomandime të cilat të kenë efekt të dukshëm për qytetarët dhe që realisht përmirësojnë cilësinë e ajrit.

Kryetari i KLSH-së takon drejtues të lartë të GAO-s në Uashington D.C.

Në datën 30 janar 2017, Kryetari i KLSH-së, z.Bujar Leskaj takoi në Uashington D.C. drejtues të lartë të Zyrës së Auditimit të Qeverisë së SHBA (GAO), përkatësisht z. James-Christian Blockwood, Drejtor i Planifikimit Strategjik dhe i Marrëdhënieve me Jashtë dhe zj. Janet St. Laurent, Drejtoreshë e Qendrës së Ekselencës në Auditim.

Qendra e Ekselencës në Auditim është një strukturë qendrore e GAO-s që punon me të gjitha institucionet e auditimit dhe llogaridhënies qeveritare në botë, për të përmirësuar dhe shtuar, nëpërmjet trajnimeve të saj, kapacitetet e tyre në auditim. Qendra ndihmon institucionet supreme të auditimit publik (SAI-t) të zhvillojnë dhe zbatojnë korniza të shëndosha të sigurimit të cilësisë në auditim dhe plane strategjike e strategji të zhvillimit të burimeve të tyre njerëzore, duke rritur njohuritë për standardet ndërkombëtare të INTOSAI-t.

Z. Leskaj dhe dy përfaqësuesit e lartë të GAO-s diskutuan fushat e bashkëpunimit me Qendrën e Ekselencës në trajnime afatgjata e afatshkurtra të audituesve shqiptarë, veçanërisht për Auditimin e Performancës dhe të IT, si edhe në sferën e Planifikimit Strategjik 2018-2022. Kryetari i KLSH shprehu vlerësimin e tij për ndihmën e deritanishme nga GAO dhe vullnetin e strategjinë e KLSH-se në këto vite për thellimin e bashkëpunimit. Ai i informoi drejtuesit e GAO-s për treguesit e institucionit shqiptar të auditimit në këto vitet e fundit, në fushën e kapaciteteve audituese dhe në thellimin e luftës kundër korrupsionit për përmirësimin e qeverisjes publike. Drejtuesit e GAO-s vlerësuan arritjet e KLSH-së, sidomos treguesit e mbulimit me auditime, gjetjet për mirë-administrimin e Buxhetit të Shtetit, kallëzimet penale, indeksin e dobishmërisë në auditim, etj. Gjatë bisedës u theksua rëndësia që kanë çështjet e etikës dhe integritet për

Institucionet Supreme të Auditimit dhe në këtë kontekst, z.Leskaj citoi një pjesë të leksionit, *"Etika dhe integriteti në auditim: një parakusht për mirëqeverisje"*, të mbajtur nga Audituesi i Përgjithshëm i GAO, z. Dodaro në "Shoqërinë Amerikanë për Administratën Publike", ku theksohet se *"....etika dhe integriteti janë të lidhur pazgjidhshmërisht me auditimin në funksion të transparencës, llogaridhënies dhe mirëqeverisjes. Këto standarde kanë ndikime konkrete tek puna e GAO-s dhe audituesit tanë. Për t'u shprehur më thjesht, etika dhe integriteti janë parësore për GAO-n. Në fakt, integriteti është një nga tre parimet kryesore të GAO-s. Dy të tjerat janë llogaridhënia dhe besueshmëria...."*.

Në përfundim, zoti Leskaj shprehu vlerësimin e tij për Zyrën e Auditimit të Qeverisë së SHBA dhe veçanërisht për Audituesin e Përgjithshëm të saj, z.Gene L. Dodaro që përgatitën strategjinë e zhvillimit të INTOSAI-t për periudhën 2017-2022, të cilën e lançuan në Kongresin e XXII të INTOSAI-t, në Abu Dhabi, me synimin për të rritur kontributin e SAI-ve në përforcimin e llogaridhënies dhe transparencës në menaxhimin financiar publik në të gjithë botën.

Zj. St. Laurent, me përvojë të gjatë në GAO, konfirmoi bashkëpunimin e mëtejshëm dhe bëri një pasqyrë të aktivitetit të Qendrës dhe arritjeve të saj, si edhe qasjet bashkëkohore, veçanërisht për përdorimin e teknologjisë së informacionit gjatë trajnimeve. Nga ana e tij, Drejtor i Planifikimit Strategjik dhe Marrëdhënieve me Jashtë, z. Blockwood konfirmoi mbështetjen e GAO-s, edhe nëpërmjet ardhjes së audituesve të GAO-s në Shqipëri për trajnime në fushat e kërkuara nga KLSH. Të dy palët ranë dakord për eksplorimin e mundësive për nënshkrimin e një marrëveshje bashkëpunimi me Qendrën për Ekselencë në Auditim. Takimi u zhvillua në frymën e mirëkuptimit dypalësh dhe përmbushi pritshmëritë e KLSH-së, lidhur me bashkëpunimin mes dy institucioneve.

KLSH merr pjesë në takimin e VIII-të për Auditimin e Etikës, organizuar nga grupi Task Force (EUROSAI) për Auditimin e Etikës

Në datat 2-3 shkurt 2017, u zhvillua në Londër, takimi i VIII-të i grupit Task Force të EUROSAI-it për "Auditimin dhe Etikën" (TFA&E). Në cilësinë e anëtarit të këtij grupi, KLSH mori pjesë në këtë aktivitet të rëndësishëm të EUROSAI-t, i cili trajtoi një prej çështjeve më aktuale për administratën publike, Etikën, e cila është e lidhur me parandalimin dhe luftën kundër korrupsionit. Trajtimi i kësaj teme është me rëndësi prioritare për institucionet supreme të Auditimit, të ngarkuara me mbikëqyrjen e menaxhimit të shëndoshë të financave publike. Në këtë takim morën pjesë përfaqësuesit e 18 SAI-ve: Gjykata Portugeze e Llogarive

që kryeson Task Forcën, Shqipëria, Republika Çeke, Gjykata Evropiane e Audituesve, Kroacia, Maqedonia, Izraeli, Italia, Malta, Holanda, Polonia, Mbretëria e Bashkuar, Rumania, Gjermania, Serbia, Spanja, Turqia dhe Hungaria. KLSH u përfaqësua në këtë aktivitet nga Sekretarja e Përgjithshme znj. Luljeta Nano, Drejtoresha e Drejtorisë së Komunikimit, Botimeve dhe Marrëdhënieve me Jashtë, znj. Irena Islami, znj. Amantja Patozi dhe znj. Armanda Begaj, audituese.

Zyra Kombëtare e Auditimit (NAO) e Britanisë se Madhe ishte SAI mikpritës, fjala përshëndetëse u mbajt nga z. John Thorpe, Anëtar i Bordit drejtues të NAO.

Punimet e këtij takimi u hapën ditën e parë me një informacion të përgjithshëm mbi TFA&E dhe aktivitetet e saj nga znj. Helena Abreu Lopes, Kryetare e TFA&E.

Gjatë ditëve të takimit u trajtuan dhe u diskutuar çështje si:

- "Cështjet e auditimit të Etikës në SAI-t Evropiane", NAO;
- "Investigimi i NAO-s lidhur me pranimin e dhuratave dhe procedurat e mikpritjes nga zyrtarët publikë: metodat dhe gjetjet";
- "Modulet e Integritetit / Rastet e auditimit të etikës", SAI i Hungarisë;
- "Gjetjet e auditimit të qeverisë", NAO ;
- "Forcimi i monitorimit dhe sistemet e kontrollit për etikën në SAI-e: udhëzime për zbatimin e ISSAI 30", ECA;

Gjatë ditës së dytë të takimit zoti Jacek Jezierski diskutoi lidhur me rezultatet e aktivitetit te TFA&E per EUROSAI-n dhe SAI-et dhe mësimet që duhet te nxjerrim. Zoti Jezierski theksoi se etika duhet të promovohet edhe në organizata të tjera publike.

Gjatë ditës së dytë të takimit u trajtuan edhe shumë shembuj praktikë që lidhen me dilemat etike, diskutimi i të cilëve ngjalli diskutime, në të cilat u përfshinë të gjithë pjesëmarrësit.

Dita e dytë e takimit u përshëndet edhe nga Presidenti i Gjykatës Portugeze te Llogarive z.Vitor Caldeira. Gjatë fjalës së tij zoti Caldeira theksoi se EUROSAI beson se Task Forca për Auditim & Etikën po studion dhe punon fort për të arritur qëllimin kryesor atë të promovimit të sjelljes etike si në Institucioneve Supreme të Auditimit dhe në organizatat publike. Në periudhën 2014-2017, Task Forca do të realizojë këto qëllime përmes dy fushave kryesore të aktivitetit: "Nxitja e etikës, si një shtyllë e Institucioneve Supreme të Auditimit" dhe "Promovimi i sjelljes etike në organizatat publike përmes auditimeve të SAI-ve". Në një përpjekje të përbashkët me anëtarët e task forcës dhe ekspertëve të ftuar, ne do të përpiqemi të vazhdojmë të ofrojnë produkte të rëndësishme për të

arritur këto qëllime. Ne do të përpiqemi që të jemi të dobishëm, për të rritur vlerat e SAI-ve, lidershipin dhe stafin e tyre, si dhe për qytetarët të cilëve u shërbejnë- vijoi z.Caldeira.

Në fund pjesëmarrësit theksuan rëndësinë e këtij aktiviteti të EUROSAI-t dhe u la si detyrë finalizimi i udhëzuesit për auditimin e Etikës, i cili do të paraqitet në Kongresin e ardhshëm të EUROSAI-t në muajin maj në Stamboll.

Vizitë studimore në Zyrën Supreme të Auditimit të Kroacisë

Në datat 7-9 Shkurt, Kontrolli i Lartë i Shtetit mori pjesë në vizitën studimore në Zyrën Shtetërore të Auditimit të Kroacisë, në kuadër të projektit të binjakëzimit "Ngritja e kapaciteteve të auditimit të jashtëm në Shqipëri", financuar nga Bashkimi Evropian.

Takimi mes audituesve shqiptarë dhe kroatë u krye në funksion të auditimit pilot, i cili është duke u zhvilluar në Ministrinë e Zhvillimit të Ekonomisë, Turizmit, Tregtisë dhe Sipërmarrjes. Ky auditim performance, përveç funksionit primar të matjes së efektivitetit, efiçencës dhe ekonomicitetit të programeve strategjike për zhvillimin e turizmit, do të kontribuojë edhe në plotësimin e hartës së të dhënave mbi zhvillimin e turizmit në rajonin e Ballkanit e më gjerë. Auditimi pilot mbi zhvillimin e turizmit është kryer më parë nën drejtimin e Zyrës Shtetërorë të Auditimit të Kroacisë në bashkëpunim me vende të tjera si Maqedonia dhe Hungaria. Gjatë vizitës studimore, audituesit e Kontrollit të Lartë të Shtetit, znj. Eva Leka dhe znj. Miranda Berdo, prezantuan mënyrën e organizimit të strukturave përgjegjëse për zhvillimin e turizmit, ndryshimet ligjore, efektet e këtyre ndryshimeve ligjore gjatë dekadës së fundit si dhe etapat në të cilat ka kaluar hartimi i strategjisë kombëtare të zhvillimit të turizmit.

Kolegët kroatë shkëmbyen rastet e institucioneve të tyre lidhur me zhvillimin e turizmit duke prezantuar në këtë mënyrë edhe një nga modelet më të mira të turizmit në rajonin e Ballkanit, me qëllimi shkëmbimin e njohurive, eksperiencave dhe praktikave të mira në mënyrë që të kontribuojnë në përmirësimin e turizmit.

Kryetari i KLSH-së takon drejtues të Unionit të Punonjësve të Shqipërisë

Në datën 16 shkurt 2017, Kryetari i KLSH-së, z.Bujar Leskaj realizoi një takim pune me drejtues të Unionit të Punonjësve të Shqipërisë dhe konkretisht: z. Veli Fejzullaj, President i Unionit, z.Myslym Zotaj, Sekretar dhe Koordinator i sindikatës, si edhe përfaqësuesit të tjerë të Unionit si Prof.Dr.Ing.Gjergji Foto, Ing.Qerim Ismeni, z.Mahmut Dodgjini dhe z.Bekim Hadini.

Takimi u fokusua në kërkesën e sindikalistëve lidhur me pushimin nga puna të 410 naftëtarëve nga Kompania

"Albpetrol". Në emër të sindikalistëve e mori fjalën Prof.Dr. Gjergji Foto, një inxhinier gjeolog dhe pedagog me përvojë në fushën e shfrytëzimit të burimeve të naftës. Prof.Foto, mbështetur në përvojën e tij 40 vjeçare në këtë fushë evidentoi problematikën në fushën e industrisë së naftës në dy dekadat e fundit dhe veçanërisht menaxhimin pa strategji zhvillimi, keqadministrimin, shpërdorimin dhe shkatërrimet e qëllimshme të vendburimeve të nxjerrjes së naftës, gazit dhe përpunimit të tyre për qëllime përfitimi personal nga ana e disa firmave të dyshimta. Punonjësit e Industrisë së naftës-vijoi Prof.Foto janë të shfrytëzuar, duke punuar për vite me radhë në kushte të vështira dhe aktualisht nuk po përfitojnë as dëmshpërblimin që u takon për largimin me pa të drejtë nga puna duke theksuar faktin që i janë drejtuar KLSH-së për zgjidhje sepse vlerësojnë punën profesioniste të audituesve të këtij institucioni, më së shumti auditimet e realizuara në vitet e fundit në AKBN dhe në Albpetrol, rekomandimet e të cilave janë shumë profesionale, të drejta dhe të bazuara në ligj. Rekomandimet e këtyre auditimeve do të vlerësohen nga UPSH dhe sindikalistët për ta zgjidhur problemin në favor të punonjësve të industrisë së naftës.

Kryetari i KLSH-së në fjalën e tij falenderoi përfaqësuesit e sindikatës për besimin që kanë në institucionin që ai drejton dhe vlerësoi faktin që në këtë grup bëjnë pjesë edhe profesionistë të shquar dhe të ndershëm të fushës së hidrokarbureve si Prof.Dr.Gjergji Foto. Zoti Leskaj theksoi se pavarësisht auditimeve të kryera në këto fusha nga KLSH në 3-4 vitet e fundit, institucioni do të thellojë auditimet në periudhën në vijim dhe do të vazhdojë të trajtojë problemet e ngritura nga sindikatat e punonjësve, duke i vlerësuar si çështje me interes të madh publik. Punonjësit e industrisë së naftës kanë të drejtën e tyre të ndjekin këtë çështje në rrugë ligjore, duke përdorur pa dyshim edhe zgjidhjet konkrete të propozuara nga KLSH, si institucioni më i lartë shtetëror për auditimin e jashtëm në Shqipëri. Në këtë takim Kryetari i KLSH-së shoqërohej nga Zj.Luljeta Nano, Sekretare e Përgjithshme, zj.Albana Agolli, Drejtore e Departamentit të Auditimit të Investimeve dhe Projekteve me Financime të Huaja &Shoqërive Publike, z. Alush Zaçe Drejtor Kabineti, zj.Irena Islami, Drejtore e Drejtorisë së Komunikimit, Botimeve dhe Marrëdhënieve me Jashtë, Prof.Dr.Sazan Guri dhe Prof.Dr.Pajtim Ribaj. Takimi u zhvillua në frymën e mirëkuptimit dypalësh dhe përmbushi pritshmëritë e përfaqësuesve të sindikatës, të cilët falenderuan Kryetarin e KLSH-së për mbështetjen dhe për kohën që i kushtoi takimit dhe konfirmuan që do të vazhdojnë të ndjekin problemin e tyre në institucione të tjera të shtetit shqiptar, duke pasur si reference auditimet e realizuara nga KLSH në këto fusha në vitet e fundit dhe veçanërisht duke kërkuar

zbatimin e rekomandimeve të KLSH-së për çështjet e diskutuara.

Zhvillohet Analiza vjetore e KLSH-së për vitin 2016

Në datat 27-28 shkurt 2017, në ambientet e Universitetit "Ismail Qemali" Vlorë, Kontrolli i Lartë i Shteti zhvilloi analizën vjetore për vitin 2016. Kjo analizë vjetore e përgjithshme vijoi pas kryerjes së analizave vjetore të departamenteve të auditimit në disa nga universitetet kryesore publike të vendit në Tiranë, Durrës, Vlorë, Elbasan dhe Shkodër. Ajo përmblodhi gjetjet, sugjerimet dhe vërejtjet nga ana e profesoratit dhe e shoqërisë civile të këtyre qyteteve, të cilët KLSH i falenderon për pjesëmarrjen dhe kontributin, por sidomos profesoratin dhe studentët, që na mikpritën në mjediset e tyre.

Në këtë analizë morën pjesë, Audituesi i Përgjithshëm i Kosovës, z. Besnik Osmani, zv/Presidenti i NIK-ut polak, z.Wojciech Kutyla, z.Jacek Jezierksi, Këshilltar i Presidentit të NIK-ut polak, Eksperti Amerikan i Bankës Botërore për projektin e prokurimeve publike, z.Simeon A Sahaydachny, akademikë dhe profesorë, si Prof. Dr. Jorgji Bollano, Prof.Dr.Sazan Guri, Prof.Dr.Sherif Bundo, Prof.Dr. Ago Nezha, përfaqësues të Bankës së Shqipërisë, rektori i Universitetit të Vlorës Prof.Dr. Roland Zisi, pedagogë dhe studentë të këtij universiteti, gazetarë e përfaqësues të shoqërisë civile. Analiza Vjetore u hap me homazhe në nderim të dy audituesve të KLSH-së, të ndjerët Andi Buzo dhe Piro Imeraj, të ndarë papritur nga jeta.

Në prezantimin e kësaj analizë institucionale, Kryetari i Kontrollit të Lartë të Shtetit, z.Bujar Leskaj e përkufizoi veprimtarinë për vitit 2016 të KLSH si "Auditim në shërbim të qytetarëve". Së pari, kemi përmbushur detyrën dhe mandatin tonë kushtetues, duke realizuar 154 auditime nga 154 të planifikuara. Së dyti, nga auditimet e vitit 2016, KLSH ka zbuluar. Dëm ekonomik, parregullsi dhe shkelje financiare (në të ardhurat publike dhe shpenzimet e kryera) në nivelin e 25.5 miliardë lekë. Gjetjet e auditimeve të KLSH gjatë vitit 2016 kanë rritur treguesin e dobishmërisë, efektivitetit të institucionit, një tregues ky qendror i Kuadrit të Matjes së Performancës së Institucioneve Supreme të Auditimit, që vendos në raport sasinë e dëmit të kërkuar për zhdëmtim në Buxhetin e Shtetit, me sa i kushton taksapaguesve një SAI, i përdorur gjerësisht nga institucionet moderne evropiane të auditimit suprem dhe nga GAO amerikane. Për vitin 2016, për një lek të harxhuar nga KLSH, institucioni ka kërkuar shpërblimin e dëmit ekonomik për 78 lekë, e barabarte kjo me katër vite të marra së bashku, 2008, 2009, 2010 dhe 2011. Për pesëvjeçarin 2012-2016, mesatarja e treguesit të dobishmërisë ishte 127 lekë, ose mbi 6 herë më shumë se mesatarja e

pesëvjeçarit 2007-2011(20.6 lekë). Shifrat flasin vetë".

Ndër të tjera, Kryetari Leskaj theksoi se veprimtaria e KLSH-së përshkohet nga një luftë e thelluar kundër korrupsionit, ku çdo javë bëhet nga një kallëzim penal, një indikator ky që provon se Kontrolli i Lartë i Shtetit ndodhet në frontin e parë të luftës kundër korrupsionit.

Audituesi i Përgjithshëm i Kosovës, z. Besnik Osmani, në fjalën e tij, falënderoi Kryetarin e KLSH-së për angazhim institucional dhe personal që ka treguar për anëtarësimin e Kosovës në Organizatën e Institucioneve Supreme të Auditimit. Duke bërë një prezantim të Zyrës Kombëtare të Auditimit të Kosovës, z. Besnik Osmani theksoi se midis KLSH-së dhe ZKA-së ekziston një marrëdhënie e natyrshme, e cila është konkretizuar me ripërtëritjen e marrëveshjes së bashkëpunimit midis dy institucioneve. "Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës, do të jetë gjithmonë një shtëpi e dytë për audituesit e Shqipërisë", përfundoi fjalën tij z.Osmani.

Në përshëndetjen e tij, Rektori i Universitetit të Vlorës, z. Roland Zisi, theksoi se bashkëpunimi midis këtij universiteti dhe KLSH-së është kthyer tanimë në një traditë dobiprurëse për të dyja institucionet, veçanërisht për Universitetin e Vlorës. Sipas tij, Universiteti "Ismail Qemali" sheh tek KLSH-ja një ekspertizë të çmuar për implementimin e ligjit të ri të arsimit të lartë dhe të zhvillimit të veprimtarisë së tij në përputhje me kuadrin ligjor.

Prof. Dr. Jorgji Bollano, në emër të Këshillit Kombëtar të Kontabilitetit, vlerësoi rolin e KLSH-së në përmirësimin e menaxhimit financiar publik, me auditime që venë theksin në zbatimin e standardeve të kontabilitetit. Profesori i shquar theksoi se bashkëpunimi që ofron Kontrolli i Lartë i Shtetit me ekspertët kontabël, reflektuar konferencat e përbashkëta dhe punimet shkencore të botuara në Revistën Auditimi Publik, ka ofruar zgjidhje për problemet e njësive ekonomike. "KLSH është një shembull për të gjitha institucionet në organizimin e konferencave dhe workshopeve ku profesionistë të fushave të ndryshme mund të kontribuojnë në forcimin e mirëmenaxhimit të financave publike", përfundoi Prof. Dr. Jorgji Bollano. Gjate diskutimit te tij Prof.Dr.Sazan Guri u përqendrua në bashkëpunimin e KLSH-së me organizata të shoqërisë civile, organizata të profesionistëve të fushës dhe me botën akademike që ka vijuar të jetë prioritet në punën e KLSH-së. Prof.Guri, evidentoi faktin që KLSH ka lidhur 42 marrëveshje bashkëpunimi, nga të cilat 24 me OJF, 12 me institucione homologe dhe të tjerat me institucione shtetërore dhe Universitete Publike. Të gjitha këto marrëveshje kanë ndikuar në rritjen e transparencës së veprimtarisë së

KLSH-së dhe në forcimin e kapaciteteve të audituesve.

Dita e parë vijoi punimet me prezantimin e analizave vjetore për çdo departament, me prezantimin e auditimeve me impakt të rëndësishme dhe me efekte të konsiderueshme në menaxhimin e financave publike dhe zhvillimin ekonomik të vendit, si auditimi i performancës mbi marrëveshjet hidrokarbure në Shqipëri, auditimi në Infrastrukturën Rrugore, Auditimet në Menaxhimin e Financave Publike, Auditimet në Dogana dhe Tatime, Auditimi në Sistemet Informatike, Auditimet në administrimin e pronave, etj.

Dita e dytë e Analizës Vjetore pati në qendër të punimeve sfidat që ka KLSH-së për të forcuar më tej pozitën e saj si "agjente e qytetarëve", në tre fusha: të zbatimit të standardeve ndërkombëtare ISSAI, të luftës kundër korrupsionit dhe rritjes së transparencës nëpërmjet zgjerimit të kanaleve të komunikimit. Në arritjen e këtyre objektivave, KLSH do të asistohet edhe nga Banka Botërore dhe Zyra Polake e Auditimit (NIK), në kuadër të projektit IPA. Eksperti Amerikan i Bankës Botërore për projektin e prokurimeve publike, zoti Simeon A.Sahaydachny njoftoi gjatë Analizës Vjetore se BB do të ndihmojë KLSH në krijimin e një manuali për prokurimin publik dhe në forcimin e kapaciteve audituese të KLSH-së në fushën e prokurimeve.

Zv/Presidenti i NIK-ut polak, z.Wojciech Kutyla, bëri një prezantim të vitit të parë të zbatimit të projektit IPA "Forcimi i kapaciteteve të auditimit të Jashtëm në Shqipëri" dhe të rezultateve që janë arritur mes audituesve shqiptarë dhe ekspertëve të projektit në funksion të modernizimit të KLSH drejt parametrave të Institucioneve Supreme të Auditimit të Evropës. Zoti Jacek Jezierksi, Këshilltar i Presidentit të NIK-ut polak shpalosi Strategjinë e EUROSAI-it për vitet 2018-2023 dhe analizoi objektivat e kësaj strategjie, me qëllim që SAI-t të kontribuojnë në realizimin e Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm, si pjesë e Axhendës 2030 të OKB.

Gjatë analizës, një rëndësi e veçante iu kushtua kolanës së botimeve të KLSH-së, e cila në pesë vitet e fundit 2012-2016 është pasuruar me 67 tituj, përkundrejt 12 titujve në periudhën 1991-2011. Kolana përçon drejtimet strategjike të reformimit të institucionit, që janë rritja e kontributit në përmirësimin e qeverisjes publike. Botimet e KLSH-së janë zbatim i detyrimeve ndërkombëtare të angazhimit të institucioneve të auditimit edhe në fushën e botimeve të dokumentacionit për t'i mundësuar qytetarëve një akses më të gjerë. Kolana e botimeve, e cila pasurohet nga viti në vit, pasqyron çdo kronikë të reformave që ka nisur KLSH dhe nëpërmjet tyre, rritet transparenca dhe

llogaridhënia e institucionit, duke rritur njëkohësisht edhe besimin e qytetarëve ndaj punës së KLSH-së.

Analiza për vitin 2016 është një moment reflektimi për të ardhmen dhe në këtë kontekst Kryetari i KLSH-së, z.Bujar Leskaj, foli mbi perspektivat për vitin 2017, viti i realizimit të Strategjisë së Zhvillimit të KLSH 2013-2017. Kryetari Leskaj theksoi se KLSH do të konsolidojë auditimet e përputhshmërisë bazuar në standardet ndërkombëtare, auditimet financiare, në veçanti në certifikimit të pasqyrave financiare, si dhe do të rrisë numrin e auditimeve të performancës në 10-15% të auditimeve totale dhe auditimet IT në 50%. ”Integriteti dhe etika do të jenë në themel të punës audituese. Do shtojmë prezencën në Parlament, në komisione për Ekonomitë dhe Financat si dhe në komisionet hetimore”, theksoi ndër të tjera kreu i KLSH-së.

Kryetari i KLSH-së, në përfundim të fjalës së tij iu uroi suksese audituesve në punën e tyre për vitin në vijim, duke e mbyllur me një citim të Krye-kontrollorit të SHBA-ve, z.Gene L. Dodaro, mikut të Shqipërisë, KLSH-së dhe shqiptareve: ”Ne në GAO nuk bëjmë politika, as marrim vendime politike, kjo i takon Kongresit. Por ne besojmë se duke u bazuar në të dhëna të shëndosha, zyrtarët publikë kanë më shumë gjasa të marrin vendime të informuara dhe të bëjnë gjënë e duhur. Ky informacion i besueshëm dhe objektiv është i nevojshëm urgjentisht sot, për shkak të shumë sfidave fiskale, sociale dhe të sigurisë me të cilat përballet kombi ynë”. Gjatë ditës së dytë, analiza u ndal në një moment të veçantë, atë të promovimit të librit të sociologut Gëzim Tushi. Kryetari i KLSH-së u shpreh se z.Tushi përfaqëson një personalitet të shquar të sociologjisë dhe politologjisë. “Z. Gëzim Tushi ka një kontribut të çmuar krijues si sociolog dhe politolog, duke qenë autor i 20 librave, që kanë në qendër qytetarin, shoqërinë civile, moralin dhe shtresat në nevojë. Ato ofrojnë një ballafaqim me problematikat sociale të vendit tonë dhe orientojnë shoqërinë, si në nivelin e qytetarit ashtu edhe të shtetarit, drejt atyre qasjeve që i adresojnë në thelb këto problematika”. Analiza vjetore 2016 u mbyll me mbajtjen e një leksioni tepër interesant nga z. Gëzim Tushi me audituesit e KLSH-së.

Gjatë dy ditëve të qëndrimit në qytetin e Vlorës, audituesit e KLSH-së vizituan Muzeun e Pavarësisë dhe Galerinë e Arteve të këtij qyteti. Analiza e KLSH-së u ndoq me interes nga mediat kombëtare, të cilat në edicionet e lajmeve transmetuan mesazhe të kësaj analize, ndërsa televizioni lokal “6+1” e transmetoi

të plotë analizën e veprimtarisë së KLSH-së për vitin 2016.

Presidenti i Byrosë Shtetërore të Auditimit të Kuvajtit zhvillon një vizitë zyrtare dy ditore në Shqipëri

Në datat 6-7 mars 2017, Presidenti i Byrosë Shtetërore të Auditimit (SBA) të Kuvajtit, z. Adel Abdulaziz Al-Saraawi, zhvilloi një vizitë pune dy ditore në Shqipëri. Në përbërje të delegacionit ishin z. Ibrahim Abdullah Bukobar, Kryeauditues, Departamenti i Auditimit të Ministrive; znj. Fatma Yousef Al-Qattan, Specialiste mbi Organizmat Ndërkombëtare; znj. Fatma Abdullah Al-Abduljalil, Audituese e Asociuar, Departamenti i Shoqërive Publike dhe znj. Shiekha Khalid Al-Zair, Audituese e Asociuar, Departamenti i Punësimit. Gjatë takimeve të zhvilluara në ambientet e KLSH-së përgjatë dy ditëve, u bë një prezantim i dy institucioneve respektive, me qëllimin identifikimin e fushave dhe interesave të përbashkëta për nënshkrimin e një marrëveshjeje bashkëpunimi midis Kontrollit të Lartë të Shtetit dhe Byrosë Shtetërore të Auditimit të Kuvajtit, bazuar në një plan pune me një kalendar aktivitetesh.

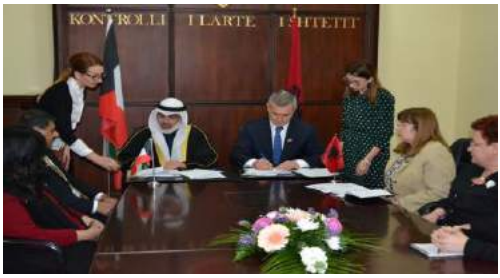

Kryetari i KLSH-se z. Leskaj vuri në dukje dobishmërinë që do të sjellë zbatimi i marrëveshjes së bashkëpunimit me Byronë Shtetërore të Auditimit të Kuvajtit, i cili përfaqëson një institucion modern dhe inovativ, jo vetëm në ARABOSAI por edhe në komunitetin e INTOSAI-t. "SAB i Kuvajtit renditet ndër SAI-t e pakta që realizon auditimet të llojit "para-faktit" (ex-ante audit), si dhe ka mbi 20 vjet që kryen auditime të performancës në një numër të konsiderueshëm në nivel vjetor. Në kuadrin e bashkëpunimeve institucionale me vendet e rajonit, me Gjykatën Evropiane të Audituesve, me Zyrën e Auditimit të Qeverisë së SHBA-së (GAO) dhe aktualisht me SAB e Kuvajtit, KLSH plotësoi gjeografinë e bashkëpunimeve institucionale, të cilat përbëjnë shtyllat e modernizmit të KLSH-së".

Kreu i KLSH-së theksoi se Kuvajti është një vend mik i Shqipërisë, i cili ka mbështetur me donacione dhe projekte madhore zhvillimin e shumë sferave të ekonomisë shqiptare. Në frymën e këtij bashkëpunimi, Kryetari Leskaj shprehu angazhimin maksimal të KLSH-së për ripërtëritjen e marrëveshjes së

bashkëpunimit duke e konkretizuar përmes auditimeve të përbashkëta, vizitave të ndërsjellta të audituesve shqiptarë dhe atyre kuvajtianë, workshop-eve, si dhe në organizimin e konferencave të përbashkëta shkencore. "Mbështetja e Kuvajtit është e rëndësishme për Shqipërinë dhe ne si Kontroll i Lartë i Shtetit shohim një aspekt tjetër të këtij bashkëpunimi, përpos atij financiar, atë të ndërveprimit institucional përmes auditimeve të përbashkëta, me qëllim forcimin e kapaciteteve institucionale", u shpreh Kryetar i KLSH, z. Bujar Leskaj. Nga ana e tij, Presidenti i Byrosë së Auditimit të Kuvajtit, z. Adel Abdulaziz Al-Saraawi, falenderoi Kryetarin e KLSH-së për ftesën dhe pritjen miqësore, duke vlerësuar rolin e Kontrollit të Lartë të Shtetit në përmirësimin e menaxhimit financiar në Shqipëri si dhe reformat institucionale të ndërmarra nga KLSH, të cilat, theksoi ai, reflektohen dhe tek prezenca aktive e audituesve të KLSH-së në grupet e punës së INTOSAI-t. "Kemi respekt për punën Tuaj dhe kemi ardhur me aspirata të reja për të ngritur në një stad të ri bashkëpunimin mes KLSH-së dhe SBA-së". Presidenti Al-Saraawi prezantoi një plan pune ku do të bazohet marrëveshja e bashkëpunimit me KLSH-në duke theksuar se Byroja Shtetërore e Auditimit është e përkushtuar për të çelur një horizont të ri ndërveprim mes dy institucioneve, duke u fokusuar në fushat e menaxhimit të riskut, zbatimit të standardeve ndërkombëtare të INTOSAI-t, auditimit të sektorit të hidrokarbureve, transparencës dhe integritetit, kontrollit të brendshëm dhe auditimit mjedisor. Presidenti Al-Saraawi shprehu një interes të veçantë për Konferencën Shkencore të KLSH, të cilën e konsideroi si një forum të rëndësishëm në funksion të kërkimit shkencor në fushën e auditimit dhe më gjerë dhe mbështeti propozimin e z.Leskaj për organizimin e një konferencë të përbashkët shkencore, një pikë kjo e cila u pasqyrua edhe në marrëveshjen e bashkëpunimit.

Në kuadër të vizitës në Shqipëri, në datë 6 mars, delegacioni i Kryesuar nga Presidenti i SAI-t të Kuvajtit zhvilloi një takim me Presidentin e Republikës, SH.T.Z. Bujar Nishani me Kryetarin e Kuvendit, SH.T.Z. Ilir Meta në ambientet e Kuvendit të Shqipërisë dhe me deputetë të Parlamentit.

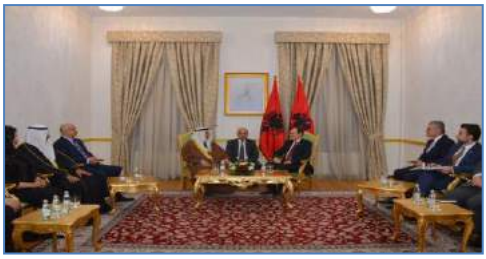

Gjatë takimi me delegacionin kuvajtian, Kreu i Shtetit, SH.T.Z. Bujar Nishani u shpreh se Kuvajti dhe Shqipëria kanë një miqësi të veçantë. *"Kuvajti ka tek Shqipëria një mik të përhershëm dhe ne jemi përgjegjës për të zhvilluar më tej këtë marrëdhënie. Vendi ynë ka dinamikë në zhvillimin ekonomik dhe roli i SAI-ve është me shumë rëndësi për miradministrimin e fondeve publike"*, përfundoi z. Nishani. Nga ana e tij, Presidenti Al-Saraawi falenderoi Presidentin për pritjen duke theksuar se së bashku me z. Leskaj do të punojnë për të konkretizuar marrëveshjen e bashkëpunimit, për të forcuar

llogaridhënien dhe transparencën në menaxhimin financiar.

Gjatë takimit me SH.T.Z. Ilir Meta, Kryetarin e Kuvendit, Presidenti i Byrosë shtetërore të Auditimit të Kuvajtit, Zoti Saraawi, vlerësoi rëndësinë e bashkëpunimit të SAI-ve me parlamentin, si institucion tek i cili SAI-t raportojnë por edhe institucioni që e mbështet veprimtarinë e SAI-ve, me qëllim përmirësimin e qeverisjes.

Zoti Meta vlerësoi marrëdhëniet e deritanishme me shtetin e Kuvajtit, të cilat i cilësoi si marrëdhënie vëllazërore. Zoti Meta konfirmoi se ai personalisht dhe institucioni që drejton janë mbështetës të fuqishëm të marrëdhënieve shumë të mira me shtetin e Kuvajtit dhe cilësoi në këtë drejtim vizitat e shumta të personaliteteve të rëndësishme të Kuvajtit në Shqipëri.

Në përfundim të takimeve dy ditore, Kryetari i KLSH-së, z. Bujar Leskaj dhe Presidenti i SAB, z. Adel Abdulaziz Al Saraawi nënshkruan Marrëveshjen e Bashkëpunimit, duke përcaktuar edhe një kalendar të aktiviteteve për periudhën 2017-2021, bazuar në planin e punës të përditësuar. Delegacioni gjatë ditëve të qëndrimit në Shqipëri zhvilloi një vizitë në Muzeun Historik Kombëtar në Tiranë dhe në Muzeun e Pavarësisë në Vlorë.

Pjesëmarrja e përfaqësuesve të KLSH-së në iniciativën e bashkëpunimit midis Institucioneve të Auditimit Suprem (SAI) në auditime paralele të performancës, PPA II

Në datat 7-9 mars në qytetin e Shkupit u mbajt takimi i pestë i përfaqësuesve të institucioneve Supreme të Auditimit nga Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina, Maqedonia, Kosova, Mali i Zi, Serbia, Suedia, si dhe përfaqësuesve nga ECA, në vijim të bashkëpunimit të vendeve të rajonit në auditime paralele performance, iniciuar për herë të dytë nga NAO e Suedisë (Paralel Performance Audit, PPA II).

Në këtë aktivitet KLSH u përfaqësua nga z. Aulent Guri, Kryeaudituesi Departamentit të Performancës, z. Alfred Zylfi dhe znj. Elfrida Agolli, Audites.

Takimi u përshëndet nga znj. Tanja Tanevska Auditues i Përgjithshëm i Zyrës së Auditimit të Maqedonisë. Në këtë takim, nga të gjitha vendet pjesëmarrëse u diskutuan arritjet e tyre në auditimin e dakordësuar mbi "Prokurimin Publik". Gjatë tri ditëve të punës në këtë bashkëpunim rajonal për realizimin e PPA II nga grupet e tetë SAI-ve pjesëmarrëse u diskutua rreth:

•Procesit të Prokurimit Publik në vendet e tyre;

•Evidencat e auditimit që janë mbledhur, analizën dhe interpretimin e tyre;

•Problemet më të shpeshta që janë vërejtur, duke përfshirë pasojat e këtyre problemeve;

•Përmirësimin e gjetjeve nëpërmjet analizave më të thelluara e të detajuara;

•Hartimin në formë piramide të pyetësorëve për krijimin e një terreni sa më të përshtatshëm dhe frytdhënës në gjetjen e mangësive në subjektet e audituara;

•Mënyrën e shkrimit të raportit të auditimit për ta bërë atë sa më të qartë për lexuesin.

Të gjitha diskutimet kishin si qëllim krijimin e një baze për kryerjen e një auditimi sa më efektiv, paraqitjen e tij në mënyrë sa më të përshtatshme e të thjeshtë për lexuesin si edhe rritjen e shkëmbimit të njohurive dhe përvojës mes audituesve e institucioneve të vendeve që ato përfaqësonin.

Në ditët në vijim u diskutua më në detaje në ekipe të ndara midis përfaqësuesve të dy apo tre SAI-ve dhe ekspertëve që drejtonin këtë workshop për problematika të ndryshme lidhur me formulimin e pyetjeve, kryerjen e vlerësimeve apo llogaritjen në vlerë monetare nga grupet e auditimit të dëmeve të ndryshme që shkaktojnë subjektet e audituara, etj.

Takimi i radhës i PPA II u vendos tëorganizohet në Beograd në qershor të vitit 2017.

Takim i Përfaqësuesve të KLSH me Drejtorin e GIZ për Shqipërinë

Në datën 9 mars 2017 përfaqësues të KLSH-së zhvilluan në ambientet e GIZ një takim me Drejtorin e GIZ për Shqipërinë z. Hans-Jurgen Cassens. GIZ punon në Shqipëri në emër të Ministrisë Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ) me qëllim rritjen e bashkëpunimit ndërmjet Republikës Federale të Gjermanisë dhe Republikës së Shqipërisë.

Përfaqësuesi i GIZ u informua për mënyrën e funksionit të KLSH-së dhe rolin e këtij institucioni të rëndësishëm kushtetues në përmirësimin e qeverisjes.

Zoti Hans informoi lidhur me mekanizmin e funksionimit të GIZ dhe fushat prioritare të bashkëpunimit të GIZ me Shqipërine në projektin ekzistues 2016-2017.

Nga ana e KLSH-së u shpreh angazhimi maksimal institucional për të vënë në dispozicion çdo lloj informacioni të nevojshëm për të mundësuar bashkëpunimin e mëtejshëm dhe mundësisht institucionalizimin e këtij bashkëpunimi. Në takim nga KLSH morën pjesë z.Luljeta Nano, Sekretare e Përgjithshme, zj.Lindita Milo, Drejtore e Përgjithshme, z.Ermal Yzeiraj, Drejtor i Departamentit Juridik dhe zj.Irena Islami, Drejtore e Drejtorisë së Komunikimit dhe Marrëdhënieve me Jashtë.

KLSH merr pjesë në Panairin e Librit të organizuar nga Bashkia e Elbasanit dhe Shoqata Kulturore Artistike "DURANA"

Në datat 11-14 mars 2017 për herë të parë në qytetin e Elbasanit në kuadër të festimeve për "Ditën e Verës", u zhvillua "Panairi i librit", i organizuar nga Bashkia e Elbasanit dhe Shoqata Kulturore Artistike "DURANA". Në panair morën pjesë rreth 20 shtëpi botuese nga Shqipëria dhe Kosova. Ky panair u ndoq me shumë interes nga qytetarët e Elbasanit, si dhe nga studentët e Universitetit "Aleksandër Xhuvani".

Interes shfaqi për vizitorët edhe stenda e botimeve të KLSH-së, në të cilën ishin ekspozuar 67 botimet e periudhës 2012-2016 të KLSH-së. Në këtë panair u prezantuan për herë të parë 3 botime të periudhës nëntor - dhjetor 2016, si: 4 vjet Auditim Publik 2012-2015; SAI dhe Parlamenti (partneriteti) dhe Revista "Auditimi publik" nr. 14 (maj-gusht 2016).

Auditues të KLSH marrin pjesë në Trajnimin Intensiv Ndërkombëtar ITP për "Auditimin e Performancës, Lahore, Pakistan

Në Lahore të Pakistanit u zhvillua Programi i 98-të i Trajnimit Intensiv Ndërkombëtar ITP për "Auditimin e Performancës". Auditori i Përgjithshëm i Pakistanit është institucioni i vetëm i mandatuar nga Kushtetuta për të mbështetur Parlamentin në mbikqyrjen e përdorimit të fondeve publike. Në përmbushje të funksionit të tij kushtetues SAI ka rreth 1500 auditues të kualifikuar. SAI i Pakistanit është i ndarë në 4(katër) degë. Një degë e specializuar është vendosur në Lahore, e cila organizon trajnime mbi Auditimin e Performancës si për punonjësit vendas ashtu dhe për pjesëmarrës nga institucione ndërkombë-tare të auditimit. Organizimi i këtyre trajnimeve është një traditë shumëvjeçare dhe deri tani janë trajnuar me sukses 343 auditues të Institucioneve Supreme të Auditimit nga vende të ndryshme të botës dhe 1360 zyrtarët e Departamentit të Auditorit të Përgjithshëm të Pakistanit. Aktualisht programi për trajnimin e Auditimit të Performancës që u zhvillua ishte i 98 -ti dhe u organizua për një periudhë 4 javore, nga 20.02.2017 deri 17.03.2017.

Nga KLSH në këtë trajnim morën pjesë zj. Ermira Vojka, Audituese e Parë dhe zj.

Erieta Këlliçi – Audituese e Dytë. Trajnimi u fokusua në të gjitha fazat e Auditimit të Performancës sipas renditjes kronologjike të zhvillimit të auditimit, dhe u relatua nga trajnues të kualifikuar dhe certifikuar nga qendra të ndryshme ndërkombëtare të Shteteve të Bashkuara të Amerikës, Mbretëria e Bashkuar, etj.

Gjatë javës së parë u prezantuan standardet ISSAI për auditimin e performancës, planifikimi i auditimit, përcaktimi i qëllimit të auditimit, risku i auditimit, pyetjet e auditimit dhe përcaktimi nëse do të zhvillohej auditimi ose do të rishikohej mundësia për të mos u zhvilluar. Në javën e dytë trajnimi u fokusua në temat, kontrollet e brendshme dhe faza e ekzekutimit të auditimit që u përfshi përgatitja e planit të auditimit, përkufizimi, burimi i të dhënave, kategoria, cilësia dhe llojet. Mënyra e mbledhjes së evidencave, teknikat dhe dokumentimi i tyre gjithashtu dhe analizimi i të dhënave. Në javën e tretë trajnimi u fokusua në zhvillimin në terren të auditimit, përgatitja e raportit përfundimtar, mbikëqyrja dhe rishikimi i auditimit. Në fund të kësaj jave u zhvillua një vizitë kulturore në kryeqytetin Islamabad ku u vizituan disa vende kulturore, muze dhe vende historike. Në datën 6 mars 2017 të gjithë pjesëmarrësit në trajnim u pritën nga Zëvendës Kryetari i Parë i Auditorit të Përgjithshëm i Pakistanit. Gjatë këtij takimi pjesëmarrësit u njohën me strukturën organizative dhe planin strategjik të Auditorit të Përgjithshëm të Pakistanit dhe u zhvillua një diskutim mbi ndryshimet dhe të përbashktat që kanë të gjitha SAI-t si anëtarë të INTOSAI-t.

Java e katërt u fokusua në fazën e raportimit të auditimit, krijimin e impaktit të auditimit, teknikat dhe mjetet në auditimin e performancës. Sigurimi i cilësisë në auditim si dhe faza e fundit e parashikuar zbatimi i rekomandimeve.

Në datën 17 mars u zhvillua ceremonia e përmbylljes së trajnimit të auditimit të performancës ku u shpërndanë nga Zëvendës Kryetari i Parë i Auditorit të Përgjithshëm i Pakistanit Certifikatat për përfundimin me sukses të trajnimit.

Drejtoresha e Qendrës për Ekselencë në Auditim të GAO-s, vizitë pune dy ditore në KLSH

Në datën 23 mars, znj.Janet St. Laurent, Drejtoresha e Qendrës së Ekselencës në Auditim të Zyrës së Auditimit të Qeverisë së SHBA-së (GAO) zhvilloi një takim në Kontrollin e Lartë të Shtetit, në kuadër të një vizite pune dy ditore që po zhvillon në Shqipëri. Në ambientet e KLSH, znj.Janet St. Laurent u takua me Kryetarin, z.Bujar Leskaj dhe drejtues të lartë të KLSH-së. Duke i uruar mirëseardhjen, Kryetari, z.Bujar Leskaj, u shpreh se vizita e znj. St.Laurent, e dyta vizitë e nivelit të lartë nga GAO, pas asaj të Kontrollorit të Përgjithshëm, z.David M. Walker në vitin 2004 dëshmon për forcimin e urave të bashkëpunimit midis dy institucioneve.

"Zyra e Auditimit të Qeverisë së SHBA-së është lider në komunitetin e INTOSAI-t, dhe në këtë cilësi, kjo vizitë është një formë "mini-peer review" për Kontrollin e Lartë të Shtetit. GAO ka përgatitur strategjinë e zhvillimit të INTOSAI-t për periudhën 2018-2022, një Strategji e cila do të fillojë implementimin në KLSH për të rritur kontributin në përforcimin e llogaridhënies dhe transparencës në menaxhimin financiar publik". Kryetari i KLSH-së theksoi vullnetin e tij personal dhe të institucionit që bashkëpunimi mes KLSH-së dhe GAO's të jetë permanent. Zoti Leskaj vlerësoi bashkëpunimin e frytshëm që GAO i ka ofruar KLSH-së në këto tre vitet e fundit, përmes programeve të trajnimit 4 mujore (fellowship) për audituesit shqiptarë, duke nënvizuar se kjo marrëdhënie ka një potencial të madh për t'u zgjeruar në fusha të tjera, si auditimet e performancës dhe auditimet IT. Ky takim zhvillohet në vazhdën e takimeve të Kryetarit të KLSH-së me z. Gene Dodaro, Auditor i Përgjithshëm i GAO, në vitin 2015 në Washington dhe në Kongresin e Abu Dhabit, në dhjetor të 2016, si edhe në vizitën e fundit në Washington në shkurt të vitit 2017.

Kryetari Leskaj theksoi se bazuar në Librin e Verdhë të GAO-s (Standardet e Auditimit të Qeverisë), të botuar nga KLSH në shqip, Kontrolli i Lartë i Shtetit do të përgatisë dhe botojë Librin e Verdhë të Standardeve të Auditimit të Qeverisë Shqiptare dhe kërkoi që audituesit e GAO të mbështesin rritjen e kapaciteteve në KLSH, jo vetëm me trajnime por edhe nëpërmjet asistencës profesionale në auditime të rëndësishme. Znj. Laurent, me përvojë të gjatë në GAO, falenderoi Kryetarin e KLSH-së për ftesën duke e konsideruar vizitën dhe takimin me përfaqësues të KLSH-së si pikënisje të një bashkëpunimi më të konsoliduar e konkret mes Kontrollit të Lartë të Shtetit dhe Zyrës së Auditimit të Qeverisë së SHBA-së.

Pasi u njoh me historikun, arritjet, sfidat, risitë e Ligjit të ri organik të Kontrollit të Lartë të Shtetit, zyrtarja e lartë e GAO-s vlerësoi progresin e arritur vitet e fundit në KLSH, veçanërisht në zbatimin e standardeve ndërkombëtare të Auditimit si dhe fushën e trajnimeve që KLSH ofron për audituesit, si brenda ashtu edhe jashtë vendit. "Vlerësoj fleksibilitetin e KLSH-së në përcaktimin e numrit dhe llojeve të auditimeve që do të realizohen, e cila është esenciale për veprimtarinë e një Institucioni Suprem Auditimi. Një indikator i rëndësishëm për rritjen e kapaciteteve audituese është programi i trajnimeve. Në këtë fushë, KLSH ka krijuar një traditë solide, për të cilën GAO jep kontributin e saj përmes fellowship-eve për audituesit shqiptarë". Më tej, znj.St. Laurent i konsideroi inovative botimet e artikujve nga audituesit e KLSH-së në shtypin e shkruar, që sipas saj, forcon

transparencën duke krijuar linja konkrete komunikimi me qytetarët dhe vlerësoi botimet e KLSH-së në vitet e fundit, rekomandimet e dhëna nga institucioni për subjektet e audituara, kallëzimet penale, etj.

Diskutimi mes përfaqësuesve të KLSH-së dhe znj.Janet St.Laurent u fokusua më tej me ekspertizën që mund të ofrojë Qendra e Ekselencës në Auditim të GAO-s, përmes trajnimeve në fusha si auditimi i performancës dhe auditimit IT. Në këtë kuadër, Kryetari i KLSH-së e çmoi ekspertizën amerikane në auditim, jo vetëm si pjesë integrale të politikave të ndërmarra për modernizimin e institucionit, por si një finalizim dhe përmbushje të reformave për ngritjen e kapaciteteve audituese të KLSH-së. " KLSH është në një fazë ku po konkretizon frymën e bashkëpunimit për forcimin e kapaciteteve, falë edhe bashkëpunimit me SAI partnere si NIK-u Polak, Zyra e Audimit të Kroacisë, Gjykata Austriake e Auditimit, Gjykata Evropiane e Audituesve, etj. Në këtë drejtim, bashkëpunim me GAO-n përmbyll këtë cikël modernizimi për institucionin". Në përfundim të takimit, Kryetari i Kontrollit të Lartë të Shtetit, z. Bujar Leskaj dhe Drejtoresha e Qendrës për Ekselencë në Auditim të Zyrës së Auditimit të Qeverisë së SHBA-së (GAO) znj. Janet St. Laurent u dakordësuan për identifikimin e fushave dhe prioriteteve të KLSH-së, me qëllim konkretizimin e kornizës së bashkëpunimit, ku do të bazohet asistenca e GAO-s për Kontrollin e Lartë të Shtetit.

Drejtoresha e Qendrës së Ekselencës në Auditim të GAO-s, Znj. Janet St.Laurent, zhvillon një leksion me audituesit e KLSH

Në datën 24 mars, në sallën e Akademisë së Shkencave, znj.Janet St.Laurent, Drejtoreshë e Qendrës së Ekselencës në Auditim të Zyrës së Auditimit të Qeverisë së SHBA-së (GAO), zhvilloi një leksion të hapur me audituesit e KLSH-së. Tema e leksionit ishte "Roli i GAO-s në provimin e llogaridhënies, rezultateve dhe bashkëpunimit". Leksioni vjen në kuadër të vizitës dyditore të znj.Janet St.Laurent në Shqipëri, ku mori pjesë edhe në Seminarin "SAI dhe Parlamenti".

Në prezantimin e këtij leksioni, znj.Janet St.Laurent i njohu audituesit shqiptarë me misionin e GAO-s dhe parimet ku bazohet puna audituese amerikane. *"Roli i GAO-s është që të mbështesë Kongresin e SHBA-së në ushtrimin e përgjegjësive kushtetuese, të asistojë në performancën e mirë dhe rritjes së llogaridhënies së qeverisë amerikane, për të mirën e popullit amerikan. Për të realizuar këtë mision, GAO mbështetet në disa parime thelbësore si: llogaridhënia, integriteti dhe besueshmëria për të garantuar që punë audituese të jetë profesionale, objektive, jo-partizane, jo ideologjike, e drejtë dhe e balancuar për të ofruar raporte të qarta e më cilësi të lartë mbi mënyrën sesi*

shpenzohet fondet federale".Shumica e raporteve të adutimit në GAO janë të llojit të performancës dhe bazohet në një metodologji të pasur që përfshinë: rastet studimore, kampionimin statistikor, anketimet, intervistat dhe krahasimin e të dhënave.

Për znj. St.Laurent, pavarësia e një Institucioni Suprem Auditimi është parakusht për realizimin e këtij misioni dhe në GAO, Audituesi i Përgjithshëm ka një mandat 15 vjeçar, më të gjerë që mund të kenë drejtuesit e institucioneve, me qëllim që veprimtaria audituese të mbetet e pacenuar nga rotacionet politike. "Audituesi i Përgjithshëm konfirmohet përmes një procesi emërimi të përbashkët, që përfshin Kongresin dhe Presidentin. Ai mund të largohet përmes "impeachment" ose një rezolute të përbashkët në Kongres, për arsye të mirëpërcaktuara".

Në vijim të leksionin, znj.St Laurent u ndal në një pikë të rëndësishme, të rolit thelbësor që ka Kongresi në efektivitetin e punës së një institucioni suprem auditimi, duke vlerësuar gjetjet dhe rekomandimet e SAI-t, si dhe duke kërkuar zbatimin e tyre nga institucionet e audituara. Zj. St. Laurent solli eksperiencën e pasur te GAO-s në raportet me Kongresin Amerikan, ku çdo vit GAO merr pjesë në qindra seanca dëgjimore te Kongresit dhe i dërgon atij me qindra raportime. *"Raporti GAO-Kongres institucionalizohet përmes një Dokument Protokolli. Tashmë kemi një traditë të konsoliduar besimi reciprok ku në shumicën e ligjeve të miratuara, Kongresi sanksionon dispozita të veçanta që i atribuojnë GAO-s të drejtën e auditimit për fushën që rregullon ligji. Në marrëdhëniet SAI- Parlament, raportet e performancës kanë rëndësi pasi zgjerojnë bashkëpunimin me komisione të ndryshme".*

Lektorja amerikane vuri në dukje se marrëdhënia solide GAO-Kongres ka krijuar një mekanizëm efektiv për ndjekjen e rekomandimeve që ka rezultuar në një impakt pozitiv në buxhetin amerikan. "Për vitin fiskal 2016, arritjet e GAO-s përfshijnë një përfitim financiar për buxhetin në masën $ 63,4 miliardë dhe 1234 përmirësime në programe dhe ligje qeveritare. Nga 2000 rekomandime të bëra, 73% e tyre janë implementuar", theksoi znj.St.Laurent.

Në vazhdën e leksionit, znj.Laurent bëri një prezantim edhe të Qendrës për Ekselencë në Auditim të GAO-s, me qëllim ndarjen e eksperiencës së GAO-së me SAI-

t homologe nëpër botë. *"Misioni i Qendrës së Ekselencës në Auditim është që të promovojë mirëqeverisjen dhe të ndërtojë kapacitete institucionale të organizmave kombëtare e ndërkombëtare të auditimit, duke ofruar trajnime, asistencë teknike dhe metodologji inovative. Kjo qendër është një strukturë qendrore e GAO-s, që punon me të gjitha institucionet e auditimit dhe llogaridhënies qeveritare në botë, për të përmirësuar dhe shtuar, nëpërmjet trajnimeve të saj, kapacitetetet e tyre në auditim. Qendra ndihmon institucionet supreme të auditimit publik (SAI-t) të zhvillojnë dhe zbatojnë korniza të shëndosha të sigurimit të cilësisë në auditim dhe plane strategjike e strategji të zhvillimit të burimeve të tyre njerëzore, duke rritur njohuritë për standardet ndërkombëtare të INTOSAI-t".*Leksioni vijoi me pyetje-përgjigje nga audituesit shqiptarë për identifikimin e fushave dhe prioriteteve të KLSH-së, me qëllim konkretizimin e kornizës së bashkëpunimit, ku do të bazohet asistenca e GAO-s për Kontrollin e Lartë të Shtetit.

Leksioni përfundoi me një fjalë përshëndetëse të Kryetarit të Kontrollit të Lartë të Shtetit, z.Bujar Leskaj, i cili shprehu mirënjohjen për mbështetjen që GAO i ka ofruar KLSH-së. "Në këto vitet e fundit, marrëdhënia jonë si KLSH me GAO-n po forcohet dhe po merr trajta konkrete bashkëpunimi. I jemi mirënjohës GAO-s dhe në veçanti z. Dodaro, drejtuesit të saj, që në harkun kohor të dy viteve 2016-2017 mundësuan dhe po realizojnë trajnimin e tre audituesve tanë për 4 muaj pranë zyrave të GAO-s në Uashington D.C. Kjo eksperiencë që po merret është e një vlere të jashtëzakonshme për ne".

Kryetari i KLSH-së theksoi se GAO, si lider i komunitetit INTOSAI, përbën një model për të gjitha institucionet supreme të auditimit në botë, për pavarësinë, profesionalizmin, transparencën dhe integritetin, vlera këto të përmbajtura në standardet ISSAI të INTOSAI-t. *"Mbështetur në këto tradita dhe vlera të patjetërsueshme të kontributit të një SAI si GAO në mbajtjen të përgjegjëshme të administratës së shtetit më të fuqishëm dhe demokratik në botë, por dhe në zhvillimin e auditimit suprem publik, ne si KLSH përkthyem në shqip dhe botuam në vitin 2015 standardet e auditimit të GAO-s, «Yellow Book(Libri i Verdhë)".* Leximi dhe përvetësimi i këtyre standardeve nga audituesit e KLSH-së po i ndihmon ata në punën e tyre të përditshme për të realizuar auditime cilësore. Sfida jonë është të implementojmë standardet e GAO-s, pra të përgatisim "The Albanian Yellow Book", standardet e auditimit suprem publik të Shqipërisë", përfundoi Kryetari i KLSH-së, z.Bujar Leskaj.

Mbahet në Bern të Zvicrës takimi i grupit të punës së EUROSAI-t për projektin e vetëvlerësimit

Në datat 21- 22 mars 2017 u mbajt në Bern të Zvicrës takimi i Grupit të Punës së EUROSAI-t për Vetëvlerësimin e Teknologjisë së Informacionit dhe Vetëvlerësimit të Auditimit të Teknologjisë së Informacionit, organizuar nga Zyra Federale e Auditimit të Zvicrës. Takimi kishte për qëllim shkëmbimin e

eksperiencave të vendeve pjesëmarrëse si dhe përcaktimin e planeve për të ardhmen. KLSH në këtë takim u përfaqësua nga Drejtori i Drejtorisë së Auditimit të Teknologjisë së Informacionit, z. Kozma Kondakçiu dhe audituesit, z. Meald Abazaj dhe z. Benard Haka.

Në takim u prezantuan eksperiencat e ITSA (vetëvlerësimin e Teknologjisë së Informacionit) të zhvilluara gjatë vitit 2016.

Gjatë këtij takimi KLSH prezantoi rezultatet e Vetëvlerësimit të Auditimit të Teknologjisë së Informacionit (ITASA) të zhvilluar në datat 11 deri me 13 maj 2016 në qytetin e Vlorës.

Të pranishmit vlerësuan si risi:

- shkallën e zhvillimit të Auditimit të TI si dhe gjetjet e ITASA në KLSH;
- mënyrën e organizimit të workshop-it larg vendit të punës dhe zgjedhjen e një Universiteti si vendi i zhvillimit të workshop-it;
- pjesëmarrjen e studenteve e pedagogëve të Teknologjisë së Informacionit të këtij Universiteti në këtë workshop;
- Përcjelljen dhe publikimin në web e media të eventit;
- Zhvillimin e rekomandimeve të ITASA nga Projekti i Binjakëzimit IPA 2013 për forcimin e kapaciteteve të auditimit IT dhe shtrirjen e këtij lloji auditimi në auditimet e tjera. Përgjatë diskutimeve, të pranishmit theksuan se konkluzionet e ITASA-s kanë ndihmuar Auditimin IT në KLSH duke treguar se ai po zhvillohet në rrugën e duhur me një teknologji bashkëkohore. Nga z. Piotr Prokopczyk i NIK të Polonisë në emër të grupit të punës së IT të EUROSAI-t u bë një prezantim i shkurtër mbi:
- Përdorimin e rezultateve të ITASA në Shqipëri nga projekti i binjakëzimit;
- probleme administrative dhe informative mbi kongresin e Stambollit dhe çështje që do të trajtohen në takimin tjetër të Grupit të Punës të Auditimit IT të EUROSAI-t.

Në përfundim, z. Piotr Prokopczyk theksoi se në Kongresin e Stambollit do të paraqitet një prezantim më i zgjeruar mbi rezultatet e bashkëpunimit në kuadër të Projekti të Binjakëzimit IPA 2013 me KLSH për zhvillimin e Auditimit IT dhe shtrirjen e elementeve të tij në formatet e tjera të auditimit.

Kryetari i Kontrollit të Lartë të Shtetit zhvilloi një vizitë zyrtare në Zyrën e Auditimit të Qipros

Në datën 27 mars 2017, Kryetari i Kontrollit të Lartë të Shtetit z.Bujar Leskaj, zhvilloi një vizitë zyrtare në Zyrën e Auditimit të Qipros, ku nënshkroi një marrëveshje bashkëpunimi me homologun e tij, z. Odysseas Michaelides.

Kryetari i KLSH-së, Dr.Bujar Leskaj dhe Presidenti i SAI-t të Qipros, Dr. Odysseas Michaelides, bënë nga një prezantim të SAI-ve respektive lidhur me mandatin e tyre të auditimit, pavarësinë e SAI-ve, strukturën organizative, ligjin në të cilin mbështetet funksionimi i SAI-ve në secilin prej të dy vendeve si edhe nenet e Kushtetutës që lidhen me funksionimin e SAI-ve.

Grupet e Punës së INTOSAI-t dhe EUROSAI-t kanë shërbyer si pikëtakime të rëndësishme për zhvillimin e marrëdhënieve mes Kontrollit të Lartë të Shtetit dhe Zyrës së Auditimit të Republikës së Qipros. Një bashkëpunim i frytshëm ka rezultuar përmes Grupit të Punës të EUROSAI-t mbi Auditimin e Mjedisit, ku gjatë muajit dhjetor të vitit të kaluar, në Nikosia u zhvillua takimi paraprak për auditimin e përbashkët të zonave të mbrojtura detare, në të cilin morën pjesë dy përfaqësues të Kontrollit të Lartë të Shtetit.

Kryetari i KLSH-së evidentoi frymën e bashkëpunimit mes KLSH-së dhe SAI-t të Qipros, e cila motivohet dhe gjen shumë gjëra të përbashkëta edhe nga të qenit vende të mesdheut. Zhvillimi i mëtejshëm i kësaj marrëdhënie premton rezultate pozitive për zhvillimin reciprok të të dy SAI-ve, bazuar në moton e INTOSAI "Experientia mutua omnibus podest".

Diskutime midis Kryetarit të KLSH-së dhe Audituesit të Përgjithshëm të Qipros u fokusuan në institucionalizimin dhe konkretizimin e bashkëpunimit në fushën e auditimeve të performancës dhe në veçanti në temat mbi mbrojtjen e mjedisit.

Marrëveshja e nënshkruar është me shumë vlera për KLSH-në dhe vjen pas nënshkrimit të disa marrëveshjeve të bashkëpunimit me SAI-et Evropiane e më gjerë, të tilla si NIK-u Polak, Gjykata Austriake e Auditimit, Gjykata Turke e Llogarive, SAI-et e Kroacisë dhe Sllovenisë dhe në nivel rajonal, me SAI-et e Malit të Zi, Bosnje dhe Hercegovinës, Kosovës, Maqedonisë dhe Bullgarisë. Zbatimi i këtyre marrëveshjeve, ka kontribuar në mënyrë të drejtpërdrejtë në rritjen e kapaciteteve profesionale të audituesve të KLSH-së.

Zoti Odysseas Michaelides shoqëroj në këtë takim nga z. Kyriacos Kyriacou, zv/Auditor i Përgjithshëm, z. Yiangos Papakyriakou dhe z. Tomazos Georgiu, Drejtorë të Departamenteve të Auditimit, z. Andreas Hassapopoulos, Drejtor i Departamentit Teknik, z.Akis Hadjiossif, z.Akis Kikas dhe zj.Maria Pieri, Auditues të Lartë.

Zoti Bujar Leskaj shoqërohej në këtë vizitë nga znj. Lindita Lati, Drejtoreshë e Përgjithshme, znj. Albana Agolli, Drejtore e Departamentit të Auditimit të Institucioneve Qendrore dhe zj. Irena Islami, Drejtore e Drejtorisë së

Komunikimit, Botimeve dhe Marrëdhë-nieve me Jashtë.

Në përfundim të takimit, delegacioni i KLSH-së pati mundësinë të zhvillonte një vizitë kulturore në kryqeqytetin e Qipros, Nikosia.

Një grup audituesish të KLSH-së zhvilluan një vizitë studimore në Kroaci

Nga data 27-31 mars 2017, një grup audituesish të KLSH-së zhvilluan një vizitë studimore në Zyrën Shtetërore të Auditimit të Kroacisë, në kuadër të projektit të binjakëzimit, i cili po implementohet në KLSH nga SAI i Polonisë në bashkëpunim me SAI-n e Kroacisë. Kjo vizitë studimore kishte si qëllim shkëmbimin e eksperiencës së SAI-it Kroat për funksionimin e sistemeve të kontrollit të cilësisë gjatë procesit të auditimit.

Dita e parë e vizitës studimore nisi me urimin e mirëseardhjes nga znj. Lidija Pernar, Asistente e Drejtorit të Përgjithshëm, duke vënë theksin në rolin e institucioneve supreme të auditimit. Në kuadër të Marrëveshjes së Bashkëpunimit, nënshkruar më datë 27 nëntor 2012, në qytetin e Vlorës dhe në vijim të takimeve të tjera të punës të cilat janë thelluar këto katër vjet, znj. Pernar theksoi se ky bashkëpunim midis dy SAI-eve rezulton i suksesshëm.

Audituesit e KLSH u prezantuan me funksionimin dhe strukturat e SAI-t Kroat. Çështjet kryesore dhe temat e trajtuara gjatë vizitës studimore u fokusuan në rolin që ka kontrolli i cilësisë në të gjitha fazat e auditimit dhe sigurimi dhe menaxhimi i këtij kontrolli gjatë gjithë procesit të auditimit.

Nga kolegët kroatë, në ditën e dytë u prezantuan procedurat që ata ndjekin në lidhje me sigurimin dhe menaxhimin e kontrollit të cilësisë nëpërmjet programit të auditimit software. Ky program ka filluar të zbatohet në vitin 2013 dhe janë dashur thuajse dy vite që të implementohej dhe të përdorej nga të gjithë audituesit. Në fillim të vitit 2015 procesi i auditimit nga faza e planifikimit deri në atë të raportimit ka kaluar nga formati manual në atë elektronik. Sistemi ka si qëllim sigurimin e pavarur të sistemeve të kontrollit të cilësisë dhe lehtësimin e punës audituese. Për të bërë me konkret funksionimin e software prezantimi u shoqërua edhe me shembuj nga praktika.

Duke qenë se SAI- Kroat është organizuar edhe në nivel të zyrave rajonale, gjithsej 20 të tilla, në ditën e tretë të vizitës u zhvillua një vizitë në Zyrën Rajonale të Kakovecit. Nga koleget e kësaj zyre u prezantua qasja që ata kishin në lidhje me programin software për procedurat e sigurimit të kontrollit të cilësisë. Takim u zhvillua në një frymë miqësore dhe në formën e bashkëbisedimit. Nga drejtori i kësaj dege u theksua bashkëpunimi që KLSH dhe Zyra Shtetërore e Auditimit të Kroacisë kanë me njëra-tjetrën dhe për këtë bashkëpunim, shprehu një falënderim të veçantë për dy drejtuesit e institucioneve.

Në ditën e katërt të vizitës studimore audituesit e KLSH-së u përshëndetën nga Audituesi i Përgjithshëm i Zyrës Shtetërore të Auditimit të Kroacisë. z. Ivan Klešić, i cili uroi mirëseardhjen dhe ndër të tjera vuri theksin në bashkëpunimin e ngushtë që dy SAI-et tona kanë jo vetëm në kuadër të projektit të binjakëzimit, por edhe në bashkëpunimin e frytshëm të pesë viteve të fundit. Një falënderim të veçantë, Audituesi i Përgjithshëm përcolli për Kryetarin e Kontrollit të Lartë të Shtetit z. Bujar Leskaj.

Vizita studimore vijoi me bashkëbisedime ku të dy palët shkëmbyen eksperienca dhe praktikat me të mira audituese. Nga drejtoresha e marrëdhënieve me publikun u referua një prezantim interesant në mënyrën se si është e përfshire kjo drejtori në procesin e sigurimit të cilësisë, sidomos në fazën e raportimit. Gjithashtu u pasqyrua një përmbledhje në lidhje me funksionimin dhe detyrat që ka kjo drejtori, mënyra se si SAI Kroat mban lidhje me publikun e gjerë por edhe me median e shkruar dhe atë vizive. Në ditën e fundit të vizitës një nga drejtueset e projektit për komponentin e "Sigurimit dhe menaxhimit të kontrollit të cilësisë", znj. Lidija Pernar prezantoi një përmbledhje të arritjeve të deritanishme të punës së bërë midis kolegeve kroatë, znj. Lidija Pernar e znj. Verica Akrap dhe grupit të punës se KLSH, ngritur për këtë komponent të projektit. Në këtë prezantim u theksua domosdoshmëria e bashkëpunimit dhe u prezantuan *check listat* e hartuara në lidhje me sigurimin e kontrollit të cilësisë për komponentin 2.5.1, *check* lista të cilat janë hartuar nga grupi i punës nën mbikëqyrjen e homologëve kroatë.

Tashmë janë të përfunduara dy check lista për auditimin e performances dhe auditimin financiar, si dhe në auditimet pilot që do të kryen në kuadër të projektit të binjakëzimit do të aplikohet edhe kontrolli i cilësisë nëpërmjet këtyre check listave. Kjo vizitë u mbyll me një bashkëbisedim ku u shprehën mendimet dhe sugjerimet e të dy palëve në lidhje me kontrollin e cilësisë dhe përmirësimin e sistemit të kontrollit. Gjatë vizitës studimore homologët kroatë i njohën kolegët shqiptarë edhe me kulturën dhe historinë e vendit të tyre, në veçanti të kryeqytetit Zagreb, me vizita në Muzeun

Kombëtar dhe atë të Kakovecit. Audituesit e KLSH-së që morën pjesë në këtë vizitë studimore znj. Yllka Pulashi, z. Artur Hasanbelliu, znj. Miranda Haxhija, z. Niko Nako, znj. Mimoza Bedini, znj. Marjola Lleshi, znj. Ina Sokoli, z. Pullumb Beqiraj, znj. Xhuljeta Çelaj znj. Eriola Shia, znj. Jorida Zhegu, znj. Eni Kabashi, znj. Elida Kocani, z. Taulant Dervishaj dhe z. Xheni Xhindoli.

KLSH merr pjesë në takimin e III-të të Grupit të Punës të EUROSAI-t për Auditimin e Fondeve të Alokuara për Fatkeqësitë dhe Katastrofat

Në datat 30-31 mars 2017 u zhvillua në Romë, takimi i III-të i Grupit të Punës së EUROSAI-t për Auditimin e Fondeve të Alokuara për Fatkeqësitë dhe Katastrofat. Takimi ishte konceptuar në formën e seminarit dhe prezantimit të raporteve të auditimit të kryera në këtë fushë nga vendet anëtare të grupit.

Në fjalën e çeljes së aktivitetit, Presidenti i Gjykatës së Llogarive të Italisë, z. Arturo Martucci di Scarfizzi theksoi se Italia është një nga vendet evropiane, e cila vitet e fundit është prekur nga katastrofat natyrore, çka e ka bërë të domosdoshme ngritjen e mekanizmave për minimizimin e pasojave nga këto katastrofa.

Presidenti në detyrë i SAI të Ukrainës, z. Aleksandr Yaremenko, SAI drejtues i Grupit të Punës, bëri prezantimin e aktivitetit 3 vjeçar duke vënë theksin tek implementimi i suksesshëm i strategjisë së grupit të punës, kryerjen në bashkëpunim ose më mënyrë paralele të 3 auditimeve nga SAI-t anëtare, etj.

Në takim u prezantua edhe strategjia e tre viteve të ardhshme, e cila do të fokusohet në implementimin e Axhendës 2030 të Kombeve të Bashkuara për objektivat e zhvillimit të qëndrueshëm, parandalimin e katastrofave të shkaktuara nga njeriu dhe ngritja e kapaciteteve e shkëmbimi i eksperiencave mes SAI-eve.

Në takim u prezantua edhe draft rezoluta e Grupit të Punës së EUROSAI-t për Auditimin e Fondeve të Alokuara për Fatkeqësitë dhe Katastrofat që do të prezantohet edhe në Kongresin e EUROSAI-t që do të zhvillohet në maj të vitit 2017 në Stamboll.

Në seminarin me temë "Mundësitë e auditimeve të performancës për vlerësimin e aktiviteteve për parandalimin e eliminimin e pasojave të katastrofave" SAI-et e Ukrainës, Bullgarisë, Federatës Ruse, Polonisë, Turqisë, Italisë dhe Gjykatës Evropiane të Audituesve referuan mbi praktikat e tyre për planifikimin, kryerjen dhe raportimin për auditimet e performancës të kryera në fushën e fundeve të alokuara për fatkeqësitë dhe katastrofat.

Në sesionin e ditës së dytë "Praktikat më të mira të institucioneve supreme të auditimit" u prezantuan rezultatet e auditimit ndërkombëtar për mbrojtjen

nga ndotja e lumit Bug, raporti për koordiminin e përgjegjësive për t'ju përgjigjur fatkeqësive jashtë BE, kryer nga Gjykata Evropiane e Audituesve, rezultatet e auditimit të performancës mbi përdorimin e fondeve shtetërore për minimizimin e pasojave të katastrofës së Chernobil-it dhe rezultatet e auditimit për sistemin e kontrollit për menaxhimin e përmbytjeve kryer nga SAI i Polonisë.

Në takimin e III të Grupit të Punës të EUROSAI-t për Auditimin e Fondeve të Alokuara për Fatkeqësitë dhe Katastrofat, në të cilin morën pjesë drejtues dhe përfaqësues të SAI-eve të Ukrainës, Bullgarisë, Gjykatës Evropiane të Audituesve, Federatës Ruse, Polonisë, Rumanisë, Serbisë, Turqisë, Moldavisë, Italisë dhe Letonisë, Kontrolli i Lartë i Shtetit u përfaqësua nga Drejtori i Përgjithshëm, znj. Manjola Naço dhe Audituese e Parë, znj. Alma Shehu.

KLSH merr pjesë në Seminarin me temë "Implementimi i ISSAI 300-Parimet Themelore të Auditimit të Performancës-eksperiencat dhe praktikat më të mira"

Në kuadër të ngritjes së kapaciteteve të auditimit publik dhe procesit të përforcimit të përdorimit të Udhëzuesit të Auditimit të Performancës, SAI Sllovak në bashkëpunim me EUROSAI organizuan në datat 4 -6 prill, seminarin me temë "Implementimi i ISSAI 300-Parimet Themelore të Auditimit të Performancës-eksperiencat dhe praktikat më të mira". Në këtë seminar mori pjesë znj.Maria Lucia Lima si përfaqësuese e INTOSAI Development Initiative (IDI) dhe përfaqësues të 29 vendeve anëtare të EUROSAI. Kontrolli i Lartë i Shtetit u përfaqësua nga znj.Miranda Berdo, Audituese.

Fjala e hapjes në këtë seminar dy ditor u mbajt nga Presidenti i SAI-t Sllovak Z.Karol Mitrik, i cili falënderoi pjesëmarrësit dhe theksoi qëllimin e këtij takimi mbi ndarjen e eksperiencave në përdorimin e ISSAI 300 (miratuar në INCOSAI 2013), ISSAI 3000, 3100, 3200 (miratuar në INCOSAI 2016) dhe zhvillimin e diskutimeve mbi metodologjinë e implementimit të tyre në auditime performance.

Sesioni i parë u drejtua nga përfaqësuesi i SAI-t të Suedisë, z.Tony Angleryd duke prezantuar përfitimin, zhvillimin dhe standardizimin që po ndjekin auditimet e performancës së SAI-ve, nëpërmjet përdorimit të Udhëzuesit të Auditimit të Performancës.

Përfaqësuesi i SAI-t të Austrisë z.Norbert Weinrichter diskutoi mbi sfidat e institucioneve audituese në procesin e implementimit së standardeve të auditimit të performances dhe përfitimet nga trajnimet apo kualifikimet për arritjen e rezultateve cilësore.

Sesioni i dytë u drejtua nga znj.Elise Fidjestel, përfaqësuese e SAI-t të Norvegjisë, kumtesa e së cilës njohu pjesëmarrësit me Planin Strategjik 2017-2019 të SAI-ve anëtare të INTOSAI-t, dokument i cili do të miratohet këtë vit në Oslo.

Në përfundim pjesëmarrësit theksuan që sesione të tilla trajnimi midis SAI-ve janë një kontribut më shumë në shkëmbimin e eksperiencave dhe njëkohësisht rrisin pritshmëritë institucionale, cilësinë e auditimeve të performancës dhe besueshmërinë në publik.

Prof. Dr. Skënder Osmani dhe Kryetari i KLSH-së, Dr.Bujar Leskaj, zhvilluan leksionin me temë "Burimet, menaxhimi dhe stafi"

Në ambientet e Fakultetit të Gjeologjisë e Minierave të Universitetit Politeknik të Tiranës, Prof. Dr. Skënder Osmani dhe Kryetari i KLSH-së Dr.Bujar Leskaj zhvilluan një leksion me temë "Burimet, menaxhimi dhe stafi". Të pranishëm në leksion ishin dekani i Fakultetit të Gjeologjisë dhe Minierave, Prof. Dr. Vasil Jorgji, ish-dekani Prof. Dr. Përparim Hoxha, pedagogët Prof. Dr. Gafur Muka, Prof. Dr. Thoma Korini, Prof. Dr.Bashkim Çela, studentë si dhe auditues e drejtues të KLSH-së.

Leksioni trajtoi çështjet e mëposhtme:

•Burimet, Struktura, Sistemi, Risku, Menaxhimi;

•Optimizimi, Kërkimi Operacional, Menaxhimi;

•Optimizimi me shumë kritere, vendim-marrja, qeverisja;

•Nevoja për ngritjen e Departamentit të Menaxhimit dhe Institutit të Menaxhimit;

•FGJM dhe KLSH- Operatorë të rëndësishëm zhvillimi;

•Përfundime- Menaxhimi, Prapambetja, Zhvillimi, Reformat.

Në prezantimin e leksionit, Prof. Dr. Skënder Osmani nënvizoi rëndësinë e menaxhimit, si një gur themeli për zhvillimin e vendit. Me një historik zhvillimi qysh prej vitit 1997, menaxhimi si disiplinë shkencore ende nuk është

lëvruar në të gjithë morfologjinë e saj shkencore. "Menaxhimi është në rend dite si diplomë në vendet e zhvilluara dhe mjafton të përmendim se në Britaninë e Madhe ekzistojnë rreth 51 tekste për këtë disiplinë. Menaxhimi është sinonim i zhvillimit në çdo fushë, në mësim, punë, mjekësi, shkencë, politikë, kulturë, kontroll, etj., në çdo cep e sektor të vendit në energji, industri, financë, ekonomi, qeverisje, mjedis, mbrojtje etj. Kuptimet themelore të tij si burim, strukturë, sistem, proces, inteligjencë, funksion etj, të zbatuara në praktikë janë universale për nga vlera, drejtimi, strategjia, studimi, kërkimi dhe zhvillimi. Jeta është projekt, jeta është risk, jeta është menaxhim, jeta është sistem, jeta është efiçiencë, jeta është fazi".

Ndërthurja e debatit filozofik mbi jetën dhe atij shkencor mbi menaxhimin si disiplinë duket se nuk shkaktoi përplasje konceptuale, siç rëndom ndodh mes filozofisë dhe shkencës. Përkundrazi, krijoi një "mirëkuptim" mes dy koncepteve reflektuar kjo në aksiomën se jeta është optimizim me shumë objektiva dhe kritere. Në të gjithë sipërmarrjet e tij, qofshin ekonomike apo jo, njeriu kërkon të përcaktojë maksimumin ose minimumin e asaj çka synon të arrijë. Në këtë gjykim, theksoi Prof. Dr. Skënder Osmani parimi i 3E-ve, ekonomiciteti, eficienca dhe efektiviteti na përcaktojnë maksimumin ose minimumin më të afërt, por jo nivelin e saktë. Problemi bëhet edhe më kompleks kur një nga kriteret dominonin mbi të tjerët. Në këtë rast, theksoi Profesor Osmani, është efiçienca që na vjen në ndihmë për të dhënë gjykimin tonë se cilët nga kriteret prevalon mbi tjetrin. Optimizimi me shume kritere dhe plotësime është vazhdimi i punës së bërë nga përvoja e deritanishme në Universitet dhe në Kontrollin e Lartë të Shtetit si edhe i synimeve të zhvillimit të optimizimit dhe i zbatimit të tij për rritjen e performancës në shumë fusha inxhinierike, ekonomike, financiare, mjedisore, infrastrukturore, shëndetësore, në fund por jo me më pak rëndësi, në auditimin dhe kontrollin", theksoi Prof. Dr. Osmani.

Një komponent i rëndësishëm i menaxhimit është edhe teoria e lojës dhe në shtjellimin e kësaj teorie, leksioni i Prof. Dr. Skënder Osmanit dhe Dr. Bujar Leskaj solli idetë e ekonomistit të shquar, Lloyd Shapley, laurant i çmimit Nobel, si mjeshtër i lëvrimit të teorisë së lojës. "Në një sistem, burimet bashkëveprojnë e procedohen nëpër strukturën dhe/ose infrastrukturën përkatëse që i mban këto burime të bashkëveprojnë, komunikojnë. Kur këto burime janë njerëz, ky bashkëveprim ndërmjet tyre në përgjithësi është reciprok, njeri thotë një gjykim, etj, tjetri e pret dhe thotë të tijën, i pari e dëgjon, i dyti e pret, pastaj mesazhi i pritur dërgohet tek origjina, e kështu me radhë vazhdon loja, ndërsa kur njeri nuk e vazhdon, apo e le sipas një marrëveshje para se të futet në lojë,

atëherë kundërshtari shpallet fitues. Leksioni i Prof. Dr. Skënder Osmani dhe Dr. Bujar Leskaj, përpos një analizimi teorik dhe praktik të menaxhimit si një disiplinë shkencore, përmban një propozim për ngritjen e një Institutit të Menaxhimit, për përgatitjen universitare të menaxherëve në Fakultetin e Gjeologjisë ose në përgjithësi në Universitetin Politeknik me kurrikula të ndara ose jo të ndara me pjesëmarrjen e një ose disa fakulteteve nga Universiteti Politeknik dhe jashtë tij. Sipas lektorëve, kjo është një domosdoshmëri kombëtare duke patur parasysh që vendi ynë ka një prapambetje relativisht të madhe, madje dhe rolin e projektizimin, të menaxhimit, modelimit, optimizmit, riskut për zhvillimin e vendit.

Leksioni ishte në shenjë homazhi, vlerësimi dhe mirënjohjeje për rektorin e parë të Universitetit të Tiranës, Prof. Kahreman Ylli, për rektorët Prof. Petrit Radovicka dhe Prof. Osman Kraja si dhe për dekanët Prof. Eshref Pumo dhe Prof. Rexhep Reka.

Një grup audituesish të KLSH-së morën pjesë në takimin e task-forcës për auditimin e bashkive në Lituani

Nga data 11-12 prill 2017, një grup audituesish të KLSH-së morën pjesë në takimin e zhvilluar nga Zyra Kombëtare e Audtimit të Lituanisë, mbi Task Forcën e EUROSAI për auditimin e bashkive (EUROSAI TFMA) . Motoja e këtij takimi ishte *"Bashkimi i forcave – rezultate më të mira. Ne mund të përfitojmë nga puna e njëri tjetrit".*

Ky takim u ndoq nga më shumë se 50 pjesëmarrës, nga 26 vendet anëtare të EUROSAI. Në të u diskutua programi i punës së EUROSAI - TFMA për vitet 2017-2019, u përcaktuan përgjegjësitë e detyrat e veçanta të SAI-ve pjesëmarrëse si dhe u miratuan dokumentet strategjike.

EUROSAI TFMA u krijua në qershor të vitit 2016, kur Bordi Drejtues i EUROSAI mbështeti iniciativën e Zyrës Kombëtare të Audtimit të Lituanisë, për të bashkuar ato SAI të EUROSAI, të cilat janë të interesuara për çështjet e auditimit të bashkive, me synim përmirësimin e sistemit të procesit të auditimit në mënyrë që rezultatet e auditimit të sjellin ndryshime pozitive për bashkinë si dhe përfitime për secilin qytetar.

Zyra Kombëtare e Audtimit të Lituanisë, si nismëtare e kësaj ideje, ka marrë përgjegjësinë për të kryesuar TFMA, koordinimin e aktiviteteve dhe komunikimit të tij, midis anëtarëve të TFMA dhe partnerëve të saj të jashtëm. Kjo Zyrë ka planifikuar të zbatojë masat e programit të punës dhe të bëjë analiza të sistemeve bashkiake në vendet e EUROSAI. Në ditën e parë të punimeve, audituesve i uroi mirëseardhjen Auditori Gjeneral i kësaj zyre Dr. Arūnas Dulkys,

duke vënë theksin në rolin e Institucioneve Supreme të Auditimit në Task Forcën e auditimit të bashkive, në vendet anëtare të EUROSAI.

Në këtë takim u diskutua mbi përmirësimin e website-it të EUROSAI TFMA, shkëmbimin e praktikave më të mira për të arritur rezultatet e auditimit me ndikim thelbësor në drejtim të përmirësimit të menaxhimit financiar publik, përmirësimit të auditimit të jashtëm bashkiak, si dhe auditimit të sistemit të bashkive në Evropë.

KLSH u ftua në këtë takim të marrë pjesë me një model auditimi të kryer në një bashki, për takimin e radhës i cili do të zhvillohet në Riga të Letonisë, në muajin tetor 2017.

Ky takim u mbyll me një bashkëbisedim, ku u shprehën mendimet dhe sugjerimet e palëve në lidhje me përmirësimin e punës audituese në bashki në vendet anëtare të TFMA/EUROSAI.

Kontrolli i Lartë i Shtetit në këtë takim u përfaqësua nga znj.Lolita Baholli, z. Selfo Zeneli, z.Kristaq Gjurgjaj dhe z. Xhein Xhindoli.

Presidenti i Republikës së Polonisë, dekoroi Kryetarin e KLSH-së, z.Bujar Leskaj

Presidenti i Republikës së Polonisë, SH.T.Z Andrzej Duda dekoroi me Urdhrin "Kryqi kalorsiak i urdhrit për merita në dobi të Republikës së Polonisë", Kryetarin e Kontrollit të Lartë të Shtetit, z.Bujar Leskaj.

Ceremonia u zhvillua në datën 19 prill 2017 në Varshavë, në ambientet e Institucionit Suprem të Auditimit të Republikës së Polonisë (NIK). Në ceremoninë e dekorimit morën pjesë Ministri i Shtetit, pranë Presidentit, zv/Ministri i Punëve të Jashtme, zj.Renata Szczech, Presidenti i NIK-ut polak, z. Krzysztof Kwiatkowski, zv/Presidenti i NIK, z.Wojciech Kutyla, Ambasadorja e Republikës së Shqipërisë në Poloni, zj.Shpresa Kureta, deputetë të Kuvendit të Republikës së Polonisë, drejtues dhe auditues të NIK-ut polak dhe përfaqësues të KLSH. Dekorata akorduar nga Presidenti i Republikës, SH.T.Z Andrzej Duda iu dorëzua z.Leskaj nga Sekretari i Shtetit, pranë Presidentit z. Andrzej Dera.

Për autoritetet polake, Kryetari i Kontrollit të Lartë të Shtetit mund të konsiderohet padyshim si një mik i Polonisë dhe promovues i kulturës polake. "Zoti Leskaj që në fillim të mandatit të tij si Kryetar i KLSH-së ka mbështetur dhe ka qenë promotor i bashkëpunimit mes dy Institucioneve Supreme të Auditimit. Ky bashkëpunim ka qenë i frytshëm në drejtim të forcimit të kapaciteteve të audituesve dhe veçanërisht në drejtim të mbështetjes që institucionet i kanë dhënë njëri tjetrit në komunitetin e INTOSAI-t dhe të EUROSAI-t. Edhe në të shkuarën, në cilësinë e Ministrit të Kulturës të

Shqipërisë, z.Bujar Leskaj ka promovuar kulturën polake në Shqipëri. Kryetari Leskaj ka mbështetur iniciativa për njohjen në Shqipëri të letërsisë, artit dhe muzikës klasike të Polonisë si dhe të historisë dhe traditës së kulturës polake, përmes botimeve dhe artikujve në shtypin dhe mediat shqiptare", theksoi Sekretari i Shtetit pranë Presidentit z. Andrzej Dera.

Presidenti i NIK-ut polak, z.Krzysztof Kwiatkowski në fjalën e tij theksoi: "Falë mbështetjes dhe angazhimit të Kryetarit z. Bujar Leskaj ka njohur dritën e botimit në gjuhën shqipe libri "Simbolet Polake". Ky libër është botimi i parë që ofron një tablo gjithëpërfshirëse dhe të thellë mbi historinë dhe simbolet polake, ku paraqiten më shumë se qindra vende dhe ngjarje historike, si rezultat i ndryshimeve të mëdha që kanë ndodhur në Poloni, Evropë dhe në të gjithë botën. Botimi përshkruan njëqind ikonat polake, nga himni dhe emblema polake, betejën e famshme të Grunwaldit, Kështjellën Vavel, Varshavën dhe vijon me profilet e personaliteteve polake me përmasa botërore si nobelistin Les Valesa të Lëvizjes Solidarnos, Papa Gjon Palin e II-të, Frederic Chopin, dhe zgjerohet më tej me përshkrime të monumenteve polake".

Presidenti i NIK-ut polak, z.Krzysztof Kwiatkowski evidentoi edhe bashkëpunimin e ngushtë dhe produktiv me Kontrollin e Lartë të Shtetit, veçanërisht në kuadër të projektit të binjakëzimit. Zoti Kwiatkowski nënvizoi faktin që z. Leskaj është miku dhe Ambasadori më i mirë i Polonisë në Shqipëri, për këtë arsye "ne sot nuk po dekorojmë vetëm Kryetarin e KLSH-së, por edhe mikun e madh të Polonisë"- vijoi z. Kwiatkowski.

Nga ana e tij, z. Bujar Leskaj falenderoi Presidentin e Republikës së Polonisë, SH.T.Z Andrzej Duda për akordimin e medaljes, Presidentin dhe drejtuesit e NIK për mbështetjen si dhe përfaqësuesit e institucioneve polake për këtë vlerësim.

Gjatë fjalës së tij, z. Leskaj evidentoi historinë e popullit polak, përpjekjet e tij për liri dhe vlerat e përbashkëta mes kombit polak dhe shqiptar, si dashuria për atdheun, lirinë, demokracinë dhe mikpritjen.

Pas ceremonisë, u zhvillua një bisedë miqësore, në të cilën morën pjesë të gjitha personalitet e ftuara. Gjatë bisedës e mori fjalën edhe Ambasadorja e Republikës së Shqipërisë në Poloni, zj. Shpresa Kureta, e cila vlerësoi faktin që një zyrtar i lartë i shtetit shqiptar u dekorua nga Presidenti i Republikës së Polonisë dhe që kjo ngjarje koencidon me 80 vjetorin e vendosjes së marrëdhënieve diplomatike mes Shqipërisë dhe Polonisë. Vizita në Poloni e Kryetarit të KLSH-së do të vijojë me një udhëtim drejt qytetit të Vroclavit, i cili është shpallur në vitin 2016 si Kryeqyteti Evropian i Kulturës. Në këtë vizitë, z.Leskaj do të vizitojë edhe zyrën rajonale të NIK-ut në këtë qytet.

KLSH merr pjesë në tryezën e rrumbullakët të organizuar nga Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës

Në datën 19 prill 2017, në Fakultetin Ekonomik të Universitetit të Prishtinës u organizua nga Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës një tryezë e rrumbullakët, me temë *"Fuqizimi i Auditimit të Jashtëm përmes bashkëpunimit të Zyrës Kombëtare të Auditimit me organizatat e shoqërisë civile"*. Në këtë aktivitet, Kontrolli i Lartë i Shtetit u përfaqësua nga Sekretarja e Përgjithshme, znj. Luljeta Nano dhe auditueset znj. Nikoleta Piranjani dhe znj. Joana Troqe. Fjala e hapjes u mbajt nga Auditori i Përgjithshëm i Republikës së Kosovës, z. Besnik Osmani, i cili prezantoi tematikën e këtij organizimi dhe ritheksoi rëndësinë e bashkëpunimit të Institucionit Suprem të Auditimit me organizatat e shoqërisë civile dhe mediave.

E ftuara e nderit e këtij aktivitet ishte Dr. Nazia Mintz-Habib, Drejtore e Kërkimeve në Qendrën për rritjen e kapaciteteve pranë Universitetit të Cambridge në Angli. Diskutimi i saj bazohej në praktikat më të mira të bashkëpunimit mes institucioneve supreme të auditimit dhe organizatave të shoqërisë civile. Vendet në zhvillim kanë një detyrë të vështirë, theksoi Dr. Mintz-Habib pasi atyre u duhet të përballen me një sfidë, e cila në mënyrë të përmbledhur shprehet me *"Të arrish shumë rezultate, duke patur pak burime"*. Mënyra e vetme për të arritur këtë është kontrolli i asaj çfarë është më e mira për shoqërinë duke luftuar korrupsionin dhe duke rifituar besimin tek qytetarët.

Në vijim, fjalën e mori znj. Luljeta Nano, Sekretare e Përgjithshme ne KLSH duke theksuar rëndësinë, prioritetin dhe filozofinë menaxheriale institucionale referuar marrëdhënieve të KLSH-së me palët e interesit që janë organizatat e shoqërisë civile, organizatat e profesionisteve dhe trupat akademike, mbështetur në parimet e Standardeve Ndërkombëtare të Auditimit. KLSH gjatë periudhës 2012-2016 ka nënshkruar 24

marrëveshje bashkëpunimi me organizata jo fitimprurëse dhe universitete duke evidentuar faktin se KLSH i konsideron këto organizata si asete të cilat gjenerojnë jo vetëm ekspertiza profesionale të fushës por dhe një partneritet mjaft dobiprurës dhe konstruktiv.

Në vëmendje të pranishmeve u përcoll eksperienca inovative e KLSH-së, në drejtim të përdorimit të instrumentit tashmë prej disa vitesh"Peer-Review" me organizata profesioniste të fushës dhe ato civile, e theksuar kjo edhe në Kongresin e Abu Dhabit të INTOSAI-t Dhjetor 2016, në të cilën u theksua përparësia që institucionet supreme të auditimit duhet t'u japin përdorimit të mekanizmave të vetëvlerësimit apo edhe të kryerjes së vlerësimeve të jashtme nga trupa të pavarura siç është instrumenti i peer review dhe që padyshim prodhojnë raporte të besueshme dhe objektive.

Auditori i Përgjithshëm i Kosovës, z. Besnik Osmani falënderoi të pranishmit për sugjerimet dhe diskutimet e tyre, duke përmendur disa nga problematikat me të cilat haset Zyra Kombëtare e Auditimit, ku përmendi bashkëpunimin e dobët mes ZKA dhe Prokurorisë, nivelin e ulët të zbatimit të rekomandimeve. Në mbyllje, ai vendosi për rritjen e bashkëpunimit me shoqërinë civile, e realizuar kjo nëpërmjet takimeve katër herë në vit mes tyre dhe ZKA; krijimin e një axhende për shqyrtimin e raporteve të auditimit; vlerësimin e integritetit; nisjen e një projekti të përbashkët për auditimin e jashtëm publik si dhe asistencës së shoqërive publike për ZKA, me qëllim rritjen e kapaciteteve për auditimet e performancës.

KLSH merr pjesë në seminarin e zhvilluar në Dubrovnik të Kroacisë, nga Instituti Evropian i Administratës Publike (EIPA)

Nga data 25-26 prill 2017, u zhvillua në Dubrovnik të Kroacisë nga Instituti Evropian i Administratës Publike (EIPA), seminari me temë mbi "*Prokurimin publik evropian, financimin e Partneritetit Privat Publik dhe koncensioneve".*

EIPA është krijuar në vitin 1981 me mbledhjen e parë të Këshillit të Evropës të mbajtur në Maastricht, Hollandë dhe është mbështetur nga Shtetet Anëtare të BE si dhe Komisioni Evropian.

Misioni kryesor i EIPA -s, është ofrimi i kurseve cilësore të trajnimit për të zhvilluar kapacitetet e profesionistëve, administratave publike kombëtare dhe rajonale që merren me çështjet e BE-së, si dhe me institucionet evropiane. EIPA ofron ekspertizë të gjatë të kombinuar me module të mësimdhënies të bazuara në probleme dhe praktika.

EIPA është vlerësuar dhe miratuar nga DEKRA (organizatë e pavarur kërkimore) me normën e menaxhimit të cilësisë NEN-

EN-ISO 9001: 2008. Gjithashtu është vlerësuar dhe pranuar nga Kompania e Kurseve të Trajnimit "Cedeo" dhe nga Instituti Holandez Mbretëror i Kontabilistëve, për të zhvilluar kurset e trajnimit. Seminari u drejtua nga znj. Rita Beuter, eksperte e lartë, në Njësinë e Politikave dhe z. Michael Burnett, Ekspert, i Menaxhimit Publik Evropian, të EIPA, e cila ndodhet në Maastricht Hollandë. Në këtë seminar morën pjesë 40 ekspertë të prokurimit publik nga shtete si Bullgaria, Çekia, Italia, Letonia, Sllovakia, si dhe nga institute apo agjenci e organizata evropiane. Nga Shqipëria mori pjesë audituesja e KLSH-së, znj.Lolita Baholli.

Gjatë dy ditëve të këtij takimi u zhvilluan temat mbi: Prokurimi publik evropian: rregullat dhe parimet, direktiva e prokurimit (direktiva 2014/24/BE): fushëveprimi, rregullat e përgjithshme, rregullat për kontrata publike, dialogu konkurues dhe procedurat konkuruese me negociata, partneriteti publik privat, financimet private për infrastrukturën, performanca e kontratës, regjimet e veçanta të prokurimit dhe aplikimi i direktivës 2014/24/BE si dhe direktiva 2014/23 / BE, "Direktiva për dhënien e kontratave të koncesionit".

Kryetari i KLSH, z. Leskaj takon Këshilltarin e Projektit për hartimin, koordinimin dhe implementimin e politikave në luftën kundër korrupsionin, z Detlef Kreuzer

Në datën 25 prill 2017, Kryetari i Kontrollit të Lartë të Shtetit, z. Bujar Leskaj priti në një takim Këshilltarin e Projektit të financuar nga Bashkimi Evropian "Mbështetje për hartimin, koordinimin dhe implementimin e politikave në luftën kundër korrupsionin", z. Detlef Kreuzer.

Z. Kreuzer prezantoi qëllimin dhe objektivin e këtij projekti kaq të rëndësishëm për Shqipërinë në rrugën e saj drejt integrimit evropian. Z. Kreuzer theksoi rëndësinë që ka përfshirja e Kontrollit të Lartë të Shtetit në këtë projekt si një institucion, i cili ndesh fenomenin e korrupsionit në veprimtarinë e tij dhe jep një kontribut të qenësishëm në luftën kundër këtij fenomeni. Z. Kreuzer paraqiti një panoramë të qartë të legjislacionit dhe eksperiencës së institucioneve gjermane për këtë çështje, duke theksuar rëndësinë që kanë institucionet supreme të auditimit në referimin pranë prokurorisë të fenomeneve korruptive në përdorimin e parasë publike.

Z. Leskaj duke vlerësuar kontributin që ka dhënë qeveria gjermane në kryerjen e reformave institucionale në Shqipëri nënvizoi rëndësinë e këtij projekti, i cili synon vendosjen e bazave solide të bashkëpunimit midis institucioneve të qeverisjes qendrore dhe institucioneve të pavarura në hartimin e politikave të suksesshme mbarëkombëtare për luftën kundër korrupsionit dhe theksoi se KLSH në përmbushje të misionit kushtetues ka qenë dhe është shumë aktive në luftë kundër këtij fenomeni. Zoti Leskaj nënvizoi se misioni i institucioneve të auditimit është shqyrtimi i implementimit të politikave të hartuara nga qeveria dhe jo përfshirja në hartimin e politikave. I vetëdijshëm për misionin kushtetues si agjent i Parlamentit për mbikëqyrjen e përdorimit të fondeve publike Kontrolli i Lartë i Shtetit ka intensifikuar dhe ka marrëdhënie mjaftë të mira institucionale me të gjitha institucionet ligj-zbatuese të cilat luajnë një rol kyç në luftën kundër korrupsionit dhe mashtrimit ku duhet përmendur bashkëpunimi i ngushtë me Prokurorinë e Përgjithshme, ILDKPKI dhe Shërbimin Informativ Shtetëror.

Gjatë viteve të fundit shihet qartas instalimi i kulturës së pandëshkueshmërisë ndaj akteve korruptive të zyrtarëve të lartë e të mesëm. Provë e qartë për këtë është qëndrimi në detyrë i zyrtarëve të lartë pavarësisht rekomandimeve të KLSH për largimin nga detyra për shkak të përfshirjes në afera korruptive.

“Kontrolli i Lartë i Shtetit për 4 vjet me radhë i ka propozuar qeverisë hartimin dhe përcjelljen për miratim nga Kuvendi të ligjit për “Përgjegjësinë Materiale”, ligj i cili do të kishte një rol vendimtar në luftën kundër korrupsionit. Megjithatë konstatohet me keqardhje se si maxhoranca qeverisëse ashtu edhe opozita nuk kanë shprehur interes për miratimin e këtij ligji” - theksoi Kryetari i KLSH, z. Leskaj. Ndonëse lufta kundër korrupsionit duhet të jetë në fokusin e të gjitha institucioneve konstatohet se kallëzimet penale të kryera nga KLSH në 5 vitet e fundit janë 5 herë më shumë në numër krahasuar me kallëzimet e bëra nga njësitë e auditimit të brendshëm. KLSH referon pranë Prokurorisë një kallëzim në javë, çka evidenton më së miri rëndësinë që ka lufta kundër korrupsionit për institucionin e Kontrollit të Lartë të Shtetit.

Duke vlerësuar bashkëpunimin e suksesshëm me Parlamentin dhe Komisionet e tij Kryetari i KLSH, z. Leskaj theksoi se institucioni krahas përcjelljes së raportit për zbatimin e buxhetit të shtetit dhe raportit të performancës së institucionit i ka përcjellë Kuvendit edhe raportin për implementimin e rekomandimeve. KLSH ka intensifikuar përpjekjet e tij dhe ka marrë mbështetje e Komisionit për Ekonominë dhe Financat për krijimin e një nënkomisioni, i cili do të shqyrtojë raportet e paraqitura nga KLSH dhe ndjekjen e rekomandimeve nga institucionet shtetërore. Ndonëse niveli i zbatimit të rekomandimeve të KLSH-së shkon në 60%-70%, nivel ky i krahasueshëm me raportimet e bëra nga institucionet evropiane të auditimit, KLSH ka kërkuar nga qeveria prej vitit 2013 miratimin e një urdhri, i cili i detyron institucionet të zbatojnë rekomandimet e

tij. Ky urdhër ende nuk është miratuar nga Qeveria, çka e vështirëson implementimin e suksesshëm të rekomandimeve të KLSH.

Lidhur me reformat e rëndësishme të cilat po përpiqet të implementojë qeveria shqiptare, z. Leskaj u shpreh se është krijuar ideja se korrupsioni është vetëm në gjykata dhe prokurori. Korrupsioni është një fenomen i cili ka prekur të gjithë strukturat në Shqipëri, ndaj reforma e shumë diskutuar në drejtësi duhet të prek të gjitha këto struktura. Lidhur me propozimet e bëra nga ekspertët austriakë dhe gjermanë për nënshkrimin e një memorandumi bashkëpunimi midis institucioneve qeverisëse dhe institucion-neve ligjzbatuese, z. Leskaj theksoi se KLSH është e gatshme të shqyrtojë propozimet dhe të nënshkruajë një memorandum, i cili është hartuar nga ekspertët gjermanë e austriakë me përvojë në këtë fushë, në hartimin e të cilit nuk konstatohet përfshirja e politikës dhe ekzekutivit. Krahas nënshkrimit të memorandumit nga institucionet shqiptare, z. Leskaj nënvizoi se ndryshimet ligjore që i shërbejnë intensifikimit të luftës kundër fenomeneve të mashtrimit dhe korrupsionit janë një bazë më solide për një luftë të suksesshme ndaj këtyre fenomeneve. Në takimin me Këshilltarin e Projektit për hartimin, koordinimin dhe implementimin e politikave në luftën kundër korrupsionin, z. Detlef Kreuzer merrte pjesë gjithashtu edhe Sekretari i Përgjithshëm i KLSH, znj. Luljeta Nano.

KLSH pjesë e rrjetit ndërkombëtar për auditimin e Integritetit

Një nga aspektet e cilësuara në Kongresin e XXII-të, të INTOSAI-t ishte forcimi i rolit të Institucioneve Supreme të Auditimit për parandalimin dhe ndërmarrjen e masave kundër korrupsionit nëpërmjet instrumentit të vlerësimit të integritetit në institucionet publike.

Në kuadër të angazhimeve konkrete për plotësimin konkret të këtij objektivi KLSH morri pjesë në seminarin e zhvilluar nga zyra Shtetërore e Auditimit të Hungarisë, e cila bazuar në praktikat më të mira ndërkombëtare si ajo Holandeze ka zhvilluar vlerësimin e integritetit të të gjitha institucioneve publike hungareze.

Gjatë ditëve të zhvillimit të seminarit u trajtuan çështjet e mëposhtme;

- Mësimet e nxjerra paraprakisht gjatë sondazheve për integritetin;
- Analiza e riskut për integritetin si baza e studimit të integritetit;
- Përzgjedhja e kontrolleve të integritetit dhe kuadri i menaxhimit të integritetit;
- Hartimi dhe paraqitja e pyetësorit për integritetin;
- Përdorimi dhe vlerësimi i algoritmeve gjatë studimit të integritetit;
- Nxjerrja e rezultateve të sondazheve për integritetin dhe komunikimi i tyre;
- Përvoja praktike të kryerjes së anketave për integritetin;

- Mbështetja për organizatat që marrin pjesë në studimin për integritetin;
- Krijimi dhe funksionimi i sistemeve të menaxhimit të integritetit, udhëzime;
- Auditimi i integritetit;
- Hartimi konkret i një projekti të studimit të integritetit.

Seminari u zhvilluar në datat 24-28 prill dhe Kontrolli i Lartë i Shtetit u përfaqësua nga znj. Lindita Lati, Drejtor i Përgjithshëm, z. Artur Hasanbelliu, Drejtor i Auditimit të Brendshëm dhe z. Flavio Xhuveli jurist në Departamentin Juridik dhe Kontrollit të Zbatimit të Standardeve. Në këtë seminar morën pjesë përfaqësues të SAI-ve të Kosovës, Maqedonisë, Gjeorgjisë, Moldavisë dhe Ukrainës.

Byroja Shtetërore e Auditimit të Kuvajtit

Byroja Shtetërore e Auditimit të Kuvajtit (SAB) tregon një vëmendje të konsiderueshme për aktivizimin e perspektivës strategjike nëpërmjet adoptimit të një politike të organizuar të punës që përfshin mesazhin, vizionin dhe vlerat bazë.

Kryetari i Dhomës së Përfaqësuesve të SAB-së

Byroja Shtetërore e Auditimit të Kuvajtit (SAB) si institucioni më i lartë i kontrollit kryen një rol rregullator, mbështetur në praktikat më të mira profesionale dhe përditësimet ndërkombëtare, rajonale dhe lokale. Planifikimi i shëndoshë, ndjekja e planeve të hartuara për të siguruar arritjen e qëllimeve dhe rezultateve finale të SBA, mundëson sukses dhe zhvillim të qëndrueshëm. SAB ndjek metodologjitë e nxjerra për të zbatuar detyrimet ligjore, duke ofruar mundësitë e duhura të kualifikimit, duke fituar përvoja në të gjitha nivelet dhe rekrutimin e punonjësve të saj me përgjegjësi në mënyrë që të ketë inovacion dhe rinovim. SAB kryen punën dhe detyrat e saj në zhvillimin dhe përmirësimin e perspektivave të bashkëpunimit të jashtëm si me SAI-të e rajonit dhe më gjerë, në koordinim me njësitë e specializuara kompetente që punojnë në fushën e auditimit. Kjo i mundëson SAB të shfrytëzojë përditësimet më të fundit që ndodhin në fushën e auditimit, të përmirësojë metodologjitë e punës, të marrë pjesë në aktivitetet e ndërsjella, grupet e punës, komitetet, konferencat, programet dhe takimet e trajnimet profesionale.

Qëllimet dhe Dispozitat

SAB ka si objektiv kryesor të realizojë një kontroll efikas mbi fondet publike për t'i mbrojtur ato, për të parandaluar çdo keqpërdorim dhe për t'u siguruar qe këto fonde te përdoren në mënyrën më të mirë të mundshme. Kjo arrihet përmes dispozitave të SAB të përcaktuara në Ligjin themeltar nr. 30, të vitit 1964 dhe ndryshimet e tij, pasi SAB kontrollon mbledhjen e të ardhurave të shtetit, shpenzimet brenda kufijve të alokimeve buxhetore dhe afirmimin e përshtatshmërisë së sistemeve dhe

procedurave të miratuara për të mbrojtur fondet publike dhe për të parandaluar çdo keqpërdorim të tyre.

Gjatë kryerjes së funksioneve SAB krijoi bindje të plotë për të drejtat që i nënshtrohen kontrollit në krijimin dhe vendosjen e marrëdhënieve të forta me subjektet që i nënshtrohen sipas emblemës së miratuar "Partnerët dhe Audituesit". Më vonë, SAB arriti të organizojë aktivitete financiare dhe kontabël në vendosjen e zgjidhjeve të përshtatshme që realizojnë objektivat e synuara përmes bashkëpunimit me këto subjekte.

Plani Strategjik

Byroja Shtetërore e Auditimit të Kuvajtit (SAB) tregon një vëmendje të konsiderueshme për aktivizimin e perspektivës strategjike nëpërmjet adoptimit të një politike të organizuar të punës që përfshin mesazhin, vizionin dhe vlerat bazë. Kjo politikë ka përdorur planifikimin e drejtpërdrejtë dhe të orientuar si sistem pune që ushqen ndërtimin e një strukture teknike dhe administrative me kompetenca të përmirësuara profesionale dhe praktike që përbëhet nga përvojat e gjera të SAB të fituara gjatë viteve te ushtrimit te funksioneve administrative dhe teknike. Duke besuar se menaxhimi strategjik është një mjet efektiv për të investuar burimet e disponueshme, për të realizuar detyrën dhe mesazhin e saj të madh në realizimin e kontrollit efektiv mbi fondet publike të subjekteve që i nënshtrohen kontrollit sipas praktikave më të mira profesionale, si dhe për të siguruar vizionin e saj të realizuar nëpërmjet përsosjes profesionale të qëndrueshme dhe përmbajtjes së vlerave të saj thelbësore të mishëruara në pavarësi, profesionalizëm, përmirësim të qëndrueshëm dhe llogaridhënie.

Zhvillimi strategjik në SAB ka avancuar nëpërmjet katër fazave kryesore. Çdo fazë i plotëson kërkesat e një zhvillimi të balancuar profesional të performancës në përballje me sfidat e vështira në mënyrë që të vazhdojë realizimin me efektivitet dhe eficiencë bazuar në ligjin themeltar nr. 30, të vitit 1964.

Ligjet për funksionimin e SAB

Ekzistojnë tre ligje kryesore që rregullojnë veprimtarinë e SAB:

1. Ligji nr. 31, 15 korrik 1978.

Ky ligj parashikon rregullimin dhe kontrollin e procedurave të përcaktimit të buxheteve publike, kontrollin e ekzekutimit të tyre dhe Llogaritë e mbylljes.

2. Ligji nr. 1, datë 7 shkurt 1993 për të siguruar mbrojtjen maksimale të fondeve publike nga keqpërdorimet.

3. Ligji nr. 25 i vitit 1996 për zbulimin e anomalive në kontraktat e qeverisë.

Marrëdhëniet e KLSH me SAB kanë marrë një formë të re dhe janë institucionalizuar në 7 mars 2017, datë në të cilën të dy SAI-t nënshkruan një marrëveshjeje bashkëpunimi në Tiranë, bazuar në një plan pune me një kalendar aktivitetesh.

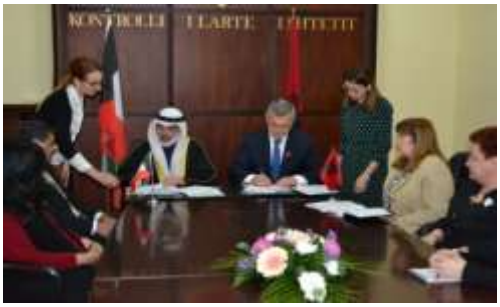

Presidenti i Byrosë së Auditimit të Kuvajtit, z. Adel Abdulaziz Al-Saraawi, vlerësoi rolin e Kontrollit të Lartë të Shtetit në përmirësimin e menaxhimit financiar në Shqipëri si dhe reformat institucionale të ndërmarra nga KLSH, të cilat, theksoi ai, reflektohen dhe tek prezenca aktive e audituesve të KLSH-së në grupet e punës së INTOSAI-t. Presidenti Al-Saraawi prezantoi një plan pune ku do të bazohet marrëveshja e bashkëpunimit me KLSH-në duke theksuar se Byroja Shtetërore e Auditimit është e përkushtuar për të çelur një horizont të ri ndërveprim mes dy institucioneve, duke u fokusuar në fushat e menaxhimit të riskut, zbatimit të standardeve ndërkombëtare të INTOSAI-t, auditimit të sektorit të hidrokarbureve, transparencës dhe integritetit, kontrollit të brendshëm dhe auditimit mjedisor.

Presidenti Al-Saraawi shprehu një interes të veçantë për Konferencën Shkencore të KLSH, të cilën e konsideroi si një forum të rëndësishëm në funksion të kërkimit shkencor në fushën e auditimit dhe më gjerë dhe mbështeti propozimin e z.Leskaj për organizimin e një konferencë të përbashkët shkencore, një pikë kjo e cila u pasqyrua edhe në marrëveshjen e bashkëpunimit.

Kreu i KLSH-së, z. Bujar Leskaj theksoi se Kuvajti është një vend mik i Shqipërisë, i cili ka mbështetur me donacione dhe projekte madhore zhvillimin e shumë sferave të ekonomisë shqiptare. Në frymën e këtij bashkëpunimi, Kryetari Leskaj shprehu angazhimin maksimal të KLSH-së për implementimin e marrëveshjes së bashkëpunimit duke e konkretizuar përmes auditimeve të përbashkëta, vizitave të ndërsjellta të audituesve shqiptarë dhe atyre kuvajtianë, workshop-eve, si dhe në organizimin e konferencave të përbashkëta shkencore. *"Mbështetja e Kuvajtit është e rëndësishme për Shqipërinë dhe ne si Kontroll i Lartë i Shtetit shohim një aspekt tjetër të këtij bashkëpunimi, përpos atij financiar, atë të ndërveprimit institucional përmes auditimeve të përbashkëta, me qëllim forcimin e kapaciteteve institucionale".*

Përktheu: Amantja Patozi, specialiste

Drejtoria e Komunikimit, Botimit dhe Marrëdhënieve me Jashtë

KONTROLLI I PËRGJITHSHËM I SHTETIT I REPUBLIKËS SË EKUADORIT

Në këtë kontekst Kontrolli i Përgjithshëm i Shtetit, si organ i kontrollit teknik, i përmbush funksionet që i janë besuar atij duke kryer kontrolle menaxheriale, financiare, teknike ose të veçanta të burimeve financiare, materiale dhe njerëzore, në bazë të një plani vjetor.

Hyrje

Më 2 dhjetor 1927 hyri në fuqi Ligjin Organik për krijimin e Zyrës së Kontrollorit të Përgjithshëm Kombëtar të Ekuadorit. Miratimi i këtij ligji synonte krijimin e një institucioni të pavarur nga qeveria me qëllim kontrollin financiar dhe të pasqyrave financiare.

Me ligjin 1065-A, amendohet ligji i vitit 1927, në të cilin ndryshimet kryesore konsistojnë në deklarimin se institucioni do të fokusohet në një sistem të kontrolli modern të menaxhimit financiar që synon përdorimin me ekonomicitet, efektivitet dhe eficiencë të burimeve njerëzore, aseteve, kontrollin në kohë të fondeve publike dhe përmbushjen e nevojave të publikut për shërbime dhe zhvillim të shpejtë ekonomik.

Në Kushtetutën e vitit 1967 u sanksionuan edhe funksionet mbikëqyrëse të këtij institucioni dhe u ndryshua emërtimi i tij, nga Zyra e Kontrollorit të Përgjithshëm Kombëtar të Ekuadorit në Kontrolli i Përgjithshëm i Shtetit.

Ligji organik për Administrimit Financiar dhe Kontrollit i vitit 1977, i cili zëvendësoi ligjin e mëparshëm sanksionon rregullat themelore që rregullojnë strukturën dhe funksionimin e Kontrollit të Përgjithshëm të Shtetit. Ndryshimi thelbësor në ligj konsiston në lënien pas të kontrollit të thjeshtë financiar dhe krijimin e një sistemi modern kontrolli të burimeve publike të përdoruara nga institutcionet shtetërore.

Me ndryshimin e strukturës ligjore dhe administrative të Kontrollit të

Përgjithshëm të Shtetit institucioni rreshti së qëni një zyrë e thjeshtë kontrolli, duke u kthyer në një institucion kontrolli superior për njësitë e sektorit publik. Kontrolli do të kryhej nëpërmjet shqyrtimit *post faktum* të veprimeve financiare dhe administrative të çdo subjekti me anë të auditiveve financiare dhe atyre operacionale.

Misioni 2013 - 2017

Kontrolli i burimeve publike për të informuar publikun dhe palët e interesuara për përdorimin e tyre me efektivitet për të mirën e shoqërisë.

Vizioni 2013 – 2017

"Identifikimi i institucionit si një referim për kontrollin e burimeve publike".

Kushtetuta e Republikës së Ekuadorit

Mandati i Kontrollit të Përgjithshëm të Shtetit

Sipas Kushtetutës së Republikës së Ekuadorit në nenet 204, 205 dhe 211 sanksionohet se Kontrolli i Përgjithshëm i Shtetit është person juridik, administrativ, financiar dhe buxhetor i cili drejtohet nga Kontrollori i Përgjithshëm, i cili është i mandatuar të drejtojë institucionin për një periudhë pesë vjeçare.

Ky institucion ka mandatin të kontrollojë përdorimin e burimeve publike dhe arritjen e objektivave të institucioneve shtetërore dhe personave juridikë të së drejtës private, që përdorin burime publike.

Përveç kompetencave të dhëna me ligj, Kontrolli i Përgjithshëm i Shtetit:

- drejton sistemin e kontrollit administrativ që përbëhet nga auditimi i brendshëm, auditimi i jashtëm dhe kontrolli i brend-shëm i subjekteve të sektorit publik dhe subjekteve private që përdorin burime publike;
- përcakton përgjegjësitë ahmini-strative dhe civile dhe referon elementët që përbëjnë vepër penale, në lidhje me aspektet dhe procedurat që i nënshtrohen kontrollit të tij, pa cënuar funksionet që i përkasin Prokurorit të Përgjithshëm të Shtetit;
- harton akte rregullatorë për kryerjen e veprimtarisë së tij dhe këshillon organet dhe entitetet shtetërore kur i kërkohet.

Siç parashikohet në nenin 206 të Kushtetutës së Republikës së Ekuadorit, Kontrolli i Përgjithshëm i Shtetit është pjesë e grupit koordinator për transparencën dhe kontrollin shtetëror.

Përveç kësaj, neni 46 i Ligjit për Buxhetin e Sektorit Publik përcakton se Kontrolli i Përgjith-shëm i Shtetit është përgjegjës për kontrollin e burimeve të sektorit publik, kontroll i cili mund të kryhet para, gjatë dhe pas procesit të ekzekutimit të buxhetit.

Në këtë kontekst Kontrolli i Përgjithshëm i Shtetit, si organ i kontrollit teknik, i përmbush funk-sionet që i janë besuar atij duke kryer kontrolle menaxheriale, financiare, teknike ose të veçanta të burimeve financiare, materiale dhe njerëzore, në bazë të një plani vjetor.

Kontrolli i Lartë i Shtetit ka marrë pjesë në datat 24-26 qershor, 2015 në Konferenca e 8-të të përbashkët EUROSAI/OLACEFS (Organizata Europiane e Institucioneve Supre-me të Auditimit/Organizata e Institucioneve Supreme të Auditi-mit të vendeve të Amerikës Latine dhe Karaibeve), që u zhvillua në Quito, Ekuador.

Kjo konferencë u zhvillua për herë të parë në vitin 2000, në Madrid, Spanjë.

Prej asaj kohe, SAI't e vendeve të të dy kontinenteve janë mbledhur në mënyrë periodike për të shkëmbyer eksperienca dhe kënd-vështrime mbi forcimin e punës së tyre audituese dhe mbikqyrëse.

Në këtë event morën pjesë më shumë se 100 përfaqësues delegacionesh nga Europa, Ame-rika Latine dhe Karaibet, si edhe bashkëpunëtorë të tjerë të jashtëm nga institucione homologe dhe më gjerë.

Kontrolli i Lartë i Shtetit i Shqipërisë, në këtë aktivitet u përfaqësua me një delegacion të nivelit të lartë të kryesuar nga Kryetari i KLSH-së, z. Bujar Leskaj, z. Xhafer Xhoxhaj, Drejtor Departamenti dhe z.Vullnet Karafilaj, Krye/auditues.

Diskutimet dhe kontributet e SAI've gjatë ditëve të punimeve të Konferencës u fokusuan në dy temat kryesore: "Auditimet e koordinuara" dhe "Kontributet e SAI've në Mirë-Qeverisje".

Këto dy tematika lidheshin me fusha të ndryshme të auditimit, si ngritja e kapaciteteve, etika, inovacioni, qëllimet e zhvillimit të qëndrueshëm, transparenca, "Open Data", ku formati i përca-ktuar është ai i mini konferencave apo organizimit në grupe pune ku do të diskutohen më gjerësisht dhe do të sillen eksperiencat respektive të SAI've mbi tematikat e lartpërmendura.

Gjithashtu, formati inovativ i Konferencës përfshiu ndërhyrjen para fillimit të sesioneve të punës, të ekspertëve të jashtëm të ftuar në fusha si arsimi dhe e-learning, ngritja e kapaciteteve dhe "Open Government".

Në përfundim të punimeve te Konferencës, dhanë përshtypjet e tyre përfaqësues të Sekretariatit të Përgjithshëm të INTOSAI't, përfa-qësues të GAO's mbi revistën Auditimi i Jashtëm Publik i INTOSAI't, si dhe përfaqësues të Sekretariateve të Përgjithshme të EUROSAI't dhe OLACEFS.

Kryetarët e Institucioneve Supreme të Auditimit, pjesëmarrës në këtë konferencë i nderoi Kryetari i Bashkisë z. Mauricio Rodas Espinel dhe Komisioni i Këshillit Metro-politan të Quitos me titullin "Të ftuar Nderi të Quitos":

Mauricio Rodas Espinel, Kryetar i Bashkisë dhe Komisioni i Këshillit Metropolitan të Quitos

duke konsideruar:

Më 24 deri më 26 Qershor 2015, Kuito do të jetë selia e Konferencës së VII-të EUROSAI – OLACEFS, e zgjedhur nga organizatat ndërkombëtare të kontrollit qeveritar, duke patur si pritës Kontrollin e Përgjithshëm të Shtetit të Ekuadorit;

Për këtë arsye, z. Bujar Leskaj, Kryetar i Kontrollit të Lartë të Shtetit të Shqipërisë, na nderon me prezencën e tij në Distriktin Metropolitan të Kuitos, Pasuri Kulturore e Njerëzimit; dhe Bashkia e Distriktit Metropolitan të Kuitos dhe autoritetet e tij, kanë dëshirë t'u japin mirënjohje publike për vizitën titullarëve të kontrolleve shtetërore duke iu uruar atyre një qëndrim të këndshëm:

Kanë vendosur të shpallin:

Të Ftuar Nderi të Kuitos

z. BUJAR LESKAJ

Përktheu: Alma SHEHU, Specialiste

Drejtoria e Komunikimit, Botimit dhe Marrëdhënieve me Jashtë

CONTENT

TITLE	AUTHOR	PAGE
Supreme Audit Institutions as a Safeguard for Fiscal Sustainability	Ass.Prof.Dr. Recai Akyel Former President of Turkish Court of Accounts	**175**
Understanding and cooperation, essential criteria for optimizing strategies, structures, projects and relationships among them	Dr.Bujar Leskaj, State Supreme Audit Institution Prof.Dr.Skënder Osmani Ass. Prof. Dr. Nevton Kodhelaj Faculty of Geology and Mining Polytechnic University of Tirana	**181**
Theoretical-practical aspects in risk management and opportunities	Prof.Dr. Gafur Muka Prof.Dr.Thoma Korini Faculty of Geology and Mining Polytechnic University of Tirana	**193**
Business Efficiency Assessment: Capital cost for large enterprises in Albania	Dr. Llesh Lleshaj Ass.Prof. Dr. Edlira Luçi Doc. Dr. Alban Korbi Faculty of Economy, University of Tirana	**205**
Final Report Peer Review on the Independence of the State Supreme Audit of Albania	INTOSAI and Austrian Court of Audit	**225**
Strengthening the Ethical Infrastructure in Supreme Audit Institutions, the trend of the time	Luljeta Nano Irena Islami ALSAI	**255**

Can Plato and Aristotle help us audit in the digital world? Audit today: classical principles + digita tools	Jesus Nieto, Auditor in the Directorate of the Audit Quality Control Committee *Published in no.5 of ECA Journal*	**263**
INTOSAI launches new Code of ethics	INTOSAI Journal, spring 2017	**273**
Supreme Audit Institutions and climate change adaptation	Michelle R.Wong, GAO & Willemien Roenhorst Netherlands Court of Audit *INTOSAI Journal, spring 2017*	**277**
Preparing Supreme Audit Institutions for sustainable development goals	Blucer W. Rajaguguk, I Gusti Bagus Tridarwata Yatnaputra dhe Adrianus Paulus The Audit Board of the Republic of Indonesia *INTOSAI Journal, spring 2017*	**283**
Events and activities of ALSAI during January- April 2017	INFO	**291**
State Audit Bureau of Kuwait	Profile	**325**
General State Control of the Republic of Ecuador	Profile	**329**

Supreme Audit Institutions as a Safeguard for Fiscal Sustainability

This article has been first published in "Supreme Audit Matters", by Ass.Prof.Dr.Recai Akyel, Former President of the Turkish Court of Accounts

When it comes to SAIs' role in public sector, two inseparable concepts come into mind: accountability and transparency. International Standards for Supreme Audit Institutions (ISSAIs) also state that these two concepts are essential elements of good governance.

By: Ass.Prof.Dr.Recai Akyel, Former President of the Turkish Court of Accounts

Introduction

The basis of the economics theory is within the question of "how do we satisfy unlimited wants with limited resources?" This question is also valid for public sector and governments. Public sector is confronted with the challenge of meeting the increasing demands with restricted resources. This restriction renders effective use of public resources crucial, since public services have to be sustainable. At this point, Supreme Audit Institutions (SAIs) have a vital role as institutions working for assuring economic, effective and efficient use of public resources. Citizens expect to get the assurance of SAIs for effective functioning of public institutions and thus, the government.

Changing role of SAIs in public sector

When it comes to SAIs' role in public sector, two inseparable concepts come into mind: accountability and transparency. International Standards for Supreme Audit Institutions (ISSAIs) also state that these two concepts are essential elements of good governance. Transparency means providing sufficient information on public activities to enable public scrutiny. Accountability, on the other hand, is about ensuring that the public inatitutions and their performance are subject to monitoring. ISSAIs define promoting accountability and transparency over public activities as one of the responsibilities of SAIs.

In a globalized world and economy, modern states face the issue of fiscal sustainability besides the requirements of accountability and transparency. In addition to the above- mentioned constraints like restricted resources and

increasing demands, there is the constraint for sustaining public services of the same quality. Financial crises that affect the governments make it even more challenging to achieve the objective of maintaining the same level of public service at the same level of quality within reasonable debt limits. Governments deal with the problem of increasing costs of public services and in some cases, cannot achieve objectives within budgetary limits. This problem brings forward the issue of fiscal sustainability.

In the most general terms, fiscal sustainability means providing the necessary resources for a specific program, sector or economy in a definite timeframe. It is the ability of a government to sustain its current spending in the long run without defaulting its liabilities or promised expenditures. As it is seen clearly from these definitions, fiscal sustainability is an issue for all modern states, but the critical question is how fiscal sustainability is relevant for SAIs?

The relevance of fiscal sustainability for SAIs is a popular and debated topic especially amongst audit community due to its importance. This topic has been handled in several conferences until now. “Fiscal Sustainability, Presentation of Accounts and Accountability” was chosen as the main theme for EUROSAI-OLACEFS Conference in 2007. In addition, several declarations on this specific subject have been submitted in the International Symposium held as part of celebration of 150th Anniversary of the TCA in Ankara-2012. As stated in the EUROSAI- OLACEFS Conference in 2007, the increasing importance and technical capacity inherent to the fiscal sustainability practices advise the reinforcement of the SAIs role in different states. As a conclusion of this conference, the participants agreed that SAIs should take a role in ensuring fiscal sustainability, since it is an issue of great importance and needs to be dealt with by an independent and well-respected institution.

SAIs as a safeguard for fiscal sustainability

Acknowledging the importance of the role of SAIs as a safeguard for fiscal sustainability, the question of how to perform this role comes along. This is an issue, which has been discussed for several years, especially after the crises that affected the European countries in 2007. Nowadays, European countries are dealing with a sovereign debt crisis, which made financial sustainability issue even more important.

Since the role of SAIs in ensuring fiscal sustainability is a newly emerging topic, there is not much clarity on the methods SAIs need to apply. It is possible to say that SAIs can function as a safeguard for fiscal sustainability in three co-related ways. First of all, SAIs can monitor the application of budgetary provisions with a results or outcome based approach. To understand this role of SAIs, it would be beneficial to mention about one of the most important reform movements

carried out to ensure fiscal sustainability: the transition from cash based accounting system to accrual based accounting in public sector. This change allowed governments to ensure fiscal discipline, accountability and transparency in use of public resources. The reform in accounting system brought along the transition in budgetary systems, which led to adoption of performance-based budgeting based upon determination of aims and objectives and use of public resources in line with these. These reforms in public financial management system basically aimed at effective use of public resources and brought along additional responsibilities for SAIs in terms of ensuring good governance in public financial management. In accordance with these reforms, SAIs are expected to comment on the implementation of public programs and the results and outcomes of these programs for ensuring accountability and transparency, and indirectly act as a safeguard for fiscal sustainability. Such kind of an audit aims at promoting successful implementation of public policies and adding value. In addition, according to their respective mandate, SAIs may warn about the deviations from established objectives and develop suggestions for corrective actions. This would also help governments see the deficiencies and correct them on a timely manner, which in turn, would contribute to ensuring budgetary stability.

Secondly, SAIs can serve as a safeguard for fiscal sustainability through auditing public debt. There is a direct link between fiscal sustainability and public debt. The definition of fiscal sustainability explicitly states that sustainability for governments means providing the same level of services in the long run with protecting its solvency level. Therefore, as the external public audit bodies SAIs may comment on the volume of public debt and its sustainability according to their mandate. This kind of a work would be of great significance due to the independent and reliable reputation of SAIs. As stated in the International Symposium in Ankara, May 2012, the independent position of SAIs and their connection with the parliament gives SAIs an appropriate status for dealing with public debt. ISSAI 5430 states: “SAIs may wish, within the limits of their powers and responsibilities, to encourage their governments to adopt sound practices for the assessment, financial reporting, budgeting, and oversight of a country’s fiscal exposures. SAIs also may wish to be aware of and support the adoption of ‘best practices’ for dealing with risk”. It is also mentioned in the same standard that “given the complex technical and conceptual issues associated with fiscal exposures, SAIs may need to develop necessary skills both internally and across their governments”. Oversight of loans, guarantees and insurance, and review of the long term budgetary implications can be given as examples to the oversight of fiscal exposures. The method each SAI implements vary according to their mandate and relevant conditions. However, what is important and common is auditing public debt and developing

suggestions for governments on this issue so that fiscal sustainability can be maintained.

The third way SAIs may contribute to fiscal sustainability would be their work for maintaining good governance. SAIs are the key institutions for ensuring good governance through their audit findings and recommendations. Good governance requires monitoring and audit in order to ensure implementation of established policies in a relevant way and realization of strategic aims. A tool for contributing to good governance may be commenting on internal controls. Some SAIs have the authority to comment on effective functioning of internal control systems of public institutions. This function would help public institutions and public sector become aware of the deficiencies in internal controls and make improvements accordingly. In this way, it would be possible to achieve good governance in public sector through the contributions of SAIs with their findings and recommendations. This contribution of course would indirectly serve as a tool for maintaining fiscal sustainability

Nisur nga këto problematika, lind nevoja për forcimin e Institucioneve Supreme të Auditimit që ata të funksionojnë në mënyrë të përshtatshme dhe efektive. Problemet ekonomike me të cilat shume qeveri po perballen vitet e fundit, janë duke nxitur edhe më tej rritjen e rëndësisë së Institucioneve Supreme të Auditimit për garantimin e një qeverisjeje të mire. Një qeverisje e mirë përfshin një sërë elementësh, ku përmendim garantimin e përdorimit me efektivitet të burimeve publike, informimin e publikut mbi rezultatet bazuar në objektivat e qeverisë dhe dhënien e sigurisë se institucionet publike operojnë në përputhje me parimet e llogaridhënies dhe transparencës. Gjithashtu, qëndruesh-mëria fiskale është një element i një qeverisjeje të mirë dhe duhet të trajtohet së bashku me menaxhimin financiar dhe sistemin e kontrollit.

Conclusion

As noted previously, fiscal sustainability is today a common international challenge. To overcome this challenge, governments have adopted reforms in public sector, which are still continuing. In line with these, SAIs should also keep abreast of these reforms and adjust their methodologies accordingly.

SAIs are responsible for auditing effective, economic and efficient use of public resources and this function is an indirect safeguard for ensuring fiscal sustainability. Each SAI should define its role in promoting fiscal sustainability in their countries. There is no definite method for performing this role but according to current implementations, it is possible to say that it may be performed through three different ways: auditing and commenting on results and outcomes of budgetary policy objectives, auditing public debt and developing recommendations, and auditing and commenting on the effectiveness of internal control systems. These are the

methods SAIs may choose to use according to their respective mandate, but, of course, these are neither precise nor complete. Since this is a newly emerging issue for SAIs, it is for sure that SAIs will develop their own methods to handle fiscal sustainability in due course.

In conclusion, SAIs' role in maintaining fiscal sustainability is crucial for governments. However, the extent and method for performing this role is not definite yet. That's why it is quite important to share experiences among SAIs to find a common and applicable method to deal with this issue. SAIs should exchange information with their counterparts and continue to share experiences, methodologies and results so that they can serve effectively as a safeguard for fiscal sustainability.

By: Ass. Prof. Dr. Recai Akyel, Former President of the Turkish Court of Accounts

UNDERSTANDING AND COOPERATION ESSENTIAL CRITERIA FOR OPTIMIZING STRATEGY, STRUCTURES, PROJECTS AND RELATIONISHIP AMONG THEM

Naturally, when understanding and cooperation is aimed at decision-making or solving a significant social, economic, political, environmental, optimization, risk, management, etc. problem, the creation and implementation of mathematical models for achieving the required result lies in essence of study and evaluation of relevant decision-making.

By: Dr.Bujar Leskaj,

Prof.Dr.Skënder Osmani,
Ass.Prof.Dr. Nevton Kodhelaj.

Abstract

Understanding is a problem that involves family, school, work, community, public or private institutions and much more whenever two or more parties are interested in sharing or not judging an important decision or optimizing a solution to an important problem. In a more rigorous sense, understanding (or solidarity to cooperate) in a theoretical sense can be addressed in several aspects, among which optimization (the first in a very general plan), the theory of mathematical games, etc., have an important role. Under the conditions when our country continues to be highly politicized and with a high level of poverty, the elaboration of this category of individual, instrumental, periodical, etc., has a particular place either as a developmental or a backwardness. Since the creation of the state so far has had many developmental preconditions "geopolitical and geostrategic position, natural and environmental resources, climate, agriculture, tourism etc.", however, all these factors have failed to reflect "their performance"; this has happened because we have never had genuine strategies of understanding and cooperation. Understanding and cooperation for their optimal creation and realization has not been at the level of development requirements and criteria of the country. Naturally, when understanding and cooperation is aimed at decision-making or solving a significant social, economic, political, environmental,

optimization, risk, management, etc. problem, the creation and implementation of mathematical models for achieving the required result lies in essence of study and evaluation of relevant decision-making. Some considerations on these issues are the core of this paper.

Keywords: *Game, cooperative (cooperation), understanding, coope-ration, contradiction, strategy, structure, reform, system, project, optimization.*

1. Awareness on Optimization, Understanding and Co-operation

Why then should the public be encouraged to discuss this topic? Management experience teaches that examples and concrete objects are not enough to argue their managerial values, but it needs a broader, not individual job, not even in the Department or Faculty, but in a comprehensive and institutional setting. So if we were institutionally well-understood, if we were to strongly support such issues, things would go differently. This is the reason why there are some problems with each management course: how many classes should the school have, how many students should have classes, how many branches (ie Departaments) the University should have, how many universities the country should have. Also, in a local or regional community, questions are asked about the territorial division, how many counties should the country have, how many ministries there should be the state, how many units, how many units of services, what would be the maximum number of residents not affected The poverty line in an urban or rural area and so on.

The above problems turned into state strategies after nearly 13 years in educational reforms, administrative division, and so on. The question that is being asked is: will it continue with Management and Reforms?

If this is a slogan and not a topic that opens dozens of dissertations in many faculties and why not institutions such as the Department, the Institute or the Management Center, the discussion and ventures should be valued well, even negatively. This topic is highly valued for the investment that can be made of the most effective at the country level, of course after a scientific discussion and argumentation on the reforms, projects, contracts, procurements, company activities and most important works. In the same vein, the cooperative relations of the school and the relevant state institutions of the lines should also be seen. Today is the time for every politician (manager, decision-maker, leadership, etc.) before sitting on his chair to ask what is the problem and the expected solution, how will the product of the project be realized, what is its contribution, What, when, where, etc, will achieve this product and what are its values. In short, He (the decision maker) must answer the questions that make “Management Fathers”. We mention these because since

the beginnings of Democracy, to date, politics has acted outside scientific circles, even isolating them. This attitude has been a major national loss, even greater than our national brain loss. But how long it will be so? In managerial formation of an analyst, strategist, politician, decision maker (public, non-public), designer, implementer, monitorer, evaluator, it is imperative to provide good training in the field of science, human disciplines, contemporary information technology, Optimization, etc. (Enough to say that in the theory of management we find application embodied over 25 math disciplines). Management is the implementation of operational research in Engineering Practice, Economic, Financial, Environmental Resources, etc., etc.). This argument becomes even sharper, the more important the resources and the processes of their implementation, the greater the general values of the resources being managed.

From the above it comes up to a question: can it be an objective to realize the set of tasks that are included in the Basic Unit / Department Management and Reform issue? Of course, a detailed study, ready for implementation, is required from a special group that needs to concretise relevant subobjects or sub-systems in the framework of educational reform.

If such a job were to begin, these aspects could be addressed or discussed:

- Human resources (pedagogues, students), technological resources, financial resources, teaching resources (textbooks, laboratory equipment, processors, infrastructure (human resources link and their communication), structures (Department attachment) with other substructures;
- Understanding and Disagreement: What We Benefit and What Disappointment for Every Source and Structural Object. What are the risks and factors that produce them? What should we do to improve them?
- Technology and rigorous subjects (and other, occasionally) of the system and subsystem;
- What we have and what we will produce and how we will optimize the processes that realize the optimum of student preparation for the formation (efficiency, effectiveness, etc.) and the safety in life of their preparation.

Matters that could be considered first:

- Strategy of the Department (objectives);
- Strategic alternatives and relevant criteria;
- Implementation Project, Outcome, Risk;
- Institutional Relations of the Department and eventually their change, considering the existing resources and infrastructure, etc.

When it comes to relations of understanding and cooperation they should be considered institutional and not individual, subjective and casual, shortly

institutionally necessary to be realized. In this context not only universities but also other institutions have a lot to say when it comes to these relationships with the state system and its subsystems, be it positive or negative, cooperation or "left on one hand". We mention that understanding and cooperation is a broad field in the field of optimization and beyond that of management because they involve many issues that arise outside of our institution, but related to its activity, such as: Institutional cooperation, understanding and risk, understanding and effectiveness, understanding and poverty, cooperation, effectiveness and state, cooperation and leadership, the law on natural and human resources risk, understanding and communication, projects and optimization, syndicates, system and state, specific reforms And General, School and Information Technology, Reforms and Structures, Reforms and Resources, Reforms and Technology, Knowledge, Decision-making and Development, etc. Obviously, a comprehensive study is required of their treatment, and of others like these, however, only one of them is affected.

1. Institutional Understanding and Cooperation in Optimization and Decision Making of Strategies and Projects (Significant)

It is known the role and place of understanding and cooperation in the development of human society, as one of the potentials for enhancing development performance and reducing risk, ie optimizing or defining efficient solutions in relevant strategies and projects. At least three Nobel laureates have been awarded in recent decades (from Nashi to Lloyd 2012) given in Economics for math games and their applications. From different authors the theory of mathematical games is also called the theory of interaction, in which a central place occupy group-based co-operative games that are of great importance in decision-making, not only in economics (financial resources), but also in sociology, Politics, international relations, etc.

As can be understood in co-operative games, the player playing is the group, department, university, community, economic, political group, etc. And when a group does not play properly, decision making is a risky risk, especially in strategic sectors, energy, resources, infrastructure, politics, etc. In this regard, mathematical games are a fundamental part of the theory of optimization.

Summing up understanding and cooperation is a powerful potential factor in optimization and decision making that is considered by many specialists as the spirit of management, short of implementing strategies and projects. Looking at the not so rational eye of this problem since the beginnings of Democracy to date, at least in the Department's rank, there are many problems that are expression of an understanding and cooperation that have touched, affected, possibly abused the effectiveness of the activity of Even wider, at least in the optimization and risk domain. Let's look at some of them:

- How many strategies and projects have been optimally optimized over the past 25 years, perhaps even after the project. Gorizia, who was drafted in 13 variants?
- The project of the Nation's Road, or of the Tirana-Elbasan Road, in which at least optimization of the tunnels with the finite element method is the neuralgic point of the projects and in this view nothing to the professionals of the field;
- There have been many floods in the last few years, especially in Shkodra, Lezha etc. and for this there is not only an understanding of cooperation, but even when the assistance of professionals in the field is officially provided, no Response, even this has happened in other cases; in short, it has become a way;
- We conclude with the TAP Project, as it is known in many cases, for some reason for powerful gas pipelines, the gas storage (injecting) study into underground layers is done, which does not seem to have been done in this case.

For these and many other problems like this, the question arises: was the understanding and cooperation of the Department with the Ministry etc. at the level of the demands of the time? Of course, not because of the risks involved, even invisibly, that in some cases they have their head bang, as is the case of damage to the area of Zharrëzë, where there are dissertations for deformations and strikes in oil resources as well as for mineral resources. There is a moral and institutional problem here, as it provides several times “no help”, it is hard to make your mouth speak once again about the problem of “bam” because the answer would be, “It was weary to speak in Deaf ears“. We say institutional because understanding and cooperation is not always individual (I do not want, I wish - I do not want) especially for work problems and categorically for strategic and projective ones where large “gains” or “damages” move. In this way, understanding and cooperation in certain circumstances should be institutionalized by law. Today design, systematization, optimization, risk, modeling are important development fronts, where we are still far behind and this backwardness starts from school, goes on to decisions with intuition or just inadequate experience, moreover it is not strongly argued On a theoretical basis.

If the idea that state or public (not public) decision-making starts from the school, but at the same time if there is no understanding or cooperation for consultations, legitimate expertise and, why not, school is part of decision-making, the damages will Be incalculable. Of course, one of them should be responsible for these. This is a crucial issue, so the necessary actions for the respective jurisdiction are and must be on the agenda, otherwise the silent and active risks will continue without introducing “heels on the heels” to anyone for the proper success of projects, procurement, Reforms and so on.

Management is catching you, catching you well in time, not catching you to isolate, even ignore at all, but with great risk. He speaks a lot today in the area of understanding, cooperation for optimization in our country, as a condition without a two for each activity, especially in the field of strategies and projects.

1. Management Center

In each activity, man is guided by several purposes for which he "builds" the alternatives for achieving the goals and then chooses, on the basis of certain criteria, the best alternative. Following this, he tries to put him to life, ie. Get the best possible result and safer. As noted, there are two basic activities for achieving the goal (s):

- Design (construction) of alternatives or variants, ie. strategy;
- Selection of the best option, ie. Project and;
- Implementation of the project in practice that ends with the realization of output (outcome).

From this point of view the unity of the strategy and the project is called management, a little differently the management is the activity (mental, physical) for the realization of the goal, ie. Obtaining its result. In this context, the strategy and the project are necessary conditions for the realization of any purpose: society, political, economic, industrial, agricultural, environmental, etc. Since each intended purpose is supposed to be a "positive change" then it is a development factor, or a little differently the decision making for the strategy or the respective project is a necessary condition for development - there is no "genuine" development without a project.

Hence the need for project-based development (of project development) of society. We point out here that the word "genuine" has the meaning "better or more efficient" or in a more rigorous "roughly safe and secure" sense. From the above it emerges that when in a period of time the planned expectation of development has not been achieved, it should be sought in one of its main components, i.e. Strategy or project, or together in its two components.

If we concretize, we analyze the development of the country since Zog's time to date and it turns out that this achieved development was not in the expected wait, then the proper development (Risk) has had two potential environmental factors - strategy and project. Since either or both of these are man-made objects, it emerges that the latter is both subject and object of risk, i.e. His decision-making was not at the level of knowledge required.

Hence a strange question may arise: we have many social, individual, collective, community, etc. activities that have not had a genuine project, yet they have given "development".

So why should we consider the project as a necessary developmental condition?

- Firstly, every person, under certain circumstances, realizes his purpose without having a "written" project on paper, yet in his mind he has to "sketch" the project he will implement, with all the projects that make "Management Fathers". What is this activity, Why is it done, how it is done, when done, where is done, what is done, how much it costs, how effective it is, how safe it is, etc. Thus, when the activity is simple and the answers to these questions do not require any necessary rationality or argumentation, the person with this creates the activity "in memory" without the need for the partition of its composition, that is, for a project of an activity;
- Secondly, when we are talking about a project, we mean by agreement an activity that is realized by many individuals and consequently it is not simple, there is complexity and as such it must necessarily be put on paper and that scientifically contains the answers to all the questions That the Fathers of Management are doing, and how good is the product (output) of the project or how efficient or effective, or how optimal and safe is the product in question.

Now when the product in question is not realized it means that the project has not been "ok" for one or several reasons:

- Laying the problem;
- The data of the problem;
- Method of settlement, etc.

Or the "project" is more based on experience, intuition, perception without sound theoretical argumentation. Of course, in the latter case, Risku is expected and almost safe. Hence it is understood that the project (system) is a necessary condition of the development of society, it is the fundamental and indivisible form.

1. Management Department

The practice so far in the field of management has shown that:

In the academic plan we generally do not have solidly trained managers, so the economy is mainly driven by specialists with practical experience;

The university option at the Faculty of Geology and Mines during 2000-2008 has not been generally successful and has shown some negative side: poor progress of students, staff qualification, infrastructure, curricula, projects, diplomas, financial resources etc;

The market has high demands for specialists, managers in many governance structures, such as central, local, public, especially in projects, e-projects, national strategy, projecting, and national systematization, various reforms and especially on the general reform GO TO GROWTH, where there is a great relative backwardness of our country, especially in medium and long term development,

because the pace towards project planning, systematization, integration and globalization of the economy will most likely come accelerating over time, especially by IT developments, intelligence etc;

There has been an increase in the number of university institutions for the education of overseas managers, and for some of them there is a lot of demand from students. We mention that the qualification of overseas managers is costly, even for short periods (2 weeks 3000 USD in Boston, 10 days - 3000 pounds in UK etc.).

From the above, it is necessary to take appropriate measures for the university graduation of managers at the Faculty of Geology or in general at the Polytechnic University with separate curricula with the participation of one or more faculties from Polytechnic University and abroad.

2. Management Institute

Taking in consideration:

- The place and role of managing and relevant studies in national development (strategies, systems, projects, reform, education, technology, resources, energy, environmental protection in many strategic sectors);
- The need for its effective implementation using modern technologies such as information technology, communication, information networks, artificial intelligence etc.;
- standards, norms and strategies of the international community, particularly in the field of digital reform and digital technology, by 2030;
- The role of various methods that find effective implementation especially mathematical, informational, information base structures, systems theory, categories, decision-making theory, risk;
- The standards that require time and especially those of the EU where our country aspires to become a member.

…..there is the need to set up a Management Institute.

This is a national necessity given the fact that our country has a relatively large backlog, even in the role of projecting, managing, modeling, optimizing, risking the development of the country taking into account many factors such as:

• National strategy, project planning, e-projects, national assets and assets, important contracts;

• Reforms, in particular GO TO GROWTH, databases of mega databases, energy strategies, ICT, environmental protection etc.

• Political rotation strategies, those of relationships with others;

• Reforms and gradual changes in governance and politics, decision-making;

• Huge obscurity in information technology (experience in programming).

At the end investments in the management field is of the utmost importance not only in the field of education but also in the wider diagnosis, the effective evaluation of resources, technologies, projects, governance, environment, politics and so on.

Projecting

The question is "What can we say about the development of our country on a project basis?" Of course, for this, a genuine study is needed, especially for strategic sectors such as Education, Economy, Energy, Industry, Agriculture, Tourism, Infrastructure, Communication etc. Without being introduced in detail, the project is not the standard and and not even an institutionalized norm of our social development, for example which are the development projects of the Faculty, its departments, etc. How much do they answer to the questions of the Fathers of Management, the results of their monitoring, what do they tell, how entrusted are the results provided in them? Let's consider and analyze only the risk in the teaching process and its knowledge. Without going into details we have little or no teaching discipline on risk, shortly there is an almost deterministic teaching process. So if the state starts with the function, and the late with the school it can be understood how could be the state of the institutions projects and their prediction on the risk. Without much progress, we have a lot of work to do in projecting our university activity, learning, studying, research, and above all in the educational reform that awaits us, especially for information gathering and processing, studies on strategies, projects, structure, facilities, technologies and sources of information, etc. and above all the qualification of human resources, etc. From the above there is the need for projecting at the Polytechnic University and in many of its subsystems.

2. Strategic studies

Almost every department in the Polytechnic University covers in general an important sector of our country's development of energy, industry, mining, mechanics, construction, electronics, information technology etc. These sectors are developed on the basis of respective strategies and projects. Under the conditions when a proper scientific strategy is needed these departments can be considered the institutions where the work can start and they should be the main suppliers for developing strategies in the respective sectors. In the concrete circumstances when it is almost entirely lacking the cooperation and interaction of the Departments with the respective entities, the risks stemming from the absence of collaborative structures are of considerable "harm" in our country given the fact that there are no relevant scientific research institutes. It is understandable that the scientific and research tasks can not be covered by the respective department.

Structuring

Many of the reforms carried out in our country have not been conducted on the

basis of complete preliminary studies, or in a number of alternatives and variants. Often they have been organizational, in empirical meaners, based on experience, analogy, intuition and not supported on feasibility studies, pre-designed schemes, and proper information. Likewise, they are referred more to the content of their objects than to their attachment(s). In this context, institutional structuring of the country is not a closed and exhausted problem; rather it is open and needs in-depth studies especially for more general, compact structures that lead to the optimization of general and human resources in particular, in departments, districts, municipalities, etc. From this point of view, the study of existing structures and their institutional relations for their modernization and effectiveness seems to be a problem, not only of specific reforms but also of the country's development in general that in many other countries have started today known as GO TO GROWTH.

2. Metrology, Information Resources, Technology

In designing and implementing our projects a first-place role has the data sources and information in general. As is known the quality of our study projects and why not the doctoral degree in many cases are caracterised by the lack of complete and incorrect data. Of course, this is a disease not only for universities but also for many institutions that have the roots in the lack of advanced metrology technologies and methods. We have been able to visit the Universities abroad and we have noticed in large letters "Data is Information", "Information is Knowledge", "Knowledge is Power" and in the end we add to the students that “Power is Money". In this regard, investments in data security (metrology), their methods of processing and relevant information technologies is one of the most important tasks to capture lost time in the rapid development of Universities. The above and many other issues such as these should be case studies in the future, in the context of the creation of new management institutions and in particular of the Management Center. Regardless of their country and their role, the development of the country on a scientific basis in every sector is a necessity and for this purpose all necessary measures must be taken to make all the necessary investments and even more, on the eve of membership of the country in the EU, where all collaborations are raised on the basis of the projects. Perhaps the time has come to not allow decision making for activities that are not presented in the form of projects of various human or natural resources, especially in strategic sectors and high levels of hierarchy, and in a relatively short time. Decision making should be performed only for activities presented through projects.

Conclusions

- The cooperation game an important development criterion;
- Understanding and collaborating, the basis for strategy optimization;

- The contradict game increases the risk of processes and slows the pace of development;
- Optimization of project procurement can be experimented according to proposals from three administrative units or municipalities.

Literature

1) M. Ehrgott, 2005, *Multicriteria Optimisation*, Springer, Second Edition;
2) L.S. Shapley, 1953, A value for n-person game, Princeton University;
3) R. Serrano, 2007, Cooperative game: Core and Shapley Value, Springer;
4) V. Conitzer, 2012, Computing game – theoretical solutions and aplication to security;
5) J.F. Nash, 1953, Two persons cooperative game, Econometric 21;
6) V. Neumann, and V. Morgenestern, Theory and games and economic behaviour, Princeton University;
7) R.J. Aumman, 1987, Game Theory, Norton, New York, Harvard University, USA;
8) R.B. Mayerson, 1991, Game Theory, an analysis on conflicts;
9) S. Osmani, B. Leskaj, 2016, Performanca, sistemi, risku dhe vendimarrja fazi në grup me shumë kritere. Analiza e riskut, Konferenca e IV Shkencore, Revista Auditimi Publik, Nr.10;
10) S. Osmani, B. Leskaj, 2015, Vendimarrja dhe teknologjia inteligjente, Revista Auditimi Publik, Nr. 10;
11) B. Leskaj, 2013, Mirëqeverisja, paradigma e re në Administratën Publike, Revista Auditimi Publik, Nr. 5;
12) S. Osmani, Optimizimi, Programimi linear me zgjerime;
13) S. Osmani, 2017 (Përgatitur për botim), Optimizimi me shumë kritere;
14) S. Osmani, 2004, Metodat matematikkore në menaxhim.

Translated by: Xhein Xhindoli, Auditor,

Department of Municipality Audit

By : Dr.Bujar Leskaj,

Prof.Dr.Skënder Osmani

Ass.Prof.Dr.Nevton Kodhelaj

Theoretical-practical aspects in risk management and opportunities

In all areas of human activity there is a problem of realizing the objectives set in the project lines by threading the collection, i.e. creating information, managing, processing, analyzing and modeling to expose the usage values at last.

By: Prof. Dr. Gafur Muka & Prof. Dr.Thoma Korini, Faculty of Geology and Mining, Polytechnic University of Tirana

Abstract

In all areas of human activity there is a problem of realizing the objectives set in the project lines by threading the collection, i.e. creating information, managing, processing, analyzing and modeling to expose the usage values at last. For a standardized review of the values of these projects, it is recommended to analyze strengths, weak points, opportunities and threats (SWOT). So the SWOT analysis also considers the opportunities and the threats. This consideration is related not only to their recognition and assessment but also to the management with that system that includes all planning and organizational processes to identify the risks in advance in order to take measures to reduce or eliminate them as soon as possible, as well as advance recognition and timely realization of the opportunities. There are many cases in the literature where the threats and opportunities are seen as the same elements but with different directions. This has led to the results of their management not having the value of their expectation. This paper addresses some theoretical and practical aspects of the nature and the different characteristics of the opportunities and threats as well as their consideration in management systems.

1. Conceptual formulations

Managing threats and opportunities is first and foremost linked with a fairer conception of them. To achieve this both, threats and opportunities should be considered in the context of the reference field [1]. Thus, their formulations are distinguished in the field of mathematics, decision-making theory, psychology, engineering and environmental sciences,

health, economics, and so on. However, in all these statements, besides the specifics, there is the same thing. As such, it is considered the possibility of occurrence of risk when there are co-determined occurrences of risk (timely realization and risk space), exposure (presence of impaired objectives) and vulnerability (sensitivity measure of exposure targets to damage). The probability of the occurrence of this event is called a threat [4]. With regard to the chance, referring to its statistical meaning, it is seen as the probability of a favorable event occurring [3]. In this treatment we are concerned with the relationship between threat and opportunity to realize their management in the interest of reducing or eliminating the damage (non-realization) of objectives in the conditions of varying the degree of the risk. To understand the differences between them there are a number of criteria. The following table [6] presents some distinct criteria and the respective qualities of threats and opportunites.Given the last criterion, the interaction or interdependence between threats and opportunities, awareness is realized that threats always hide the chances, while the chances themselves pose risks, so the realization of chances can not be successful without risk assessment.

In order to realize a successful process in managing the opportunities and threats it is recommended to undertake the following four steps [5, 7]:

- Identify
- Assessment
- Administration (treatment measures)
- Monitoring and reporting (Figure 1)

Table 1. Differentiation criteria and respective qualities of thretas and opportunities [6]

Difference criteria	The Risks Qualities	The opportunities qualities
Difference criteria	The Risks Qualities	The opportunities qualities
The probability of occurrence	Risks have the undesirable quality of repetition. It therefore makes sense to examine the probability of the show.	Opportunities often have the quality to be one-off and difficult to recognize, mostly exposing a "timely value" with a downward trend and can only be realized over a given period of time. Therefore it is said that chance is lost. Whoever comes late is punished by time.
Awareness /	Risks may appear regardless	Opportunities can only be utilized

perception	of whether or not we are aware of them.	when we are aware of them.
Possibility of intervention	Referring to exposure to risks there is no choice. In many cases the risk can only be reduced. Part of the risk remains and, its ability to be repeated, cannot be prevented.	Man is free to make the decision whether he will try to exploit the opportunity. Managing chances is strategic. It is intended to determine the mode of action and to make a decision according to the situation. Here is the question: "what should be achieved in the future". The opportunity / ability to realize a chance, in principle, is not given. Therefore realizing the opportunities carries the risk.
Treatment	Risk Management: A risk can be completely eliminated The probability of occurrence of a risk may be reduced The expected extent of damage to a risk can be reduced Risks can be accepted	Handling chances: A Opportunity can be fully realized The probability of realizing an opportunity can be increased A opportunity can be realized in part Opportunities can be ignored.

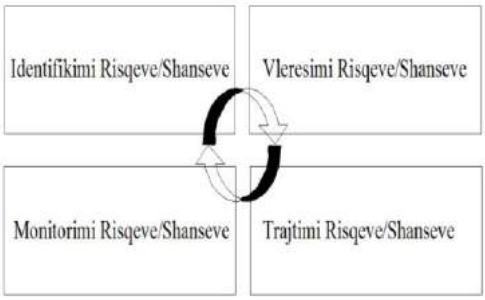

Fig. 1. Skemë procedurale menaxhimi për risqet dhe shanset [7]

1.1 Identifying Risks and Opportunities

Identifying risks involves finding and accumulating all the risks that have an impact on an enterprise's business. It is the first and most important procedural management phase and is carried out through risk identification methods. The purpose of the identification is to capture and record in full and continuous all sources of entrepreneurial risks as well as its sectors of work. The methods themselves aim at identifying a

systematic, structured process, capturing both internal and external risks, with the objective of creating a risk profile that takes into account sectoral specificities and ensuring continuous monitoring them [2].

Some of the risk identification methods are:

1. by inspecting the endangered facilities;
2. by surveying expert and collaborative (open, closed, interview);
3. by existing documentation (Finance, Audit);
4. by Exposing and examining reasoning (Brainstroming);
5. by Brainwriting protocols;
6. by relying on the consideration of neglected or secondary factors (Synectics);
7. by reviewing all production chains (Value Chain);
8. by reviewing specific loop choices with greater impact on the process, checking and verifying their accuracy;
9. by reviewing information on warning systems;
10. by checking the checklist.

In all of these methods are also identified the chances, which naturally have the risk of dependence on the risks.

1.2 Assessing Chances and Risks

To assess the chances and risks, the frequency of occurrence and the value of the damage (for the risk) and the frequency of the occurrence of the benefit and the potential impact (for the chance) are taken into account. These factors depend on the field of activity as well as the experience of the valuation experts. In this sense, the assessment of chances and risks is seen as a task of every venture. The evaluation diagrams (Figure 2, 3) show respectively the correlation of the frequency of occurrence of the risk with the value of the damage (Figure 2) and the correlation of the occurrence of the benefit with its potential for the chance. As seen in Figure 2, the risk is classified into 5 classes (very high, high, medium, weak and very weak with the corresponding index 1, 2, 3, 4, 5), while the likelihood of occurrence and the value of the damage Are grouped with 4 estimates. In Figure 3, it is seen that the chance is indexed with stars, the difference between which is realized by color, respectively - very good (3 stars with a color), good (2 stars of the same color and one in color), average (A first-color star and 2 of the second color) and unmatched (the three-color stars).

Fig. 2. Relationship of the frequency of occurrence of the risk with the value of the damage. The risk impact is assessed by 5 classes [6].

Vlera e dëmit					
	Shumë e lartë (>150 000 Euro)	1	2	3	3
	E lartë (50 000-150 000)	2	2	3	4
	E vogël (10 000-50 000)	3	3	4	4
	E papërfillshme (<10 000)	4	4	5	5
		Sh. Shpesh (< 1 vit)	Shpesh (2 - 5 vjet)	Rrallë (5 - 10 vjet)	Sh. Rrallë (> 10 vjet)
	Shpeshtësia e shfaqjes së dëmit - ndodh mesatarisht 1 herë në –x- vjet				

Fig .3. The link between the frequency of profitability and the potential benefits. The chance of chance is given with three stars. [6]

Potenciali (vlera e përfitimit)					
	Shumë i lartë (>150 000 Euro)	★★★	★★★	★★★	
	I lartë (50 000-150 000)	★★★	★★★	★★★	
	I vogël (10 000-50 000)	★★★	★★★	★★★	
	Nuk ekziston				
		Sh. Shpesh (< 1 vit)	Shpesh (2 - 5 vjet)	Rrallë (5 - 10 vjet)	Sh. Rrallë (> 10 vjet)
	Shpeshtësia e ndodhjes së përfitimit (përdorimit) të shansit - ndodh mesatarisht 1 herë në –x- vjet				

For the classification of opportunities and risks are recommended several methods [7], which take into consideration:

- Referring to the situation of active financial indicators against the three most favored cases (Most Like Case, MLC), the worst case (Worse Case, WC) and Best Case (BC) (Figure 4, a);
- Referring to the situation of active financial indicators against the planned ones (Figure 4, b);
- Evaluation by means of a profit-and-loss-based scheme (Figure 4, c);
- Integrate them into the financial performance scheme such as EBIT (earnings before including the Banking Interest and Earnings Before Interest, Tax) or net profit (gross profit minus operating expenses minus bank expenses minus taxes) as well as on such indicators Such as Economic Value Added and Cash Value Added (Figure 4, d).

All these methods consider opportunities and risks as elements that condition each other in the activity of each venture (Figure 5), while the probability of their occurrence is related to the impact on indicators such as EBIT, net profit, EVA, CVA Fig. 6).

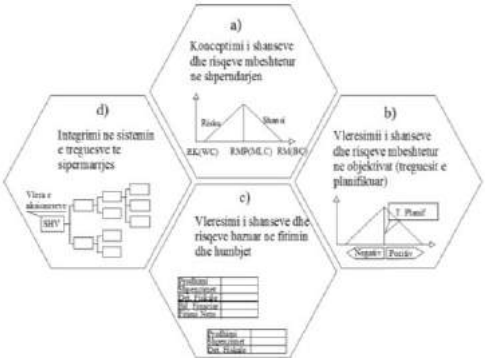

Figure 4. Schematic presentation of Assessing Methods for opportunities and risks [7]

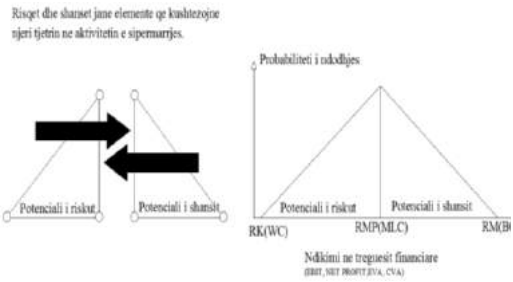

Figure. 5.6. Concept of opportunities and risks based on distribution and probability of occurrence as cases of impact on financial indicators. [7]

Managing Opportunities and Risks

In the process of managing the opportunities and risks, management includes the whole set of measures [8]:

- Avoiding Risk;
- Reduction of risk;
- Risk Transfer;
- Risk acceptance;
- Discovering (Knowing) and Using Opportunities.

Risk avoidance is applied in those cases when from its identification and evaluation it is found that the value of the damage is so great that it is better to discontinue the risk-taking activity. From the analysis of the opportunities it has also emerged that there is no opprtunity, the potential of which exceeds the value of the damage. An example of this may be the use of underground properties below valuable objects that exceed the value that would bring mineral exploitation. In this case the mineral would be left as a protective column for the object, respectively the objects.

Risk reduction includes all measures to reduce it to the extent that, compared to the potential of the opportunities, the value of the damage becomes smaller. For example, during the underground use of minerals the magnitude of the damage in the conditions of occurrence of the risk remains less than the value of repairing the objects. In this case as an opportunity should be considered the possibility of repairing the objects enabling them not to interrupt their operation.

Risk Transfer. This is mainly the case of insurance. Under these conditions the risk is taken over by the insurance companies. Concessional contracts can also be considered as cases of risk transfer to third parties because, in the conditions of impossibility of using resources, the economic and social development of the country is undermined. The contracts

them-selves should be assessed as a chance to reduce the damages resulting from the lack of use of resource values.

Risk acceptance is used as a management measure in all cases where the damages resulting from its occurrence are negligible or in such amounts that do not hinder the operation of the activity. Thus eg. If the value of the damages is within the permitted deformations or only a few objects damaged by the use of minerals, the repair of which is not a problem then we are in the condition of accepting the risk.

All the above mentioned measures relate to an actual stage of identification and evaluation of risks and opportunities. But these phenomena are dynamic. They evolve both in time and space by inducing different damages and different potential benefits. Admittedly, their monitoring needs to be maintained in order to maintain consistency in the use of management system (systems). Therefore these systems also include monitoring as a phase, on one hand concluding a procedure and, on the other hand, producing a new procedural management cycle.

Monitoring opportunities and risks

This process includes the entire measures for monitoring and reporting changes in risk and opportunity development. In general, the need for monitoring is related to several factors we mention [7]:

- The inability to identify and evaluate exhaustive risks and opportunities. This is also due to the fact that the methods selected still contain a certain dose of subjectivism;
- Risks are not just related to internal factors. They also arise because of external factors, whose impact should be considered consistently. For example, If buyers offer lower sales prices then a situation can arise that can lead to blocking sales. Timely identification of this risk requires uninterrupted monitoring of the market conjuncture and finding a new opportunity for blocking the situation;
- Mandatory change of the activity situation due to changes in the legal framework or the introduction of new technologies. Under these conditions, changes in the risk and opportunity management system should be considered as their impact relates not only to results other than those of the previous situation but also to the necessity for reviewing some indicators such as. Investment plan, spending measure etc;
- Monitoring of risks and opportunities has also a control function for the management system used.

2. Practical use of a management system with mapping of opportunities and risks

As discussed above, the management process goes through all four phases. It is specific because it relates to the particulars of the fields of entrepreneurship activity. Trying to document this process as functionally as possible and to facilitate adaptation to the fields of activity, has been introduced the

concept of mapping of opportunities and risks [4, 6]. This concept relates to the possibility of visualization of the extent of the damage from the occurrence of the risk as well as the potential of profit from the realization of the opportunity. To concretize this procedure, we take the following example.

We choose two areas of an entrepreneurial activity: **investment** and **sales**.

In the risk identification process it has been concluded that for the first field the risk arises from non-realization of investments for the purchase of equipment that brings improvements in production technology and for the second field from the failure to realize the planned revenues from sales. As a opportunity for the first case, it is seen finding the most favorable buying markets, in the second case finding the most favorable selling markets. At the assessment stage, each of the risks is identified by 5 indicators (1 to 5) while the probability of occurrence and the value of the damage are classified into 4 classes respectively:

- About probability of occurrence of risk (1 time in x - years): very often, often, rarely, very rarely;
- For the value of damage: too high, high, low, very low.

These classifications, based on experts experience, are brought close to the relevant values. With this data is designed the graph as in fig. 2.

Regarding the opportunities we are identifying with stars, the number of which we are accepting 3 while the possibility of timely realization and the potential of benefit are also classified in 4 classes respectively:

- For the possibility of timely realization of chance (1 time in-x years): very often, often, rarely, very rarely;
- For the benefit potential: too high, high, low, does not exist.

Even in this case, these classifications, based on experts experience, are brought closer to the relevant values. With this data we design the graph as in fig. 3.

Based on the results of identification, evaluation, measures to be taken and indexing, is built a so-called map of opportunities and risks (Figure 7).

This map, in the heading, contains the name of the field and the presentation of the nature of the activities within it. Part of the heading is indexing of risks / opportunities as well as monitoring data. The maps below shows, separately for the risks and the opportunities, the data obtained in the respective management phases. It closes with a thorough assessment of the risk index and the value for the chance that, in the case considered, result respectively: high damage (2) and high potential (2 star favorable and a non-favorable), (figure 7).

After building a map to enable monitoring of development on time of both risks and

opportunities, a monitoring matrix is built (Figure 8), which provides the link between the probability of risk exposure and the value of damage by articulating the potential of opportunities. Monitoring is based on a particular index (eg in the case of the firm's economic balance). The corresponding opportunities, in the case of overcoming of the allowed values, are reported to the unit dealing with risk and opportunities management, which recommends appropriate measures either to reduce the value of the damage or to increase the potential of the opportunities.

Naming the field	Finance	Risk / Opportunities Indexing ★ 2 ★ ★	Risk and opportunity monitoring
Description of activities (Investments, sales)	Investments are expenditures while sales are revenue planned in the budget.		Indicator: Balance Indicators, Budget Data Person: xxxxx Position: xxxx Reported to: xxxx

	Risks			Opportunites			
	Description	**Solution formulation:**	**Status**	**Description**	**Solution formulation:**	**Status**	
Risk 1	Investment funds are not realized in purchasing equipment that brings improvements to production technology	Searching for new markets for their purchase	☐ Planning ☒ Realising	Investment funds are not realized in purchasing equipment that brings improvements to production technology	Searching for new markets for their purchase	☐ Planning ☒ Realising	Opportunites 1

	Prob. ☐ very high ☐ high ☒ low ☐ very low	**Damage** ☐ very high ☒ high ☐ low ☐ very low		**Propability of Gain** ☐ very high ☒ high ☐ low ☐ very low	**Potencial** ☒ very high ☐ high ☐ low ☐ very low		

	Risks			**Opportunites**			
	Description	**Solution formulation**	**Status**	**Description**	**Measures taken**	**Status**	
Rriku 2	Investment funds are not realized in purchasing equipment that brings improvements to production technology	Searching for new markets for their purchase	☐ Planning ☒ Realising	Finding the most favorable buying markets.	Market Conjuncture Study and Bid Security	☐ Planning ☒ Realising	Shansi 2
	Prob. ☐ very high ☒ high ☐ low ☐ very	**Damage** ☐ very high ☒ high ☐ low ☐ very low		**Propability of Gain** ☐ very high ☒ high ☐ low ☐ very low	**Potencial** ☐ very high ☒ high ☐ low ☐ very low		

	low				

Overall Risk Assessment: The highest probability of occurrence of risk is chosen for impact	**Risk Inidicator:** **2**	**A holistic assessment of the opportunities:** Realizing the opportunities has a high potential for influence on the firm's activity	**Value of opportunitity**

Figure. 7. Map of Managing Opportunities and Risks

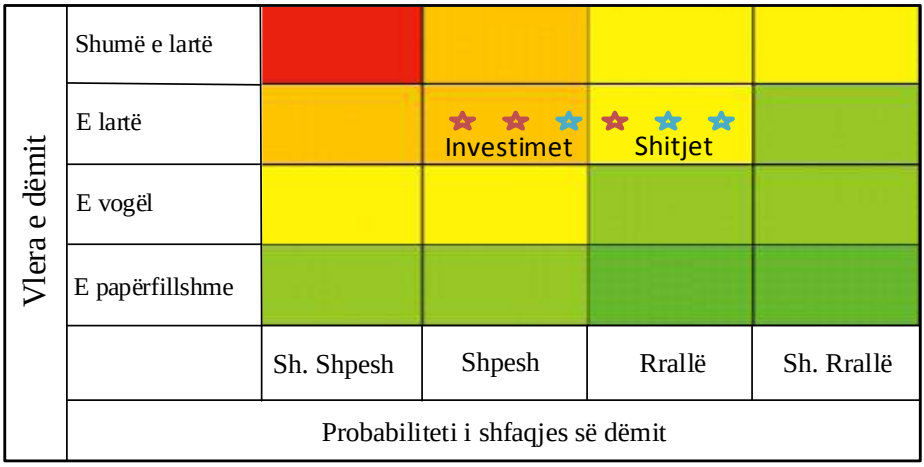

Figure 8. Map Matrix

2. Conclusions

- The use of risk management systems and opportunities in entrepreneurship activity should take into account the specific features of the activity.
- Risks and opportunities should be considered as opportunities that contain each other. Each risk conceals opportunities and every opportunity contains risks.
- Risks and opportunities should be distinguished from each other so that their treatment in management systems is more effective for entrepreneurial activity. In face of the value of the damage caused by the occurrence of the risk must remain the potential of the benefit from the realization of the opportunity.
- In any management system it should be considered that the 4-phase

process (identification, evaluation, management (treatment and monitoring) is only a cycle in which the monitoring phase concludes it while its results to serve for the next cycle.

- The use of risk / opportunity mapping creates the possibility of obtaining a documentation whose symbiology clearly graphs influencing factors and impact measures and helps decision-making in order to avoid the negative effects of the risk occurrence and concretizing the potential benefits that come from the realization of the opportunities.
- As an integral part of the SWOT system, the opportunities and risks are recommended to be included in all design and implementation activities to enhance safety in preventing the occurrence of damages and to utilize potential benefits of opportunities to reduce or eliminate them.

2. Literatura

[1] https://de.wikipedia.org/wiki/Risiko.

https://de.wikipedia.org/wiki/Risikomanagement

https://de.wikipedia.org/wiki/Chancenmanagement

[4] Muka G., "Assessment and Mapping of Georisk in Mining Areas Above Abandoned

Chrome Mines in Albania, IJSR - INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC

RESEARCH (IJSR), Volume 5 Issue 3, March 2016, 110 – 112.

[5] Secricon GmbH, Risk & Security Consulting: "Chancenmanagement versus

Risikomanagement" Zuerich 2011

[6] Wiedemann, A., et al.: "Risiken als Chansen verstehen", Wissenschafts-management 5 •

September/Oktober • Ausgabe 2013

[7] Exner-Merkelt, Karin., et al.: "Risiko- und Chancenbewertung als erfolgskritisches

Element", CFOaktuell, August 2007

[8] Dipl.-Ing. Roland König: "Management betrieblicher Risiken bei produzierenden

Unternehmen", Doktorarbeit, S. 31-36, Koeln, 2008

Translated by: Ina Sokoli
Department of Strategy and Audit Methodology

By: Prof. Dr. Gafur Muka & Prof.Dr.Thoma Korini, Faculty of Geology and Mining, **Polytechnic University of Tirana**

BUSINESS EFFICIENCY ASSESSMENT: CAPITAL COST FOR LARGE ENTERPRISES IN ALBANIA

"Enterprises with foreign capital possess structural advantages in invested capital, potentially more efficiently than enterprises with Albanian capital, thanks to the well-diversified of the average cost of capital"

By: Dr. Llesh Lleshaj, Ass. Prof. Dr. Edlira Luçi, Doc. Dr. Alban Korbi, Department of Finance, Faculty of Economy, University of Tirana

Abstract

The assessment of enterprises efficiency in financial terms is measured by the capital cost and enterprises ability to diversify the capital cost. Under limited conditions of data base and financial transparency of the reports, this paper analyzes a sample of 123 companies with the highest sales level for 2014 in the Albanian market (excluding the financial system). 48 of these companies are of foreign capital and 75 are of Albanian capital. Companies are spread across all the basic sectors of the economy. The sample of this paper constitutes 14.8% of the population and the major hypothesis of the paper is: "enterprises with foreign capital possess structural advantages in invested capital, potentially more efficiently than enterprises with Albanian capital, thanks to the well-diversified of the average cost of capital. Data statistical analysis is done through multiple regression models to evaluate the capital structure, and then it is evaluated the cost of real capital and diversified potential. The dependent variable is: the financing structure with debt (total debt ratio / total assets). While independent variables are: sustainable tangible assets (fixed assets / total assets), the degree of profitability (EBIT / total assets, where EBIT is the profit before interests and tax), profit risk (financial leverage ratio), growth of company [(total assets - share capital + market share value) / total assets] and company size (total asset logarithm). Enterprises with Albanian and foreign capital have statistical sustainability of their capital structure. This structure is not optimal for Albanian capital enterprises, because the cost of

potentially invested capital is 12.44%, while for enterprises with foreign capital it is 10.08%. This shows that enterprises with foreign capital are more efficient in diversifying the cost of capital compared with Albanian capital companies. This shows the competitive potential of foreign investors, especially for those companies or branches of foreign companies. Under these conditions, foreign investors are more capable to compete in terms of price and quality, premium pricing, implementing projects with a wider range of profitability, and so on.

Key words: *Enterprises with foreign and Albanian capital, the potential of capital cost.*

Classification codes JEL: *C58, G12 and G32.*

1. Introduction

One of the most important economic aspects that characterize each investment is the evaluation of their efficiency. Economic theories suggest alternative forms of enterprises valuation, but from a financial point of view, they converge to a common point. Evaluation of enterprises efficiency is not a critical point of the activity, but it is a balance between the additional costs and incomes. This equilibrium point is significantly influenced by the enterprises capital structure. All enterprises throughout their life cycle stage have different behaviours about financing and investment, so, their capital structure changes. If the capital structure invested in a enterprises is averaged with the costs of each source of funding, it means that we have computed the average cost of capital (WACC). This cost shows how much the investment costs to a enterprises, seen in complex with all sources of funding. The efficiency of a enterprises is directly affected by its WACC. The WAAC defining of a company is a financial phenomenon that integrates the weights of each funding source with their costs, and it makes contractual and dynamic evaluations (return on stock exchange), associated with risk. Assessing the profitability of shares listed on the stock exchange is made according to the capital instrument pricing model (CAPM) which is also known as the valuation in market conditions. This model was first drafted by Traynor (1961) and Sharpe (1964). The CAPM is a model widely used nowadays; it connects the required rate of return of a tool, with its risk which is measured by the coefficient "beta". The "beta" coefficient measures the systematic risk (i.e. the non-deductible risk from the composition of financial titles in a portfolio of titles).

The purpose of this paper is to analyze the optimal structure of private enterprises capital in Albania (excluding financial intermediaries) and to estimate the cost of capital, showing the level of maximization of investors' wealth of Albanian market. It will also aim to compare the level of diversification of the capital cost (its minimization) and the linkage to ownership (Albanian or foreign). The method that best

approximates to the Albanian reality is based on the financial reports of the company. Although the determining utility of the capital average cost is the basis of any investment decision, the WACC in Albanian market is still a theoretical financial aspect. Therefore, through this paper, it is intended for the first time to make a measurement of WACC, to help the corporate financial managers, drafters of enterprises plans, credit and risk analysts in banks and any other group of interest. However, the cost of capital of domestic and foreign investors in Albania needs to be analyzed in the future from a more comprehensive study. This can be made by analyzing at sectoral level not only the economy as a whole, because the economic sectors from production to service, etc. have significant differences in costs and benefits. Perhaps, the study would be more complete if would be analyzed in terms of time series. These limitations are a direct consequence of their data and transparency that characterizes the Albanian economy.

2. Literature review

In the context of financial crisis in modern times, one of the researchers of the financial crisis, (Fosberg (2012) has analyzed how the financial crisis of 2008 brought a reduction of securities from companies and reduction of credit loans (and other forms of loans) from financial institutions. As a result of the market value decreasing of the companies shares on the stock exchanges, reports of the capital structure significantly changed in companies, increasing the debt, and at the same time the companies financial risk. In these circumstances many companies experienced changes in the capital structure, moving away from the optimal structure of financial theories. The capital structure is the one who gives advantage or destroy a company, because the capital structure is determinant for the capital cost, in terms of popular and simple financing alternatives, as Albanian reality. To find the optimal level of capital structure it means to achieve the goal of maximizing the company's assets in relation to risk, profit and value. In this context, the capital structure undergoes changes during the life of the company and it cannot be a fixed ratio, as it is claimed by classical theories. Since the 50s the theory of a fixed structure was rejected by Modigliani-Miller in 1958, which is based on the principle that the optimal capital structure brings assets maximization of the company's shareholders, and then the finding of optimal level is analyzed with the profit and the risk. However, it is accepted that in an economy, or economy branches, leading companies are those that have managed to optimize their structure and at the same time have minimized the average cost of capital. If we get into an analysis of the economy, companies with higher performance and greater level of sets, which have being on the market for much time as the best, we can say that they have managed to optimize their financial structure. It is understood that the other companies in the market will want to follow these leaders.

Regarding to the relation between capital structure and value of the company, the first response was given by Modigliani and Miller (1958). Later on, Pyle (1977), Rajan and Zingales (1995), etc., began to study capital structure of companies. The optimal capital structure means finding debt and equity ratio in order to maximize the value of a company with minimal risk (Myers, 1984). By developing the Modigliani-Miller model and by correcting the information asymmetry, Heinkel (1982) was of the opinion that optimal levels and capital structure equilibrium are linked to investor expectations. To analyze the determinants factors of the companies capital structure, through financial indicators, a comprehensive study was conducted by Rajan and Zingales (1995) where these factors are identified in finding an optimal structure: (1) Fix Assets / Total Assets; (2) Profitability Rate (EBIT / Total Assets); (3) Profit risk (EBIT variation coefficient); (4) Company growth [(Total Assets - Share Capital + Share Market Value) / Total Assets] and (5) the company size (logarithm of sales or assets). The EBIT indicator is profit before interest and tax. A financial indicator that is approximated with the discount rate of the company shares, is the financial indicator ROE (ROE = Net profit / its average capital), (Velez-Pareja, 2000). WACC's value from financial statements (long-term credit loans interest, ROE, etc.) and WACC from stock market capitalization (the CAPM market model), have a positive correlation with about 0.5 - 0.6 (Ketchum and Kim, 2013). Also, it has been observed that there is a stable and important statistical ROE indicator with the discount rate of shares for listed companies in stock market (Hevert, 2014). This approximation will help us to calculate the capital cost of enterpriseses in the Albanian market, in the absence of a stock market of securities.

3. Methodology and data

To analyze this relation of financial indicators with the capital optimal structure, we will refer to the studies of some authors: Titman and Wessels (1988); Harris and Raviv (1990); Rajan and Zingales (1995); Ross and Westerfield and Jaffe (2002); Gitman and Zutter (2010); Fama & French (2012); Strebulaev, I., & Whited, T. (2012); etc. According to these studies we will identify, for larger enterprises realities in Albania, the following variables:

Dependent variable: *The structure of debt financing = Total Debt / Total Assets.* The total debt item includes any kind of liability of the company (short and long term).

Independent variables:

Sustainable tangible assets = Fix Assets/Total Assets. Tangible assets are: land, building, machinery and equipment and any other active material item in the company. This indicator save the value of the company, since non-fix assets such as the good name of the company can easy lose the value, therefore fix assets are more stable (especially when the company is in financial difficulty). Fix

assets are part of long-term investment. This variable is expected to have a positive correlation with the dependent variable.

Profit Rate = EBIT / Total Assets, (EBIT is profit before interest and tax). This indicator measures the level of profit before interest and taxation for the standardized company in relation to the company assets. So, it makes very important the analysis of this indicator in the capital structure. This variable is expected to have a negative correlation with the dependent variable.

Profit risk = EBIT variation coefficient. (the standard deviation ratio of the EBIT variable to the average of the EBIT variable values). EBIT should be measured as an average of the market for a financial time series data. This indicator measures the risk of enterprises activity, as our study do point estimates, then the financial risk variable will be replaced with the degree of financial leverage (Gitman and ZUTTER, 2010). The financial leverage "FLD" is computed via the financial report: FLD = EBIT / [EBIT - Interest - (preferred dividend) / (1 - profit tax)]. This variable is expected to have a positive correlation with the dependent variable.

Company growth = [(Total Assets - Share Capital + Share Market Value) / Total Assets].

In terms of the lack of stock securities (the case of Albania), it is impossible to be assessed the share market value at any moment and the share capital is equal with the share market value. This indicator can be evaluated only when we have a sale-purchase of the company. In other normal conditions of enterprises, accounting experts estimate it equal with the value of the share capital from their balance sheets. This variable loses the significance of inclusion in the model.

Company size = Ln (net sale) or Ln (total assets). This indicator serves to analyze the relation of the size with enterprises risk. The bigger the enterprises size is the smaller the enterprises risk. Small companies can not afford to be financed with bonds or other alternative financing forms, so they are more conditioned by the change of capital structure. This variable is expected to have a positive correlation with the dependent variable.

Based on data and financial reports of companies in Albania, we will build regression models with many variables of linear and logarithmic frame to estimate the invested capital structure: $y = b0 + b1 * x1 + b2 * x2 + ... + bn * Xn + \varepsilon$

The symbolism used in these types of models is explained below: y = dependent variable (in this study we have only a dependent variable which is the structure of invested capital or debt ratio).

x_i = independent variable for i = 1, 2, ..., n and each of them is an observation point unit, (in this paper the independent variables are financial reports of companies).

b_i = model parameters, or coefficients of independent variables in the model, for i = 1, 2, ..., n (in this regression study, the variation of the dependent variable Δy is

explained in relation to these b_i coefficients when Δx_i = + 1 unit, in terms of "ceteris paribus").

ε = is called the residue of the regression, or the term of the error, is the only variable that is not predicted or explained by the model and it should be stochastic. This error term is known as the statistical error of the model (it is a set of other influencing factors not included in the model). To make the b_i parameter evaluation, it will be used the usual small square method (Dougherty, 2007). In way that this evaluation set up conclusions with high statistical reliability, we will rely on all the basic assumptions of the Gauss-Markov theorem (Gujarati, 2004). According to this theorem, as a regression model should be statistically the best and useful for economic analysis it must meet certain conditions:

The first condition: the model should be linear or logarithmic in way that it can be to applied the smallest squares method. Linearity should be according to b_i parameters.

The second condition: the model should have uniquely determined the parameter b_0 (called ordinates in origin), so, mathematical reception of the residues is E (ε) = 0.

Third condition: the model should have constant the residual variance *ε*, i.e., there should be no heteroscedasticity because the b_i parameters are undisplaced.

The fourth condition: the model should have autocorrelation of residues, i.e., the covariance $Cov\ (\varepsilon_i;\varepsilon_j) = 0$ for every $i \neq j$

Fifth condition: The model should not have multicolinearity, i.e., significant statistical correlation between independent variables x_i or between the variables and residues of the model ε for every i = 1, 2, ..., n.

Once we estimate the optimal structure of capital according to the multi-variable regression model, the average capital cost (WACC) will be itself calculated. This cost will be calculated on the sample of companies taking into consideration in this paper. It will be calculated separately for companies with Albanian capital and for companies with foreign capital in Albania. Knowing that the optimal capital structure invested in a company is divided into two communities: (1) debt financing and (2) equity financing, this would made possible the evaluation of WACC. The WACC formula in this case is (Gitman dhe Zutter, 2010):

$$\mathrm{WACC} = \mathrm{W_E} \cdot \mathrm{K_E} + \mathrm{W_D} \cdot (1 - \mathrm{t}) \cdot \mathrm{K_D}$$

Where: W_E - the weight which equity financing of company occupies in relation to the total of liabilities.

W_D - the weight which debt financing of company occupies in relation to the total of liability.

K_E - Is the discount rate of the company's capital, in our study it is obtained the company's net profit / equity ratio (ROE).

K_D - Is the debt finance cost for the company which is approximated with the Treasury Bonds rate, in Albania it is related

to the Treasury Bills Rate (Bank of Albania, 2015) and it is added to the credit risk premium or to the market average of each source of debt financing. Treasury bills rate with 12 months maturity + premium of credit risk 3.415% + 5.55% = 8.965%.

t Is the tax-profit rate of enterprises in Albania, which currently is 15%.

In this paper there are used quantitative point data, which are represented only by the financial data of the analyzed enterprises in the paper. The bases of these data are the financial statements of annual reports of companies with 100% domestic ownership and companies with over 50% of foreign-owned capital. There are used data from 2014 as observations for some financial indicators. In this paper there are used data of all financial statements of 123 major enterprises in Albania and since 2014 these are part of 200 "VIP" [1] enterprises. It means that they have had the highest level of annually national sales. From these 200 companies, 60 of them have foreign capital and 140 domestic capital, based on valuations of economic experts and specifically accounting experts, it was accepted as the following analysis 48 foreign companies and 75 companies with Albanian capital. The included companies in this study are scattered through the basic sectors of the economy. The selection of companies was a subject to the reliability and transparency of the declared financial results (companies with the lowest estimated informality rate were selected). These financial statements are audited and prepared in accordance with the National Accounting Standards[2]. The sample constitutes 123/830 = 14.8% of the population. The major hypothesis of the paper is:

"Foreign capital enterprises possess structural advantages in invested capital, potentially more efficiently than Albanian capital enterprises, due to the non-diversification of the average cost of the capital

$(WACC_{(potential),\ IHD} < WACC_{(potential),\ IB})$"

In the capital structure all decisions with a long-term financing nature are integrated. In this context, the capital structure is influenced by many variables and especially in a country like Albania, the reasons that limit or make difficult this calculation are:

Firstly, the data of the companies in Albania are in the framework of the financial statements and the profitability of the companies has been and continues to be a prey of fiscal evasion or economic informality by increasing the error margin in the values calculation. Larger companies have more reduced the degree of informality.

[1] *According to the General Directorate of Taxation, there are about 830 large enterprises, VIP categorized, ie their annual turnover is over 250 million Lekë.*

[2] *Law no. 9228, dated 29.04.2006, "On Accounting and Financial Statements".*

Secondly, the data of companies in Albania are only of financial statements, i.e., static data with one year periodicity (no dynamic measurement is available). In Albania there is no stock of securities in order the companies must be quoted.

Thirdly, after the 1990s, Albania entered the path of free economic development and free trade with foreign countries (before the 1990s it was part of the Communist regime). This shows that enterprises in Albania are new and continue to experience the stage of entry into the market or the lack of specialized department and management.

Fourthly, as a result of a free new market, enterprises financing alternatives in Albania are limited, including the culture of financing enterprises that trust only in the banking sector. On the other hand, legal infrastructure has often been an obstacle to the development of new enterprises financing instruments.

Fifthly, many companies with good reputation on relations with the banks or successful in the market (but also from the point of view of the financial indicators) borrow on their behalf and use it to fund another affiliated company, [3] which has financial problems. In this way, the effect and the structural impact of the real capital of the borrowing company can not be measured.

Sixthly, is the projection of the potential cost of the loan and the profit-tax marginal rate, based on the value of 2015 is a methodological limitation that accompanies this paper.

Finally, the analysis of projects manager decisions in companies of our market, in many cases are designed and analyzed on similarities and intuitions judgments, and not according to a enterprises plan that considers compliance with the capital structure.

4. Empirical analysis of the paper

Started from the characteristics of the average cost of capital for Albanian reality, the limits that accompany its assessment, etc., the following analysis aims to measure the cost of invested capital by the foreign and Albanian-owned enterprises in the country.

[3] *General Directorate of Taxation - Tax Legislation 2015, Directive no. 6, dated 30.01.2015.*

	Total debt ratio TDR	Debt ratio with cost DRC	Long-term debt ratio LDR	Sustainable assets ratio AQT	Financial leverage FL	Profitability rate PR	Size, log(assets) SA	Return from capital ROE
Average	0.53	0.25	0.19	0.54	0.75	0.16	9.36	0.23
Median	0.56	0.21	0.12	0.54	0.23	0.13	9.27	0.19
Maximum	0.88	0.69	0.69	0.94	4.81	0.62	10.68	0.70
Minimum	0.13	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	7.98	0.00
Dev. Stand.	0.26	0.22	0.20	0.21	1.02	0.15	0.63	0.18
Jarque-Bera	4.30	4.14	7.30	0.29	52.83	20.04	0.27	5.19
No. of surveys	48	48	48	48	48	48	48	48

Source: Worked on Eviews 8 by the authors.

From 48 companies with foreign capital in our country that rank in the group of 200 companies with the highest net sales level, the debt ratio averages is 53%. This means that 53% of their investment (long-term and short-term) is with debt. Although the debt ratio is an indicator of a company's capital structure, for the specifics the Albanian economy has, we have divided it into a debt ratio with cost (any debt that the enterprises has and which it pay interests) and long-term debt ratio (Any loan source borrowed with long term repayment). On the above Table 1, we see that the ratio of long-term and cost debt have a smaller margin compared to the total debt ratio. This shows that enterprises are funded with other sources such as payable accounts, prepayments, etc. This change is an indicator of a financing focus of foreign investments with a non-long-term perspective. Based on the value of the Jarque-Bera test, most of the indicators (especially those included in structure templates) are of a normal distribution. This phenomenon facilitates the use of estimates by the common quadrature method.

Table 2. Statistical evaluation of the capital structure parameters, foreign capital.

Dependent Variable: RBT
Method: Least Squares
Sample (adjusted): 2 48
Included observations: 47 after adjustments
Convergence achieved after 14 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.699004	0.457563	3.713157	0.0006
AQT	-0.388482	0.131600	-2.951979	0.0052
LEV	0.183088	0.029980	6.106959	0.0000
MA	-0.104844	0.049335	-2.125143	0.0396
SHP	-0.670270	0.172681	-3.881546	0.0004
AR(1)	0.229093	0.155047	1.477572	0.0147

R-squared	0.643320	Mean dependent var	0.525535
Adjusted R-squared	0.599822	S.D. dependent var	0.260645
S.E. of regression	0.164883	Akaike info criterion	-0.648420
Sum squared resid	1.114640	Schwarz criterion	-0.412231
Log likelihood	21.23787	Hannan-Quinn criter.	-0.559541
F-statistic	14.78977	Durbin-Watson stat	1.809340
Prob(F-statistic)	0.000000		

Inverted AR Roots	.23

Source: Calculation in the Eviews 8 by the authors.

Based on the test from the above Table 2 and after all the waste regulation tests of the model are performed, such as: autocorrelation, heteroscedasticity, multicollarity and normality of the waste (Annex No. 1), the model of the optimal structure assessment of enterprises with foreign capital is:

$$RBT = 1.67 - 0.39*AQT + 0.18*LEV - 0.10*MA - 0.67*SHP + 0.23*\varepsilon_{i-1} + \varepsilon_i$$

The model has a coefficient of determination not too high but acceptable for market studies, worth 64% or 60% corrected. Meanwhile, according to the Fisher test, the model is statistically significant with the error level α <1% and the model parameters are statistically

significant according to the student distribution test with a <5% error level. The model of enterprises with foreign capital has the debt ratio positively correlated with:

- The financial leverage (the level of debt and the risk of debt financing, which is the financial leverage, should have a positive relation between them).

And negative relation with:

- The percentage of fixed assets to the total assets (because most of the debt is of a short-term nature),
- Enterprises size as total assets (this shows that the debt has occupied a significant importance in enterprises),
- The rate of benefit (the use of current debt by enterprises does not have a positive impact on the increasing of operative profit).

What is characteristic of the model is the general tendency of its parameters sustainability even in long term. This conclusion is based on the stability tests of "Cusum" and "Cusum of Squares" model parameters:

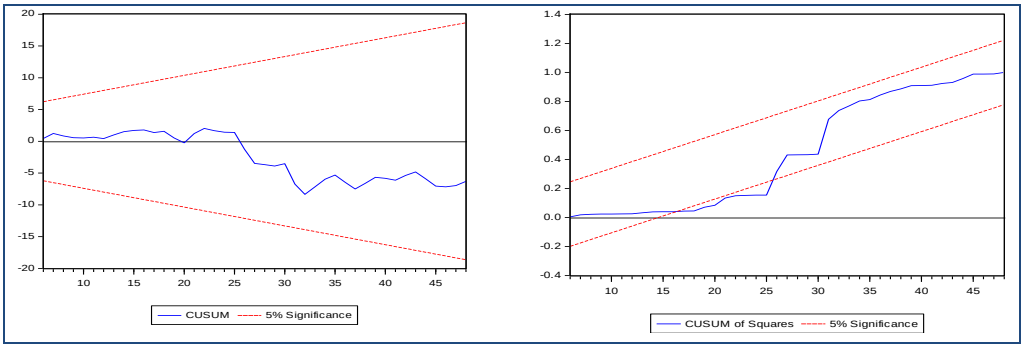

Source: Calculation in the Eviews 8 by the authors.

Fig.1. Illustration of the model parameters stability for foreign enterprises

Under these conditions, the model parameters are a good evaluation of the capital optimal structure for enterprises with foreign ownership in our country.

4.2 Analysis of businesses with Albanian capital

Following the logic from the above issue, we will also perform an analysis of the cost of capital for Albanian-owned businesses as well. Initially, we are presenting a summary of descriptive financial indicators as shown in Table 3:

Tabela 3. Treguesit financiar kryesor të strukturës sëkapitalit, bizneset me kapital shqiptar.

	Total debt ratio TDR	Debt ratio with cost DRC	Long-term debt ratio LDR	Sustainable assets ratio AQT	Financial leverage FL	Profitability rate PR	Size, log(assets) SA	Return from capital ROE
Average	0.61	0.31	0.16	0.29	0.66	0.09	9.39	0.17
Median	0.64	0.29	0.09	0.24	0.20	0.07	9.40	0.13
Maximum	0.92	0.79	0.76	0.79	4.28	0.32	10.74	0.57
Minimum	0.10	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	8.16	0.02
Dev. Stand.	0.20	0.22	0.18	0.21	0.94	0.06	0.49	0.12
Jarque-Bera	4.16	3.69	23.70	4.83	62.89	40.65	0.83	21.99
No. of surveys	75	75	75	75	75	75	75	75

Burimi: Punuar nëEviews 8 nga autorët.

Out of 75 foreign-owned companies in our country and ranked in the group of 200 companies with the highest level of net sales, the debt ratio averages 61%. From Table 3 above, we note that the ratio of long-term debt ratio at cost and long-term debt ratio has a smaller margin than the total debt ratio, but more emphasised than the case of foreign-owned businesses. This change is indicative of a financing focus on investments from the Albanian-owned properties to the foreign ones, where the short-term vision of financing is identified. Table 4 below shows the capital appreciation model.

Table 4. Statistical evaluation of parameters of capital structure, Albanian capital.

Dependent Variable: RBT
Method: Least Squares
Sample (adjusted): 2 75
Included observations: 74 after adjustments
Convergence achieved after 7 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.

C	1.089790	0.348012	3.131474	0.0026
AQT	-0.375824	0.086080	-4.366003	0.0000
LEV	0.097039	0.018282	5.307916	0.0000
MA	-0.037320	0.037027	-1.007910	0.3171
SHP	-1.034434	0.261556	-3.954921	0.0002
AR(1)	0.438418	0.109262	4.012529	0.0002
R-squared	0.655573	Mean dependent var		0.606982
Adjusted R-squared	0.630248	S.D. dependent var		0.203668
S.E. of regression	0.123845	Akaike info criterion		-1.261970
Sum squared resid	1.042952	Schwarz criterion		-1.075154
Log likelihood	52.69290	Hannan-Quinn criter.		-1.187447
F-statistic	25.88590	Durbin-Watson stat		1.921124
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	.44			

Source: Developed on Eviews by the 8 authors.

Based on the test from Table 4 above and after all the pattern retention tests have been performed, such as autocorrelation, heteroskedasticity, multicollarity and normality of the residues (Annex 2), the model of optimal capital structure assessment of businesses with Albanian ownership, is:

$$TDR = 1.09 - 0.38*SAP + 0.10*LEV - 0.04*SL - 1.03*PR + 0.44*\varepsilon_{i-1} + \varepsilon_i$$

The model has a defined coefficient of susceptibility in terms of reality, worth 66% or 63% corrected. Meanwhile, according to the Fisher model the test is statistically significant with the error level α <1% and the model parameters are statistically significant according to the student distribution test with a <5% error level, with the exception of the MA variable that is not statistically significant. The model of Albanian-owned businesses has the debt ratio positively associated with the financial leverage and negative links with: the percentage of fixed assets to total assets; and the level of profitability. The reasons for these links are as stated above (the model of foreign-owned businesses).

In contrast to the model of foreign-owned businesses, the optimal capital structure model for Albanian businesses is fully sustainable. This conclusion is based on the stability tests of the parameters of "Cusum" and "Cusum of Squares":

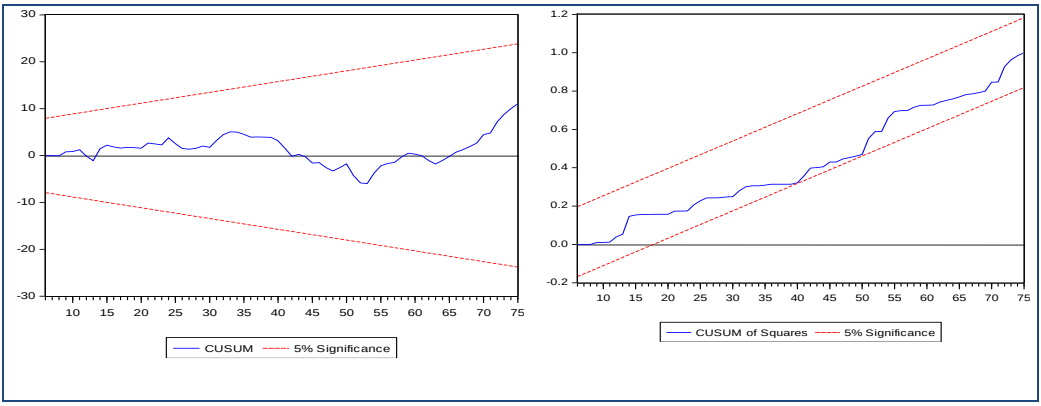

Burimi: Llogaritje në Eviews 8 nga autorët.

Fig. 2. Illustrating the stability of Albanian business model parameters.

This optimal structure assessment model characterizes the structural debt sustainability and capital for Albanian-owned businesses.

Taking as a real condition the average level and potential level of total debt ratio from business choice, the average score of the debt ratio obtained from the model (applying for each business) we have:

Table 5. Real and potential capital structure invested by businesses.

Business Ownership	*Real score (average)*		*Potential Results (Average)*	
	Debt	*Equity*		*Debt*
Foreign	53%	47%	*Foreign*	53%
Albanian	61%	39%	*Albanian*	61%

Source: Calculations of the author

The difference between the potential and the real level for the businesses in the analysis is expected to be too small because our sample represents the best companies in the market, and our market's potentials better than these companies are not used by other businesses. On the other hand, the model of assessment of the potential situation is derived from these companies (so the method of assessing the potential "within the choice" is often criticized). But the regression models are valid for analyzing other market companies that have no choice and in this case the real and potential analysis gets a more realistic meaner. However, to measure the cost of capital between the types of property, the

analysis is now simple, as the capital structure is well known. If we look at the value of FDI stock over 2014 in Albania it is very concentrated, distributed in the states:

Table 6. FDI stock value in Albania, 2014.

Country	*FDI stock value (milion Euro)*	*The ratio*
Greece	1169	26%
Canada	755	17%
Italy	526	12%
Netherlands	505	11%
Turkey	394	9%
Austria	357	8%
Germany	128	3%
Cyprus	117	3%
U.S.A	88	2%
Swizerland	82	2%
France	68	2%
Others	249	6%

Source: Bank of Albania, 2015.

This percentage of FDI stock by country will be used for the purpose of weighting the debt interest rates and the tax rate. As businesses are the market leader, on average the real and potential market are approximated on the Return on equity, ROE. According to World Bank's annual publications, the funding by loans cost (in the medium term) for businesses is 8.7%, while the average lending rate for some of the countries: Greece, Canada, Italy, Netherlands, Turkey, Austria, Germany, Cyprus, Switzerland and France (not all countries have the World Bank published indicator) is 3.5% (this rate is potential for foreign investors).

In calculating the average cost of capital an important role plays a marginal profit tax rate. According to the annual World Bank publications for Albania, this rate was 9.5% in 2014 and 14.1% in 2015 (that is, the reality is 9.5%, but the potential should be 14.1%). While the weighted average marginal profit tax rate for the countries listed in Table 6 above was 15.5% in 2014 and 15.7% in 2015 (potential value, with the assumption that it will remain in the medium term in the future).

Table 7. Cost of real and potential capital for Albanian or foreign businesses.

Business Ownership	*Real score (average)*			*Potential Results (Average)*		
	The cost of debt C_D	*ROE*		*The cost of debt C_D*	*ROE*	
E huaj	8.7%	19.3%	*E huaj*	8.7%	19.3%	*E huaj*
Shqiptare	9.7%	19.3%	*Shqiptare*	9.7%	19.3%	*Shqiptare*

Table 7 is completed following the assumptions and calculations as follows:

- Return on equity (ROE) = 23% * (48/123) + 17% * (75/123) = 19.3%, the average return of all companies together (because for the 123 companies selected in the survey, ROE doesn't favor

foreign investment). This ROE will also be potential because it represents the most successful market companies.

- By applying its formula, WACC (real) to foreign investors is 8.7% * (1-0.155) * 0.53 + 19.3% * 0.47 = 12.97%.
- As the potential debt cost for foreign-invested investors, is obtained the average rate of funding in their home countries about 3% (if all sources of foreign investors' funding would be from the countries of origin).
- By applying its formula, WACC (potential) for foreign capital investors is 3% * (1-0.157) * 0.55 + 19.3% * 0.45 = 10.8%.
- As the debt cost in Albania it is obtained the 12-month lending rate which was 9.7% (Bank of Albania, 6th Monthly Statistical Report, 2015). The only form of financing in Albania widely used by businesses is credit to businesses. As the rate of appreciation it is taken the first quarterly 2015 rate, which is the value closer to closing the 2014 balance sheet.
- By applying its formula, WACC (real) for Albanian capital investors is 9.7% * (1-0.095) * 0.61 + 19.3% * 0.39 = 12.88%.
- The potential cost of financing in Albania is: Treasury bills rate with 12 months maturity (2014) + credit risk premium = 8.7%.
- By applying its formula, WACC (potential) for Albanian capital investors is 8.7% * (1-0.141) * 0.58 + 19.3% * 0.42 = 12.44%.

Table 7 above, confirms the hypothesis of the paper, where businesses of the same sector with profitability have the greatest competitive potential of those with foreign capital to diversify the cost of capital compared to Albanian capital companies. This shows the competitive potential that foreign investors have, especially for those companies or subsidiaries of foreign companies. Under these conditions, foreign investors are better able to compete in terms of price and quality, premium pricing, implementing broader profitability ranges, and so on.

Conclusions

The measurement of the average cost of capital for large businesses in Albania, which was obtained through this work, was conditioned by many limitations that are the consequence of the Albanian market, such as: the reckless market, lack of transparency of financial data (economic informality) , lack of stock exchange, restrictions on financing alternatives, political-legal risk, etc. This work was performed for 123 leading companies in the market (in terms of annual sales) and it is 123/830 = 14.8% of the population, with 48 companies with foreign capital and 75 companies with

Albanian capital. Still the market restrictions in Albania increase the scale of the results error, but the measurements in this paper express the most accurate levels for the method followed. During the analysis of the work we concluded that:

Firstly, based on the results of the financial statements of the companies: foreign-owned businesses have a debt ratio (53%), ie lower than Albanian-owned businesses (61%), but with values not much avoided by potential level. While the long-term debt ratio is much smaller than the ratio of total debt (especially for Albanian businesses), indicating a non-long-term and sustainable financing trend.

Secondly, unlike foreign-owned businesses, Albanian-owned businesses are characterized by a statistical sustainability of their capital structure, but this structure is not optimal because the capital cost invested by Albanian businesses is potentially 12.44%, ie. it costs more than for businesses with foreign capital that is 10.08%. Foreign-owned businesses have a very important edge in efficiency, which is capital cost diversification, making foreign investors (subsidiaries of parent companies) more able to compete in production or service standards and with pricing policy, and being able to implement low-profit but lucrative projects for them (while Albanian-owned businesses would lose their projects).

Assessing the optimal capital structure and statistical sustainability of its parameters, as well as determining the average cost of capital for both foreign-owned businesses and Albanian-owned businesses, this paper helps you:

Firstly, to the business financial managers, to make cost-effective investment decisions analyzed by the cost of capital and easily comparable to competitors, or meeting business development strategies and relevant funding policies.

Secondly, to business plan makers, financial consultants in order to have a cost-based analysis method that is the basis of the financial decisions of the capital budgeting techniques invested by their clients.

Third, to credit and risk analysts in banks, to not focus solely on the credit grant target, but to be cautious in the analysis of funding and return of projects by borrowers.

This study also helps other groups of interest such as: central and local government plots, to assess market efficiency from business investment, to develop more concrete and measurable policies in their effectiveness.

This study remains open for a more in-depth analysis of the cost of capital of domestic and foreign investors in Albania, analyzing them at sectoral and business size as well as extended in time.

References

Bank of Albania, (2015). Statistical report.

Dougherty C. (2007); "Introduction to Econometrics". (3th ed.), Oxford Press.

Fama, E., & French. K. (2012). Capital Structure Choices. *Critical Finance Review*. Vol. 1, pp. 59 – 101.

Fosberg, R. (2012). Capital structure and the financial crisis. Journal of Finance and Accountancy. http://www.aabri.com/manuscripts/121213.pdf

Gitman, L., & Zutter, C. (2010). Principles of Managerial Finance. 13th Edition. Prentice Hall

Gujarati, D. (2004). Basic Econometrics. Fourth Edition. The McGraw−Hill.

Harris, M., & Raviv, A. (1990). Capital Structure and the Informational Role of Debt. The Journal Finance. Vol. 45, No. 2, pp. 321 – 349.

Heinkel, R. (1982). A Theory of Capital Structure Relevance under Imperfect Information. The Journal of Finance, Vol. 37, No. 5, pp. 1141 – 1150.

Hevert, R. (2014). In the matter of the application of public service company of New Mexico for revision of its retail electric rates pursuant to advice notice. No. 14-00332-UT. http://www.pnmresources.com/~/media/Files/P/PNM-Resources/rates-and-filings/11-dec-2014/32-direct-testimony-and-exhibits-of-robert-hevert.pdf

Ketchum, W., & Kim, J., (2013); "Determinig the Required Return on Equity (ROE) Value for Regulated Eletric Utilities: Challenges and Opportunities for Designing Regulatory Decision Support Tools". http://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/6862/KetchumKim_MP.pdf?sequence=1

Leland, H., & Pyle, D. (1977). Informational Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediation. *The Journal of Finance*, Vol. 32, No. 2, pp. 371 – 387.

Modigliani, F., & Miller, M. (1958). Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction. *The American Economic Review*, Vol. 53, No. 3, pp. 433-443.

Modigliani, F., & Miller, M. (1958). The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *The American Economic Review*, Vol. 48, No. 3, pp. 261-297.

Myers, S. (1984). Capital structure puzzle. *The Journal of Finance*, Vol. 39, No. 3, pp. 574 - 592.

Rajan, R., & Zingales, L. (1995). What Do We Know about Capital Structure? Some Evidence from International Data. *The Journal of Finance*, Vol. 50, No. 5, pp. 1421-1460.

Ross, S., & Westerfield, R., & Jaffe, J. (2002). Corporate Finance. Sixth Edition. McGraw−Hill

Sharpe, W. F. (1964). Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium Under Conditions of Risk. *The Journal of Finance*, Vol. 19, No. 3, pp. 425 – 442.

Strebulaev, I., & Whited, T. (2012); "Dynamic Models and Structural Estimation in Corporate Finance". http://jrdonaldson.com/reading_group/Strebulaev-Whited.pdf

Titman, S., & Wessels, R. (1988). The Determinants of Capital Structure Choice. *The Journal Finance*. Vol. 43, No.1, pp. 1 – 19.

Treynor, J. L. (1962). "Toward a Theory of Market Value of Risky Assets". Unpublished manuscript. A Final version was published in 1999, in Asset Pricing and Portfolio Performance. Risk Books, pp. 15 – 22.

Vélez-Pareja, I., &Tham., J. (2000). A Note on the Weighted Average Cost of Capital WACC. Working Paper No. 10. http://pruss.narod.ru/WACC.pdf

ANNEX 1. Capital structure, foreign-owned businesses

The designation of the test	*Test result*
Multicolority, test: VIF (Variance Inflation Factors)	According to the VIF test all factors are of less than 10 (with the exception of the MA variable). The MA variable will not be excluded from the model because it is statistically significant by t-test, according to the initial model
Autocorrelation, texts: LM (Breusch-Godfrey)	By controlling autocorrelation with two time lags (which suggests the test itself), it turns out that our model has autocorrelation of the residues. But this autocorrelation is regulated by identifying the residue link εi with εi-1, ie with AR.
Heteroskedasticity, texts: Breusch-Pagan-Godfrey	According to the test, the remnants of the model do not have heteroskedasticity, i.e. they are of constant homogeneous distribution and are similar to the model variables.
Normal residual distribution ε, test: Jarque-Bera	According to the test, H0 is accepted. The model has normal waste distribution.

Source: Tests are the results obtained from testing at Eviews from the 8authors calculations.

2. Capital structure, Albanian capital businesses

The designation of the test	*Test result*
Multicolority, test: VIF	According to the VIF test all factors are of less than 10 (with the

(Variance Inflation Factors)	exception of the MA variable). The MA variable will be kept in the model to respect the capital appreciation model (see Chapter II of the paper).
Autocorrelation, texts: LM (Breusch-Godfrey)	By controlling the autocorrelation with two time lags (which suggests the test itself), it turns out that our model has autocorrelation of the residues. But this autocorrelation is regulated by identifying the residue link εi with εi-1, ie with AR (1).
Heteroskedasticitet, testi: Breusch-Pagan-Godfrey	According to the test, the remnants of the model do not have heteroskedasticity, i.e. they are of constant homogeneous distribution and are similar to the model variables.
Shpërndarja normale e mbetjeve ε, testi: Jarque-Bera	According to the test, H0 is accepted. The model has normal waste distribution.

Source: Tests are the results obtained from testing at Eviews from the 8authors calculations.

Translated by: Aulent Guri, Auditor, Performance Audit Department

Eni Kabashi, Auditor, Department of Government Institutions Audit

By: Dr. Llesh Lleshaj, Ass. Prof.Dr. Edlira Luçi, Doc. Dr. Alban Korbi, Department of Finance, Faculty of Economy, University of Tirana

Final Report
PEER REVIEW ON THE INDEPENDENCE OF THE STATE SUPREME AUDIT OF ALBANIA

The objective of the peer review was to provide the State Supreme Audit of Albania with an assessment of compliance with International Standards of Supreme Audit Institutions (ISSAI) related to SAI independence (ISSAI 10: Mexico Declaration on SAI Independence; ISSAI 11: Guidelines and Good Practices Related to SAI Independence) as well as to make recommendations for action for promoting the SAIís independence.

Introduction and Background Information

As underlined by the Declaration of Lima (1977) and the Declaration of Mexico (2007) as well as the United Nations General Assembly Resolution A/66/209 (2011) and the recently adopted Resolution A/69/228 (2015), the independence of a Supreme Audit Institution (SAI) is crucial to ensure its ability to carry out its work in a free and impartial manner, thus contributing to good governance, transparency and accountability.

To this effect the partners, the General Secretariat of the International Organisation of Supreme Audit Institutions (INTOSAI), the State Supreme Audit of Albania (ALSAI), the Austrian Court of Audit (ACA) and the Court of Accounts of Moldava agreed to perform a peer review on the subject of independence. The agreement on the peer review was based on the principles of voluntariness, partnership and mutual trust.

Peer Review Objectives

The objective of the peer review was to provide the State Supreme Audit of Albania with an assessment of compliance with International Standards of Supreme Audit Institutions (ISSAI) related to SAI independence (ISSAI 10: Mexico Declaration on SAI Independence; ISSAI 11: Guidelines and Good Practices Related to SAI Independence) as well as to make recommendations for action for promoting the SAIís independence. In doing so also central elements of the ISSAI 12: The Value and Benefits of Supreme Audit Institutions ñ making a difference to the lives of citizens were reviewed. The significance of these issues was endorsed by the United Nations (Adoption of Resolution A/69/228 in 2015) to promote

and foster the efficiency, accountability, effectiveness and transparency of public administration by strengthening SAIs.

The focus of this assessment was on the eight principles of independence according to the

Mexico Declaration:

- existence of an effective lega framework
- independence of SAI heads anc members
- broad legislative mandate and ful discretion in the discharge of SA functions
- unrestricted access to information
- right and obligation to report on audit results
- freedom to decide the content anc timing of audit reports
- existence of a follow-up mechanism
- financial/managerial/administrative autonomy and appropriate resources

The on-site visit of the peer review team was carried out in February 2016. The peer review team focussed on the current situation and on the development over the years 2013 to 2015.

Figure 1: Map of Albania

Key data **Albania**			
Land area	27,400 km²		
	2012	**2013**	**2014**
Population	2.90 Mio.	2.90 Mio.	2.89 Mio.
Population growth	-0.1 %	-0.1 %	-0.1 %
GDP	12,320 Mio. US$	12,781 Mio. US$	13,212 Mio. US$
GDP per capita	4,248 US$	4,411 US$	4,564 US$
Inflation, consumer prices	2.0 %	1.9 %	1.6 %
State Supreme Audit of Albania			
Established	1925		
Legal Basis	Constitution of Albania Law No. 154/2014 Organization and Functioning of State Supreme Audit Institution (ALSAI Law)		
SAI Head - term of office	7 years		
Appointed/elected by	Parliament, on proposal of the President of the Republic		
Reappointment is possible	Yes, once		
	2013	**2014**	**2015**
State Budget per year	2,924 Mio. EUR	3,260 Mio. EUR	3,260 Mio. EUR
SAI Budget per year	2.08 Mio. EUR	2.65 Mio. EUR	2.50 Mio. EUR
SAI Budget share of State Budget	0.07 %	0.08 %	0.06 %
SAI Staff (full time equivalent)	161	166	171[1)]
Male/Female staff	109/52	101/65	101/65
Average age	46.2	46.1	43.8
Auditors (full time equivalent)	106	111	122
Staff Budget per year	1.58 Mio. EUR	1.64 Mio. EUR	1.71 Mio. EUR
Staff Budget share of SAI Budget	76 %	62 %	68 %
Code of ethics existing and in use	Yes		
Days in training per person	22	26	27
Audits per year	150	159	155
Reports per year	2	2	2
Publication of audit results	Yes		
Average Duration of audit	3.5 month		
Average Cost of audit	14,803 EUR		
Performance audits	Yes		
Financial audits	Yes		
Compliance audits	Yes		

Sources: ALSAI (exchange rate: 1Euro=140 Albanian Lek); World Bank

Observations on the eight principles of independence according to the Mexico Declaration

Principle 1 – The existence of an appropriate and effective legal

framework and of de facto application provisions of this framework

1.1 - Legislation that spells out, in detail, the extent of SAI independence is required.

1.2 - (1) The independence, mandate and organisation of the Supreme Audit Institution of Albania (High State Control) were established and protected by the Constitution and by the Law No. 154/2014 "Organization and Functioning of State Supreme Audit Institution" (hereinafter referred to as the ALSAI Law). .

(2) The Constitution of the Republic of Albania was approved by referendum on 22 November 1998 and amended on 13 January 2007. According to the Constitution, the High State Control (Albanian Supreme Audit Institution, hereinafter referred to as ALSAI) was the highest institution of economic and financial audit. It was subject only to the Constitution and laws.The Albanian Constitution contained provisions regarding the Principles 2, 3 and 5[1].

(3) The details of the ALSAIs organisational structure as the powers and duties of the ALSAI, including its audit mandate, were stated in the ALSAI Law.

This new ALSAI Law entered into force in February 2015 and replaced the previous law from the year 1997[2].

(4) The ALSAI Law contained the following provisions:

- Chapter I titled "General Provisions" included the scope and principles of activity of the ALSAI, definition of terms, rules on budgetary autonomy, on cooperation with other institutions and the way of resolving disputes over the powers of the ALSAI. Article 4 of the ALSAI Law set out the ALSAI's independence and that it exercised its powers according to the Constitution and the law. Article 4 also stated that the ALSAI was an apolitical body and not affiliated with any political party. (see Principle 8)

- Chapter II titled "Powers, Rights and Duties" defined that the ALSAI decided independently on the audit plan. The mandate of the ALSAI and the character of audits (financial, performance, compliance and IT audit) were contained in that chapter. It also set out the rights, competences and duties of the ALSAI, the relationship with internal audit and control systems and the procedure that involved the ALSAI in drafting legal acts relating to its operations. The ALSAI had the right to recommend changes or the abolishment of legal acts, which were in contradiction to each other or not in accordance with a higher-ranking legal act or the Albanian Constitution[3].

[1] *The Constitution also included the right of the Chairman of the ALSAI to initiate proceedings before the Constitutional Court.*

[2] *Law "On the State Supreme Audit Institution" No. 8270, Date 23 December 1997*

[3] *The rights of the ALSAI to initiate proceedings before the Constitutional Court were spelled out in Article 134 of the Constitution of the Republic of Albania.*

The ALSAI also had the right to inform the leaders of the audited entity or higher institutions of material breaches of laws and issue recommendations, e.g. to undertake structural and organizational measures including launching of administrative or disciplinary procedures. Furthermore the ALSAI had the right to address the criminal prosecution bodies or courts with lawsuits.

This chapter also provided the legal basis for an annual report of the implementation of the state budget and the ALSAI's follow-up mechanism. (see Principles 3, 5 and 7)

- Chapter III titled "The Chairman of the ALSAI" contained the election and term of office of the Chairman, the selection criteria, the immunity, the mandate and the responsibilities of the Chairman. (see Principle 2)
- Chapter IV titled "The Right to access documents and information" defined the rights that the ALSAI had in relation to the audited entities regarding the access to information and documentation, considered as necessary in the performance of its work. This chapter included the manner of handling cases dealing with state secrets or confidential information. The ALSAI had the right to have access to all official documents considered necessary in order to exercise its legal power and duties. In the incidence of obstruction, or acts or omissions in violation of these rights, the ALSAI had the right to address those issues to the highest administrative body or to the prosecutors´ office. (see Principles 3 and 4)
- Chapter V titled "Audit Reporting" addressed issues related to the rights of audited entities to submit their comments and observations and the ALSAI´s reporting to the Parliament or other interested institutions. (see Principles 3, 5, 6 and 7)
- Chapter VI titled "Organization, structure and status of employees" addressed issues relating to the rights and obligations of employees of the ALSAI, criteria and procedures for admission of these employees, the right to temporarily employ foreign experts and the rules to avoid conflicts of interests. (see Principles 3 and 8)
- Chapter titled VII "Final provisions" included provisions related to the approval of certain regulations, manuals, guidelines, the Code of Ethics, the abolishment of the previous Law no. 8270 and also the entering in force of the ALSAI law. (see Principle 3)

(5) To sum up the above, the Constitution and the ALSAI Law covered every Principle of the Mexico Declaration on the Independence of Supreme Audit Institutions and the de facto application provisions of this framework worked well. The details will be elaborated on in the specific Principle.

1.3 - The Peer Review Team noted that the independence, mandate and organisation of the ALSAI were legally and de facto established and protected by the Constitution and by the ALSAI Law. With the entry into force of the ALSAI Law in 2015 there was a significant improvement of the independence of the ALSAI compared to the previous law. The Peer Review Team found that an appropriate and effective legal framework existed and stood in compliance with the Mexico Declaration.

However, the Peer Review Team observed that some key issues that guaranteed the independence of the ALSAI were rather stated in the ALSAI Law than enshrined in the Albanian Constitution. Issues like the unrestricted access to information, the independence in selecting audit topics or reporting requirements or the financial independence were not laid down in the Constitution, but in the ALSAI Law.

As the Constitution was more stable due to stricter majority requirements, the Peer Review Team recommended to lay down all prerequisites considered indispensable for the independence of the ALSAI in the Constitution, as called for in Section 5 para. 3 of the Lima Declaration.

Principle 2 – The independence of SAI heads and members (of collegial institutions), including security of tenure and legal immunity in the normal discharge of their duties

2.1 - The applicable legislation should specify the conditions for appointments, re-appointments, employment, removal and retirement of the head of SAI (and members of collegial institutions), who is (are)

- appointed, re-appointed, or removed by a process that ensures his (their) independence from the Executive;
- given appointments with sufficiently long and fixed terms, to allow him (them) to carry out his (their) mandates without fear of retaliation; and
- immune to any prosecution for any act, past or present, that results from the normal discharge of his (their) duties as the case may be.

2.2 - (1) Article 162 para. 2 of the Constitution provided for the appointment and dismissal of the Chairman of the ALSAI by the Parliament upon proposal of the President of the Republic. The Parliament took decisions of the appointment of a Chairman of the ALSAI by simple majority vote[4].

The ALSAI Law, in its Articles 20 to 25, set out further rules for the appointment, the

[4] *Article 78 of the Constitution also provided for a quorum of half of the 140 members of Parliament being present.*

rights and duties and the dismissal of the Chairman. Article 23 does not explicitly state the exact majority of votes necessary.

(2) The selection criteria for the Chairman stipulated a certain educational and professional experience as well as having a clean criminal record and high moral and professional integrity. The law did not provide for a formal procedure to ascertain whether these criteria were fulfilled, but left this assessment to the members of the Parliament.

(3) The ALSAI Law also stated that the function of the ALSAI's Chairman was incompatible with holding a political function or employment with any public or private entity, except for narrowly defined exceptions for teaching, publishing and cultural and sports activities insofar as these did not affect the Chairman's independence and impartiality.

(4) Article 19 of the ALSAI Law further specified that the Chairman managed and represented the ALSAI and that his salary was equal to the salary of the Head of the Supreme Court, effectively making the Chairman's salary amounting to 120 % of a minister's salary.

(5) The end of the Chairman's mandate was specifically regulated in Article 23 of the ALSAI Law, with the first paragraph stating the reasons for the automatic end of the mandate[5] and the second paragraph stating the reasons in which the Parliament could, upon proposal of the President, discharge the Chairman[6].

The legal provisions were similar to the ones on the discharge of judges of the Supreme Court, however there were notable differences: Article 23 para. 1 of the ALSAI Law contained an overlap insofar as it provided for a Chairman's mandate ending automatically when being convicted of a crime by a final court decision, yet Article 23 para. 2 of the ALSAI Law also gave the Parliament the right to dismiss the Chairman in such a case.

Article 23 of the ALSAI Law also provided for the end of the Chairman's mandate in case of absence from the office without reason. However, the provision did not specify a time period for such an absence without reason, whereas the Constitution and the Law on the Constitutional Court set a time period of six months of failure to appear for duty for judges of the Supreme Court and the Constitutional Court.

---

[5] *The reasons for such an automatic end of the mandate were expiry of the seven-year term of office, a final conviction by a criminal court, absence from the office without reason, resignation of the Chairman, a final court decision declaring the Chairman incapacitated, the reaching of retirement age, death.*

[6] *Such a decision could be taken when a Chairman violated the Constitution of seriously violated the law, a final court decision declared the Chairman unable to perform his duties, a final conviction by a criminal court was issued, the Chairman committed an act or behaved in a manner seriously discrediting the Chairman's position or image and in cases of incompatibilities of the functions held by the Chairman.*

(6) Article 162 of the Constitution provided for a seven-year term of office of the Chairman, which was renewable once. In comparison, the term of a regular legislative period was four years, and the President of the Republic was elected by the Parliament for five years, with the possibility of one re-election. Judges of the Albanian Constitutional Court and the judges of the Albanian Supreme Court were elected for nine years without the possibility of re-election.

The Chairman stayed in office after the expiration of his mandate until the election of a new chairman. He had the right to return to this previous professional position or an equivalent position (Art. 24 of the ALSAI Law).

(7) According to Article 22 of the ALSAI Law, the Chairman enjoyed the same kind of immunity of a judge of the Supreme Court, further adding that the Chairman's immunity extended to the opinions expressed and decisions taken in the exercise of the Chairman's professional functions. According to the law, the Chairman could not be arrested or deprived of his liberty except when apprehended at the commission of a crime or directly thereafter; in such cases, the Constitutional Court had to be notified immediately for giving consent to the arrest within 24 hours. The Constitutional Court's failure to give consent lead to the release of the Chairman.

(8) The previous two Chairmen of the ALSAI had served their 7-year term for the entire duration; no instances of a premature end of the mandate or discharge by the Parliament occurred so far. Furthermore, none of the previous two Chairmen had been appointed for a second term.

2.3 - The Peer Review Team noted that the legal framework covered all the aspects of the appointment, carrying out and termination of the function of the head of the ALSAI as well as his further professional career after the mandate expired. The rules on appointment, removal and duration of the term, and immunity of the Chairman were contained in the Constitution, thus on the highest legal level, with the ALSAI Law having specified further aspects of the Chairman's position and mandate. The Peer Review Team noted that the rules on incompatibility of the position of a Chairman with other political and economic positions were also capable of strengthening transparency and the people's trust in the independence of the Chairman of the ALSAI.

The legal provisions for the appointment, re-appointment and removal of the Chairman by vote by the Parliament upon the proposal of the President provided for the Chairman's independence from the Executive. The Peer Review Team noted that the ALSAI law did not specify the majorities required for the removal of a Chairman. However, the ALSAI considered that the Chairman enjoyed the same kind of immunity as a Supreme Court judge, whose removal required a qualified majority vote.

Regarding the duration of the term of office, while a once renewable term of seven years was longer than a regular legislative period, the terms of the judges of the Constitutional and Supreme Courts were nine years, albeit not renewable. However, with the Mexico Declaration calling for a sufficiently long and fixed term, the Peer Review Team found that the term of office of the Chairman of the ALSAI was in compliance with the Mexico Declaration.

The Peer Review Team noted that the rule according to which a Chairman could return to his previous position after the expiry of the full term of their mandate seemed to be a measure to further a Chairman's independence.

The rules on the removal of a Chairman appeared not sufficiently clear and precise in the case of a Chairman's absence from the office and in the case of their criminal conviction. An automatic end of a Chairman's mandate in case of absence without reasons for an unspecified duration appeared problematic due to the legal uncertainty following an absence, whatever its duration, from the office. Furthermore, the legal consequences of a criminal conviction of a Chairman would lead to automatic end of the mandate but at the same time give the right to the Parliament to dismiss the chairman. With a view to greater legal certainty, the Peer Review Team recommended that the ALSAI should raise awareness of this ambiguity in order to seek for more clarity of these provisions.

The rules of immunity of a Chairman corresponded to those of Supreme Court judges and satisfied the requirements of Principle 2 of the Mexico Declaration.

Principle 3 – A sufficiently broad mandate and full discretion, in the discharge of SAI functions

3.1 - The SAI should be empowered to audit the

- use of public monies, resources, or assets, by a recipient or beneficiary regardless of its legal nature;
- collection of revenues owed to the government or public entities;
- legality and regularity of government or public entities accounts;
- quality of financial management and reporting; and
- economy, efficiency, and effectiveness of government or public entities operations.

Except when specifically required to do so by legislation, the SAI does not audit government or public entities policy but restricts itself to the audit of policy implementation. While respecting the laws enacted by the Legislature that apply to it, the SAI is free from direction or interference from the Legislature or the Executive in the

- selection of audit issues;
- planning, programming, conduct, reporting, and follow-up of its audits;
- organization and management of its office; and

– enforcement of its decisions where the application of sanctions is part of its mandate.

The SAI should not be involved or be seen to be involved, in any manner, whatsoever, in the management of the organizations that it audits.

The SAI should ensure that its personnel does not develop too close a relationship with the entities they audit, so they remain objective and appear objective.

The SAI should have full discretion in the discharge of its responsibilities, it should cooperate with governments or public entities that strive to improve the use and management of public funds.

The SAI should use appropriate work and audit standards, and a code of ethics, based on official documents of INTOSAI, International Federation of Accountants, or other recognized standard-setting bodies.

The SAI should submit an annual activity report to the Legislature and to other state bodies – as required by the constitution, statutes, or legislation – which it should make available to the public.

3.2 - (1) The duties of the ALSAI were laid down in the Constitution and also determined in the ALSAI Law. Article 163 of the Constitution stated that the ALSAI had to audit and review:

1. the economic activity of state institutions and other legal entities of the state;
2. the use and protection of state funds by organs of central and local government;
3. the economic activity of legal entities in which the state owns more than half of the interest, or whose debts, credits, and obligations are guaranteed by the state.(2) The mandate was specified in Article 10[7] et seq. of the ALSAI Law. For details see the table below:

[7] Article 10 of the ALSAI Law specified that ALSAI *had the authority:*

a) to audit the budget implementation by the units of general government, including annual budget accounts;

b) to audit public revenues collection;

c) to audit the use, management and protection of public funds and public or state property of general government units;

ç) to audit the annual financial statements for the general government units and provide opinion on them;

d) to audit internal audit systems in the public sector;

dh) to audit the users of public funds provided by the European Union or other international organizations, except as otherwise provided by law;

Table 1: The mandate of the ALSAI regarding Principle 3 Paragraph 1 and 2 of the Mexico Declaration

SAIs should be empowered to audit the…	Adoption & Reflection	Description	Implementation
…use of public monies, resources, or assets, by a recipient or beneficiary regardless of its legal nature;	Article 15 of ALSAI Law	(...) entities where government has more than 50 % of shares	depending on type of audit, see the Manuals mentioned below
…collection of revenues owed to the government or public entities;	Article 10 of ALSAI Law	it is under ALSAI competence to audit the collection of public revenues	depending on type of audit, see the Manuals mentioned below
…legality and regularity of government or public entities accounts;	Article 12 of ALSAI Law (Compliance Audit)	ALSAI should determine: a) if the income and expenses were in line with the law of the state budget, with the relevant legal acts of legislation and the principles of law for financial management and control; b) if the general principles of financial management in the public sector and the behavior of public sector officials have been implemented.	Compliance Audit Manual already approved. Translation, publication and distribution of ISSAIs

…quality of financial management and reporting	Article 11 of ALSAI Law (Financial Audit)	financial audit means an independent evaluation, which results in an opinion with reasonable assurance, as the reported financial situation of an auditee, the results and the use of recourses are fairly presented and in compliance with legal and financial reporting framework.	existing Financial Audit Manual (not in full compliance with international standards); New Financial Audit Manual already approved, but not implemented. Translation, publication and distribution of ISSAIs
…economy, efficiency, and effectiveness of government or public entities operations	Article 13 of ALSAI Law (Performance Audit)	the ALSAI must assess whether programs, work organization and processes, operations and systems management of public sector entities are operating in accordance with the principles of economy, efficiency and effectiveness.	Performance Indicators in 2015, Performance Audit Manual; Translation, publication and distribution of ISSAIs
Except when specifically	ALSAI does not audit	the ALSAI Law does not contain	in its auditing
SAIs should be empowered to audit the…	**Adoption & Reflection**	**Description**	**Implementation**

(3) Restrictions regarding the mandate could be found in Article 26 of the ALSAI Law:

The mandate did not cover audits of legal entities in which the State had less than 50 % of the shares. So the ALSAI could not audit public-private-partnerships of state entities with private companies. In Albania the carrying out of some public services were given to private companies via contract. In these cases the ALSAI could only audit the contracts regarding the public-private-partnership, the contracting state institution and the performance and accounting of the contract.

The ALSAI´s mandate covered the auditing of the tax administration. Auditing individual tax cases was excluded. The ALSAI´s mandate also covered the auditing of topics containing state secrets. For further details see Principle 4.

(4) The ALSAI started performance audits in the year 2012. Therefore, the

department of performance audit was set up. It was implemented as an expert unit assigned to the Chairman to strengthen its position within the ALSAI.

The ALSAI just started to perform IT audits.

Furthermore the ALSAI did not audit political parties, although this was covered by the mandate.

(5) For further details regarding the mandate and the audit plan see the table below:

Table 2: The mandate of the ALSAI regarding Principle 3 Paragraph 3 of the Mexico Declaration

ISSAI 10 Principle 3 While respecting the laws enacted by the Legislature that apply to them, SAIs are free from direction or interference from the Legislature or the Executive in…	Adoption & Reflection	Description	Implementation
…the selection of audit issues.	Article 9 of ALSAI Law	ALSAI decides independently, at any time of its activity plan. During the process it can take into consideration proposals done by other governmental entities.	it is an organized process. In general there is a risk based analyzes and public sensitivity based as well (based on public needs).
…planning, programming, conduct, reporting and follow-up.	planning: Article 9 conducting: Article 26 reporting: Article 31, Article 32, follow-up: Article 30 of ALSAI Law	Reporting: There have been audit reports, were ALSAI itself has requested to the Parliament to report on their activity in terms of findings and observations presented in the report, in respect to article 31/2 Follow-up: Within 6 months after final audit report is assigned, the auditee should report to ALSAI regarding the measurements taken to fulfill ALSAIs recommendations.	an internal decision of the Chairman; Reflection of ISSAI 1260 at ALSAI Law
…organization and management of its office.	Article 25 of ALSAI Law	the Chairman has the right to decide on structure within ALSAI and powers and duties of organizational units	Internal Regulation on Organization and Functioning of the ALSAI approved by Decision of the Chairman of the ALSAI, No. 85, dated 30.06.2015

...in enforcing its decisions (and sanctions, where applicable).	Article 15 of ALSAI Law	(1) ALSAI has the right to address the topics to the prosecuting authorities if such topics are under the authority of the latter; to claim in Court; (2) ALSAI has the right to set deadlines on reporting within 20 days after final report submission date regarding action plans on recommendations; in case of non acting to address the issue up to the highest level of state authorities; (3) to propose to the Parliamentary Committe of Economy and Finance to investigate further on special audit reports; etc	–

(6) According to Article 9 of the ALSAI Law, the ALSAI decided independently on its plan of activities. The ALSAI could consider proposals made by units of general government but was not obliged to act on them; the Chairman had the right to decide whether the ALSAI would consider these proposals.

(7) As regards the lack of involvement in the management of the audited organizations, Article 21 of the ALSAI Law set out incompatibilities of the Chairman´s office with other functions. For further details see Principle 2.

To ensure that the ALSAI´s personnel did not develop too close a relationship with audited entities, auditors were not allowed to take a political mandate nor be active members of any organization or political party and should not participate in activities with political or commercial character. Exempt from the restriction were teaching, publications and cultural or sports activities, provided that these activities do not impair the dignity of the institution and not affect its impartiality and independence.

The chairman was in charge to issue internal decisions in exceptional cases of incompatibilities with audit functions. In cases when such incompatibilities were noted, disciplinary proceedings were initiated. Auditors should perform their duties with professional skepticism, in compliance with ALSAI Law requirements, Internal Regulations of the ALSAI, Audit Standards and the Code of Ethics.

(8) Under the Code of Ethics the auditors had a notification duty. Before starting any audit, the auditor had to fill in a declaration on the lack of conflicts of interest, which was part of the audit file. The Code of Ethics was compliant with the draft of the new ISSAI 30. Every new member of the staff of the ALSAI had to read the Code of Ethics, had to discuss it with the department colleagues and the Code of Ethics was part of the training of new personnel.

(9) Article 164 of the Constitution[8] and Article 31 of the ALSAI Law provided that the ALSAI submitted an annual activity report to the Parliament. For further details see Principle 6.

3.3 - In the opinion of the Peer Review Team the ALSAI had a broad mandate in compliance with the Declaration of Mexico.

The Peer Review Team referred to the possibility to audit private companies carrying out public tasks and functions and that this was not covered by the audit mandate. The Peer Review Team recommended that the ALSAI should raise awareness of the legislator of the audit gap in such cases.

Since the new law has been in force the ALSAI had the possibility to choose between different kinds of audit-types, which made the ALSAI more independent especially regarding audit planning and selection of audit issues. The Peer Review Team was well aware that the ALSAI tried to strengthen performance audits and that on this behalf the department of performance audit had been implemented as expert unit assigned to the Chairman.

The Peer Review Team recommended the ALSAI to continue strengthening the capacity and knowledge of the staff members to gain further knowledge and strengthen the practical experience for the new types of audits.

The Peer Review Team noted that the ALSAI recently started to perform IT audits and that the ALSAI had not started auditing political parties although this was covered by the mandate of the ALSAI. The Peer Review Team recommended that the ALSAI should cover its entire mandate by its audits.

The Peer Review Team noted that the existing Financial Audit Manual is not in full compliance with international standards and that a new Financial Audit Manual in compliance with the ISSAIs was already approved but not yet implemented. The Peer Review Team recommended that the ALSAI should implement the new Financial Audit Manual as soon as possible.

---

[8] *Article 164 of the Constitution stated that*
1. the ALSAI submits to the Assembly:
a. a report on the implementation of the state budget;
b. its opinion on the report of the Council of Ministers for the expenses of the previous financial year, before it is approved by the Assembly;
c. information on the results of audits and reviews whenever asked by the Assembly.
2. the ALSAI submits an annual report on its activities to the Assembly.

The Peer Review Team is aware of the fact that the Code of Ethics is already compliant with the draft of the new ISSAI 30 and that the ALSAI had numerous mechanisms in place to ensure that the Code of Ethics was respected and well known by all personnel of the ALSAI.

Principle 4 – Unrestricted access to information

4.1 - The SAI should have adequate powers to obtain timely, unfettered, direct, and free access to all the necessary documents and information, for the proper discharge of its statutory responsibilities.

4.2 (1) The legal basis for the ALSAI's access to information was set out in Articles 26 to 28 of the ALSAI Law. These Articles stated that the ALSAI had the right to access all official documents, both in written or electronic form, electronic data bases as well as any information or documentation belonging to the economic and financial sphere of the audited entities. The ALSAI also had the right to obtain information which was classified as state secret or confidential information, if the ALSAI considered the information necessary in order to exercise its duties. The ALSAI was obliged to protect the confidentiality of the information provided, if the information was protected by legislation and laws on personal data protection.

(2) Articl 26 of the ALSAI Law also provided that the ALSAI could appeal to the highest administrative and/or juridical authorities, in case the audited entities obstructed the ALSAI's access to information. In practise, the ALSAI would complain to the audited entity's superior entity/ organisation; if this would not lead to the information being given, the ALSAI could report the entity to the public prosecutor under Article 235 of the Penal Code, which prohibited "Obstruction of a public employee carrying out a state duty or a public service".

(3) In comparison to the previous law the ALSAI Law provided for the possibility to audit all carriers of information and information media considered necessary for the ALSAI's audits.

(4) Generally, the ALSAI had access to the premises and infrastructure of all audited entities and to all documents and information considered necessary in order to carry out the audit.

(5) During an audit initiated in the year 2009, the tax administration obstructed the ALSAI in carrying out its audit work. The tax administration, relying on the Law "On Tax Procedures in the Republic of Albania" and its obligation to safeguard the confidentiality of information on taxpayers, refused access to certain documents required by the ALSAI. The ALSAI then brought a complaint against the refusal to be given access to information before the Court of Appeal of Tirana in the year 2009. The Court of Appeal turned down the ALSAI's complaint, and the ALSAI lodged a complaint against this decision to the Supreme Court. The Supreme Court referred the case back to the Court of

Appeal in the year 2011. In October 2013 the Court of Appeal ruled in favour of the ALSAI, stating that the tax administration's refusal to give access to the information was not justified.

The ALSAI Law, which entered into force in 2015, therefore explicitly included a clarifying provision that granted access to all relevant information, and explicitly excluded individual tax cases.

(6) In May 2014 the ALSAI initiated an audit of a state-owned company. The company refused to make available the agreements it had concluded with private entities, arguing that the agreements were confidential. In July 2014 the ALSAI submitted a criminal complaint against the person acting on behalf of this company to the Prosecution Office, claiming that this behaviour was in violation of Article 235 of the Penal Code, which prohibited "Obstruction of a public employee carrying out a state duty or a public service". The case was still pending in February 2016. 4.3 - Based on the last decision of the Court of Appeal of Tirana, as well as the legal improvements in the ALSAI Law, the ALSAI's right of access to information was strengthened. The Peer Review Team noted that the legal provisions granted the ALSAI an unrestricted right of access to information. The Peer Review Team considered that the access to information was in full compliance with Principle 4 of the Mexico Declaration.

The Peer Review Team also noted that the possibility to complain to the Prosecution Office in cases of obstruction of an audit represented a strong remedy against interferences with the right of access to information.

The Peer Review Team recommended that the ALSAI should continue to defend and make full use of its rights of access to information. Also based on the ALSAI's past experience, the Peer Review Team recommended that in cases of refusal of access to information the ALSAI should make use of all the remedies available to enforce its rights and thus create precedent cases for the future.

Principle 5 – The right and obligation to report on its work

5.1 - The SAI should not be restricted from reporting the results of its audit work. It should be required by law to report at least once a year on the results of its audit work.

5.2 - (1) The right and obligation of the ALSAI to publish an annual report were laid down in the Constitution and also determined in the ALSAI Law.

Article 164 of the Constitution stated that the ALSAI submitted the following reports to the Assembly:

- a report on the implementation of the state budget;
- its opinion on the report of the Council of Ministers for the expenses of the previous financial year, before the report was approved by the Parliament;
- an annual report on its activities.

Article 164 of the Constitution also provided that upon the Parliament's request, the ALSAI submitted information on the results of audits and reviews.

(2) The ALSAI Law, in its Articles 10 and 31 et seq., set out further rules for these rights and duties. Article 10 of the ALSAI Law stated that the ALSAI, each year, provided an annual report of the implementation of the state budget. This report had to include the ALSAI's assessment.

Article 31 of the ALSAI Law also contained the Constitution's provisions on the reporting duties of the ALSAI and that the Chairman could decide to submit final audit reports to the Parliament and that the Parliament could request submission of final audit reports. Furthermore, Article 31 of the ALSAI Law also provided an additional clause according to which the Chairman of the ALSAI could request to be heard by the Parliament, the Committee of Economy and Finance, or any other committee of the Parliament on issues he deemed important in view of the institutional activity.

Article 32 of the ALSAI Law set out that the ALSAI submitted its individual reports to the audited entity and the Chairman had the right to decide whether it was necessary for audit reports to be submitted to the President of the Republic, the Prime Minister, the Speaker of Parliament, heads of parliamentary groups or the Minister of Finance.

Article 32 of the ALSAI Law also contained a legal obligation for the ALSAI to make available reports, studies and other material relating to the Council of Ministers, Ministries and other central institutions, to the Council of Ministers, other government authorities, non-profit organizations with which the ALSAI had a collaboration agreement, the general public and other interested parties; however, this reporting duty was subject to the ALSAI deeming such a making available necessary and in the interest of the state and the public.

Articles 33 and 34 of the ALSAI Law provided for the information of the general public by the publication of a newsletter and the reports submitted to the Parliament. Audit reports were to be published electronically; the publication of these audit reports as well as information published in press-conferences, press releases and information to the media had to exclude information and materials constituting state secrets, commercial secrets, or confidential information.

(3) Each year, the ALSAI published two annual reports, as stipulated in the Constitution, in the period under consideration (2013–2015). These reports were the report on the implementation of the state budget together with the ALSAI's opinion on the report of the Council of Ministers for the expenses of the previous financial year, which are submitted to Parliament as a single report, and the annual activity report.

For example, the ALSAI´s activity report for 2014 also included, among others, chapters with descriptions of its audit

activities and the usefulness of their audit results, key findings of the audits, and the ALSAI's use of its resources. The annexes contained, among others, chapters on the financial damage discovered by audits and criminal charges as a result of audit findings.

(4) The report on the implementation of the state budget together with the opinion on the report of the Council of Ministers for the expenses of the previous financial year was submitted annually to the Parliament by the Chairman of the ALSAI in September or October.

The ALSAI also submitted its annual activity report to the Parliament. This report was generally presented in March of each year. Once the annual activity report was submitted to the Parliament, the full report was published on the ALSAI's website and also in the form of a book.

(5) Within the Parliament, the Committee of Economy and Finance was a standing parliamentary committee, dealing especially with economic policy, the state budget and its implementation, public finances, privatization issues and the banking system and also received the ALSAI's budget request (see also Principle 8 – Budgetary autonomy). As a standing parliamentary committee, the Committee of Economy and Finance could convene any time[9]; meetings were convened by its chairman on the request of at least a quarter of the committee members or the President of Parliament.

(6) According to Article 32 of the ALSAI Law, the ALSAI provided the audited entities with the detailed audit reports describing all audit findings, conclusions and recommendations. The ALSAI had internal regulations in place, which also contained rules and guidelines on reporting.

(7) Article 33 of the ALSAI Law set out that the ALSAI had to publish a newsletter on a regular basis. This newsletter contained final and annual audit reports, conclusions and recommendations of audits of particular importance, the annual accounts of the ALSAI, including the auditor's opinion on them. Moreover, Article 34 of the ALSAI Law stipulated that the ALSAI, in respect of its legal obligation to inform the public, provided information on its work through the publication of the ALSAI's reports to Parliament, the electronic publication of audit reports, press conferences and press releases and any other information determined by the Chairman of ALSAI.

The department of performance audit of the ALSAI (but not the ALSAI as an institution) had a profile page on Facebook. There, the department of performance audit published information on the activity of the department and some of its reports.

(8) The ALSAI submitted the full versions of individual audit reports generally only to the audited entity and to the Minister

[9] When the Parliament was in plenary session, a standing committee could only convene with permission of the President of Parliament.

concerned. The Chairman decided if it was necessary for these reports to be submitted to the President of the Republic, the Prime Minister, Speaker of Parliament, heads of parliamentary groups or the Minister of Finance and to publish them on the ALSAI's website.

5.3- Under the Albanian Constitution and the ALSAI Law, the ALSAI did not only have the right to report the results of the audit work, but also a legal obligation to do so.

In this context, the Peer Review Team noted that the legal provisions had fully implemented the principle 5 of the Declaration of Mexico.

The Peer Review Team was aware of the fact that the ALSAI only published for each auditee all the audit results on its official website. However, to inform the public and to further increase the ALSAI's transparency, the Peer Review Team recommended publishing all the reports of the institution (annual activity report, annual report on implementing the state budget, full versions of audit reports) on the official website of the ALSAI. A single point of information, like the ALSAI's website, where the public could find all the information on the ALSAI's work and reports, would ensure an even higher level of transparency.

Principle 6 – The freedom to decide the content and timing of audit reports and to publish and disseminate them

6.1 - The SAI is free to decide the content of its audit reports.

The SAI is free to make observations and recommendations in its audit reports, taking into consideration, as appropriate, the views of the audited entity.

Legislation specifies minimum audit reporting requirements of the SAI and, where appropriate, specific matters that should be subject to a formal audit opinion or certificate.

The SAI is free to decide on the timing of its audit reports except where specific reporting requirements are prescribed by law.

The SAI may accommodate specific requests for investigations or audits by the Legislature, as a whole, or one of its commissions, or the government.

The SAI is free to publish and disseminate its reports, once they have been formally tabled or delivered to the appropriate authority – as required by law.

6.2 - (1) The ALSAI, headed by its Chairman, was free to decide on the audit planning and on the content of each report. Article 29 of the ALSAI Law further specified that the audited entity had to be afforded a possibility to comment on the draft report, i.e. before the report was finalized; the final report should also reflect the audited entity's comments.

The ALSAI had internal guidelines and manuals for the content of audit reports in place, stating that an audit report should include the audit objectives, scope and methodology, as well as the audit results, including findings, conclusions, recommendations, reference to standards and guidelines applied, as well as the key comments by the responsible persons.

(2) All of the ALSAI's audit reports contained recommendations, as stipulated in Article 30 of the ALSAI Law. Article 29 of the ALSAI Law set out that the ALSAI had to send the draft report to the audited entity, to give it the opportunity to comment on the draft report. These comments and observations of the audited entity had to be reflected in the final report.

(3) The minimum reporting requirements concerned the reports and the opinions the ALSAI had to submit to Parliament (see Principle 5, The right and obligation to report on the SAI's work).

(4) Article 31 of the ALSAI Law set the only time-limit for reporting when stipulating that the annual activity report had to be submitted to the Parliament in the first quarter of the following year. Apart from that, the ALSAI decided independently upon the period for the submission and/or publications of the reports. (see Principle 5, The right and obligation to report on the SAI's work).

The report on the implementation of the state budget was submitted to the Parliament simultaneously with the opinion on the report of the Council of Ministers for the expenses of the previous financial year. The ALSAI usually submitted the reports in September or October.

(5) While the ALSAI was free to consider audit requests, it was not obliged to accommodate any such requests, since Article 9 of the ALSAI Law granted it the right to independently plan its activities. (see also Principle 3 – the mandate of the SAI)

(6) The Chairman also had the right to decide whether it was necessary for reports to be submitted to the President of the Republic, Prime Minister, Speaker of Parliament, heads of parliamentary groups or the Minister of Finance. Article 33 and 34 of the ALSAI Law even provided for the ALSAI's obligation to publish audit reports with the exception of reports containing state secrets, commercial secrets or confidential information.

The ALSAI did not publish all of its reports in the full version. (see also Principle 5 – The SAI's right and obligation to report on its work)

(7) The ALSAI had a Directorate for "Communication Publication and Foreign

Relations" which was in charge of publication of reports. The Directorate was situated under der Department of Audit Policies, it had five employees; there were no vacancies in January 2016.

6.3 - The Peer Review Team noted that under the current legal situation, the ALSAI was free to decide on the content and timing of each report, thus in full compliance with Principle 6 of the Declaration of Mexico. Moreover, the ALSAI was obliged to provide the public with information on its work and the audit reports, except when these contained confidential or secret information. The Peer Review Team noted that the ALSAI did not publish all reports in the full version and recommended that the ALSAI considered publication of all of its reports in order to give the interested persons access to all of its reports and to enable them to get a true and fair view of the reports.

Principle 7 – The existence of effective follow-up mechanisms on SAI recommendations

7.1 - The SAI submits its reports to the Legislature, one of its commissions, or an auditee's governing board, as appropriate, for review and follow-up on specific recommendations for corrective action.

The SAI has its own internal follow-up system to ensure that the audited entities properly address their observations and recommendations as well as those made by the Legislature, one of its commissions, or the auditee's governing board, as appropriate.

The SAI submits its follow-up reports to the Legislature, one of its commissions, or the auditee's governing board, as appropriate, for consideration and action, even when the SAI has its own statutory power for follow-up and sanctions.

7.2 - (1) Articles 15 and 30 of the ALSAI Law provided the legal basis for the ALSAI's follow-up mechanism. Article 15 of the ALSAI Law stated that after the ALSAI had notified the audited entity of its recommendations, within 20 days the entity had to inform the ALSAI about their plans to implement the recommendations. Article 30 of the ALSAI Law stipulated that the audited entity was obliged to report to the ALSAI on the implementation of the recommendations within six months from the date of notification of the audit report.

In cases of default on the implementation of the ALSAI's recommendations, the ALSAI could notify the highest state body competent for the audited entity of these defaults, as provided for by Article 15 of the ALSAI Law.

(2) An internal guideline for tracking and documenting the implementation of recommendations contained more detailed information for conducting the internal follow-up mechanism.

(3) In practice the reply submitted by the audited entities within 20 days after notification of the recommendations contained the measures the audited entity planned or had already taken in order to implement the recommendations of the ALSAI (for example, the setting up of

working-groups, implementation plans, time tables, names of persons in charge).

After six months the audited entity reported on the status of the implementation of the recommendations to the ALSAI.

At the end of each year, the ALSAI performed specific audits to check whether its recommendations issued in the current year had been complied with. These audits were performed each year and were part of the activity program of the ALSAI. The goal of these audits was to monitor whether the recommendations had been implemented, partly implemented or not implemented.

Based on the results of these audits the chairman could decide to repeat certain recommendations to audited entities, to put special issues on the next audit program or to notify defaults to the highest state body competent.

(4) The results of the follow-up audits were part of the Annual Report on the ALSAI activities which was submitted to the Parliament and published within the first quarter of the following year. Further information on the level of implementation of the recommendations could also be found on the periodically published audit bulletins.

(5) The implementation of recommendations was one of the key performance indicators of the ALSAI. The table below shows the recommendations of the years 2013 to 2015 and their implementation for all types of audits:

	2013			2014			2015		
Type of measure	recommenda-tions	implemented recommendations	percentage	recommenda-tions	implemented recommendations	percentage	recommenda-tions	implemented recommendations	percentage
proposed amendments to legislation	82	16	19.5 %	88	37	42.0 %	35	9	25.7 %
organizational measures	2,003	977	48.8 %	2,603	1,748	67.2 %	2,510	817	32.5 %
administrative measures	236	153	64.8 %	302	211	69.9 %	276	94	34.1 %
disciplinary measures	925	652	70.5 %	1,135	918	80.9 %	1,314	703	53.5 %
Total	**3,246**	**1,798**	**55.4 %**	**4,128**	**2,914**	**70.6 %**	**4,135**	**1,623**	**39.3 %**

The table showed that the level of implementation of recommendations had increased significantly, from 55.4 % in the year 2013 to 70.6 % in the year 2014 and dropped to 39.3 % in the year 2015. The average level of implementation over the years 2013 to 2015 amounted to 55 %.

The decrease of the percentage of implemented recommendations in 2015 compared to the previous years seems to indicate that the Government is less willing to implement the recommendations of the ALSAI.

(6) The largest parts of audits in the previous years consisted of compliance audits and financial audits. However, one of the strategic objectives of the ALSAI's development strategy was to increase the quality and number of performance audits, and make performance audits one of the most important audit activities of the ALSAI.

7.3 - The Peer Review Team noted that the ALSAI had established a follow-up mechanism on recommendations and systematically assessed whether its recommendations had been implemented. The ALSAI verified whether the audited entities had implemented the measures it had proposed to implement the recommendations, and the ALSAI documented the degree of implementation.

The ALSAI reported the results to the Parliament as a part of its annual reporting activities. The Peer Review Team thus considered the ALSAI's follow-up mechanism as such to be an effective system, even though the implementation rates dropped in 2015.

The Peer Review Team noted that the follow-up mechanism of the ALSAI was tailored to compliance audits and financial audits but might not fulfil the requirements of a follow-up after performance audits with their wider scope, high complexity and recommendations concerning economy, efficiency and effectiveness. As it was the ALSAI's strategy to increase the number of performance audits, the follow-up mechanism might require some adaptations to better suit the characteristics of performance audits. If under the current system a regular follow-up of the implementation of recommendations of all performance audits carried out is not possible, the ALSAI might want to consider adopting a risk-based approach for following up on certain performance audits only and within these, selected recommendations.

Furthermore the ALSAI could consider to publishing the results of follow-up audits as separate reports.

Principle 8 – Financial and managerial/administrative autonomy and the availability of appropriate human, material, and monetary resources

8.1 - The SAI should have available necessary and reasonable human, material and monetary resources – the Executive should not control or direct the access to these resources. The SAI manages its own budget and allocates it appropriately.

The Legislature or one of its commissions is responsible for ensuring that the SAI has the proper resources to fulfil its mandate.

The SAI has the right of direct appeal to the Legislature if the resources provided are insufficient to allow the SAI to fulfil its mandate.

8.2 - (1) While the Constitution did not provide any provisions on the resources of the ALSAI, Article 7 of the ALSAI Law stated that the ALSAI's budget was part of the state budget and as such annually approved by the Parliament in the form of a law. These budget laws divided the budget for each institution into several budget categories and also set the maximum number of employees the each institution could employ.

(2) The ALSAI submitted its annual budget request to the Parliamentary Committee of Economy and Finance, which reviewed the request and submitted it to the plenary. The (general) budget was then approved by Parliament in the form of a law.

The Chairman of the ALSAI was not entitled to speak before Parliamentary Committee of Economy and Finance or the plenary out of his own motion on budgetary matters.

(3) Article 7 of the ALSAI Law also contained the provision that the ALSAI had the right to independently implement its budget.

The Ministry of Finance made the funds available to the ALSAI.

The budget of the ALSAI, the state budget and the percentage of the ALSAI's budget of the state budget for the last three years was as follows:

Table 3: Budget of the ALSAI and the State Budget

Year	ALSAI Budget (in mill. ALL)	*ALSAI Budget (in mill. EUR)*	State Budget (in mill. ALL)	*State Budget (in mill. EUR)*	% of ALSAI Budget of State Budget
2013	291.61	2.08	409,408	2,924.34	0.07
2014	371.45	2.65	456,404	3,260.03	0.08
2015	350.61 (resp 380.61)	2.50 (resp 2.72)	456,437 (resp 472,697)	3260.26 (resp 3,382.69)	0.08 (resp 0.08)

Source: ALSAI, exchange rate: 1 Euro = 140 Albanian Lek

In the year 2013, a budget cut was approved by Parliament, leading to reduction of the ALSAI's budget –and the budget of all other institutions – by 5 % during the year. The ALSAI's budget of approx. 2.08 million EUR[10] was approx. 35,714 EUR[11] less in practice than what it should have received according to the budget law.

While these figures also suggested that the budget for the year 2015 was less than the one for the year 2014, the ALSAI clarified that the planned budget for the year 2015 had been approx. 2.72 million EUR[12]. Since approx. 215,000 EUR[13] had been earmarked for an IPA project[14], the start of which was postponed to the year 2016, this amount was consequently transferred to the budgets for the coming years.

(4) According to Article 7 of the ALSAI Law, the ALSAI had the right to derive secondary income from international projects and its publications. No such projects had been carried out and no secondary income had been obtained as of February 2016.

(5) Each year's budget law also contained the maximum number of employees the ALSAI could employ. The maximum number of employees compared to the actual number of employees of the ALSAI was as follows:

Table 5: Employees of the ALSAI

Year	Max. No. of employees	Actual No. of employees	%
2013	161	157	97.5%
2014	166	166	100.0%
2015	171	166	97.1%

Source: KLSH

Within the limit of the budget law, the ALSAI had a certain further-reaching budgetary autonomy with regards to the budget for personnel: it could apply to the Ministry of Finance to change the categorization of parts of its budget so as to allow for higher budget in the personnel category. Such requests were usually granted.

Articles 37 and 38 of the ALSAI Law governed the status of ALSAI personnel, which were divided into auditors and officials, both categorized as civil servants and underlying the rules of civil servant legislation, and other support personnel, underlying the provisions of labour law. Within the framework of civil service legislation, the ALSAI was free to conduct its own selection procedures for new personnel.

(6) The ALSAI Law, in its Article 40, also allowed for the hiring of external experts, the salaries for whom were covered by the budget of the ALSAI. As provided for by the law, the Chairman of the ALSAI had issued a decision setting out further

[10] *the equivalent of 291.61 million ALL*
[11] *the equivalent of 5 million ALL*
[12] *the equivalent of 380.61 million ALL*
[13] *the equivalent of 30 million ALL*
[14] *IPA stands for "Instrument for Pre-accession Assistance"*

details for the selection and payment of such experts, who were to be selected by an ad-hoc Committee and paid a salary ranging from 50 % of an auditor's salary to a full chief auditor's salary.[15]

From December 2014 to November 2015, the ALSAI had contracted a total of 51 external experts for a total of 174 months, thus an average of 14.5 persons per month. The cost for the salaries of these experts ranged from approx. 293 EUR to 905 EUR [16] per month, resulting in an average of approx. 599 EUR[17] per person per month. The total cost for external experts amounted to approx. 104,200 EUR[18].

(7) According to Article 7 of the ALSAI Law, the financial activity of the ALSAI could be audited by independent auditors, which were to be selected by the Parliament. Since such an audit was never undertaken, the Chairman sent three requests to the Parliament to audit the financial activity of the ALSAI in the years 2012, 2013 and 2014. The Chairman wanted to emphasize that the ALSAI aims to be transparent and to follow international standards. However, the Parliament has not initiated such an audit so far.

(8) According to Article 10 of the Laws on the State Budget for the years 2014, 2015 and for 2016, the Council of Ministers set financial standards and norms for public expenditure, which were required to be applied by all general government units. These norms were also applicable to the ALSAI, since the ALSAI was considered a general government unit in the light of the Law on the State Budget. However, the ALSAI found this provision to be in contradiction with Article 7 of the ALSAI Law, according to which the ALSAI was independent in the management of its budget. It had recommended to change the law accordingly in its opinion on the report of the Council of Ministers on the expenses of the previous financial year.

(9) One of these financial standards and norms set by the Council of Ministers concerned the *per diem* rates for public servants. Currently, these rates would only be granted to the ALSAI's auditors for on-site working visits that required travelling for more than 100 km from the ALSAI's location in Tirana. The ALSAI found that this provision caused financial hardships for the auditors and limited its budgetary autonomy. The ALSAI had tried to encourage an amendment regarding the *per diem* rates by writing additional letters to the Prime Minister, the Minister of Finance, the Minister of Justice and the Chairman of the Economy and Finance Committee of the Parliament. In these letters, the ALSAI pointed out the special tasks the ALSAI had to carry out and that the current legal situation on the *per diems* limited the ALSAI's budgetary autonomy, the fact that on-site work of the auditors often lasted between 22 and 45 days and auditors were only

[15] *The decision also provided for the possibility of hiring students for tasks like data collection, who were to be paid 25 % to 50 % of an auditor's salary.*
[16] *41,000 ALL to 126,700 ALL*
[17] *83,860 ALL*
[18] *14,591,640 ALL*

reimbursed their travel expenses, and neither received *per diem* rates nor compensation for the time spent travelling, yet they were expected to work for 8 hours a day on-site.

8.3- While the ALSAI's budget and the maximum number of personnel were part of the state budget approved by the Parliament, the Peer Review Team noted that the Chairman did not have the right of direct appeal before Parliament or its Commissions in budgetary matters. In order to achieve greater autonomy as regards the resources of the ALSAI, the Peer Review Team recommended that the ALSAI should inform the legislator about the non-compliance with the Mexico Declaration in this regard in order to reach the right of direct appeal of the ALSAI to the Parliament.

The Peer Review Team also noted that full discretion over budget allocation, such as granting the budget as a lump sum and giving the ALSAI the right of allocating it autonomously, would fulfil the Principle 8 of the Mexico Declaration to a higher degree. While the ALSAI Law granted the ALSAI the right to manage its budget independently, the Budget Laws represented a certain degree of restrictions by the budget dividing into several expenditure categories. The Peer Review Team recommended that the ALSAI should work towards obtaining its budget as a lump sum.

Under the ALSAI Law, the ALSAI had the right to generate its own income. While this rule appeared to allow for greater budgetary autonomy, the Peer Review Team reminded the ALSAI that despite this possibility the ALSAI should keep its primary focus on the the core tasks of its mandate.

The Peer Review Team found it positive that the ALSAI had received an increase to hire further personnel. Together with the ALSAI's right to hire external experts and the clear rules for these processes, the ALSAI appeared to have the necessary and reasonable human resources. The Peer Review Team recommended that the ALSAI monitored the hiring of external experts and sought to hire permanent staff, if the hiring of external experts appeared to reach a certain threshold and the external experts became a substitute for regular staff.

In the opinion of the Peer Review Team, the possibility for the Parliament to audit the financial activity of the ALSAI was an important instrument to strengthen the transparency of the ALSAI. The Peer Review Team noted that the Parliament did not make use of this instrument so far, and recommended that the ALSAI should continue to show its willingness to have its financial activities audited.

The Peer Review Team noted that while the ALSAI Law provided for the ALSAI's independence in the use of its budget, it also noted the ALSAI's concerns about the restrictions on *per diem* rates. The Peer Review Team considered the solution of this problem important and recommended to maintain its efforts towards a solution.

Annex 1: Interviewed Stakeholders

Mr. Ridvan Bode, Vice President of the Committee of Economy and Finance

Mr. Florion Mima, Member of the Committee of Economy and Finance

Mrs. Blerina Gjylameti, Member of the Committee of Economy and Finance

Mrs. Evis Kushi, Member of the Committee of Economy and Finance

Mr. Ervin Koçi, Member of the Committee of Economy and Finance

Mrs. Mimoza Dhëmbi, General Director, Budget Directorate, Ministry of Finance

Mr. Jorgji Bollano, National Accounting Council (NGO)

Mr. Artur Cani, Urban Integration (NGO)

Mr. Hysen Cela, Institute of Authorized Chartered Auditors (NGO)

Mr. Sazan Guri, G&G Group (NGO)

Mr. Sami Neza, Center for Transparency and Free Information (NGO)

Annex 2: Members Peer Review Team

Mr. Bernhard Beybel, the Austrian Court of Audit

Ms. Eva Prenner, the Austrian Court of Audit

Ms. Irmtraud Weinke, the Austrian Court of Audit

Ms. Viorica Verdes, SAI of Moldova

STRENGTHENING OF ETHICAL INFRASTRUCTURE IN SUPREME AUDIT INSTITUTIONS, THE TREND OF THE TIME

ALSAI has naturally joined the tendency of European SAIs and has already established its ethical structure, with its Code of Ethics, by cooperating with civil society, offering increased transparency of its activity, managing conflict of interest through periodic declarations, and leading through the example of senior executives, having certitude that it is the right moment to make ethical behavior integral part of its activity.

By: Luljeta Nano, General Secretary

Irena Islami, Director of the Directorate of Communication, Publications and External Relations, ALSAI

Abstract

Each Supreme Audit Institution (SAI) aims to be a professional structure that contributes to the enhancement and saving of public money value, helping to improve the government and other public entities management through auditing, thereby gaining stakeholder's confidence in public sector governance.

To ensure this trust, SAIs independence, together with ethics and reliability must be beyond doubt, as emphasized in the International Standards on Supreme Audit Institutions (ISSAIs). Due to this reason, the strengthening of ethical infrastructure in the SAI is required, merely to establish high ethical standards for public auditors.

The Governing Board EUROSAI (European Organization of Supreme Audit Institutions) has created the EUROSAI Task Force (which also includes ALSAI, since June 2013) for Auditing and Ethics (TFA & E) as an instrument to support European SAIs in promoting the importance of ethical behavior, in order to exchange reciprocal experiences.

ALSAI as member of this group, has naturally joined the tendency of European SAIs and has already established its ethical structure, with its Code of Ethics, by cooperating with civil society, offering increased transparency of its activity, managing conflict of interest through periodic declarations, and leading through the example of senior executives, having certitude that it is the right moment to make ethical behavior integral part of its activity.

Managing Ethical issues is very important and every SAI should ensure that ethics and deontological principles are respected

and enforced, in such a way that the institution fulfills its true role. To achieve this objective, SAIs must fulfill some essential conditions such as: drafting and implementation of its Code of Ethics, application of innovative methods of strengthening the integrity system, increasing staff awareness on the importance of implementing ethical issues, staff training, implementation of other human resources policies related to ethics and integrity and leading through a good example of top level managers.

Keywords: Ethics, Auditing, Supreme Audit Institution, Reliability, ISSAI Intosaint

Management of the ethics and integrity system in the Supreme Audit Institutions.

Case of Supreme Audit Institution innovative method *"Intosaint".*

The Ethics and Integrity of the Supreme Audit Institution is an essential element and a precondition for this institution to be considered reliable. ALSAI plays a critical role in promoting sound public finance management, in function of transparent and accountable governance.

Steps taken by ALSAI since 2013 and onwards, towards modernization with a new vision, have aimed a proactive role in increasing accountability and public confidence in governance. Public money management is a matter of trust and in democratic societies the public requires transparency, integrity and competence from institutions exercising public functions.

ISSAI 1: (Clause 14.1) requires that SAI staff should be assessed based on professionalism, qualifications and moral integrity in order to ensure that they can fully perform their duties.

ISSAI 20: (SAI Responsibilities) pays special attention to accountability and transparency, as an element of SAIs good governance.

In order to meet the requirements of modernizing the institution in the recent years, ALSAI has taken a series of initiatives and actions to install an integral and **effective ethical infrastructure** in the institution.

1-In the focus of policies pursued by management has been considered that the measures taken to install an effective system of integrity should not be temporary politics but they should be continuous and part of the daily management of ALSAI institution, in order to create a non-corruptive environment and to implement an ethical integrated culture.

Problems of ALSAI's integrity are considered as a **daily standard component** tangible by all auditors. Oversight and monitoring, so as to avoid corruptive or integrity-related incidents, have been **the main axis** of the daily activity of ALSAI. Promoting integrity has been in the focus of management activity.

This way the practical aspect of the management philosophy "Ton at the top" matters as the promotion of ALSAI integrity has been carried out under the principle of "leadership through example".

On the other hand, integrity policies have been implemented by spending a considerable amount of budget funds in this regard (establishment of audit & investigation or communication structure, training inside and outside the country, publications etc.). Integrity policies in ALSAI have been striking to achieve a balance between preventing violations and taking punitive measures on one side and encouraging integrity on the other side.

In terms of taking punitive measures the institutional activity is focused on detecting, investigating and punishing violations. This practice is followed because impunity causes irreparable damages to ALSAI, loss of institutional credibility in general and loss of public confidence in particular. If a violation of integrity is unpunished, this automatically brings the de-motivation of other ALSAI members with healthy moral staff.

The policy "zero tolerance" has been followed on integrity violations from the point of view that if violations are not corrected and punished they become dangerous and "boomerang" for the institution.

2-During 2013, ALSAI became member of the Task Force of the European Organization of Supreme Audit Institutions (EUROSAI) on “Ethics auditing". ALSAI through its membership and active participation in the organization, intends on one side, to install and operate an effective ethical infrastructure in the institution itself, and on the other side, will undertake audit missions on the regularity and efficiency of Ethics and Integrity in Public Institutions, considering fight against corruption and policies for installing an effective integrity system being part of the management of public institutions.

In addition, ALSAI as member of the Review Group of ISSAI 30: The Code of Ethics, an initiative undertaken by the Supervisory Council of the INTOSAIs Professional Standards Committee (PCS) in June 2013. ALSAI was one of the contributors to the drafting of ISSAI 30 approved at the last convention of ONTOSAI.

3-Thus, aiming of installing and further developing a new organizational culture over the last few years, instructions are issued for "Direct communication to improve audit work and increase the implementation of INTOSAI standards in ALSAI ", a guideline that reflects and gives evidence on the pursuit of the best practices, creating this way sufficient space for the expression of "positive criticism" from below on top or for giving opinions, suggestions to improve the institution’s work.

This was a fairly democratic (comprehensive) **innovative practice** applied for the first time at ALSAI institution and it turned out that a good part of ALSAI staff has been active in sharing opinions and suggestions. The issuance of these guidelines was an effective tool for promoting integrity and the key to promoting integrity through

organizational culture is communication. Through this guidance, ALSAI employees were really encouraged to discuss problems, to assess the management or even suggest different opinions. On the other hand, this practice reflected the implementation of the requirements of one of the International Auditing Standards ISSAI no. 41 "Gap Analysis" which aims to improve institution's management.

4- Similarly, to reflect the best practices, a special structure has been created, responsible for investigating violations of integrity which is a measure with preventative effects towards strengthening the integrity control system in ALSAI.

Similarly, a special structure has been adopted, Sector of Ethics and Integrity, part of the Legal Department and standards implementation. Through the creation of this sector,

ALSAI appointed as part of the organizational structure "Integrity Committee" which, among others, takes strategic and managerial responsibilities in terms of integrity. This structure is responsible for:

- Monitoring the implementation of the requirements of ethical code
- Communication about ethics issues,
- Ethics and integrity training,
- Counseling and dilemmas solving of ethics and integrity, with
- Investigation and control expertise in case of identification for breaking the rules of integrity, ethics, standards, etc.

5-In the internal regulation of the organizational and institutional functioning, a regulation that reflects the best requirements and standards in the field, procedures have been sanctioned that aim to consolidate and strengthen the employee integrity control system during audit activity. Let us mention here the right to conduct investigations even during the audit process depending on various alerts for violating integrity by auditors, so there is a protocol of investigation of integrity violations.

6- ALSAI Code of Ethics. Based on the requirements of ISSAI 30, ALSAI has drafted, disposed and developed a Professional Code of Ethics. ALSAI also referring to its strategic plan has also drafted a new document of Code of Ethics (adopted on 30 April 2015), which reflects the best practices in the field.

The strategy for creating an integrated environment in ALSAI has followed three main steps:

-Firstly, the regulatory framework was drafted. (Organizational regulation and ALSAI functioning, orders and instructions, etc.).

-Secondly, it continued with the imposition, implementation of rules, procedures and instructions. In this regard intensive training has been conducted which aimed to educate employees with the spirit of standards and moral values.

-Thirdly, it proceeded with the control, investigation and punishment of unacceptable integrity behaviors.

7- Transparency of ALSAI Institution towards Public Relations.

In implementation of ISSAI 20: "Principles of Transparency and Accountability" ALSAI has aimed through the institutional activity transparency to ensure and provide the public with a guarantee and full transparency regarding the management of the integrity system in the institution.

This purpose was completed by online publications of institutional performance reports, publication of the annual and periodic analyzes of the activity of ALSAI, publication of measures taken for criminal reports against auditors that resulted in a violation of integrity or training activities and strengthening capacities of human resources.

Perspective:

- ALSAI contribution to auditing integrity and good governance in the public sector.

Referring to the best field practices and definitions in the strategic plan 2013-2017, ALSAI aims to contribute in the installation of an effective ethical infrastructure in public sector institutions.

Institutional Contribution: *ALSAI has established an effective integrity control system and an effective ethical infrastructure and contributes* ***leading by example*** *in promoting public sector integrity and, consequently, good governance.*

Strategic Contribution: *ALSAI aims to include in audit programs, conducting integrity and ethics audit during audit activity.*

To monitor the operation of integrity control systems as well as conducting trainings and enhancing INTOSAINT's knowledge both for public sector organizations and for internal auditing.

From an operational point of view *this type of audit can be done during compliance and regularity audit, performance audits focusing on the system but it can also be conducted an audit only on the functioning of the integrity control system.*

-All around the world, initiatives have been undertaken to promote ethics and integrity in the public sector. In this context ALSAI has joined the initiative undertaken by the Netherlands Audit Court for carrying out integrity self-esteem by providing concrete actions in the strategic plan of ALSAI 2013-2017, which would aim testing the integrity system, identifying vulnerable and risky areas and drafting a plan of measures to be taken to strengthen the ethics system as well as to improve the integrity management of ALSAI.

One of the most recent innovative methods (its beginnings date in 2011-2012) in order to strengthen the integrity system is the INTOSAINT method (Integrity Self Assessment INTOSAI).

Supreme State Audit Institution has applied this integrity self-assessment instrument for the first time in 2014, but ALSAI's Chairman since 2013, in the presentation of Performance Report for

2013, at the Albanian Economy and Finance Commission has emphasized *"... the Supreme State Audit applied and was accepted as member of Task Force of the European Organization of Supreme Audit Institutions (EUROSAI) on "Ethics Auditing ". This is the first participation in these commissions. Through membership and active participation in this organization, as well as though the application of the self-Assessment Integrity Tool, the so-called INTOSAINT, we have tried to strengthen the ethical infrastructure both within the institution, as well as to promote integrity and ethics in the public sector institutions that we audit, trying to "lead by example".*

Responsibility for Integrity. Civil employees act with integrity if we apply the values and standards of good administration. Integrity covers not only the requirements of non-corruption, but also covers values such as honesty, sincerity, compassion, neutrality, consideration, credibility, customer focus, respect, objectivity, and courtesy. A civil employer should take care of his / her responsibilities and use the available power, information and resources to the public good or to the general interest to which he serves, as well as behave correctly with his colleagues and with the public.

Integrity is a prerequisite for the continuous and effective performance of public sector.

Integrity means more than just reviewing laws and regulations. Law is the lower limit and the minimum moral starting point. Rules and laws can not cover all situations. Tension is higher where rules are missing or when they are unsafe, as it may be encountered in new, complex and variable situations. Namely, in such situations, civil employees should be able to create a morally acceptable opinion and act responsibly in accordance with the values and standards of an effective administration. Also, the same should be done in situations where they have unconditional powers.

Integrity policies require a combination of pressure and prevention. On one side, an organization should take action if its staff acts inappropriately (pressure). On the other side, the organization must do whatever it can to reduce the temptations which may lead a civil employer to act inappropriately (prevention). Priority should be given to prevention. Not only is it more effective but, in the investment balance it is much smaller than the cost of repairing the damage caused by inappropriate behavior: "better to prevent than to cure".

A SAI should apply *continuous integrity policies, not ad-noc* not *ad hoc*. Integrity needs to be constantly devoted to attention. If a policy is weakened when things are properly working, risk for incidents increases. In other words, integrity and integrity policy should be engraved in the organization and be an integral part of operational and quality management of the organization. Integrity cannot be treated as a project because projects end and are not continuous. Integrity should be a standard component in management and policy cycle.

Some history- *Integrity Self-Assessment (SAINT) as an instrument was developed by the* ***Netherlands Audit Court*** *in cooperation with the Interior Ministry and Amsterdam Integrity Bureau and this methodology is getting spread in all INTOSAI member countries. So far this methodology has been piloted in various countries such as Finland, the Netherlands, South Africa, Ghana, Indonesia, Yemen etc.*

The Netherland Court of Auditors aims at sharing experience and concepts of integrity self-esteem to other members of INTOSAI.

In 2011, the Netherland Court of Audit conducted training for moderators at Hague which was attended by 21 representatives of Supreme Audit Institutions as well as representatives of the European Court of Audit, IDI and AFROSAI.

In the EUROSAI region - Representatives of SAIs of countries like; Austria, Norway, Russia, Georgia Macedonia, Turkey and the European Court of Auditors (ECA) have participated in INTOSAINT training in Hague in 2011.

-In February 2012, Macedonia (SAI) undertook a self-assessment mission.

-Norway (SAI) undertook the INTOSAINT self-assessment in November 2012 under ECA model. Russia intends to undertake the self-assessment mission at SAI institution under the leadership of the Netherlands Court of Audit as well as sharing experience and methodology in Russian speaking countries. It also aims to spread this method to organizations of public sector as well.

In MAY 2013*, In Ankara, Turkey was conducted a one-week course by the Netherlands Court of Auditors, on topic* ***"Training of moderators for carrying out self-assessment of integrity in Supreme Audit Institutions".*** *Representatives from Supreme Audit Institutions of countries such as Poland, Estonia, Hungary, Switzerland, Macedonia and two auditors from ALSAI institution participated in this activity. Likewise, they have conducted training courses for representative moderators of 18 Supreme Audit Institutions members of OLCAEFS.*

As it is stated, the Netherlands Audit Court is coordinating and encouraging the process of globally spreading this methodology.

At the XXI Congress - INTOSAI held in Beijing on 21-26 October 2013, the Netherland Court of Auditors reported on the spread of this method anywhere in the world. It was concluded that a strong solid foundation has already been established on which INTOSAI could build a mechanism to enable Supreme Audit Institutions to lead by example of integrity

The Netherlands Audit Court presented INTOSAI a set of recommendations for undertaking action which would aim, among others, to move INTOSAINT to a higher level in INTOSAI such as the Capacity Building Committee.

ISSAI 30 - The Code of Ethics was adopted at the XXII Congress of INTOSAI in December 2016 in Abu Dhabi. Updating

ISSAIs 30 will serve as a starting point for sharing experiences in the sector of ethics and integrity.

INTOSAINT already represents a widespread approach in the INTOSAI community as a "Best Practice" as a highly productive instrument for strengthening ethics and integrity system in Supreme Audit Institutions.

Bibliography

- "Strengthening Ethical Infrastructure in the SAI and Auditing Ethics in Public Sector ", Publication of Supreme State Audit, Tirana 2014;
- "IntoSAINT, Integrity Self-Assessment Manual for Supreme Audit Institutions", Publication of Supreme State Audit, Tirana 2014;
- "Code of Ethics, Code of Behavior-ECA, ISSAI 30-Code of Ethics", Publication of Supreme State Audit, Tirana 2015.

Translated by: Lili Dulo, Auditor

Audit Department of Public Companie

By: Luljeta Nano, General Secretary

Irena Islami, Director of the Directorate of Communication, Publications and External Relations, ALSAI

Can Plato and Aristotle help us audit in the digital world?

AUDIT TODAY: CLASSICAL PRINCIPLES + DIGITAL TOOLS

This article has been first published in ECA Journal no.5, May 2017

According to Plato, "Truth, Goodness and Beauty" are the greatest qualities an entity can possess. Does audit have anything to do with truth, goodness and beauty?

By: Jesús Nieto[1], auditor in the Directorate of the Audit Quality Control Committee, ECA

This article is based on a presentation that took place in ECA on 6 March 2017.

Auditors have an important part to play in the digital world. We can do a great deal of good if we are dynamic and embrace digital technology. If not, we could wake up and find we are no longer needed.

In this article we talk first about basic principles of audit: why do we audit (for the common good) and how do we audit (by searching for the truth). Second, we briefly review the opportunities, uses and risks of data analysis. Finally, we see that visual techniques are very effective for data analysis and for communication.

I. Concepts and principles

Figure 1 - Platonic qualities

According to Plato, "Truth, Goodness and Beauty" are the greatest qualities an entity can possess. Does audit have anything to do with truth, goodness and beauty?

Vítor Caldeira, former president of the European Court of Auditors, said that "Our task is to help ensure that public money is invested to defend democracy and safeguard the wellbeing of citizens". In other words, we audit for the common good.

[1] jesus.nieto@eca.europa.eu

When we audit, we are seeking the truth (evidence), investigating **what** is happening, **how** it is happening and **why** it is happening.

The **what**, **how** and **why** can be clearly seen (figure 2) using the knowledge pyramid (Data, Information, Knowledge, and Wisdom). Some aspects of the reality we seek to measure (sheep, money, etc.) are recorded on paper or computers as **data**, bare numbers like "300". If I know about the subject I see **information** in the data: **what** is happening, 300 sheep are in some farm). By filtering and analysing the **information**, we can extract **knowledge** (**how** things work: correlations) and **wisdom** (**why** things are happening, causal relationships).

Figure 2 - DKIW and Audit

How does this relate to audit? Auditing is distilling knowledge and wisdom from the evidence hidden in a sea of information. We need to arrive to knowledge and wisdom to add value in the form of conclusions and recommendations. If we confine ourselves to information we are not adding value, we will remain at the "so what?" level.

It is important to remember that we audit "from the bottom up", based on the truth. We begin with a question about the reality and find answers based on evidence (truth). In this aspect audit is

similar to good journalism as both are truth-based. Other activities, like advertising and propaganda, work "from the top down", starting with a message that will be used with or without supporting evidence.

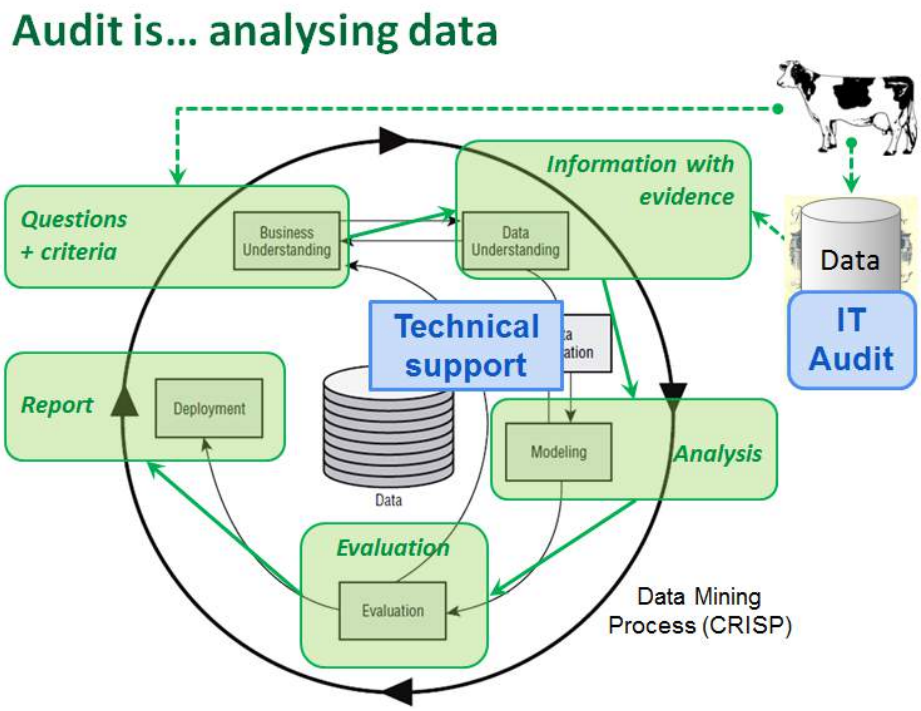

Figure 3 - The Audit and the Data Analysis processes

Audit today is… analysing data. How is an audit carried out? We look for **evidence** about reality in order to analyse it to answer our questions. We do not usually examine the reality itself but some "notes" about it on paper (bills, ledgers) now as data in files and databases. The evidence is in that data, so the analysis becomes data analysis. In fact, the audit process is very similar to the standard data analysis process (Figure 3). The difference between the two processes looks small: a new database and the data preparation. Naturally, we would call our data experts to help with this "small" data preparation. We might also ask IT auditors to verify if the systems providing data maintain their integrity.

In conclusion, audit today has a good deal in common with data analysis.

II. Data analysis

The opportunities for data analysis in audit can be summarised as follows:

- First, we can automate anything we want, provided we have digital information. This includes what we currently do manually, but also what we never tried doing because it would have taken years or perhaps we did not even dare thinking about. Now we can dream, and for example tell a data specialist, "If I could only find out who is planning to commit fraud…" This can be done, and it even has a name: social network analysis. In fact, to continue auditing in the same way but digitally is not the most intelligent approach to take. We should wholly rethink our audit plans and approaches to exploit the digital information.

- Second, we can process entire populations. This is amazingly powerful because it uses ALL the information spread across the entire population. This 100% processing can be done:

a) "*Item by item*": thus we can detect 100% of errors by checking the entire population, or

b) *Globally*: we can look at each piece of data in the context of the entire population. By examining one data item we see very little information, and cannot extract much knowledge. For example, the amount of one payment (€1,500) tells us nothing about its correctness. However, by putting that number in the context of the other amounts paid, it may appear suspicious. This is exactly what Benford analysis does, it just uses the context to detect anomalies!

We have already talked about verification of controls, but there are more uses for data analysis in audit.

We can create **risk-based samples**. This is **predictive data analysis**, as it predicts the risk of individual transactions containing anomalies. This is done with a data-mining tool that will create a risk model using our past experiences. These models do not take account of the causes of anomalies, only which attributes of a transaction correlate to the observed anomalies. We do not care about the causes, only about the accuracy of the model. At the European Court of Auditors, having carried out a pilot exercise, we were able to predict with 94% accuracy which payments contained errors.

In **performance audit** we need to know the causes of good or bad results in order to recommend which positive actions to take and which negative actions to avoid. Unluckily, data analysis does not identify cause-effect relationships[2] so it does not give us direct answers. The correlations detected are possible causes that we should investigate to find cause-effect relations.

[2] *Some analysis methods like Structural equation modelling (SEM) explore and model causal assumptions and relationships between observed variables (collected data) and latent variables (outcomes and impacts). There is some debate about their ability to produce validated causal conclusions.* *http://ftp.cs.ucla.edu/pub/stat_ser/r370.pdf*

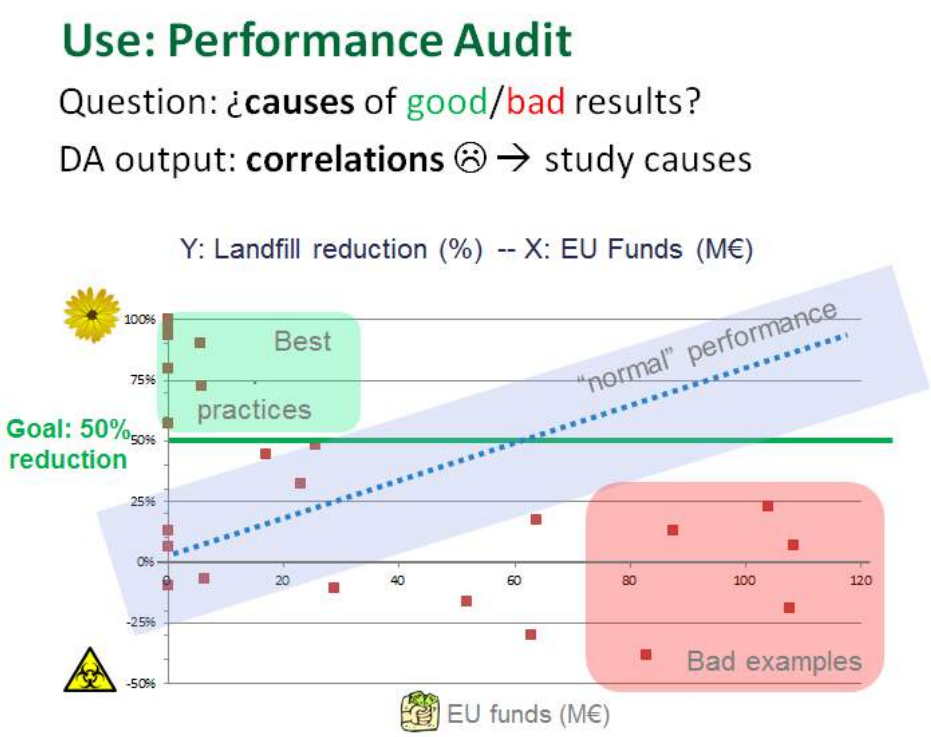

Figure 4 - Data analysis in performance audit

More precisely, in performance audit we look for causal correlations between inputs, processes, influencing factors and outcomes. For example (see figure 4) between "EU funding" as an input and "landfill reduction" as an outcome. We would expect that more money correlates with greater landfill reduction. However, we see on the chart that there is no such correlation, i.e. money is not a possible cause of the landfill reduction that happened in several countries. What we can see however are good and bad results, the causes of which we should investigate in order to recommend what to do and what avoid doing.

Data analysis involves some risks. Three of which are:

1) Data analysis uses IT, which tends to become complex. That small task "data preparation" is not trivial. In fact, in a typical data analysis project, data preparation and model testing are 80% of the work. This risk of "unexpected complication" can cause delays and overruns in costs.

2) Another risk, more important because it can lead to erroneous results, is not having in-depth knowledge of both the audited area and the data. The team needs to master both the "business" (i.e.

the audited area) AND the details and semantics of the data. Auditors and data experts must work in coordination to integrate both sources of knowledge. If that coordination is imperfect, the results might be erroneous. One recent example in Spain, was where a false error was detected which indicated the payment of thousands of pensions to deceased people. The mistake originated in an imperfect occurred in respect of "data cleaning", which forgot that Spanish ID numbers are unique but "only among living Spaniards", as the ID numbers of deceased citizens are "recycled".

.

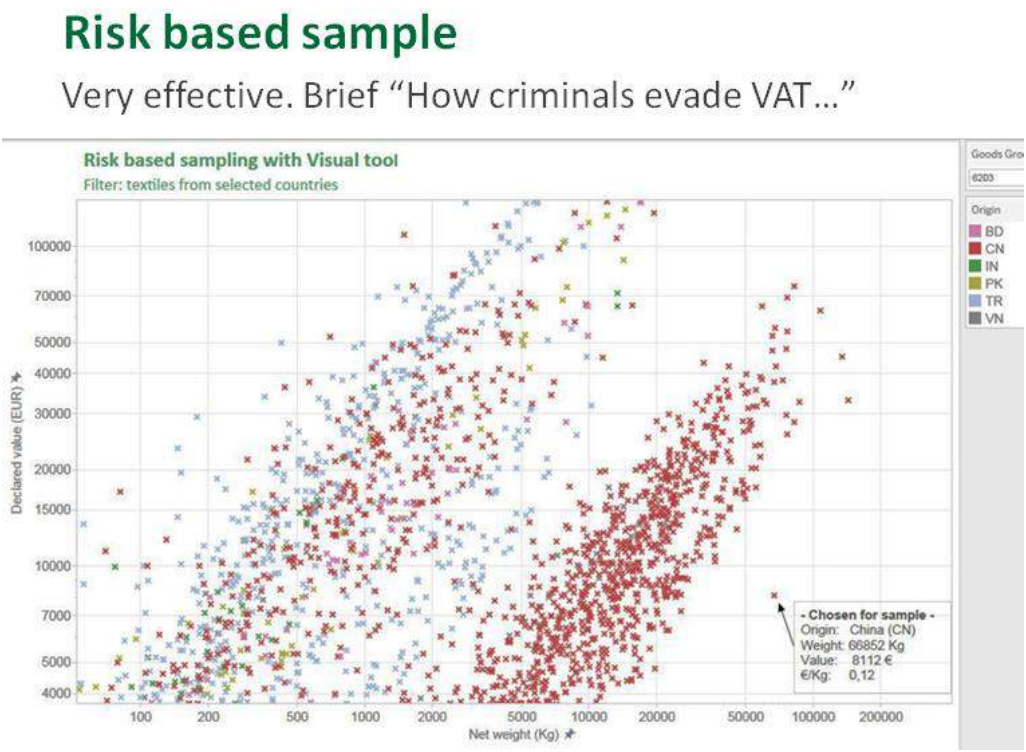

Figure 5 - Visual risk based sampling

3) The third risk is in "collapsing" the information. Statistical indicators or "summary statistics" (means, standard deviations, correlations, etc.) collapse the information spread across the entire population. Data analysis based only on statistical indicators can be really poor, if not misleading, because it ignores the richness of the information spread all over the entire population. It could be compared to attempting to study the nature and characteristics of chickens with only chicken stock cubes as a data source.

The effect of "information collapse" is normally illustrated using Anscombe's

Quartet, which shows four completely different populations with exactly the same statistical indicators (mean, standard deviation and correlation). If we only use the indicators we would think they are ONE, the first shown in Figure 5. However, if we visualise the four populations, we see that they are completely different. This is because visually we can perceive all the information spread over the population.

In conclusion, we have to visualise the data.

III. Visualisation

The human mind works according to two different "systems"[3], which use different parts of the brain:

- **System 1 does perception**, is fast, uses little glucose, and operates unconsciously and in parallel. This system includes vision.

- **System 2 does reflection**, is slow, uses plenty of glucose, and operates consciously and sequentially, requiring attention. This system includes reading.

How do we audit? By reading and thinking, so using System 2.

Could we audit "using the 100% of the brain"? Yes, using visual data analysis!

Visual data analysis works by using data visualisations of the data that System 1 will perceive and that System 2 will use to think, using the auditor's experience, and distinguish between normal and abnormal. What System 2 is doing is using a model in the auditor's brain without the need of a data-mining tool.

This is cheap, simple … and it works!

Carlos Soler, team leader at the European Court of Auditors, audits EU customs[4]. In the past the audit team used random samples: a few samples for every million customs declarations, which on examination were found never to contain errors or fraud. A few years ago, Carlos experimented by creating a risk-based sample with visual analysis. The tools he used were (a) visual representations: scatter plots with one dot for each customs declaration, showing weight (X) and declared value (Y), with filters for imported goods, country of origin and destination country; and (b) his brain, with his experience and knowledge of the sector.

In each scatter plot (see Figure 6), Carlos selected shipments (dots) that seemed too cheap compared to the rest of the sub-population (same type of goods, origin and destination).

[3] *Here we offer a very simplified version of them. For a complete description we recommend reading: Thinking, Fast and Slow by Daniel Kahneman and Mastermind: How to Think Like Sherlock Holmes by Maria Konnikova.*

[4] *More information about this audit to detect VAT fraud is the ECA Subject Brief - How criminals evade VAT and how to detect it*

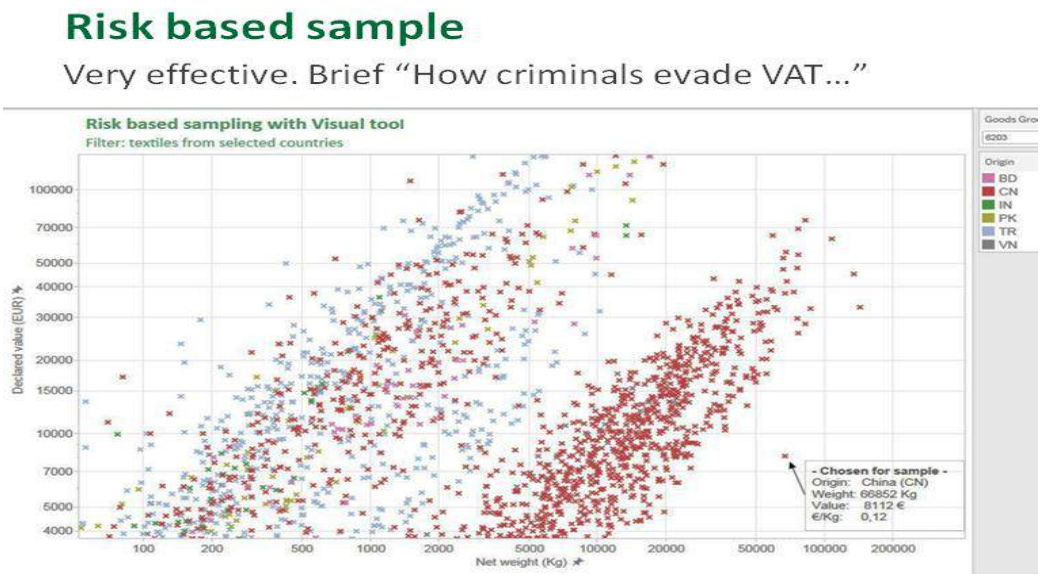

Figure 6. Visual risk based sampling

One of the declarations in the sample had been detected by "Operation Snake" (a joint OLAF-China fraud detection operation) and was linked to suspected fraud of around 20 million euro. Furthermore, Carlos's entire sample comprised of "hits" – that is, all the declarations were erroneous or fraudulent. What an impressive result by just "selecting coloured dots"!

We could stop there, with that near-magical result. Or could we do more with visualisations? Yes, we can also improve our communication.

We can create attractive, attention-grabbing reports that are also convincing to readers. We can do this by using beautiful AND effective images to draw attention and convey our messages. To explain and convince, images must be carefully designed. This is far more than graphical design: it requires **conceptual design**, thinking first "what do I want to tell?", and then creating effective images to explain it.

To achieve this we can use various types of images: data visualisations (graphs), diagrams (infographics) and photos. With all them we can explain the information, knowledge and wisdom contained in the text of our reports.

IV. Conclusions

Audit is related to truth, goodness and beauty. We audit to do good and we audit by searching for the truth.

Today, audit means data analysis. We have to use the opportunity of processing entire data populations and thus miss no information.

To analyse data, audit teams need in-depth knowledge of the audited area and the details of the data. Auditors play a vital role in data analysis and must work closely with data experts.

Visual techniques enable us to exploit the skills of the human mind. Visual data analysis is cheap and effective. Furthermore, well-designed, beautiful and effective visualisations make reports attractive and convincing.

Thus, by seeking the **truth** and using **beauty**, we help to do **good** by ensuring that public money is used to safeguard the wellbeing of citizens and to defend democracy.

By: Jesús Nieto, IT Auditor, CISA

© European Court of Auditors, 2017

INTOSAI LAUNCHES NEW CODE OF ETHICS

International Journal of Government Auditing – Spring 2017

A new Code of Ethics was adopted at the XXII INCOSAI in Abu Dhabi. The new Code responds to needs of the current public auditing environment.

The current Code incorporates universality along with specific application suggestions and ready-made practical solutions. With its new approach and structure, the Code responds to the needs of the SAI community, expressed first in the survey and later during the exposure period.

Why do we need our own code of ethics?

Ethical behavior is of key importance to Supreme Audit Institutions (SAIs) in establishing a positive reputation and building trust with stakeholders. A code of ethics provides SAIs (and staff) a set of values and principles to guide behavior. Since the environment of public sector auditing often differs from that of the private sector, the international SAI community requires a dedicated code of ethics that incorporates guidance on how to embed values and principles into daily work, as well as particular situations.

The first International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) Code of Ethics was adopted at the XVI Congress in Montevideo in 1998. INTOSAI regularly evaluates pronouncements to ensure needs are met and current challenges are addressed, and ISSAI 30: INTOSAI Code of Ethics came under such review some 15 years after the original code's adoption.

Out with the old, in with the new

The entire INTOSAI community provided input through an online survey, where SAIs were asked whether the extant Code of Ethics was in need of a revision to ensure relevancy, and, if so, what directions should such revisions take. Results showed a desire for the Code to be updated as to create more useful, more relevant standards for SAIs. A large majority of replies indicated that the Code should include provisions, more detailed guidance and good practice examples.

A team composed of SAI representatives from Albania, Chile, Hungary, Indonesia, Kuwait, Mexico, Namibia, the Netherlands, New Zealand, Poland (Team Leader), Portugal, South Africa, the United Kingdom, the United States and the

International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA) united to develop this new Code.

Following the Due Process that establishes INTOSAI pronouncement revision principles, the Team developed a draft that was exposed for public opinion from November 1, 2015 to February 1, 2016. During the exposure period, which provides a unique opportunity for all INTOSAI members, partners and stakeholders to voice opinions and present suggestions for changes, the Team received nearly 300 comments, many of which were used to amend the draft. Commentary analysis represented quite the challenge, as the Team had to satisfy two opposing needs: (1) some SAIs required more detailed definitions, examples and solutions, and (2) the document had to be universal—applicable to all INTOSAI members globally.

The current Code incorporates universality along with specific application suggestions and ready-made practical solutions. With its new approach and structure, the Code responds to the needs of the SAI community, expressed first in the survey and later during the exposure period.

The new code's fundamental ethical values

In the revised INTOSAI Code of Ethics, ethical values are the concepts of what is important, what should drive decisions for the organization and staff.

There are five defined values for SAIs:

1. ***Integrity*** - -to act honestly, reliably, in good faith and in the public interest
2. ***Independence and Objectivity***--to be free from circumstances or influences that compromise (or may be seen as compromising) professional judgement and to act in an impartial and unbiased manner
3. ***Competence***--to acquire and maintain knowledge and skills appropriate for the role and to act in accordance with applicable standards and with due care
4. ***Professional Behavior***--to comply with applicable laws, regulations and conventions and to avoid any conduct that may discredit the SAI
5. ***Confidentiality and Transparency*** -- to appropriately protect information, balancing this with the need for transparency and accountability that may discredit the SAI

While they don't stray too far from the Code of 1998 and are almost identical to values comprised in ethical codes of several other organizations, when compared to those provided during the survey and exposure periods, there is one distinction—the wording of the last value.

Prior to the release of the new version, the value labeled "Confidentiality" created a fair amount of controversy, as some SAIs voiced concerns that, for many, transparency may prevail over confidentiality.

Taking into consideration both views, the value was modified to the present label "Confidentiality and Transparency" along with a definition that reflects the need to balance the two concepts. The modification did not result in major changes to the Code's contents as the issue of transparency was emphasized at the document's onset, both at the level of requirements and practical application guidance.

The new Code's sai inclusion

The main difference between the new version of the Code and that of 1998 is the inclusion of the SAI perspective (as an organization) alongside the perspectives of individual staff members, auditors and non-auditors alike. This incorporation is aimed at identifying and emphasizing SAI responsibilities with regard to ethics, since individual ethical behavior depends not only on the individual, but also the environment within which they work.

SAIs play a large part in establishing the ethical culture for the organization, particularly to ensure staff are not left unaided to deal with ethical dilemmas. The Code's section, "Overall responsibilities of Supreme Audit Institutions," addresses this issue by listing ethical requirements SAIs should achieve, including promoting an ethical culture, setting the tone and leading by example; and implementing an ethics control system to support ethical behavior and address breaches of ethical values.

This set of requirements serve as a checklist against which the actual functioning of a SAI can be assessed and areas for improvement can be identified.

Another novelty of the new code is the document's structure. The preamble is followed by a list of the fundamental values and definitions and a portion dedicated to SAI requirements. There are also segments dedicated to each fundamental value. Within each of these sections, ethicsrelated requirements are defined separately for SAIs and staff, and auditors and non-auditors, respectively. The sets of requirements, which have been clearly differentiated through the language (with the use of the modal verb shall) and graphical presentation are followed by "application" areas that focus on practical guidance to implement the previously listed requirements. These, too, are divided into groups for SAIs as organizations and SAI staff.

What now?

SAIs are now encouraged to develop or adopt a code of ethics and an appropriate ethics control system to implement it. However, as stated in the Preamble, No code can address all ethical circumstances that will arise in practice. Accordingly, the Code is written at a principle level. SAIs and their staff should apply their professional judgement to the circumstances they encounter and follow the relevant requirements set out in this Code.

SUPREME AUDIT INSTITUTIONS AND CLIMATE CHANGE ADAPTION

Auditing to address a Complex Risk

International Journal of Government Auditing – Spring 2017

Adaptation is becoming an increasingly important subject for Supreme Audit Institutions (SAIs) as climate change impacts pose financial risks to governments.

Introduction

Climate change is considered, by many, to be a complex, crosscutting issue that poses risks to several environmental and economic systems. According to the National Research Council of the United States, although exact details cannot be predicted with certainty, there is a clear scientific understanding that climate change presents serious consequences to human society and many of the physical and ecological systems upon which it depends. Climate change adaptation (adaptation)—adjusting to natural or human systems in response to actual or expected climate change—is an important part of managing these risks.

Despite adaptation's role in managing climate change risks, a 2012 audit from the European Organization of Supreme Audit Institution's (EUROSAI) Working Group on Environmental Auditing (WGEA) found that adaptation is not a priority among the eight European governments included in the audit.[1] Most of these governments developed risk and vulnerability assessments to gather information about climate change impacts, but only two of them had developed a comprehensive adaptation strategy. Very few governments had initiated actions or assessed future climate change implications for their national economies. Measures implemented were largely in response to current climatic challenges and were not initiated to adapt to anticipated medium- or long-term climate change impacts.

Adaptation is becoming an increasingly important subject for Supreme Audit Institutions (SAIs) as climate change impacts pose financial risks to governments. For example, over the last

decade, the U.S. government incurred over $300 billion in costs due to extreme weather and fire (as reported in the president's 2016 budget request). In addition, the National Academies of the United States believes costs are expected to increase as rare weather events become more common and intense due to climate change. The SAIs of the Netherlands and United States have conducted audits on adaptation for a number of years. This article provides an overview of the frameworks used for these audits, outcomes and impacts of this work, and challenges SAIs may encounter. These examples show that adaptation can be audited by SAIs in various ways and that such audits can have positive impacts.

The audit framework

The SAI of the Netherlands (Netherlands Court of Audit or NCA) conducted an audit in 2012 at the request of EUROSAI WGEA to take part in a coordinated audit of adaptation.[2] From a national perspective, this audit was relevant due to the issue's significant social importance and international agreements to which the Netherlands has committed, such as the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). In addition, previous NCA audits found that government expenditures on climate policy could strain future public finances. The NCA examined the 2007 Dutch climate adaptation policy, specifically with a focus on:

1. Assessments of risks and vulnerabilities at the national level (see Figure 1);
2. Setup, coordination and monitoring of the national adaptation policy;
3. Financial aspects (i.e., expenditures, costs, benefits).

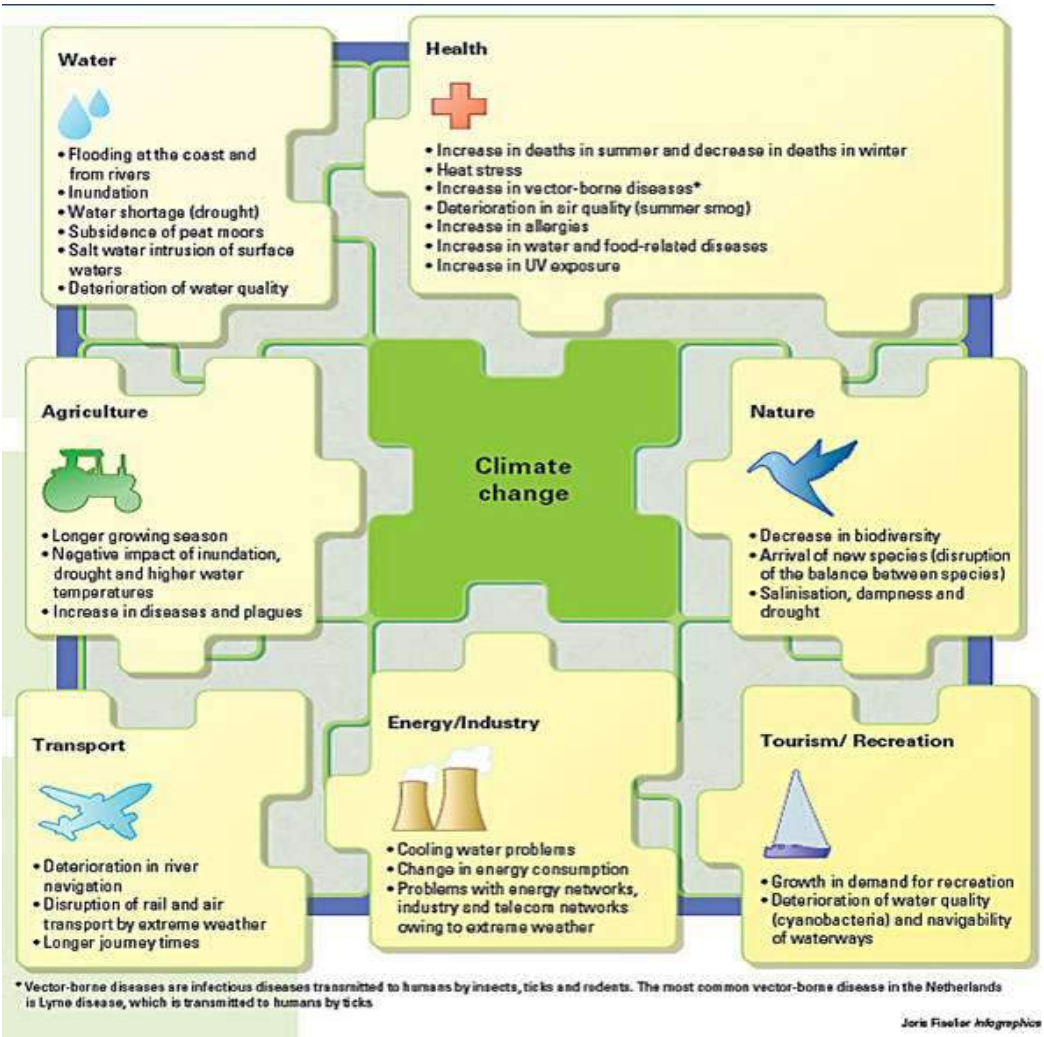

Figure 1: Potential Effects of Climate Change in the Netherlands (by Policy Sector). Source: Netherlands Court of Audit, Adaptation to Climate Change: Strategy and Policy (2012).

This framework reflects a comprehensive audit approach designed to provide insight into the organization and progress of the national adaptation policy.

Over the years, the United States Government Accountability Office (GAO) has issued several reports on adaptation. Based on this body of work, in 2013 GAO added "Limiting the [U.S.] Federal Government's Fiscal Exposure by Better Managing Climate Change Risks" to its High Risk List, which calls attention to U.S. agencies and program areas that are considered high risk due to vulnerabilities,

such as fraud, waste, abuse, mismanagement or being most in need of transformation. In particular, GAO identified areas where U.S. government-wide improvement is critical to reduce fiscal exposure, creating a framework for conducting audits of adaptation. These areas include, but are not limited to, the U.S. government's role as:

1. Leader of a strategic plan that coordinates federal efforts and also informs state, local and private-sector action;
2. Owner or operator of extensive infrastructure;
3. Insurer of property and crops vulnerable to climate impacts;
4. Provider of data and technical assistance to various decision makers responsible for managing the impacts of climate change on their activities; and
5. Provider of disaster relief.

In February 2017, GAO issued an update to its High Risk List and determined that the federal government has made some progress on this issue but has not met all of the criteria for removal from the list.[3]

Challenges

SAIs are well-suited to audit adaptation. Climate change is a cross-cutting issue, and many SAIs are mandated to review a range of policy fields to enhance government functions. However, SAIs could face certain challenges when auditing adaptation efforts, including:

Uncertainty. Adaptation attempts to address a complex and longterm problem with impacts that may emerge gradually with varying levels of uncertainty. As such, auditors should keep the long-term, evolving nature of adaptation in mind during audits and when formulating conclusions and recommendations, which the NCA did in its 2012 audit. The NCA concluded, among other things, that successive governments did not have a full understanding of the risks presented by climate change in a number of areas and had limited awareness on how these risks potentially interacted. As a result, NCA recommended governments periodically analyze climate change risks and vulnerabilities in all policy sectors, then integrate and evaluate the results of these analyses so that comprehensive, government-wide decisions can be taken, as needed, to revise climate adaptation policy.

Local, regional, and global dimensions of adaptation. It is important for auditors to be aware that potential climate change impacts in a specific country can affect other regions of the world and across sectors.[4] For example, according to a study commissioned by the U.S. General Services Administration, a single climate-related event can have compound effects, with a range of direct and indirect impacts, across sectors. According to the study, these effects were demonstrated in 2011 when severe flooding disrupted electronics manufacturing in Thailand, leading to delays and disruptions to companies around the world. At the time of the flood, 45 percent of the world's

computer hard drives were manufactured in Thailand. Despite the regional nature of climate change impacts, auditors should be aware that adaptation efforts are usually country- and location-specific. Each country and location has its own adaptation needs and resources, which can make it difficult to compare efforts across countries. However, SAIs can still learn from other countries' practices. For example, as part of a 2015 review of U.S. federal efforts to provide climate information, GAO studied how Germany, the Netherlands and the United Kingdom used climate information systems to provide lessons learned for developing a U.S. national climate information system.[5]

Appropriate criteria. Criteria exist that can be used or tailored for adaptation audits, even though this is a relatively new field. As an example, the 2012 NCA audit criteria were derived mainly from (inter)national agreements the Netherlands signed (e.g., UNFCCC) and the 2010 standards set by the International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) WGEA in "Auditing the Government Response to Climate Change: Guidance for Supreme Audit Institutions."[6] INTOSAI also provides basic standards on good governance, such as clear allocation of responsibilities to public actors involved in policy. GAO has used a variety of criteria, including "Standards for Internal Control in the Federal Government,"[7] internal agency guidance, and Presidential Executive Orders that direct certain agencies in execution of laws or policies.

Terminology. Although a newer field, adaptation is related to concepts familiar to SAIs, such as risk management, resilience and hazard mitigation, as GAO illustrated in May 2016 (see Figure 2 in link below).[8] Therefore, SAIs are able to use similar terminology when auditing adaptation.

Audits with impact

SAIs can audit adaptation to enhance government practices and develop potential cost savings, despite the uncertainty and complexity of climate change. In 2014, GAO found that rising growth and property values in hazard-prone areas has increased losses, and that climate change may compound this effect. Data from the Federal Emergency Management Agency (FEMA) and the Risk Management Agency (RMA) showed that exposure to potential insured property losses grew by 8 percent, from $1.3 trillion in 2007 to $1.4 trillion in 2013.[9] GAO recommended that FEMA and RMA take steps to encourage flood and crop insurance policyholders to adopt practices that reduce longterm risk and federal exposure to losses. FEMA agreed with GAO's recommendation, while RMA neither agreed nor disagreed. In another instance, in 2015, GAO found that few selected U.S. federal agencies had implemented actions to manage climate-related risks to federal supply chains—which transported roughly $445 billion in goods and services in fiscal year 2014—in part due to being in early stages of

planning and not fully identifying these risks.[10] GAO concluded that, not knowing the potential risks means U.S. agencies are not well-positioned to identify or implement actions to manage these risks, which could compromise missions and stretch limited resources. To help U.S. agencies manage these risks, GAO recommended the U.S. Council on Environmental Quality clarify its guidance on including supply chain risks in agency adaptation plans and develop a plan for convening an interagency working group on supply chain climate vulnerability. The Council agreed and implemented GAO's recommendations within a year of the report. In addition, one of NCA's main 2012 recommendations was that the government should soon implement a national climate adaptation program consisting of a coherent package of actions, projects, and activities, and cover all policy fields requiring adaptation to climate change. Since 2012, the Dutch government has addressed all of the report's recommendations. In December 2016, the cabinet presented a new National Climate Adaptation Strategy to Parliament, aimed at making the Netherlands climate resilient in all sectors.

For more information about audits mentioned in this article, please contact: Ms. Michelle Wong (WongM@gao.gov) or Ms. Willemien Roenhorst (w.roenhorst@rekenkamer.nl).

Referenca

(1) EUROSAI Working Group on Environmental Auditing, Adaptation to Climate Change–Are Governments Prepared? A Cooperative Audit (2012).

(2) Netherlands Court of Audit, Adaptation to Climate Change: Strategy and Policy (2012).

(3) GAO, High-Risk Series: An Update, GAO-17-317 (Washington, D.C.: Feb. 15, 2017).

(4) Riverside Technology, Inc. and Acclimatise, Climate Risks Study for Telecommunications and Data Center Services (2014).

(5) GAO, Climate Information: A National System Could Help Federal, State, Local, and Private Sector Decision Makers Use Climate Information, GAO-16-37 (Washington, D.C.: Nov. 23, 2015).

(6) INTOSAI Working Group on Environmental Auditing, Auditing the Government Response to Climate Change: Guidance for Supreme Audit Institutions (June 2010).

(7) GAO, Standards for Internal Control in the Federal Government, GAO-14-704G (Washington, D.C.: September 2014).

(8) GAO, Climate Change: Selected Governments Have Approached Adaptation through Laws and Long-Term Plans, GAO-16-454 (Washington, D.C.: May 12, 2016).

(9) GAO, Climate Change: Better Management of Exposure to Potential Future Losses is Needed for Federal Flood and Crop Insurance, GAO-15-28 (Washington, D.C.: Oct 29, 2014).

(10) GAO, Federal Supply Chains: Opportunities to Improve the Management of Climate-Related Risks, GAO-16-32 (Washington, D.C.: Oct. 13, 2015)

PREPARING SUPREME AUDIT INSTITUTIONS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

This article has been published in "INTOSAI Journal", Spring 2017

Supreme Audit Institutions (SAIs) are invaluable in implementing the Sustainable Development Goals (SDGs), a set of 17 global goals with 169 targets to be accomplished by 2030. The United Nations (UN) believes SAIs are essential in promoting and fostering the efficiency, accountability, effectiveness and transparency of public administration.

By: Blucer W. Rajaguguk, I Gusti Bagus Tridarwata Yatnaputra dhe Adrianus Paulus

The Audit Board of the Republic of Indonesia (BPK)

Introduction

Supreme Audit Institutions (SAIs) are invaluable in implementing the Sustainable Development Goals (SDGs), a set of 17 global goals with 169 targets to be accomplished by 2030. The United Nations (UN) believes SAIs are essential in promoting and fostering the efficiency, accountability, effectiveness and transparency of public administration.

The International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) has set out to develop a framework for SDG-related audits. Because SDGs are global agendas, now, more than ever, coordination between SAIs in an audit is imperative. This article explores how working together through the audit process, particularly for SDG-related audits, can lead to more effective results and provide the most value to citizens worldwide.

The cooperative audit

Cooperative audits (as outlined in the exposure draft of ISSAI 5800) are audits performed by two or more SAIs. There are three types of cooperative audits: parallel, coordinated and joint audit.

In a parallel audit, similar audits are conducted simultaneously by two or more auditing bodies. While each audit body has a separate audit team that reports to its own governing body on issues within its own mandate, both share the audit methodology and approach.

A coordinated audit is either a (1) joint audit with separate audit reports delivered to the individual SAI governing bodies or (2) parallel audit with a single

audit report (in addition to separate national reports). In the joint audit, key decisions are shared, and the audit is conducted by one audit team composed of auditors from two or more autonomous auditing bodies who, usually, prepare a single joint audit report for presentation to each respective governing body (INTOSAI, n.d).

Table 1 outlines the characteristics associated with each type of cooperative audit; however, the distinction among the types is not always clear. According to the ISSAI 5800 exposure draft, the degree of cooperation "varies along a continuum from parallel audits to joint audits, and the type of cooperative audit chosen is not as important as is ensuring the SAIs holding the same opinion about all relevant points."

	TYPE OF AUDIT			
	Parallel Audit	Coordinated Audit		Joint Audit
TEAM	National Audit Teams	National Audit Teams	Joint Audit Team	Joint Audit Team
OBJECTIVES	Similar/ (Partly) Identical	Similar/(Partly) Identical	Identical	Identical
SCOPE	Similar	Similar/(Partly) Identical	Identical	Identical
METHODOLOGY	Similar	Similar/(Partly) Identical	Identical	Identical
CONDUCTING	(Nearly) Simultaneous	Simultaneous		
REPORT	National Audit Reports	Joint Audit Report	National Audit Reports	Joint Audit Report
EVALUATION	National Audit Teams	National Audit Teams	Joint Audit Team	Joint Audit Team

Table 1: Cooperative Audit Characteristics (by type). Source: Exposure Draft of ISSAI 5800.

Cooperative audits have been conducted by SAIs in the past, particularly in the environmental arena (see Table 2). Cooperative audits enable SAIs to share audit standards, knowledge and experiences, and they provide a benchmark between SAIs, as well as between governments. Therefore, SDGs can be implemented evenly among countries, as countries are able to implement SDGs at the same phase and speed.

YR	AUDIT SUBJECT	PARTICIPATING SAIs
2007	Parallel audit of protection of the Bug River	Belarus, Poland, Ukraine
2007	Performance audit about the state projects and environmental situation of the Pilcomayo River	Argentina, Bolivia, Paraguay
2010	Coordinated International Audit on Climate Change- *Key Implications for Governments and their Auditors (UNFCCC, Kyoto Protocol)*	Canada, Australia, Austria, Brazil, Estonia, Finland, Greece, Norway, Poland, Slovenia, South Africa, United Kingdom, United States
2013	Parallel audit on disaster preparedness	Turkey, Azerbaijan, Chile, India, Netherlands, Pakistan, Philippines, Romania, Ukraine

Table 2: Cooperative Audit Examples from INTOSAI WGEA. Source: INTOSAI WGEA Website.

According to the 2015 Millennium Development Goals (SDG predecessor) report, global action is the only path to ensure that the development agenda leaves no one behind (United Nations, 2015). Cooperative audits are one such way to promote global actions in achieving SDGs and ensuring no one is left behind.

Is there a best type of audit?

Compliance and performance audits are the most common types of cooperative audit to use on SDGs. Compliance audits are best in situations where SDGs are either partially embedded in a government's programs or not embedded at all. In these environments, some existing government policies may have complied with SDGs (though not officially stated) while others might not.

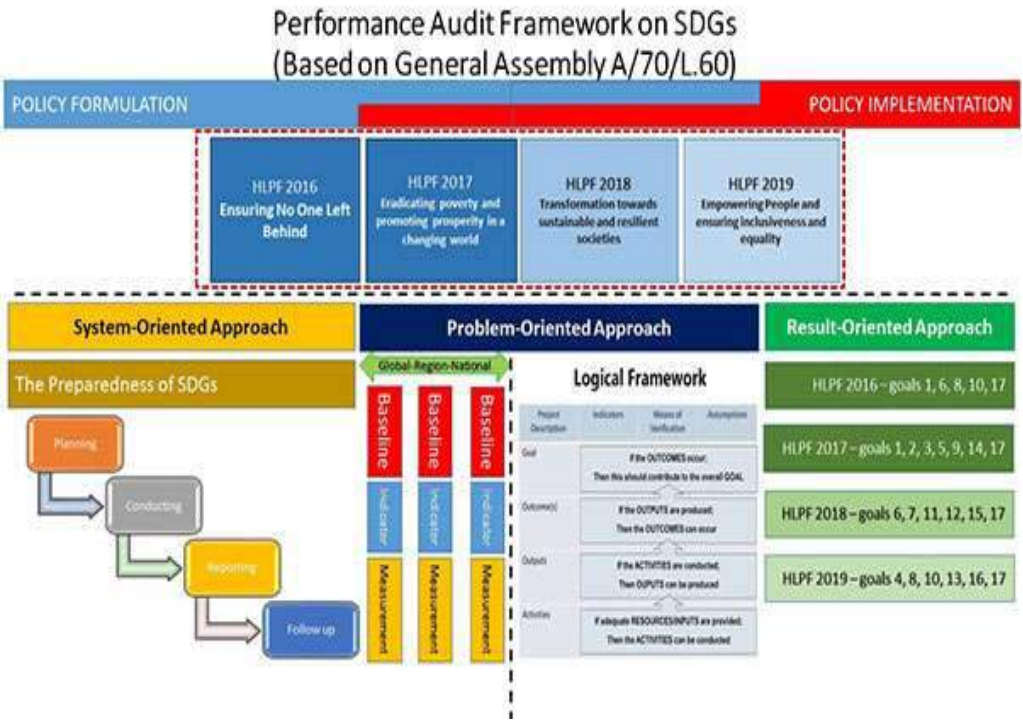

Figure 1: Performance Audit Framework on SDGs. Source: INTOSAI Development Initiative website.

Although SDGs are not legally binding, governments are expected to (1) adopt and establish national frameworks to achieve SDGs, (2) review the implementation progress using reliable data collection and analysis at the national level, and (3) contribute to the review at the regional and global levels (International Council for Science and International Social Science Council 2015, cited in Simpson 2016, p. 116).

In light of these expectations, the compliance audit objective is to assess the extent to which a country's policies are compliant with the goals, targets and indicators at the national level. A cooperative compliance audit can also be conducted to review the compliance at regional and global level.

The performance audit approach

Performance auditing generally follows one of three approaches: system-, results, and problem-oriented approach. An approach is selected based on the conditions and stage of implementation in each country.

The system-oriented approach is suitable for assessing national preparedness (or policy formulation), which included various activities associated with planning, conducting, reporting and follow up.

A results-oriented approach is suitable for the implementation phase, characterized by the exercising of deviations between fact and criteria (target). The system-oriented approach includes the planning, conducting, reporting, and follow-up processes. Planning refers to the incorporation of the Agenda into the national framework, such as national development plan, regulation and policies. Conducting refers to the availability of means of implementation, such as responsible bodies, prioritized target, and relevant data for performance measurement. Reporting refers to the availability of reporting mechanism and responsible bodies to collect the report. Follow up relates to an adjustment mechanism to use the monitoring report as an evaluation tool to improve the program in the future.

Problem-oriented approaches can be used in conditions where there is a high familiarity with implementing SDGs, which is often the case in most developed countries. Yet, the selected approach should also consider the availability of indicators. The challenge of sustainable development requires consistent, standardized and objective information that is timely and publicly accessible at no cost to end users. The United Nations Economic and Social Council (ECOSOC) has already established general indicators, and each country may have specific indicators previously developed. Auditors need to review the applicability of indicators to assist SAIs in audit result aggregation, both in the domestic and international framework.

GOAL 1: NO POVERTY TARGET	INDICATOR
1.1 By 2030, eradicate extreme poverty for all people everywhere	1.1.1 Proportion of population below the international poverty line
1.2 By 2030, reduce at least by half the proportion of men, women and children of all ages living in poverty	1.2.1 Proportion of population living below the national poverty line
	1.2.2 Proportion of men, women and children of all ages living in poverty in all its dimensions according to national definitions
1.3 By 2030, achieve substantial social protection coverage of the poor and the vulnerable	1.3.1 Proportion of population covered by social protection floors/systems
1.4 By 2030, ensure that all men and women have equal rights to economic resources, basic services, ownership and control over land and other forms of property, inheritance, natural resources, appropriate new technology and financial services, including microfinance	1.4.1 Proportion of population living in households with access to basic services
	1.4.2 Proportion of total adult population with secure tenure rights to land
1.5 By 2030, build the resilience of the poor and those in vulnerable situations and reduce their exposure and vulnerability to climate-related extreme events and other economic, social and environmental shocks and disasters	1.5.1 Number of deaths, missing persons and persons affected by disaster per 100,000 people
	1.5.2 Direct disaster economic loss in relation to global Gross Domestic Product
	1.5.3 Number of countries with national and local disaster risk reduction strategies
1.a Ensure significant mobilization of resources from a variety of sources to implement programs and policies to end poverty in all its dimensions	1.a.1 Proportion of resources allocated by the government directly to poverty reduction programs
	1.a.2 Proportion of total government spending on essential services (education, health and social protection)
1.b Create sound policy frameworks at the national, regional and international levels, based on pro-poor and gender-sensitive development strategies	1.b.1 Proportion of government recurrent and capital spending to sectors that disproportionately benefit women, the poor and vulnerable groups

Table 3: Targets and Associated Indicators for Goal One. Source: United Nations unstats.un.org/sdgs

Indonesia's experience during implementation

In the future, SAIs could design an appropriate audit based on indicator mapping. The United Nations has developed tables that illustrate targets and their associated indicators.

Specifically for Goal One (see Table 3), the alphabetical target listed at the end refers to the means of implementation necessary for the numerical target to be well-achieved. Indicators shown in the red area refer to available indicators in Indonesia.

Because audits on SDGs can be focused on specific targets or indicators, in the implementation phase SAIs can audit accomplishments of a single indicator or all available indicators associated with a target.

However, the data for some indicators are owned by several ministries, not solely the Bureau of Statistics. For example, nearly all of the Goal One data belongs to the Ministry of Agriculture, which requires SAIs to address the data's validity.

Several questions are brought to light in these circumstances, such as "Does the Ministry of Agriculture have the authority and required resources to conduct data collection and computation? Is the data collected using accepted tools and methodologies?" Similarly, questions may also be raised for ECOSOC's list of indicators that are not available locally, including, "Should SAIs encourage the government (in this case, the Bureau of Statistics) to start collecting those indicators?"

Coordinated team audits on poverty reduction program—a case study

The poverty reduction strategy in Indonesia is complicated, as it involves nine programs delivered by a state-owned enterprise and eleven ministries (Figure 2). Despite these various programs, the poverty reduction target 2010-2014 was not accomplished. Not achieving the desired target motivated BPK to conduct a performance audit.

Figure 2: Poverty Reduction Program in Indonesia.

BPK configured a coordinated audit between BPK's central and representative offices in several provinces. There are 12 audit teams from the central office to audit 12 government entities and 15 teams from each representative office that audit 15 provincial governments. Auditing provincial government is required to assess convergence between national and local strategy on poverty reduction. The audit resulted in a national (consolidated) report, as well as audit reports for each government entity.

Conclusion

Cooperative audits among INTOSAI members are crucial in sharing knowledge among SAIs, thus extending audit impact. Cooperative audits—parallel, coordinated, and joint—can be used to assess government preparedness and SDG implementation.

Compliance and performance audits can be utilized for SDG cooperative audits with the compliance audit being geared more so to a government that has not fully embedded SDGs into its program, yet. Regardless of the type of cooperative audit selected, collaborating on audits, sharing knowledge, experiences and best practices can help overcome obstacles, capitalize on opportunities, and, ultimately, better results for all stakeholders, particularly the citizens of the world.

By: Blucer W. Rajaguguk, I Gusti Bagus Tridarwata Yatnaputra dhe Adrianus Paulus

The Audit Board of the Republic of Indonesia (BPK)

Info ALSAI

ALSAI' Activities during January – April 2017

ALSAI participates in the EUROSAI Meeting on Air Quality Parallel Audit

The European SAIs engaged in the paralel audit on Air Quality held a meeting in Krakow (Poland) on 26th – 27th January 2017. The Abanian SAI as well is a part of this initiative, which is coordinated by the Dutch and Polish SAI, involving fourteen countries such as: Bulgaria, Estonia, Hungaria, Rumania, Slovakia, Spain, Albania, Georgia, Israel, Kosovo, Macedonia, Moldavia, and Switzerland. The European Court of Audit recently joined this initiative as ell. ALSAI was represented by the audit team on air quality composed of Mr. Artur Hasanbelliu, Prof. Dr. Sazan Guri dhe Miss. Xhuljeta Çelaj.

The idea for a European audit on air quality protection has been put in the framework of the European Organization of Supreme Audit Institutions (EUROSAI), giving the responsibility for coordinating this audit to the Dutch and Polish SAIs. The main purpose of this meeting was to draft a joint structure for the parallel audit on air quality, as well as the submission by the representatives of the European Environment Agency of the Report on Air

Quality in Europe published at the end of 2016.

The meeting was opened by the President of Polish NIK, Mr. Krzysztof Kwiatkowski, who reminded the participants that over 85% of EU citizens are subjected to breathe contains toxic substances in quantities that exceed European allowed norms. Unfortunately, Poland as well is on the list of those countries where the measurements show very high levels of toxic substances in the air, which cause worrying health problems, and even the deaths of about 45,000 people every year. The Polish SAI has often recommended the installation of some special equipment in plants to reduce the volume of dust and polluting gases, reduce emissions from

heating systems by stimulating alternative forms of heating, and creating restricted traffic areas, but these have not had the expected impact. If these recommendations are to be raised at a European level, then their impact on the policy makers' agenda will be even greater. The final objective of this parallel audit, in which ALSAI has been engaged for about a year, will have as its main objective the assessment of the activities of states aiming to increase the quality of air. Participation in this joint European initiative will allow ALSAI to review and evaluate the activity of the entities responsible for air protection in our country by comparing it with similar situations in other states thanks to the audits carried out. The air itself is not a property to any state and the effects of a polluted air do not respect the political boundaries, therefore joint and coordinated efforts in this area are essential in order for recommendations to have a visible effect on citizens and on air quality.

The ALSAI Chairman meets Senior GAO Executives in Washington D.C.

The ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj met with Mr. James – Christian Blackwood, Managing Director for Strategic Planning and External Lieason and Mrs. Janet St. Laurent, Director of the Centre for Audit Excellence, senior executives of the Government Accountability Office on January 30th, 2017, in Washington D.C. The Center of Excellence in Auditing is a central GAO facility that works with all governmental audit and accountability institutions in the world to improve and enhance audit capabilities through its trainings. The Center assists SAIs to develop and implement sound auditing quality assurance frameworks, strategic plans and strategies to develop their human resources, and enhancing knowledge of INTOSAI international standards.

Mr. Leskaj and the two GAO senior executives discussed areas of cooperation with the Center of Excellence regarding long-term and short-term trainings of Albanian auditors, particularly for Performance and IT auditing, as well as in the area of Strategic Planning 2018 - 2022.

The Chairman expressed his appreciation for the GAO's support so far and the SAI strategic will to deepen the mutual cooperation. He briefed the GAO executies on the ALSAI’s indicators regarding audit capacities and the fight against corruption to improve public governance. GAO executives praised the SAI’s achievements, especially auditing coverage indicators, finding on the state budget administration, criminal reports, auditing benefit index, and so on.

The importance of ethics and integrity issues for SAI was emphasized during the discussion and in this context, Mr. Leskaj quoted Mr. Dodaro’s lecture on "Ethics and integrity in auditing: a prerequisite for good governance" held in the "American Society for Public Administration": " ... ethics and integrity are inextricably linked to auditing in the function of transparency, accountability and good governance. These standards have a concrete impact on the work of GAO and

our auditors. To be more explicit, ethics and integrity are paramount to GAO. In fact, integrity is one of GAO's three main principles. The other two are accountability and credibility.... ".

In conclusion, Mr. Leskaj expressed his appreciation for the US Government Accountability Office and especially Comptroller General, Mr. Dodaro, who prepared the INTOSAI Development Strategy for the period 2017 - 2022, which was launched at the XXII INTOSAI Congress in Abu Dhabi with the aim of increasing the contribution of SAIs to enhancing accountability and transparency in public financial management across the world.

Ms. St. Laurent confirmed further co-operation and made an overview of Center's activity and its achievements, as well as contemporary approaches, especially for the use of information technology during trainings. For his part, the Director of Strategic Planning and External Liason, Mr. Blockwood confirmed GAO's support, including the arrival of GAO auditors in Albania for training in areas requiring by the SAI. Both sides agreed to explore the possibilities for signing a co-operation agreement with the Center for Excellence in Auditing. The meeting took place in a spirit of mutual understanding and met the expectations of the ALSAI regarding the cooperation between the two institutions.

ALSAI participates in the VIIIth Meeting on Audit andEthics, organized by the Task Force (EUROSAI) on Audit and Ethics

During February 2 - 3, 2017, was held in London, the VIIIth meeting of the EUROSAI Task Force Group on "Audit and Ethics" (TFA & E). As a member of this group, ALSAI participated in this important EUROSAI activity, which addressed one of the most current issues for public administration, ethics related to prevention and fight against corruption. Addressing this issue is a priority matter for the SAIs, charged with overseeing the sound management of public finances. Representatives of the 18 SAIs participated in this meeting: the Portuguese Court of Accounts leading the Task Force, Albania, Czech Republic, European Court of Auditors, Croatia, Macedonia, Israel, Italy, Malta, Netherlands, Poland, United Kingdom, Romania , Germany, Serbia, Spain, Turkey and Hungary. The SAI was represented in this activity by the Secretary General, Luljeta Nano, Director of the Directorate of Communication, Publications and Foreign Relations, Irena Islami, Ms. Amantja Patozi and Mrs. Armanda Begaj, auditors.

The National Audit Office (NAO) of Great Britain was the host SAI and the opening speech was held by Mr. John Thorpe, Member of the NAO's Board of Directors. The works of this meeting were opened with general information on TFA & E and its activities by Mrs. Helena Abreu Lopes, Chair of TFA & E.

During the meeting days the following issures were discussed:

- "Ethics Audit Issues at the European SAIs", NAO;
- "NAO's Inquiry regarding Receipt of Gifts and Hospitality Procedures by Public Officials: Methods and Findings";
- "Integrity Modules / Ethics Audit Cases", SAI of Hungary;
- "Government Audit Findings", NAO;
- "Strengthening Monitoring and Control Systems for Ethics in the SAI: Guidelines for Implementing ISSAI 30", ECA;

During the second day of the meeting, Mr. Jacek Jezierski discussed the results of the TFA & E activities for EUROSAI and the lessons to be learned. Mr. Jezierski stressed that ethics should be promoted to other public organizations.

During the second day of the meeting, many practical examples related to ethical dilemmas were discussed, involving all participants.

The second day of the meeting was also welcomed by the President of the Portuguese Court of Accounts Mr. Vitor Caldeira. During his speech, Mr. Caldeira emphasized that EUROSAI believes that the Task Force for Auditing & Ethics is studying and working hard to achieve the main goal of promoting ethical behavior in both Supreme Audit Institutions and public organizations. In 2014-2017, the Task Force will accomplish these goals through two main areas of activity: "Encouraging Ethics as a Pillar of Supreme Audit Institutions" and "Promoting Ethical Behavior in Public Organizations through Audits". In a joint effort with the task force members and invited experts, we will strive to continue to provide important products to achieve these goals. We will try to increase the values of SAIs, leadership and staff, to the benefit of the citizens they serve - Mr. Caldeira said. At the end, the participants stressed the importance of this EUROSAI activity The task of finalizing the Ethics Audit Guide, which will be presented at the next EUROSAI Congress in May in Istanbul.

Study visit at the State Audit Office of Croatia

On February 7th – 9th, ALSAI took part in the study visit at the State Audit Office of Croatia, within the framework of the twinning project "Capacity Building of External Auditing in Albania" funded by the European Union. The meeting

between Albanian and Croatian auditors was conducted in the function of the pilot audit, which is being conducted in the Ministry of Economy, Tourism, Trade and Entrepreneurship Development. This performance audit, in addition to the primary function of measuring the effectiveness, efficiency and economy of strategic tourism development programs, will also contribute to the completion of the data map on tourism development in the Balkan region and beyond. The Pilot audit on tourism development has previously been conducted under the direction of the State Audit Office of Croatia in cooperation with other countries such as Macedonia and Hungary. During the study visit, the ALSAI auditors, Miss. Eva Leka and Miss. Miranda Berdo, presented the organiztion of the responsible structures for tourism development, legal changes, and the effects of these legal changes over the last decade, and the stages through which the drafting of the national tourism development strategy has passed.

Croatian colleagues exchanged cases of their institutions related to tourism development, thus presenting one of the best tourism models in the Balkan region, with the aim of exchanging knowledge, experiences and good practices in order to contribute to the improvement of tourism.

The ALSAI Chairman meets with representativess of the Albanian Workers Union

On February 16th, 2017, the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj, held a working meeting with representatives of the Albanian Workers Union Mr. Veli Fejzullaj, President of the Union, Mr. Besim Zotaj, Trade Union Secretary and Coordinator, as well as other representatives of the Union such as Prof. Dr. Ing. Gjergji Foto, Ing. Qerim Ismeni, Mr. Mahmut Dodgjini, and Mr. Bekim Hadini.

The meeting focused on the trade union's request regarding the dismissal of 410 oil workers from the company "Albpetrol Sha". On behalf of trade unionists, the floor was taken by Prof. Dr. Gjergji Photo, an experienced geologist and pedagogist in the field of oil resource utilization. Prof. Foto, based on his 40 years experience in this area, highlighted the problem of oil industry in the last two decades and especially its management without development strategies, mismanagement, misuse and deliberate destruction of oil and gas extraction facilities processing them for personal benefit purposes by some dubious firms. Employees of the Oil Industry - continued Prof.Photo – have been used, working for years in difficult conditions and are currently not benefiting the indemnity they are owed for unjust dismissal. For this reason, they have sought the help of the SAI, since they evaluate the professional work of auditors

of this institution, due to the audit results carried out in recent years in AKBN and Albpetrol, whose recommendations are highly professional, fair and law - based. The recommendations of these audits will be evaluated by UPSH and trade unionists to solve the problem in favor of oil industry employees.

The ALSAI Chairman thanked the representatives of the union for their trust in the SAI and appreciated the fact that this group includes well - known and honest professionals in the field of hydrocarbons, such as Prof. Dr. Gjergji Foto. Mr. Leskaj stressed out that, despite the audits carried out in these areas, the institution will deepen even more such audits in the future continuing to address the problems raised by employees and unions, assessing them as an issue with great public interest. The oil industry employees have the right to pursue these issues legally, using as well the concrete solutions proposed by the SAI as the highest state institution for external audit in Albania.

The Chairman was accompanied by Mrs. Luljeta Nano, Secretary General, Mrs. Albana Agolli, Director of the Department of Foreign Investments and Projects with Foreign Financing & Public Companies, Mr. Alush Zace Director of the Cabinet, Mrs. Irena Islami, Director of the Directorate of Communication, Publications and Foreign Relations, Prof. Dr. Sazan Guri and Prof. Dr. Pajtim Ribaj. The meeting took place in the spirit of mutual understanding and met the expectations of trade union representatives, who thanked the Chairman for the support and dedication and confirmed that they will continue to pursue their problem in other Albanian state institutions, having as reference the audits carried out by SAI and particularly requesting the implementation of the SAI recommendations on the issues discussed.

ALSAI held its Annual Analysis 2016

On 27 - 28 February 2017, at the premises of "Ismail Qemali" University in Vlora, the ALSAI conducted its annual analysis for 2016. This general annual analysis continued following the annual audit departments' analysus held in some of the country's main public universities in Tirana, Durrës, Vlora, Elbasan and Shkodra. It summed up the findings, suggestions and remarks by professors and civil society in these cities, to whom the SAI is grateful for the participation and contribution, especially faculties and students, who welcomed us into their environments.

This activity was attended by the Auditor General of Kosovo, Besnik Osmani, Vice President of Polish NIK, Wojciech Kutyla, Jacek Jezierksi, Advisor to Polish NIK President, American World Bank Expert on Public Procurement Project, Simeon A Sahaydachny, academics and professors, such as Prof. Dr. Jorgji Bollano, Prof. Dr.

Sazan Guri, Prof. Dr. Sherif Bundo, Prof. Dr. Ago Nezha, representatives of the Bank of Albania, the rector of the University of Vlora Prof. Dr. Roland Zisi, professors and students of this university, journalists and representatives of civil society. The Annual analysis was opened with homage to two SAI's auditors, Andi Buzo and Piro Imeraj, who unexpectedly passed away.

In introducing this institutional analysis, the, Mr. Bujar Leskaj, defined the SAI's 2016 activity as "Auditing in the Service of Citizens". First, we have fulfilled our constitutional task and mandate by carrying out 154 audits out of 154 planned. Secondly, the audits in 2016 by the SAI have revealed economic damage, irregularities and financial violations (in public revenues and expenditures) at the level of 25.5 billion ALL. The ALSAI audit findings during 2016 have increased the indicator of usefulness and effectiveness of the institution, a central indicator inthe Performance Measurement Framework of Supreme Audit Institutions, which dispays the ratio between the amount of damage claimed for redress in the State Budget and how much taxpayers have payed to finance the SAI's work, widely used by modern European SAIs and GAO.

For 2016, for a lek spent by ALSAI, the institution has requested compensation for economic damage of 78 ALL, equal to the four years taken together, 2008, 2009, 2010 and 2011. For the five - year period 2012 - 2016, the average usefulness indicator was 127 ALL, or 6 times higher than the average for the five year period 2007 - 2011 (20.6 lekë). The figures speak for themselves."

Among other issues, Mr. Leskaj stressed out that the activity of ALSAI has covered the fight against corruption as well, since every week there is made a criminal report to the Prosecutor filed by the SAI, an indicator that proves that the Supreme State Audit is in front line in the first fight against corruption.

The Kosovo Auditor General, Besnik Osmani, in his speech, thanked the ALSAI Chairman for the institutional's and personal commitment that he has shown for Kosovo's membership in the Organization of Supreme Audit Institutions.

While making a presentation of the National Audit Office of Kosovo, Mr. Besnik Osmani stressed that there is a natural relationship between ALSAO and Kosovo NAO, which is concretized with the renewal of the cooperation agreement between the two institutions. "The Kosovo National Audit Office will

always be a second home for Albania's auditors," concluded Mr. Osman.

In his greeting, the Rector of the University of Vlora, Roland Zisi, emphasized that the cooperation between this university and the SAI has now become a beneficial tradition for both institutions, especially for the University of Vlora. According to him, "Ismail Qemali" University sees the SAI as a valuable expertise for the implementation of the new law on higher education and the development of its activity in accordance with the legal framework.

Prof. Dr. Jorgji Bollano, on behalf of the National Accounting Council, praised the role of the SAI in improving public financial management, with audits emphasizing the application of accounting standards. The prominent professor stressed out that the cooperation provided by the SAI with accounting experts, reflecting joint conferences and scientific papers published in the Public Audit Magazine, has provided solutions to the problems of the entities. "The ALSAI is an example for all institutions in organizing conferences and workshops where professionals from different fields can contribute to strengthening the good governance of public finances," Prof. Dr. Jorgji Bollano.

During his discussion Prof. Dr. Sazan Guri focused on the cooperation of ALSAI with civil society organizations, organizations of field professionals and the academic world that has continued to be a priority in the work of the SAI. Prof. Guri pointed out the fact that ALSAI has signed 42 cooperation agreements, of which 24 with NGOs, 12 with homologous institutions and others with state institutions and public universities. All of these agreements have contributed to increasing the transparency of the SAI’s activity and to strengthening the capacities of auditors.

The first day continued with the presentations of each department, with the introduction of important audits with significant effects on public finance management and the economic development of the country, such as performance audit on hydrocarbon agreements in Albania, auditing in Road Infrastructure, Audits in Public Financial Management, Customs and Tax Audits, IT Audit, Property Management Audits, etc.

The second day was centered on the challenges the SAI has to face to further strengthen its position as a "citizen's agent" in three areas: the implementation of international ISSAI standards, the fight against corruption and the growth of Transparency through the expansion of communication channels. In achieving these objectives, ALSAI will be assisted by the World Bank and the Polish Audit Office (NIK), within the IPA project.

World Bank's World Bank expert on public procurement project Simeon A. Sahaydachny announced that the WB will assist the SAI in adopting a manual for public procurement and the strengthening of audit capacities of SAI in the procurement field.

The Vice President of the Polish NIC, Mr. Wojciech Kutyla, presented the activities of the first year of the IPA project "Strengthening External Audit Capacities in Albania" and the results between Albanian auditors and project experts in the modernization of the SAI towards the parameters of European SAI. Mr. Jacek Jezierksi, Advisor to the Polish NIK President, unveiled the EUROSAI Strategy for 2018 - 2023 and analyzed the objectives of this strategy and the SAI's contribute to the realization of the Sustainable Development Goals as part of the UN Agenda 2030.

During the analysis, a special emphasis was placed on the publication of the SAI, which in the last five years 2012 - 2016 has been enriched with 67 titles, versus 12 titles in the period 1991 - 2011. The publications convey the strategic directions of the institutional reform, which are the increase of the contribution to the improvement of public governance. The SAI publications are the implementation of the international obligations of engagement of audit institutions in the area of documentation publications to enable citizens to gain broader access. The column of editions, which is enriched year after year, reflects every chronicle of the reforms launched by the SAI and through them increases the transparency and accountability of the institution, while increasing the citizens' confidence in the work of the SAI.

The analysis for 2016 is a reflection moment for the future and in this context the Chairman of the SAI, Bujar Leskaj, and spoke on the perspectives for 2017, the year of implementation of the ALSAI Strategy 2013 - 2017. The ALSAI Chairman, Mr. Leskaj emphasized that the SAI will consolidate compliance audits based on international standards and financial audits, in particular on the certification of financial statements, and will increase the number of performance audits to 10 - 15% of total audits and IT audits to 50 %. ”Integrity and ethics will be the cornerstone of the audit work. We will increase the presence in Parliament, in the Committee on the Economy and Finances as well as in investigative commissions," emphasized among other things the head of ALSAI.

The ALSAI Chairman, at the conclusion of his speech congratulated the auditors on their work for the following year, closing with a quote from the US Comptroller General, Mr.Gene L. Dodaro, a friend of the Albanian SAI: ”We at GAO do not make politics, or political decisions, this is the case for Congress. But we believe that based on sound data, public officials are more likely to make informed decisions and do the right thing. This reliable and objective information is urgently needed today, due to the many fiscal, social and security challenges faced by our nation." During the second day, the analysis stopped at a special moment, that of

promoting the book of sociologist Gëzim Tushi. The ALSAI Chairman stated that Mr. Tushi represents a prominent personality of sociology and political science. "Mr. Gëzim Tushi has a precious creative contribution as a sociologist and political scientist, author of 20 books, centered on citizenship, civil society, morals, and strata in need. They provide a confrontation with the social problems of our country and orient society, both at citizen and state level, towards those approaches that address these issues in essence. "

The 2016 annual analysis was closed by holding an interesting lecture by Mr. Gezim Tushi with SAI auditors.

During the two days of stay in Vlora, the ALSAI auditors visited the Museum of Independence and the Art Gallery of this city. The ALSAI annual analysis was followed by the national media, which broadcasted news, messages in news editions. Local television "6+1" broadcasted a full report on this activity for 2016.

The President of the State Audit Bureau of Kuwait holds a two-day official visit to Albania

On 6 - 7 March 2017, the President of the State Audit Bureau (SBA) of Kuwait, Adel Abdulaziz Al-Saraawi, held a two-day working visit to Albania. The delegation was composed of Mr. Ibrahim Abdullah Bukobar, Chief Auditor, Department of Ministries' Audit; Mrs. Fatma Yousef Al-Qattan, Specialist on International Organizations; Mrs. Fatma Abdullah Al-Abduljalil, Associate Auditor, Department of Public Companies and Mrs. Shiekha Khalid Al-Zair, Associate Auditor, Employment Department. During the meetings held at the ALSAI premises, presentations of the two respective institutions were held with the aim of identifying common areas and interests for signing a cooperation agreement between ALSAI and the State Audit Bureau of Kuwait, based on a work plan with a calendar of activities.

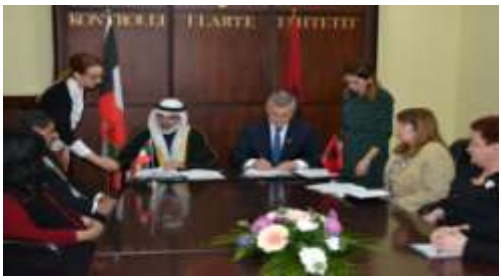

The ALSAI Chairman, Mr. Leskaj noted the usefulness of the implementation of the cooperation agreement with the Kuwait

State Audit Bureau, which represents a modern and innovative institution, not only in ARABOSAI but also in the INTOSAI community. "The SAB ranks among the few SAIs that carry out ex - ante audits, and has over 20 years experience in performance audits at a considerable annual level. In the framework of institutional cooperation with the countries of the region, the European Court of Auditors, the US Government Accountability Office (GAO) and the SAB of Kuwait, ALSAI has fulfilled the geography of institutional cooperation, which is the pillar of the ALSAI modernization".

The Chairman emphasized that Kuwait is a friendly country to Albania, which has supported with many donations and major projects the development of many areas of the Albanian economy. In the spirit of this cooperation, Mr. Leskaj expressed the maximum commitment of ALSAI to renew the cooperation agreement, concretizing through joint audits, bilateral visits of Albanian and Kuwaiti auditors, workshops, and organizing Joint scientific conferences. "Kuwait's support is important for Albania and we as a SAI see another aspect of this cooperation, apart from the financial one, which is the institutional interaction through joint audits, in order to strengthen institutional capacities", said the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj.

For his part, the President of the Kuwaiti State Audit Bureau, Adel Abdulaziz Al-Saraawi thanked the ALSAI Chairman for the invitation and friendly reception, assessing the role of the SAI in improving financial management in Albania and the institutional reforms undertaken by the SAI, which, he stressed, is reflected in the active presence of SAI auditors in the INTOSAI working groups.

"We respect your work and have come up with new aspirations to set up a new phase of cooperation between ALSAI and the State Audit Bureau." The President Al-Sarawai presented a work plan for the cooperation agreement with ALSAI, pointing out that the State Audit Bureau is committed to opening up a new horizon of interaction between the two institutions, focusing on the areas of risk management, the implementation of INTOSAI's international standards, the oil sector audit, transparency and integrity, internal control and environmental auditing. President Al - Sarawai expressed special interest on the ALSAI Scientific Conference, which he considered as an important forum for the function of scientific research in the field of auditing and beyond, and supported Mr. Leskaj for organizing a joint scientific conference, a

point which was also reflected in the cooperation agreement.

The Kuwaiti delegation had a meeting with the President of the Republic, H. E. Mr. Bujar Nishani, with the Speaker of the Albanian Parliament, Mr. Ilir Meta and with MPs at the premises of the Parliament.

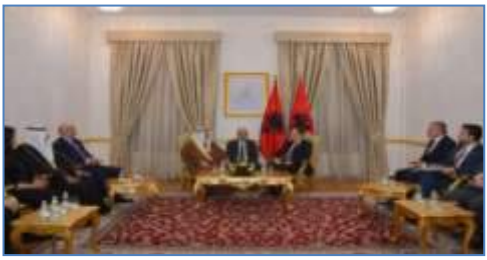

During the meeting with the Kuwaiti delegation, the Head of State, Bujar Nishani said that Kuwait and Albania have a special friendship. *"Kuwait has a permanent friend in Albania and we are responsible for further developing this relationship. Our country has a dynamic in economic development and the role of SAIs is very important for the administration of public funds", - concluded Mr. Nishani.*

On his part, President Al-Saraawi thanked the President for the reception, pointing out that along with Mr. Leskaj, they will work to concretize the cooperation agreement, to strengthen accountability and transparency in financial management.

During the meeting with the Speaker of Parliament, H. E. Mr. Ilir Meta, the President of the State Audit Bureau of Kuwait, Mr. Saraawi, assessed the importance of the SAI cooperation with the parliament, as an institution to which the SAIs report but also the institution porting the activity of SAIs, in order to improve governance.

Mr. Meta praised the relations so far with the Kuwait, which he described as fraternal relations. Mr. Meta confirmed that he personally, and the institution he leads, is a powerful supporters sound relations with Kuwait and recalled in this regard many visits of Kuwait's important personalities in Albania.

At the end of the two - day meetings, the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj and the President of SAB, Adel Abdulaziz Al Saraawi signed the Cooperation Agreement, defining a calendar of activities for the period 2017 - 2021, based on the updated work plan. During the stay in Albania, the delegation visited the National Historical Museum in Tirana and the Vlora Museum of Independence.

Participation of ALSAI auditors in the cooperation initiative between Supreme Audit Institutions (SAIs) in parallel performance audits, PPA II

On March 7th – 9th, the fifth meeting of representatives of the Supreme Audit Institutions from Albania, Bosnia and Herzegovina, Macedonia, Kosovo, Montenegro, Serbia, Sweden and representatives of the ECA, was held in the City of Skopje, regional cooperation in parallel performance audits, initiated for the second time by the Swedish NAO (Parallel Performance Audit, PPA II).

ALSAI was represented in this activity by Mr. Aulent Guri, chief auditor in the Performance Audit Department, Mr. Alfred Zylfi and Mrs. Elfrida Agolli, Auditor in the same deparment.

The meeting was greeted by Mrs. Tanja Tanevska Auditor General of the Macedonian Audit Office. At this meeting, all participating countries discussed their achievements in the agreed audit on "Public Procurement". During the three working days the following topics were discussed:

• The Public Procurement Process in their respective countries;

• Audit evidence that has been collected, analyzed and interpreted;

• Audit evidence that has been collected, analyzed and interpreted;

• Improve the findings through in-depth and detailed analysis;

• Pyramid form of questionnaires for the creation of a more appropriate and productive ground for finding deficiencies in audited subjects;

•report writing in orden to make it reader friendly.

All discussions aimed at establishing a basis for performing an effective audit, presenting it in the most appropriate and simplest way for the reader, as well as enhancing the exchange of knowledge and experience between auditors and institutions of the countries represented.

In the following days, various issues related to the formulation of questions, assessments or calculate the monetary value of the audit, were discussed in separate teams between representatives of two or three SAIs and the experts who ran the workshop. The next PPA II meeting was set up to be organized in Belgrade in June 2017.

Meeting of ALSAI Representatives with the Director of GIZ for Albania

On March 9th, 2017 representatives of ALSAI held a meeting with the Director of GIZ for Albania, Mr. Hans - Jurgen Cassens, at the premises of GIZ. GIZ works in Albania on behalf of the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ) in

order to increase cooperation between the Federal Republic of Germany and the Republic of Albania.

The GIZ representative was informed about the way the SAI functions and the role of this important constitutional institution in improving good governance.

Mr. Hans briefed on the mechanism of operation of GIZ and GIZ priority areas of cooperation with Albania in existing project from 2016 to 2017. The SAI expressed the utmost institutional commitment to make available any kind of information necessary to enable further cooperation and possibly institutionalization of this cooperation. Mr. Luljeta Nano, Secretary General, Mrs. Lindita Milo, General Director, Mr. Ermal Yzeiraj, Director of the Legal Department, and Mrs. Irena Islami, Director of the Directorate of Communication and Foreign Relations, participated in this meeting with GIZ representatives.

ALSAI participates in the Book Fair organized by the Municipality of Elbasan and the Artistic Association "DURANA"

The "Book Fair" was organized by the Municipality of Elbasan and the Artistic Cultural Association "DURANA", took place on 11-14 March 2017 for the first time in the city of Elbasan during the celebrations for "Summer Day". About 20 publishers from Albania and Kosovo participated in the fair. This fair was attended with a lot of interest by the citizens of Elbasan, as well as by the students of the University "Aleksandër Xhuvani".

There was also interest of the visitors in the stand of ALSAI publications, in which were exposed the 67 publications for the 2012 - 2016 period. In this fair were presented for the first time the three last ALSAI publications for the period November to December 2016, such as: Four Years Public Audit 2012 - 2015; The SAI and the Parliament and "Public Audit" no. 14 (May - August 2016).

The ALSAI Auditors Participate in the International Intensive ITP Training on "Performance Auditing, held in Lahore, Pakistan

The 98th International Intensive ITP Training Program for "Performance Auditing" for 2016 was held in Lahore, Pakistan. Pakistan's Auditor General is the only institution mandated by the Constitution to support the Parliament in overseeing the use of public funds. In fulfilling its constitutional function, the SAI has around 1,500 qualified auditors. Pakistan's SAI is divided into 4 (four) branches. A specialized branch is located in Lahore, which organizes trainings on Performance Audit both for domestic staff and participants from international audit institutions. The organization of these trainings is a perennial tradition and so far 343 auditors of Supreme Audit Institutions

from different countries of the world and 1360 officials of the Department of the Auditor General of Pakistan have been successfully trained. This Performance Training Program started in 1998 and the one organized for 2017 was the 98th edition, and it lasted for a period of 4 weeks, from 20.02.2017 to 17.03.2017.

The ALSAI was represented in this training by Mrs. Ermira Vojka, First Auditor and Mrs. Erieta Këlliçi - Second Auditor. The training was focused on all stages of Performance Audit in the chronological order of the audit development, and was relayed by qualified and certified trainers from various international centers of the United States of America, United Kingdom etc.

During the first week, were presented the ISSAI standards for performance audit, audit planning, audit scope, audit risk, audit questions, and determination of whether the audit would be conducted or the opportunity to be revised would be reviewed. In the second week, the training focused on topics such as internal controls and audit execution stages that included the preparation of the audit plan, definition, source of data, category, quality, types and methods of collecting evidence, techniques and their documentation, as well as data analysis. In the third week, the training focused on onsite audit development, preparation of the final report, oversight and audit review. At the end of this week, was organized a cultural visit took place in the Islamabad, where the participants visited several cultural sites, museums and historic sites. On March 6th, 2017, all participants in the training were received by the First Deputy of the Auditor General of Pakistan. During this meeting, the participants were introduced to the organizational structure and strategic plan of the Auditor General of Pakistan and held a discussion on the changes and treaties that all SAIs have as members of INTOSAI.

The fourth week was focused on the audit reporting stage, the creation of audit impact, techniques and tools in performance auditing, ensuring the quality of the audit as well as implementation of the recommendations.

On March 17th, was held the ceremony of completion of the performance audit training, where the participants were delivered Certificates for successful completion of the training by the First Deputy Auditor General of Pakistan.

The Director of the GAO's Centre for Audit Excellence, held a two-day working visit in ALSAI

The Director of the Centre for Audit Excellence at the US Government Accountability Office (GAO), Mrs. Janet St. Laurent held a meeting on March 23rd with the ALSAI Chairman in the framework of a two-day working visit in Albania.

At the ALSAI premises, Mrs. Janet St. Laurent met with the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj and senior executives of the SAI. In his welcoming speech, Mr. Bujar Leskaj, said that the visit of Mrs. St. Laurent is the second high - level GAO visit in Albania, after that of the Auditor General, David M. Walker in 2004, and it testifies strengthening of the bridges of cooperation between the two institutions.

"The US Government Accountability Office is a leader in the INTOSAI community, and in this regard, this visit is a form of "mini-peer review" for the ALSAI. GAO has prepared the INTOSAI development strategy for the 2018 – 2022 period, a strategy that will begin its implementation in the SAI to enhance its contribution in accountability and transparency in public financial management." The ALSAI chairman emphasized his personal will that the cooperation between ALSAI and GAO to be permanent. Mr. Leskaj praised the fruitful cooperation that GAO has provided to ALSAI in the last three years through the participation in the four - month International Auditor Fellowship Program, underlining that this relationship has a great potential to expand in other areas, such as IT audits. This meeting takes place in the wake of the meetings with Mr. Gene Dodaro, GAO's Comptroller General, in 2015 in Washington and at the Abu Dhabi Congress in December 2016, as well as in the recent visit to Washington in February 2017.

The Chaiman Leskaj emphasized that based on the GAO Yellow Book, published by ALSAI in Albanian the ALSAI will prepare and publish the Albanian Yellow Book. He also requested that GAO auditors support capacity building in the ALSAI not only through training but also through professional assistance in important audits. Mrs. St. Laurent thanked the ALSAI Chairman for the invitation considering the visit and meeting with representatives of ALSAI as the starting point for a more consolidated and concrete cooperation between the State Supreme Audit and the GAO.

After getting acquainted with the history, achievements, challenges, innovations of the new Organic Law of ALSAI, GAO's senior official praised the progress achieved in the recent years in the SAI, particularly in implementing international auditing standards and training both within and outside the country.

"I appreciate the SAI's flexibility in determining the number and types of audits to be carried out, which is essential for the activity of a Supreme Audit Institution. The training programs are an important indicator for increasing audit capacities. In this area, ALSAI has created a solid tradition, for which GAO contributes through the IAFP."

Furthermore, Mrs. St. Laurent considered the publication of articles by ALSAI auditors in the press as crucial in strengthning transparency by establishing concrete lines of communication with citizens and praised the publications of ALSAI in recent years, the recommendations given by the institution for the subjects, criminal reports, etc.

The discussion between ALSAI representatives and Mrs. Janet St.Laurent was further focused on the expertise that GAO's Centre for Audit Excellence can provide through training in areas such as performance and IT audit. In this context, the ALSAI Chairman appreciated GAO expertise, not only as an integral part of the policies undertaken for the modernization of the institution, but as a finalization and fulfillment of reforms for building audit capacities in the SAI." ALSAI is at a stage where it is concretizing the spirit of capacity - building cooperation, thanks also to cooperation with SAIs partners such as the Polish NIK, the Croatian Audit Office, the Austrian Court of Auditors, the European Court of Auditors, etc. In this regard, cooperation with GAO concludes this cycle of modernization for the institution." At the conclusion of the meeting, the Chairman, Mr. Bujar Leskaj and Director of the Centre for Audit, Mrs. Janet St. Laurent agreed to identify the areas and priorities of the SAI in order to concretize the framework of cooperation, which will be based on GAO's assistance to the Supreme State Audit.

The Director of GAO's Centre for Audit Excellence, Mrs. Janet St. Laurent, holds a lecture for ALSAI auditors

On March 24th, at the Academy of Science Hall, Ms. Janet St.Laurent, Director of the Center for Audit Excellence at the GAO, held an open lecture with SAI auditors, on "The role of GAO in Accountability, Results and Cooperation". The lecture was part of the activities orgnaized during the two-day visit of Mrs. Janet St.Laurent in Albania, where she participated also at the Seminar "The SAI and Parliament".

In introducing this lecture, Ms. Janet St. Laurent presented to Albanian auditors with the GAO mission and the principles underlying its audit work. *"The role of GAO is to support US Congress in the exercise of constitutional responsibilities, to assist in the good performance and accountability of the US government for the benefit of the American people. To accomplish this mission, GAO relies on some fundamental principles such as accountability, integrity and reliability to ensure that audit work is professional, objective, non-partisan, non-ideological, fair and balanced, to provide clear Top quality reports on how federal funds are spent"*. Most GAO audit reports are performance audits, based on a sound methodology that includes: case studies,

statistical sampling, surveys, interviews, and comparing data.

Mrs. St. Laurent stressed out that the independence of a Supreme Audit Institution is a prerequisite for the realization of their mission and in GAO, the Comptroller General has a 15-year, mandate, broader than that of other heads of institutions, so that audit activity remains intact by political rotations. "The Comptroller General is confirmed through a joint appointment process, involving Congress and the President. He can be dismissed by office through "impeachment" or a joint resolution in Congress for well - defined reasons."

Following the lecture, Mrs. Laurent focused on an important point, the key role Congress has in the effectiveness of the work of a supreme audit institution, assessing the findings and recommendations of the SAI, and demanding their implementation from audited institutions. Mrs. St. Laurent brought GAO's rich experience relating to the relationshpi the US Congress, where GAO every year attends hundreds of Congressional hearings and sends hundreds of reports. *"The GAO - Congress relationship is institutionalized through a protocol document. We already have a consolidated tradition of mutual trust where in most of the laws passed, Congress sanctions specific provisions that attribute GAO's right to audit in a law-regulated field. In SAI - Parliament relations, performance reports are important as they extend cooperation with different committees."*

The US lecturer noted that the GAO – Gongress relationship has created an effective mechanism for tracking recommendations that has resulted in a positive impact on the US budget.

"For the fiscal year 2016, GAO's achievements include a $ 63.4 billion budget benefit to the budget and 1234 improvements in government programs and laws. Of the 2000 recommendations made, 73% of them have been implemented," said Mrs. St.Laurent.

In the course of the lecture, St. Laurent also made a presentation of GAO's Center for Audit Excellence in order to share GAO's experience with other SAIs around the world. *"The mission of the Center for Excellence in Auditing is to promote good governance and build institutional capacities of national and international auditing bodies by providing training, technical assistance and innovative methodology. This center is a central GAO facility that works with all governmental auditing and accountability institutions around the world to improve and increase its audit capabilities through its trainings. The Center assists Supreme Audit Institutions (SAIs) to develop and implement sound auditing quality*

assurance frameworks, strategic plans and strategies to develop their human resources by enhancing knowledge of INTOSAI standards." The lecture continued with questions and answers from Albanian auditors to identify the areas and priorities of the SAI in order to concretize the framework of cooperation, on which will be based on GAO's assistance to the Supreme State Audit.

The lecture ended with a greeting speech of the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj, who expressed gratitude for the support that GAO has offered to ALSAI." In recent years, our relationship with GAO is being strengthened and is receiving concrete co-operation. We are grateful to GAO and in particular Mr. Dodaro becasue during the two-year period 2016 - 2017 enabled 3 of our auditors to participate to the 4 month IAFP at GAO offices in Washington D.C. This experience has of exceptional value to us." The ALSAI Chairman underlined that GAO, as the leader of the INTOSAI community, is a model for all the supreme audit institutions in the world, for its independence, professionalism, transparency, integrity, the values contained in INTOSAI's standards.

"Based on these traditions and inalienable value of the GAO's contribution in holding the most accountable the most democratic state administration in the world, and in the development of the public auditing, we as ALSAI translated into Albanian and published in 2015 the GAO audit standards, "Yellow Book". The reading of these standards by ALSAI auditors is helping them in their daily work to carry out quality audits. Our challenge is to implement the GAO standards, and to prepare "The Albanian Yellow Book", the supreme public audit standards of Albania" - concluded the Chairman of ALSAI, Mr. Bujar Leskaj.

EUROSAI Working Group Meeting on IT Self Assessment in Bern, Switzerland

The meeting of the EUROSAI Working Group on Self Assessment of Information Technology and Self Assessment of Information Technology Audit, organized by the Swiss Federal Audit Office, was held from 21 to 22 March 2017 in Bern, Switzerland. The meeting was aimed at exchanging experiences of the participating countries as well as determining the future plans. ALSAI in this meeting was represented by the Director of the IT Audit, Kozma Kondakçiu and the auditors, Meald Abazaj and Mr. Benard Haka.

The meeting presented the experiences of ITSA (self-assessment of Information Technology) developed during 2016.

During this meeting, ALSAI presented the results of the Self-Assessment of Information Technology Audit (ITASA) conducted on May 11 to 13, 2016 in the city of Vlora.

- The participants praised:
- the level of development of IT audit as well as ITASA findings in ALSAI;
- the way of organizing a workshop away from the workplace and selecting a University as the venue for the workshop development;

- the participation of the University of Technology's students and pedagogues at this workshop;
- Follow-up, web and media publishing of the event;
- Develop ITASA recommendations from the IPA Twinning Twinning Project 2013 for strengthening IT audit capacities and extending this type of audit to other audits. Throughout the discussions, attendees stressed that ITASA's conclusions have helped IT Audit in ALSAI, showing that it is developing on track with contemporary technology. Mr. Piotr Prokopczyk, on behalf of the EUROSAI IT Working Group, made a brief presentation on:
- Use of ITASA results in Albania by the twinning project;
- Administrative and information issues of the Istanbul Congress to be addressed at the next meeting of the EUROSAI IT Audit Working Group.

In conclusion, Mr. Piotr Prokopczyk stressed out that a more comprehensive presentation on the results of the cooperation under the IPA 2013 Twinning Project with ALSAI on the development of IT Audit will be presented at the Istanbul Congress and the extension of its elements to other forms of audit.

The ALSAI Chairman conducted an oficial visit at the Audit Office of Cyprus

On March 27th, 2017, the ALSAI Chairman Mr. Bujar Leskaj paid an official visit to the Cyprus Audit Office, where he signed a cooperation agreement with his counterpart, Mr. Odysseas Michaelides.

The ALSAI Chairman, Dr. Bujar Leskaj and his counterpart, Dr. Odysseas Michaelides, made a presentation of the respective SAIs regarding their audit mandate, SAI independence, organizational structure, the law on which the SAIs operate in each of the two countries, as well as the articles of the Constitution related to the functioning of SAIs.

INTOSAI and EUROSAI Working Groups have served as important contact points for the development of relations between the ALSAI and the Audit Office of the Republic of Cyprus. A fruitful cooperation has resulted through the EUROSAI Working Group on Environmental Auditing, where in December last year in Nicosia a preliminary meeting was held for the joint audit of marine protected areas, in which two representatives of the Supreme State Audit.

The ALSAI Chairman highlighted the spirit of cooperation between the Albanian SAI and the SAI of Cyprus, which is motivated due to the fact that both countries are Mediterranean countries. The further development of this relationship promises positive results for the mutual development of both SAIs, based on the INTOSAI motto "Experientia mutua omnibus podest".

The discussions between the Head of SAI and the General Auditor of Cyprus focused on institutionalizing and concretizing cooperation in the field of performance audits and in particular on environmental protection topics.

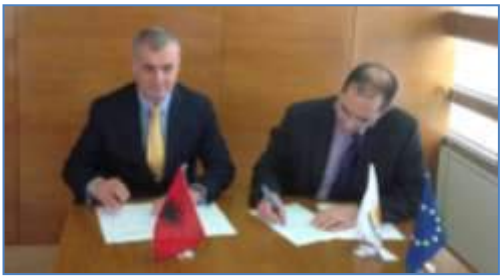

This agreement has a great value for ALSAI and comes after the signing of several cooperation agreements with the European SAIs, such as the Polish NIC, the Austrian Court of Auditors, the Turkish Court of Accounts, the Croatian And Slovenian SAIs and regionally, with SAIs of Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Macedonia and Bulgaria. The implementation of these agreements has contributed directly to increasing the professional capacities of ALSAI auditors.

Mr. Odysseas Michaelides was accompanied in this meeting by Mr. Kyriacos Kyriacou, Deputy/Auditor General, Yiangos Papakyriakou and Mr. Tomazos Georgiu, Heads of Audit Departments, Andreas Hassapopoulos, Director of the Technical Department, Mr. Akis Hadjiossif, Mr. Akis Kikas and Mrs. Maria Pieri, Senior Auditors.

ZMr. Bujar Leskaj was accompanied this visit by Mrs. Lindita Lati, General Director, Mrs. Albana Agolli, Director of Central Institutions Audit Department and Mrs. Irena Islami, Director of the Directorate of Communication, Publications and Foreign Relations.

At the end of the meeting, the ALSAI delegation had the opportunity to hold a cultural visit to the Cyprus capital Nicosia.

A group of ALSAI auditors conducted a study visit in Croatia

On March, 27th to 31st, 2017, a group of ALSAI auditors conducted a study visit at the State Audit Office of Croatia, in the context of the IPA twinning project, implemented the Polish and Croatian SAI. This study visit was aimed at sharing the experience of the Croatian SAI on the functioning of quality control systems during the audit process.

The first day of the study visit began with a welcome greeting from Mrs. Lidija Pernar, Assistant to the General Director, emphasizing the role of Supreme Audit Institutions. In the framework of the Cooperation Agreement, signed on November 27th, 2012, in the city of Vlora and the other workshops which have deepened these four years' long relationship, Pernar stressed that this cooperation between the two SAIs has been successful.

ALSAI auditors were introduced to the functioning and structures of the Croatian SAI. The key issues and topics addressed during the study visit focused on the role of quality control at all stages of the audit and the assurance and management of this audit throughout the audit process.

On the second day, the Croatian colleagues presented the procedures they pursue regarding the provision and management of quality control through the software audit program. This program started to be implemented in 2013 and it took almost two years to be implemented and used by all auditors. At the beginning of 2015, the audit process from the planning stage to the reporting stage has passed from the manual format to the electronic one. The system aims at ensuring independent quality control systems and facilitating audit work. To make concrete the operation of the presentation software was accompanied by examples from practice.

Given that the Croatian SAI is organized at the level of regional offices, a total of 20 of these, on the third day of the visit there was a visit to the Regional Office Kakovecit. The colleagues of this office introduced their approach to the software program for quality assurance procedures. The meeting took place in a friendly spirit and in the form of a conversation. The director of this branch emphasized the cooperation that ALSA and the State Audit Office of Croatia have with each other and for this cooperation he expressed a special thanks to the two heads of institutions.

On the fourth day of the study visit, the ALSAI auditors were greeted by the Auditor General of the State Audit Office Mr. Ivan Klešić, who welcomed and emphasized, among other things, the close cooperation that our two SAIs have not only in the framework of the twinning project but also in the fruitful cooperation of the last five years. The Auditor General conveyed special thanks to the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj.

The study visit continued with conversations where both parties exchanged experiences and best practices in auditing. The public relations director made an interesting presentation on how this directory is involved in the quality assurance process, especially at the reporting stage. A summary of the functioning and duties of this directory was also provided, the way the Croatian SAI maintains links with the general public as well as written and visual media. On the last day of the visit, one of the project leaders for the "Quality Assurance and Quality Management" component, Lidija Pernar presented a summary of the current achievements of the work done among Croatian colleagues, Lidija Pernar of Mrs. Verica Akrap and the SAI working group set up for this component of the project. In this presentation was emphasized the necessity of cooperation and were presented the checklists drafted regarding the quality assurance component 2.5.1, which were drafted by the working group under the supervision of Croatian counterparts.

There are already two checklists, for performance auditing and financial audit,

as well as on the pilot audits to be carried out within the twinning project, quality control will be applied through these check lists. This visit was closed with a conversation where the opinions and suggestions of both parties were expressed regarding the quality control and the improvement of the control system. During the study visit, Croatian counterparts also acquainted Albanian colleagues with the culture and history of their country, especially the capital Zagreb, with visits to the National Museum and the Kakovec Museum. The ALSAI auditors who participated in this study visit were: Yllka Pulashi, Artur Hasanbelliu, Miranda Haxhija, Niko Nako, Mimoza Bedini, Marjola Llanaj, Ina Sokoli, Pullumb Beqiraj, Xhuljeta Çelaj Eriola Shia, Jorida Zhegu, Eni Kabashi, Elida Kocani, Taulant Dervishaj and Xhein Xhindoli.

ALSAI participates to the III Meeting of the EUROSAI Working Group for the Audit of Desaster Related Fund

On March 30 to 31, 2017 was held in Rome the IIIrd meeting of the EUROSAI Working Group on Audit of Disaster Related Funds. The meeting was conceived in the form of a seminar and the presentation of audit reports conducted in this area by member countries of the group.

In the opening speech of the event, the President of the Court of Accounts of Italy, Arturo Martucci di Scarfizzi stressed out that Italy is one of the European countries, which in recent years has been affected by natural disasters, which has made it necessary to set up mechanisms to minimize the consequences of these catastrophes.

The acting president of the SAI of Ukraine, Aleksandr Yaremenko, the leading SAI of the Working Group, presented the 3-year activity, with emphasis on the successful implementation of the working group's strategy, co-operation or in parallel with 3 audits by the SAI member.

The meeting also introduced the strategy of the next three years, focusing on the implementation of the UN Agenda 2030 on Sustainable Development, Prevention of Man-made Disasters and Capacity Building and Exchange of Experience between the SAIs.

At the meeting was also presented draft resolution of the EUROSAI Working Group on the Audit of Disaster Related Funds to be presented at the EUROSAI Congress that will be held in May 2017 in Istanbul.

In the seminar entitled "Opportunities for performance audits for assessing disaster prevention and disaster prevention activities" the SAIs of Ukraine, Bulgaria, the Russian Federation, Poland, Turkey, Italy and the European Court of Auditors referred to their practices for planning, and reporting of performance audits in the area of disaster allocated funds. At the second day session, "The Best Practices of

Supreme Audit Institutions" presented the results of the international audit for the deforestation of Bug River, the report on the coordination of responsibilities for responding to disasters outside the EU, conducted by the European Court Auditors, the performance audit results on the use of state funds to minimize the consequences of Chernobyl disaster and the audit results for the flood control control system conducted by Polish SAI.

At this meeting attended by the representatives of the SAIs of Ukraine, Bulgaria, the European Court of Auditors, the Russian Federation, Poland, Romania, Serbia, Turkey, Moldova, Italy and Latvia. ALSAI was represented by the General Director, Manjola Naço and First Auditor, Mrs. Alma Shehu.

ALSAI participates in the Seminar on the "Implementation of the ISSAI 300 - Basic Performance Audit Principles - Best Practices and Experiences"

In the framework of enhancing public audit capacities and strengthening the use of the Performance Audit Manual, the Slovak SAI in cooperation with EUROSAI organized on April 4 - 6, the seminar on "Implementation of ISSAI 300 - Basic Performance Audit Principles - Best Practices and Experiences". In this seminar was present Ms. Maria Lucia Lima, a representative of INTOSAI Development Initiative (IDI) and representatives of 29 EUROSAI members. ALSAI was represented by auditor Ms. Miranda Berdo.

The opening speech at this two - day seminar was held by the Slovak SAI President, Mr. Karol Mitrik, who thanked the participants and emphasized the purpose of this meeting on sharing experience in the use of ISSAI 300 (approved at INCOSAI 2013), ISSAI 3000, 3100, 3200 (approved at INCOSAI 2016) and developing discussions on the methodology of their implementation in performance audits.

The first session was chaired by the representative of the Swedish SAI, Mr. Tony Angleryd, presenting the benefit, development and standardization that are being followed by SAI performance audits through the use of the Performance Audit Manuals.

The Austrian SAI representative, Mr. Norbert Weinrichter discussed the challenges of audit institutions in the process of implementing performance audit standards and the benefits of training or qualifications for achieving quality results.

The second session was chaired by Ms. Elise Fidjestel, a representative of the Norwegian SAI, whose paper acquainted the participants with the Strategic Plan 2017 - 2019 of the INTOSAI member SAIs, which will be adopted this year in Oslo.

In conclusion, participants emphasized that such training sessions between SAIs are a major contribution to sharing experience and at the same time increase institutional expectations, quality of performance audits, and public credibility.

Prof. Dr. Skender Osmani and the ALSAI Chairman, Dr. Bujar Leskaj, held a lecture on "Resources, Management and Staff"

At the premises of the Faculty of Geology and Mining of the Polytechnic University of Tirana, Prof. Dr. Skënder Osmani and ALSAI Chairman, Dr. Bujar Leskaj held a lecture on "Resources, Management and Staff". The dean of the Faculty of Geology and Mining, Prof. Dr. Vasil Jorgji, former dean Prof. Dr. Përparim Hoxha, Prof. Dr. Gafur Muka, Prof. Dr. Thoma Korini, Prof. Dr. Bashkim Çela, students as well as auditors and directors of ALSAI were present in this lecture.

The lecture addressed the following issues:

- Resources, Structure, System, Risk, Management;
- Optimization, Operational Research, Management;
- Multi-criteria optimization, decision-making, governance;
- Need to set up the Management Department and the Management Institute;
- FGM and and ALSAI - Operators of an important development;
- Conclusions - Management, Back-wardness, Development, Reforms.

In the presentation of the lecture, Prof. Dr. Skender Osmani underlined the importance of management as a cornerstone for the country's development. With a history of development since 1997, management as a scientific discipline has not yet been devised throughout its scientific morphology. "Management is on the agenda as a diploma in developed countries and it's worth mentioning that in the UK there are about 51 texts for this discipline. Management is synonymous with development in every field, learning, work, medicine, science, politics, culture, control, etc. in every corner of the country in energy, industry, finance, economy, governance, environment, Its basic meanings as source, structure, system, process, intelligence, function, etc., applied in practice are universal to value, direction, strategy, study, research and

development. Life is a project, life is a risk, life is management, life is a system, life is efficiency, and life is fuzzy."

Combining the philosophical debate on life and the scientific one on management as discipline seems not to have caused a conceptual crash, as it is commonplace between philosophy and science. Rather, it created an "understanding" between two concepts reflected in the axiom that life is optimization with many objectives and criteria. In all his entrepreneurs, whether economic or not, man wants to determine the maximum or minimum of what he intends to achieve. In this judgment, Prof. Dr. Skender Osmani emphasized that the principle of 3E, economy, efficiency and effectiveness determines the maximum or the nearest minimum, but not the exact level. The problem becomes even more complex when one of the criteria dominates over others. In this case, it is the efficiency that helps us to give our judgment on which of the criteria prevails over the other. Optimization with many criteria is the continuation of the work done by many Universities and the ALSAI experience, as well as the goals of optimization development and its implementation to enhance performance in many engineering, economic, financial areas , Environmental, infrastructure, health, in the end but no less important, in the audit and control", emphasized Prof. Dr. Osmani.

An important component of management is also the theory of games and in the elaboration of this theory, the lecture of Prof. Dr. Skender Osman and Dr. Bujar Leskaj brought the ideas of prominent economist Lloyd Shapley, Nobel laurelist, as the master of delivering the theory of the games. “In a system, resources interact and process through the respective structure and/or infrastructure that keeps these resources interacting and communicating. When these resources are people, this interaction between them in general is mutual, one says a judgment, etc., the other awaits and says to his, the first hears, the second awaits, then the expected message is sent to the origin, and so the game continues, and when one does not continue, or leaves it under an agreement before entering into the game, then the opponent is declared the winner. The lecture by Prof. Dr. Skender Osmani and Dr. Bujar Leskaj, besides a theoretical and practical analysis of management as a scientific discipline, contains a proposal for the establishment of a Management Institute at the Faculty of Geology or in general at Polytechnic University with separate or common curricula with the participation of one or more faculties. According to the lecturers, this is a national necessity given that our country has a relatively large backlog, even the role of project planning, management, modeling, optimism, and risk for the development of the country.

The lecture was in the homage, appreciation and gratitude for the first rector of the University of Tirana, Prof. dr. Kahreman Ylli, for Rectors Prof. Petrit Radovicka and Prof. Osman Kraja as well as for Deans Prof. Eshref Pumo and Prof. Rexhep Reka.

A grup of ALSAI auditors took part the the Task Force Meeting on the Municipality Audit, held in Lithuania

On April 11 – 12, 2017, a group of ALSAI auditors took part in the Meeting conducted from the National Audit Office of Lithuania on the Task Force on the Municipality Audit. The moto of this meeting was: "United together – beter results. Ne can all benefit from each others' work".

This meeting was followed by more than 50 participants, from 26 EUROSAI çember countries. During this meeting, it was discussed about the work program of the EUROSAI TFMA for 2017 – 2019; the reoles and responsibilities of each participant SAI and were adopted the strategia documents.

EUROSAI TFMA was created on June 2016, when the EUROSAI Board sustained the iniciative of the Lithuanian National Audit Office, to gather thoshe EUROSAI SAIs which were interested in audit issues related to municipality audit, aiming at improvind the audit process, so that the audit results could positively impact municipalities and their citizens.

The Lithuanian National Audit Office, as the promoting SAI, took the responsibility to chair the TFMA, to koordinate its activities and promote communication between its members and internal and external partners. The Lithualian SAI has planned to implement the measures of the work program and conduct analysis of the municipalities systems in EUROSAI countries. During the first day, the auditors were welcomed by the Lithuanian Auditor General Dr. Arünas Dulkys, who stressed the importance of EUROSAI SAIs' work in the TFMA. In this meeting it was discussed abort the improvements to be carried out to the website of the TFMA, the exchange of best practices in orden to achieve audit results with a significant impact on financiar management and control, external audit of municipalities and audit of the municiplaities sistem in Europe.

ALSAI was invited to take part in this ativities with an audit model conducted in a municipality for the meeting to be held in Riga, Lettonia, on October 2017. This meeting was concluded with discussions where the participants expressed their opinions and suggestions in order to improve the audit work in municipalities in the member SAIs of TFMA. ALSAI was represented by Mrs. Lolita Baholli, Mr. Selso Zeneli, Mr. Kristaq Gjurgjaj and Mr. Xhein Xhindoli.

The President of the Republic of Poland decorates the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj

The President of the Republic of Poland, H. E. Mr. Andrzej Duda decorated with the "Chavalry Order Cross for merits to the Benefit of the Polish Republic" the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj.

The ceremoni was held on April 19th, 2017 in Warshaw, with in the premises of the Polish NIK. In this ceremoni were prezent as well the State Minister at the Presidential Office, Deputy Minister of Foreign Affairs Mrs. Renata Szczech, the President of the Polish NIK, mr. Krzysztof Kwiatkowski, Deputy President of the Polish NIK, Mr. Wojciech Kutyla, The Albanian Ambasador in Poland Mrs. Shpresa Kureta, MPs of the Polish Parliament, directors and auditors from the Polish SAI. The decoration was handed to Mr. Leskaj, on behalf of the President of the Republic, by the State Secretary to the Presidential Office, Mr. Andrzej Dera.

To Polish authorites, the ALSAI Chairman can be considered as a friend of Poland and promotor of the Polish culture. “Mr. Leskaj, at the beginning of his term, has promoted and supported the cooperation between the to SAIs. This cooperation has resulted to be very fruitful as far as capacity buildin and institucional support within EUROSAI and INTOSAI is concerned. Even in his past career, as a former Minister of Culture, Mr. Bujar Leskaj has vastly promoted polish kulture in Albania. Mr. Leskaj has supported initiatives such as Polish literature, art, and classical music, as well as histori, tradition and polish kulture though publications and articles in the daily press, - said the Secretary of State Mr. Andrzej Dera.

The President of the Polish NIK, Mr. Krzysztof Kwiatkowski in his speech stressed out that: “Thanks to his support and aktive engagement has been published in Albanian the book “Polish Symbols”. This Book is a publication that offers a general overview of the history and symbols of polish culture. The publication describes 100 polish symbols startin form the anathem, the Grunwald battle, the Wawel, Warshaw and it further continues with personalities such as the novelist Les Valesa, the Pope John Paul II, and it further continues with descriptions of polish monuments.

The President of the Polish NIK Mr. Krzysztof Kwiatkowski highlighted also the close collaboration with ALSAI within the framework of the IPA project. He underlined the fact that: - MR. Leskaj is a friend and the best Ambasador of Poland in Albania and for this reason today we are not only decorating the ALSAI Chairman, bus also a friend of Poland." On his part, Mr. Bujar Leskaj thanked the President of the Republic H. E. Mr. Andrzej Duda for the decoration; the President and the directors of the Polish NIK for the support of the polish institutions. During his speech, Mr. Leskaj highlighted the histori of the polish pople, its struggle for freedom and the common values between our to countries, such as love for our country, freedom, democracy and hospitality.

After the ceremony it was held a brief conversational meeting with all personalities involved. During this part of the decoration the Albanian Ambasador in Poland, Mrs. Shpresa Kureta said that a high level Albanian state reprezentative has been decorated by the President of the Republic on the 80th anniversary of the instalment of diplomatic relations between Albania and Poland. This visit in Poland continued further with a visit to Wroclaw, which has been declared as the capital of the europan culture for. During this trip, Mr. Leskaj visited the regjional Office of the NIK in this city.

ALSAI takes part in the round table organized by the NAO of Kosovo

On April 19th, 2017 at the premises of the Faculty of Economics in Tirana was organized a round table on "Strengthning of External Audit through cooperation between NAO and civil society organizations". ALSAI was represented in this activity by the Secretary General Mrs. Luljeta Nano, Mrs. Nikoleta Piranjani and Mrs. Joana Troqe, auditors. The opening speech was held by the Auditor General of Kosovo, Mr. Besnik Osmani, who presented the theme of this activity and stressed out the importance of cooperation between the SAi and civil society organizations and media. The honor guest of this activity was Dr. Nazia Mintz-Habib, Director of Research in the Capacity Building Centre at the Cambridge University. Her discussion was basen on the best practices on cooperation between SAIs and civil society organizations. Developing countries has a difficult tast, she stressed out, because they face the challange which can be summarized as follows: *"To achieve more*

results, when you have fewer resources". The only way to reach this is through the control of what is the best for society while fighting corruption and gaining the citizens trust. The ALSAI Secretary General, Mrs. Luljeta Nano took the floor by stressing out the importance, priority and institutional management philosophy related to the relations between ALSAI dhe civil society and professional organizations and academic world. The Albanian SAI, during the 2012 – 2016 period has signed 24 cooperation agreements with NGOs and universities, to highlight the fact that this organizations are considered as valuable assets which generate not only professional expertise, but also fruitful and constructive partnership. Attention was given to the innovative experiences of ALSAI, in terms of using the Peer-Review instrument for several years with professional and civil organizations, highlighted also at the INTOSAI Abu Dhabi Congress on December 2016, which emphasized the priority that Supreme Audit Institutions should use self-assessment mechanisms or even conduct external appraisals from independent bodies such as the peer review instrument and which obviously produce reliable reports and objective.

The Auditor General of Kosovo, Besnik Osmani thanked the participants for their suggestions and discussions, citing some of the issues faced by the National Audit Office, mentioning the poor cooperation between the NAO and the Prosecution, the low level of implementation of the recommendations. In closing, he decided to increase cooperation with civil society, realized through meetings four times a year between them and the NAO; creating an agenda for the review of audit reports; assessing the integrity; the launch of a joint project for public external audit and assistance of public companies to the NAO, in order to increase the capacity for performance audits.

ALSAI participates in a seminar held in Dubrovnik, Croatia, by the European Institute of Public Administration (EIPA)

On April 25th – 26th, 2017, was held in Dubrovnik, Croatia by the European Institute of Public Administration (EIPA), a seminar on "European Public Procurement, Public Private Partnerships and Concessions". EIPA was established in 1981 with the first Council of Europe meeting held in Maastricht, Netherlands and supported by EU Member States and the European Commission.

The main mission of EIPA is to provide quality training courses to develop the capacities of professionals, national and regional public administrations dealing with EU affairs as well as with European institutions. EIPA offers long expertise combined with problem - based and practice - based teaching modules.

EIPA is evaluated and approved by DEKRA (independent research organization) with the quality management norm NEN-EN-ISO 9001: 2008. It has also been evaluated and accepted by the Cedeo Training Courses Company and the Royal Dutch Accounting Institute to conduct training courses. The seminar was directed by Ms. Rita Beuter, Senior Expert, at the Policy Unit and Mr. Michael Burnett, Expert, European Public Management, EIPA, which is located in Maastricht Netherlands. This seminar was attended by 40 public procurement experts from countries such as Bulgaria, the Czech Republic, Italy, Latvia, Slovakia, as well as European institutes or agencies and organizations. The Albanian SAI was represented by Mrs. Lolita Baholli.

During the two days of this meeting, the topics were: European Public Procurement: rules and principles, procurement directive (directive 2014/24/EU): scope, general rules, rules on public contracts, competitive dialogue and competitive procedures with negotiation, Public private partnership, private financing for infrastructure, contract performance, special procurement regimes and application of directive 2014/24/EU as well as directive 2014/23/EU, "Concession Contract Award Directive".

The Chairman of SAI, Leskaj meets with the Project Advisor for drafting, coordinating and implementing policies in the fight against corruption, Mr. Detlef Kreuzer

On April 25th, 2017, the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj hosted a meeting with the EU - funded Project Advisor "Supporting the Design, Coordination and Implementation of Policies in the Fight Against Corruption", Mr. Detlef Kreuzer.

Mr. Kreuzer presented the purpose and objective of this project so important for Albania on its path towards European integration. Mr. Kreuzer emphasized the importance of the involvement of ALSAI in this project as an institution that faces the phenomenon of corruption in its activity and makes a substantial contribution to the fight against this phenomenon. Mr. Kreuzer presented a clear picture of the legislation and experience of German institutions on this issue, emphasizing the importance of supreme audit institutions in referring to the prosecution of corrupt phenomena in the use of public money.

Mr. Leskaj, praising the contribution that the German government has made in carrying out institutional reforms in

Albania, underlined the importance of this project, which aims to establish solid bases of cooperation between central government institutions and independent institutions in drafting successful nationwide policies for the fight against corruption and stressed that ALSAI in fulfillment of its constitutional mission has been and is very active in the fight against this phenomenon. Mr. Leskaj underlined that the mission of the audit institutions is to review the implementation of policies drafted by the government and not the inclusion in policy making. Aware of the constitutional mission as an agent of the Parliament for overseeing the use of public funds, the State Supreme Audit Institution has intensified and has good institutional relations with all law enforcement institutions that play a key role in the fight against corruption and fraud where We should mention close cooperation with the General Prosecutor's Office, HIDAAA and the State Intelligence Service.

Over the last few years, there is a clear desire to install the culture of impunity to corrupt acts of high and middle level officials. The obvious proof of this is not removal from office of senior officials despite SAI recommendatications for their removal due to involvement in corrupt practices.

"The ALSAI for four years has proposed to the government the drafting and approval by the Assembly of the Law on "Material Responsibility", which would have a decisive role in the fight against corruption. However, it is regrettable that neither the ruling majority nor the opposition have expressed interest in adopting this law "- stressed the Head of SAI, Mr. Leskaj. Although the fight against corruption should be the focus of all institutions, it is concluded that criminal reports filed by ALSAI in the last 5 years are 5 times more in comparison to the reports filed by the internal audit units. ALSAI refers to the Prosecution a report per week, which best evidences the importance of the fight against corruption for the institution of the ALSAI.

Assessing the successful cooperation with the Parliament and its Commissions, Mr. Leskaj emphasized that, in addition to monitoring the report on the implementation of the state budget and the performance report of the institution, he has forwarded to the Assembly the report on the implementation of the SAI' recommendations. SAI has intensified its efforts and received support from the Committee on Economy and Finance for the creation of a subcommittee which will review the reports submitted by the SAI and follow up on recommendations for state institutions. Although the level of implementation of ALSAI recommend-dations goes to 60% - 70%, a level comparable to other European audit institutions, the SAI has requested from the government since 2013 the adoption of an order obliging the institutions to implement its recommendations. This order has not yet been approved by the Government, which hampers the successful implementation of recommendations.

Regarding the important reforms that the Albanian government is trying to

implement, Mrs. Leskaj said that the general idea is that corruption is only in the courts and prosecutors. Corruption is a phenomenon that has affected all structures in Albania, so the much discussed reform in justice must touch upon all these structures. Regarding the proposals made by Austrian and German experts for signing a memorandum of cooperation between the governing institutions and the law enforcement institution, Leskaj emphasized that SAI is ready to review the proposals and sign a memorandum drafted by German and Austrian experts with experience in this field, whose drafting does not establish the involvement of politics and executive. In addition to signing the memorandum by the Albanian institutions, Leskaj underlined that the legal changes that serve to intensify the fight against fraud and corruption are a solid basis for a successful fight against these phenomena. At the meeting with the Project Advisor for drafting, coordinating and implementing policies in the fight against corruption, Mr. Detlef Kreuzer also attended the Secretary General of ALSAO, Ms. Luljeta Nano.

ALSAI is part of the international network for integrity auditing

One of the aspects outlined in the XXIth Congress of INTOSAI was to strengthen the role of Supreme Audit Institutions for preventing and undertaking anti-corruption measures through the integrity assessment instrument in public institutions.

Within the commitments for the concrete fulfillment of this objective, ALSAI participated in a seminar organized by the Hungarian State Audit Office, which was based on the best international practices such as the Dutch SAI which has conducted the assessment of the integrity of all Hungarian public institutions.

During the days of the workshop, the following issues were addressed:

- Lessons learned in advance during integrity surveys;
- Integrity risk analysis as a basis for an integrity study;
- Selecting Integrity Controls and Integrity Management Frameworks;
- Drafting and submitting a questionnaire on integrity;
- Use and evaluate algorithms during the study of integrity;
- Extract the results of their integrity and communication surveys;
- Practical experience of conducting integrity surveys;
- Creation and operation of integrity management systems, guidelines;

- Integrity Audit;
- Concrete design of a project of integrity study.

The seminar was held on April 24th – 28th and ALSAI was represented by Ms. Lindita Lati, General Director, Mr. Artur Hasanbelliu, Director of Internal Audit and Mr. Flavio Xhuveli lawyer at the Legal Department. Representatives of the SAIs of Kosovo, Macedonia, Georgia, Moldova and Ukraine participated in this seminar.

Translated by: Xhuljeta Çelaj, Auditor

Department of Performance Audit

THE STATE AUDIT BUREAU OF KUWAIT

SAB pursues with the drawn methodologies in attracting Kuwaiti competencies, providing the appropriate qualification opportunities, gaining experiences on all levels and assigning its employees with responsibilities in order to improve innovate and renovate.

The State Audit Bureau of Kuwait (SAB) as a control institution performs a major, distinguished regulatory role gained from coping with the latest active professional practices and the International, Regional and Local updates. Sound planning, continuous follow-up of the drawn plans to assure the achievement of the desired goals and implement the plan`s resulting outcomes represents SAB ultimate goal, as it enables sustainable success and development to reach the set forth desires. SAB pursues with the drawn methodologies in attracting Kuwaiti competencies, providing the appropriate qualification opportunities, gaining experiences on all levels and assigning its employees with responsibilities in order to improve innovate and renovate. As SAB carries out its work in developing and improving prospects of external cooperation, whether with the brotherly friendly SAIs or the specialized competent SAIs or Entities working in the audit domain relating to SAB work field and assigned tasks. This enables SAB to utilize the latest updates occurring in the audit domain, improve the work methodologies, and participate in mutual activites, work groups, committees, conferences, programs and professional training meetings.

Goals & Provisions

SAB establishment main goals are to realize an efficient control on public funds to safeguard them, prevent any misuse and make sure of using them in the best possible way for the targets ahead. This is achieved through SAB Provisions stipulated in its Establishment Law no. (30) For the year 1964 and its amendments, as SAB controls the collection of the State revenues, expenditures within the limits of budget allocations and affirming the adequacy of

systems and procedures adopted to safeguard public funds and prevent any misuse therewith.

SAB, while performing its control functions, created full conviction to entitles subject to its control that it aims at creating and establishing strong relations with the entities subject to its control under its adopted emblem "Partners & Auditors". Later, SAB by cooperation with these entities, succeeded in organizing financial and accounting activities and in setting the appropriate solutions that realize the aimed targets.

Strategic Plan

The State Audit Bureau of Kuwait (SAB) gave a considerable amount of attention to activating the strategic prospect through its adoption to an organized work policy that indicates its message, vision and core values. The said policy employed direct and oriented planning as working system that feeds the build-up of a technical and administrative structure with improved professional and practical competencies that consists with SAB extensive experiences gained over years of enhanced administrative and technical work march. In the belief that strategic management is an effective tool to invest its available resources to realize its major task and message represented in realizing effective control on public funds of entities subject to its control according to the best professional practices. As well as to assure its vision realized in SAB sustainable professional excellence and adhere to its core values embodied in independency, professionalism, sustainable improvement and accountability.

The strategic evolvement at SAB progressed in four major phases; each phase met the requirements of a balanced professional performance development with SAB, faced the challenges and handled the difficulties beyond SAB in order to pursue with its regulatory march with effectiveness and efficiency to realize the tasked assigned based on the Establishment Law no. 30 for the year 1964 and the related international regional and local responsibilities.

The Governing Laws

There are three major laws that regulate the scope of SAB's work:

1. Law no.31 of the year 1978 issued in July 15th 1978. This law is set to regulate and control the procedures of setting public budgets, controlling their execution, and the closing accounts.

2. Law no. 1 of the year 1993 issued in February 7th 1993 to assure the maximum protection of public funds by facing malfunctions.

3. Law no. 25 of the year 1996 on the disclosure of commission in government contracting.

The relations between Al-SAI and SAB have taken on a new form and are institutionalized on 7 March 2017, the date on which both SAIs signed an

agreement on cooperation in Tirana based on a work plan with a calendar of activities.

For his part, the President of the Kuwaiti State Audit Bureau, Adel Abdulaziz Al-Saraawi thanked the ALSAI Chairman for the invitation and friendly reception, assessing the role of the SAI in improving financial management in Albania and the institutional reforms undertaken by the SAI, which, he stressed, is reflected in the active presence of SAI auditors in the INTOSAI working groups. The President Al-Sarawai presented a work plan for the cooperation agreement with ALSAI, pointing out that the State Audit Bureau is committed to opening up a new horizon of interaction between the two institutions, focusing on the areas of risk management, the implementation of INTOSAI's international standards, the oil sector audit, transparency and integrity, internal control and environmental auditing.

President Al - Sarawai expressed special interest on the ALSAI Scientific Conference, which he considered as an important forum for the function of scientific research in the field of auditing and beyond, and supported Mr. Leskaj for organizing a joint scientific conference, a point which was also reflected in the cooperation agreement.

The Chairman emphasized that Kuwait is a friendly country to Albania, which has supported with many donations and major projects the development of many areas of the Albanian economy. In the spirit of this cooperation, Mr. Leskaj expressed the maximum commitment of ALSAI to renew the cooperation agreement, concretizing through joint audits, bilateral visits of Albanian and Kuwaiti auditors, workshops, and organizing Joint scientific conferences. *"Kuwait's support is important for Albania and we as a SAI see another aspect of this cooperation, apart from the financial one, which is the institutional interaction through joint audits, in order to strengthen institutional capacities",* said the ALSAI Chairman, Mr. Bujar Leskaj.

GENERAL STATE CONTROL OF THE REPUBLIC OF ECUADOR

In this context, the General State Control as a body of technical control fulfills the functions entrusted to it by performing managerial, financial, technical or specific controls of financial, and human resources, on the basis of an annual plan.

Introduction

On 2 December 1927 enter into force the Organic Law on establishing the Office of the National Auditor General of Ecuador. The adoption of this law aimed to establish an independent government institution with the purpose of financial control and financial statements.

The law 1065-A, which has amended the law of 1927 the major change consist in the statement that the institution will focus on a modern financial management system that aims the use of human resources and assets economically, effectively and efficiently, control in time of public funds and meeting public needs for services and rapid economic development.

In 1967 Constitution also sanctioned the supervisory functions of this institution and changed its name from the Office of the National Inspector General of Ecuador to the General State Control.

The Financial and Control Administration Law approved in 1977, which replaced the previous law, stresses the basic rules of governing structures and the function of the State Control General. The fundamental change in the law consists on leaving behind simple financial control and the creation of a modern system of public resource control used by state institutions.

With the changes in the legal and administrative structure of the State Audit Service, the audit office, turns into a supreme audit institution for public sector. The audit would be carried out through a factual review of the financial and administrative actions of each entity through financial and operational audits.

Mission 2013 - 2017

The control of the public resources to inform the public and stakeholders about their use for the benefit of society.

Vision 2013 - 2017

"Identifying the institution as a perfect reference for the control of the public resources".

Constitution of the Republic of Ecuador

Mandate of General State Control

According to the Constitution of the Republic of Ecuador, Articles 204, 205 and 211, the General State Audit is a legal, administrative, financial and budgetary entity which is leaded by the Auditor General who is mandated to lead the institution for a period of five years.

This institution has the mandate to control the use of public resources and the achievement of the objectives of public institutions and legal entities that use public resources.

In addition to the competences provided by law, the State Control General:

- Directs the administrative control system that consists of internal audit, external audit and internal control of public sector entities and private entities using public resources;

- Defines the administrative and civil responsibilities and refers the elements constituting a criminal offense in relation to the aspects and procedures that are subject to its control, without prejudice to the functions pertaining to the State Attorney General;

- Drafts regulatory acts for carrying out its activity and advises the state bodies and entities when required.

As foreseen in the Article 206 of the Constitution of the Republic of Ecuador, the General State Control is part of the Coordinating Group on Transparency and State Control.

In addition, Article 46 of the Law on Public Sector Budget stipulates that the General State Control is responsible for controlling public sector resources, which can be performed before, during and after the budget execution process.

In this context, the General State Control as a body of technical control fulfills the functions entrusted to it by performing managerial, financial, technical or specific controls of financial, and human resources, on the basis of an annual plan.

The High State Control has participated on the 8th Joint Conference EUROSAI / OLACEFS (European Organization of Supreme Audit Institutions / Supreme Audit Institution of Latin America and the Caribbean) which took place in Quito Ecuador on June 24-26, 2015.

This conference of EUROSAI/OLACEFS was held for the first time in 2000 in Madrid, Spain.

Since then, the countries of both continents have been gathering periodically to share experiences and perspectives on strengthening their audit and supervisory work.

This event was attended by more than 100 delegations from Europe, Latin America and the Caribbean, as well as other external experts from homologous institutions and beyond.

The High State Control of Albania, in this activity was represented by a high level delegation headed by the Chairman of SAI, Bujar Leskaj, Mr. Xhafer Xhoxhaj, Department Director and Mr. Vullnet Karafilaj, Head / Auditor.

The discussions and contributions of SAIs during the Conference days were focused on two main topics: "Coordinated Audits" and "SAI Contributions to Good Governance".

These two themes relies to different areas of audit, such as capacity building, ethics, innovation, the goals of sustainable development, transparency, "Open Data". The defined format was that of mini conferences or working in working groups where participants had the possibility to discuss about experiences on the above mentioned topics.

Also, the innovative format of the Conference allowed the intervention of the invited external experts in areas such as education and e-learning, capacity building and "Open Government".

At the end of the conference, the INTOSAI's Secretary General, GAO representatives, representatives of INTOSAI's Foreign Public Audit Magazine, as well as representatives of the EUROSAI's Secretariats and OLACEF presented their impressions about this event.

The Heads of Supreme Audit Institutions, who attended this conference, were honored by the Mayor of the Municipality, Mauricio Rodas Espinel and the Quitos Metropolitan Council Committee with the title "Honor Guests of Quinto":

Mauricio Rodas Espinel, Mayor
And the Quito Metropolitan Council Committee
Considering that:

From 24 -26 June 2015, Quito will be the seat of the VII EUROSAI - OLACEFS Conference, selected by international governmental control organizations, hosted by the Ecuador General State Control;

For this reason, Mr. Bujar Leskaj, Chairman of the High State Control of Albania, honors us with his presence in the Metropolitan District of Quito, Cultural Property of Humanity. The Municipality of the Metropolitan District of Quito and its authorities, recognizes the visit to the heads of supreme audit institutions by congratulating them for a pleasant stay:
For this reason they have decided to declare:
Honor Guest
Mr. BUJAR LESKAJ

Translated by: Alma SHEHU, Specialist

Directory of Communication, Publication, and Foreign Relations

Shtypur në Shtypshkronjën
"Classic Print"

Seria: botime KLSH - 06/2017/73

Web-site: www.klsh.org.al, E-mail klsh@klsh.org.al

Kontrolli i Lartë i Shetit
Bulevardi "Dëshmorët e Kombit", nr.3
Tiranë Tel/Fax 04/228485, Tel.04/251267